

Indice del *Miss. Zubzuch* *BR*
R. 27878
HORATII TURSELLINI

E SOCIETATE IESV

DE VITA

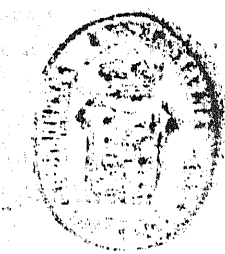
FRANCISCI XAVERII

Qui primus e Societate IESV in Indiam & Iaponiam
Euangelium inuexit.

Del Colegio de la Compañia de Ihes. de Granada
LIBRIS EX.

Denuo ab ipso Authore recogniti, & pluribus locis
vehementer aucti.

Quibus accesserunt eiusdem XAVERII Epistolarum
LIBRI QVATVOR.



ROMÆ. Ex Typographia Aloysij Zannetti. 1596.
Superiorum Permissu.





A V T H O R L E C T O R I .



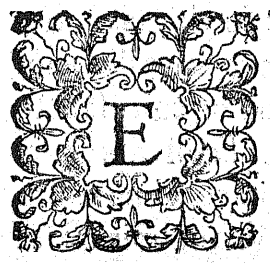
IMIRVM nihil simul inchoatum, & perfectum est. Nec posteriora solum consilia, sed etiam opera meliora. Scripsit annis superioribus FRANCISCI XAVERII vitam quanta maxima potui, vel diligentia, vel fide. Caterum illam Xaverij effigiem me absente vulgatam vix egomet agnoscebam, adeo multis eam mendis inquinatam atque oblitam vidi. Nec mendosa magis, quam manca prodijt in lucem. Nam cum olim Lusitani Regis iussu ab India Prorege egregia Francisci facta conquirerentur; ea ferme perscripta sunt, qua ille in Lusitana ditioe praclare gesserat. Neque hac omnia; sed quacumque ex idoneis testibus, qui aderant, potuere cognosci. Cetera vero praesertim apud Sinas Iaponesque ab eo gesta, quamvis memoranda atque illustra, maximam partem in silentio, ac tenebris iacuerant. Itaque cum nuper hac quoque ab his, qui per id tempus apud Sinas vel Iapones versabantur, conscripta in manus meas aliquando peruenissent; feci non inuitus, ut ea primo quoque tempore in latinum conuerterem, & cum fide suis intexerem locis. Etsi enim ab integro tractandi, ac prope denuo reficiendi operis labor nonnihil animum ab incæpto deterrebat meum; vicit tamen laboris difficultatem quæ Xaverij amor, quæ studium publicæ utilitatis. Nouorum quippe factorum tanta fuit tum copia, tum dignitas, ut quatuor libros (ne plus nimio crescerent) in sex distrahi oportuerit. Atque ut Xaverius noster sicut instructior, ita emendatior prodiret in publicum, omni ope, atque opera curavi. Quamquam aduersus errata nunquam satis est cauta mortalitas: ut prudentissimus quisque iustissimusque rerum estimator emendatissimum iudicare debeat, quod minime mendosum in hoc genere esse videatur. Vale.



S. D.

S. D. N. D.

CLEMENTI VIII.
PONT. OPT. MAX.



TSI pontificia maiestas, qua proxime accedis ad Deum, Pater Beatissime, deterrebat humilitatem meam ab eo conando, quod molior; tamen illa non minus benigna probis, quam seuera improbis clementia, quam tuum nomen, ac vultus pollicetur, animum erexit, allexitque meum, ut hoc qualecumque munusculum, tibi utique optimo iure debitum, offerre non dubitarem. Mirro benevolentia tuae in Societatem nostram indicia nec parua, nec obscura, quibus nos deinxisti in perpetuum vniuersos. Incredibilis iste ardor animi, studiumque Christianae religionis vel tuendae, vel propagandae, postulare, atq; adeo flagitare videbatur, ut vulganda FRANCISCI XAVERII vita in tuo potissimum nomine appareret. Quippe vir ille miro Dei hominumque amore ardens non modo auitam religionem iam syluescentem in Europa, Asiaeque ora, quæ Indiam continet, diligenter excoluit; verum etiam trans Gangem per ignotas antiquitati vias, ac nationes CHRISTI nomen circumtulit: longissimeque prouectus in vltimas

Orien-

Orientis oras, ad ipsos Iapones in orbis terræ angulo sitos Euangelij lumen primus inuexit. Quocirca quis non videt æquum ac par fuisse, talis vt viri vita, cuius in India, totoque Oriente æterna extat sanctimoniam impressa vestigia, eius maxime nomini dicaretur, qui orbis terræ parens, sacrorum antistes, religionis princeps sit, & sanctitatis? Nimirum vt, Xauerio velut præcurfore, celerius expeditiusque in vltimas terras tanti Pontificis fama penetraret, ac teneras illas nouorum Christianorum mentes, quæ egregio sanctimoniam exemplo imbueret, quæ Pontificalis autoritatis quadam quasi maiestate in officio contineret. Itaque benigno, hilarique vultu (quod in minimis etiam donis maximos Reges fecisse non ignoras P.B.) hoc quicquid est, quantulumcunque est, accipies: paruum, & exile munusculum fateor, sed ex magno, gratoque animo profectum: Xaueriumque nostrum, vel tuum potius tuo nomine regi, fouerique patieris; vt idem & testis sit ruxæ erga Ordinem nostrum benevolentiam non vulgaris, & obses nostræ erga tuum nomen obseruantiam sempiternæ. Vale.

Sanctitatis Tuæ

Humillimus Seruus

Horatius Turfelinus.

IN-

I N D E X

CAPITVM OPERIS

Libri Primi.

| | |
|---|----|
| R ancisci Xauerij genus, indoles, & educatio. cap. j. pag. 3 | |
| Parisijs ab Ignatio Loiola ad studium pietatis conuertitur. cap. ij. | |
| Eius feruor in domando corpore, & studium perfectionis. cap. iij. | 8 |
| Venetias non sine magna corporis vexatione contendit. cap. iiii. | 10 |
| Venetijs dat operam valetudinario insanabili. | |
| Inde Romam ad Pontificem adit. cap. v. | 13 |
| Vicetia post diuinam preparationem Deo sacerdotij primitias offert. cap. vj. | 16 |
| Bonomiam, Romanque exemplis & sermonibus iuuat. cap. vij. | 20 |
| India Prouincia diuinitus illi destinatur. cap. viij. | 23 |
| Adito Pontifice in Lusitaniam proficiscens, magnarum virtutum exempla edit in via. cap. ix. | 26 |
| Ab Rege Lusitaniae benigne acceptus Olyssiponenses ad studium pietatis excitat. cap. x. | 30 |
| Profectio eius in Indiam frustra impeditur. c. xj. | 33 |
| Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma legationis accipit, viaticum recusat. c. xij. | 35 |
| Indiam petens edit exempla virtutis suæ. cap. xij. | 38 |
| Aegris ministrans Mozambicum appellit. c. xij. | 41 |
| In Mozambici valetudinario ager ipse egros subleuat. | |

I N D E X

| | |
|---|-----------------------|
| <i>leuat.</i> | <i>cap. xv. p. 44</i> |
| <i>Melinda, & in Socotora insula non sine incolarum</i> | |
| <i>fructu moratus in Indiam peruenit.</i> | <i>cap. xvj. 48</i> |
| Libri Secundi. | |
| Q <i>uo in statu Indiam offenderit.</i> | <i>cap. j. 53</i> |
| <i>Conciliato Episcopo, in India elaborare in-</i> | |
| <i>stituit.</i> | <i>cap. ij. 57</i> |
| <i>Pellices miro artificio aut connubio iungit, aut</i> | |
| <i>detrabit.</i> | <i>cap. iij. 60</i> |
| <i>Goanum Collegium Societati parat.</i> | <i>cap. iij. 63</i> |
| <i>Ad Comorinenses Neophytos inuandos proficisci-</i> | |
| <i>tur.</i> | <i>cap. v. 65</i> |
| <i>In Comorino Promontorio elaborat.</i> | <i>cap. vj. 68</i> |
| <i>Multis miraculis. per se ac Neophytos editis, ob</i> | |
| <i>eximiam humilitatem Pater sanctus appellatur.</i> | <i>c. vij. 71</i> |
| <i>Tradende Christiane doctr. Vicarios sibi substi-</i> | |
| <i>tuit, eisq; certum stipendium a Rege Lusit. curat.</i> | <i>c. viij. 75</i> |
| <i>Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum con-</i> | |
| <i>uertit.</i> | <i>cap. ix. 76</i> |
| <i>In ora Piscariae maximo cum fructu incolarum</i> | |
| <i>versatus Neophytos afflictos recreat.</i> | <i>cap. x. 80</i> |
| <i>Tranancoridis regnum Christo adiungit, Neophy-</i> | |
| <i>tosque a Barbaris tuetur.</i> | <i>cap. xj. 83</i> |
| <i>Neophyti pro Religione casti Christianum nomen</i> | |
| <i>illustrant.</i> | <i>cap. xij. 86</i> |
| <i>In Ceilanum insulam transmissus nauis guber-</i> | |
| <i>natorem a perdita vita reuocat.</i> | <i>cap. xij. 87</i> |
| <i>S. Thomae sepulchrum visit.</i> | <i>cap. xiiij. 90</i> |
| <i>A Demonibus casus tamen in oratione perno-</i> | |

Etat.

I N D E X

| | |
|--|-----------------------|
| <i>Etat.</i> | <i>cap. xv. p. 93</i> |
| <i>Energumenum liberat: Ioannem Durum socium</i> | |
| <i>adsciscit.</i> | <i>cap. xvj. 95</i> |
| <i>Depravatos Malacensium mores corrigit.</i> | <i>c. xvij. 96</i> |
| <i>In Amboino multa edit Vaticinationis, & cari-</i> | |
| <i>tatis indicia.</i> | <i>cap. xvij. 100</i> |
| Libri Tertij. | |
| I <i>N Moluco lapsos incolarum mores restituit.</i> | <i>c. j. 103</i> |
| <i>Maurica incolis periclitantibus vel cum capitis</i> | |
| <i>sui periculo subuenire statuit.</i> | <i>cap. ij. 105</i> |
| <i>Effertos Mauricensium mores mitigat, Chri-</i> | |
| <i>stiani que preceptis instruit.</i> | <i>cap. iij. 108</i> |
| <i>Ternarios denuo excolit.</i> | <i>cap. iij. 111</i> |
| <i>Lusitanis egregia de barbaris victoria & vates</i> | |
| <i>& auctor est.</i> | <i>cap. v. 112</i> |
| <i>Amboinos reuifit, atque omni ope iuuat.</i> | <i>cap. vj. 114</i> |
| <i>Malacenses summa ope instruens, visum Duro so-</i> | |
| <i>sio oblatum diuino indicio cognoscit.</i> | <i>cap. vij. 116</i> |
| <i>Malacæ in Acenos Christiani nominis hostes clas-</i> | |
| <i>sem comparat.</i> | <i>cap. viij. 117</i> |
| <i>Prætoris nauis amissa, duarum biremium accessionem</i> | |
| <i>prædicens ad pium bellum torpentes excitat.</i> | <i>c. ix. 120</i> |
| <i>Lusitana Classis authore Xauerio egregiam de</i> | |
| <i>barbaris victoriam refert.</i> | <i>cap. x. 122</i> |
| <i>Xauerius Malacensibus parte victoria cuius au-</i> | |
| <i>tor fuerat, vates extitit.</i> | <i>cap. xj. 125</i> |
| <i>Anger Iapon Francisci congressu ad Christum</i> | |
| <i>conuertitur.</i> | <i>cap. xij. 127</i> |
| <i>Tempestate perfunctus Comorinensibus socijs præ-</i> | |

cepta

I N D E X

- cepta tradit.* cap. xiiij. p. 130
Goam reuersus res Indicas componit. cap. xiiij. 132
Duos Lusitanos a perdita vita ad honestam reuocat. cap. xv. 134
Socijs in suas provincias destinatis, ipse Iaponicam expeditionem suscipit. cap. xvj. 136
Malacæ multa gerit memoria digna. cap. xvij. 140
Piratico uetus lembo tandem Nauarcho et Demomibus inuitis in Iaponiam appellit. ca. xviii. 143

Liber Quartus.

- I***Aponum mores religionesque cognoscit.* cap. j. 147
Cangoxime complures Christo parit. cap. ij. 150
Mortuam puellam ab inferis excitat. leprosum sanat. cap. iij. 154
De Antonij Criminalis martyrio cognoscit. c. iiii. 155
Rei Christianæ cursu Cangoxime impedito, Firan di & Amangucij Euangelium predicat. cap. v. 156
Meacum magno labore contendit. cap. vj. 160
Amangucij Rege conciliato, complures Christianos facit. cap. vij. 162
Cognitis Iaponum sectis, complures eorum conuertit. cap. viij. 165
Bungi Regem ipsius inuitatu adiens insigni honore excipitur à Lusitanis. cap. ix. 170
Insigni pompa à Lusitanis in Regiam deducitur. c. x. 173
Bungi Rex per honorificum se Francisco præbet inuitis Bonzijs. cap. xj. 174
Regem & populum Christianis mysterijs imbuit. Bonziorum audaciam frangit. cap. xij. 178

Bon-

I N D E X

- Bonziorum doctissimum, certamine coram Rege inuito, vincit.* cap. xiiij. 180
Francisci constantia in consternatione Bonziorum. cap. xiiij. 183
Noua de principe Bonziorum victoria. cap. xv. 184
Amangucij Bungi que Reges conciliat nomini Christiano. cap. xvj. 187

Libri Quinti.

- S***inas aditurus repetere Indiam statuit.* cap. j. 191
Sinas petens abreptam ui tempestatis scapham precibus recuperat. cap. ij. 192
Portum Sinarum, & Malacense iter Vaticinationibus insigne reddit. cap. iij. 196
Goæ socium moribundum sanat. Res à socijs gestas cognoscit. cap. iij. 199
Legatione adornata Sinas petit. cap. v. 202
Malacæ Præfecto sacris interdicit. cap. vj. 206
Fractò legationis consilio nihilominus in Sinas pergit. cap. vij. 210
Sinarum fines frustra patefacere conatur. ca. viij. 212
Transigit cum Sina, ut se clam Cantonem inuehat. cap. viij. 215
Transmissione dilata, suum obitum prædicat. cap. x. 218
Sanctissime moritur. cap. xj. 221
Vina in calce sepelitur. cap. xij. 223
Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur. cap. xiiij. 225
Francisci corpus in Indiam aduehitur. cap. xiiij. 228
Funus Goæ omni apparatu celebratur. cap. xv. 235

Ad

I N D E X

Ad eius corpus visendum maximi concursus fiunt.
cap. xvj. 233

Libri Sexti.

- X** *Auerij facta ac miracula Lusitani Regis imperio perscribuntur.* cap. j. 237
Xauerius futura & absentia praedicit, cogitationes hominum introspicit. cap. ij. 239
Miracula cuiusque generis edit in uita. cap. iij. 242
Miracula per eum post mortem edita. cap. iij. 246
Studium orationis. cap. v. 252
Cordis mundities & castimonia. cap. vj. 257
Crucis & Euangelicae paupertatis amor. cap. vij. 258
Obedientia & humilitas. cap. viij. 261
Magnitudo animi, diuinaque fiducia. cap. viij. 266
Caritas Dei & proximorum. cap. x. 269
Comitas grauitati iuncta. cap. xj. 275
Prudentia, & praepcepta Paulo Goami Collegij Retori, & Gaspari Belgae tradita. cap. xij. 277
Praepcepta Ioanni Brawio, alijsque socijs data. c. xiiij. 284
Praepositos Societatis quales requireret. cap. xiiij. 287
Quales esse optaret homines Societatis. cap. xv. 291
Concionatores Societatis quales expeteret. c. xvj. 294
Confessarios Societatis quales effingeret. cap. xvij. 300
Cultores animorum quales optaret. cap. xvij. 305

Indicis Finis.

HORATII
TVRSELLINI
DE VITA
FRANCISCI XAVERII.

LIBER PRIMVS.

P R A E F A T I O.



FRANCISCI XAVERII viri ad Indiam potissimum, vltimique Orientis salutem nati vitam omnibus sanctimoniae notis insignem memoriae proderet consilium est. Is quippe ex nouem Ignatij Loiolae Parentis nostri discipulis primis extitit magistro simillimus: & in India, Iaponia, alijsque barbarorum regionibus, vel primus e societate, vel plurimum laborauit. ut viam Indis in caelum, socijs in Indiam aperiret. Ita quae insigne societati decus attulit, quae illustre socijs exemplum reliquit. Quocirca pulcherrimam eius in omni genere virtutum effigiem nostris hominibus proponi iam diu vniuersa Societas haud immerito expetebat. Quippe cum illustribus maiorum exemplis, quaedam egregijs viris flamma crescat in pectore, quae sedari non potest ante, quam praestantem illorum virtutem expresseris imitando. Equidem videbam praecipua Xauerij facta aliorum historiis sane magnifice intexta, caeterum aegre admodum ferebam amplius XXXV. annorum spatio neminem extitisse, qui omnibus ornatam virtutibus vitam proprio volumini mandandam censeret; tamque amplam, ac frugiferam prouinciam aut alteri demandaret, aut sibi deposceret. Itaque nuper cum me & amicissimorum hominum sermo, & vero superiorum meorum auctoritas ad hoc opus inuitaret, haudquaquam abnuui, ratus posse me, quod posse existimarer. Feci igitur non modo non inuitus, verum-

A etiam

2
etiam libens pro mea erga X A V E R I V M veneratione, vt
fucciffiuis operis tanti viri memoriam proderem posteris;
efficeremque fi quo modo poffem, vt vir immortalitate di-
gnus, quem viuere iure credimus in celo, in meis quoque
fcriptis, non tantum in Sociorum mentibus viueret. Ac mihi
quidem non tam humano, quam diuino confilio fieri videtur,
vt laboriofiffima eius vitæ ratio eo potiffimum tempore no-
ftris hominibus expromatur, cum ex regionibus ab illo cultis
maximas percipi fruges videmus animorum. Nuper quippe
complures Japoniæ Dynaftas, Regesque cum fuis fere populis
ad Chrifti religionem traductos, & in Sinas aditum, quem Sa-
tanæ calliditas vndique feptum, atque obuallatum tenebat,
diuinitus Euangelii præconibus aliquando patefactum acce-
pimus. Quod vtrumque profecto fecundum Deum X A V E R I O
potiffimum acceptum referre debemus, qui noftris homini-
bus non folum ad illarum gentium conuerfionem feffe præbuit
ducem; fed etiam procliuè ac facile id negotium tradidit. Hu-
ius igitur ego vitam fane variam atque multiplicem fcribere
aggredior, voluntate vtrique maiore, quam facultate: nec tam
fatiffaciendi fpe, quam ftudio obtemperandi. Cæterum fimul
Francifco deprecatore, cuius caufa hîc a me fufceptus eft la-
bor, fimul diuinæ obedientiæ vi fubnixus futurum fpero, vt &
vires animo, & conatus expectationi hominum aliqua forfi-
tan ex parte refpondeant. Quod fi aftequi nequiuero; illud
certe aftequar, vt meo hoc qualicumque ftudio ad idem opus
ftudia excitent aliorum. Me quidem vtcunque erit, iuuabit pa-
ruiffie optimo Parenti, & fanctiffimi viri memoriæ quantum
in me fuerit, confuliffie. Perficiam enim fortaffe, vt pofteri-
tas intelligat, cuiufmodi ex femente tanta in defertis illis lo-
cis nouorum Chriftianorum extiterit feget: ex qua nauis ille
atque experiens agricola, qui flens miffie femina fua, retulerit
cum exultatione manipulos fuos. Etfi autem maioribus no-
ftris magis cordi fuit præclara FRANCISCI facinora
factis exprimere, quam mandare litteris; ego tamen ex
ijs quæ extant, quæque ad manus meas peruenerunt, dun-
taxat colligam certis comperta autoribus, qui fcilicet aut
viderunt ipfi, aut ab ijs qui viderant, acceperunt. Ac de
prima eius ætate pueritiæque pauca quædam exponam, quæ
ex Martino Azpilqueta Nauarro homine cum probitate tum
doctrina inclyto, eodemque X A V E R I I cognato, atque
olim

3
olim familiari, & æquali, paucis ante eius obitum menfibus,
ipfe cognoui. Reliquæ autem vitæ facta familiares F R A N-
CISCI ipfius, primo quidem cum minus clara efferet eius vir-
tus, negligentius obferuarunt: deinde vero vt illuftrior effer-
cæpit, accuratius, Lufitani Regis imperio conquifita litteris
prodiderunt. Quo factum eft, vt non æque omnes eius vitæ
partes virtutibus ac factis inftrectas haberemus. Nec dubito
quin plerifque, qui P. N. IGNA T I I cognouerint vitam, X A-
V E R I I tyrocinium, primaque illa efferuefcantis virtutis
opera, magna ex parte nota minus iucunditatis præbitura
fint feftinantibus ad illa, quæ præclare gefit in India. Verum
hos meminiffe oportet, & ex illo tyrocinio X A V E R I V M
tantum Chrifti extiffie militem, nec oportuiffie eius facta
quanquam iuftis de caufis narrata alieno loco, reticeri fuo.
Sed iam Francifci Vitam ab eius genere, cuius per magna uis
eft in vtramque partem, ordiamur.

FRANCISCI XAVERII genus, indoles, educatio. Cap. I.

I N altera Nauarræ parte, quæ vergit ad Hispaniam, fub
Pirenæi radicibus Xauerium caftellum eft fitu & opere mu-
nitum, pernetuiffa, ac genitiffia fedes Xaueriæ familiæ: vbi
Francifci Xauerij incunabula hodieque vifuntur. Caftella
quippe gentis more, ferme nobilitas incolit. Et Xauerium
haud procul admodum Pompelone abeft vrbe regia Nauarræ.
Francifci maiores bellica virtute, eximiaque erga Reges fuos
fide, multa ac magna decora fimul, & præmia fibi ac pofteris
pepererunt, haud minus factis fujs, quam regijs beneficijs in-
fignes. Maternum genus in primis clarum, ac nobile: vtpote
cuius antiquitas, longiffima clarorum bello virorum ferie, per
plurimas deinceps ætates, haud dubijs teftata monumentis,
ab anno prope millefimo repetatur. Maternus auus Martinus
Azpilqueta fuit, clariffimæ familiæ iam ad paucitatem reda-
ctæ propemodum ftirps relictus, vir non maiorum gloria,
quam fua vitute clarior. Is Ioannam Xaueriam pari fplendo-
re ac nobilitate virginem, fperem irem Xauerij generis duxit
vxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam fufcepit, ftirpem ac ipfæ
familiæ vtriusque: vt duæ nobiliffimæ pene Nauarræ totius

Xauerium
caftellum
genitiffia
Xaueriæ
familiæ.

Generis no-
bilitas.

Parentes
Xaverij.

familiæ in vnus ferme puellæ capite consistere. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes Iassus sibi matrimonio iungit, homo genere copiosque; maxime vero doctrina & prudentia nobilis, idemque apud Ioannem Regem Nauarræ gratiosus in patris, consiliique regij longe primus. Qui soceri hortatu, ex Iasso castello paterno auitoque, in Xauerium dotale castellum coniugis cum demigrasset; feliciori quam locer matrimonio vnus, soceri magis consuluit genti, quam suæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciscus hic noster fuit) genitis; grauis eius animum incessit cura, duas antiquissimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo statuit posthabito gentis suæ nomine (quanquam nec humili, nec obscuro) transmittere gentilicia coniugis suæ nomina liberis suis, posterisque. Quocirca eius filij paterno cognomine omisso, partim Azpilquetæ, partim Xaverij appellati. His igitur parentibus ac maioribus Franciscus Xaverius nascitur Ioanne Rege Nauarræ, Innocentio viij. Pont. Max. anno post Christum natum circiter MCCCC. CXVII. Fratrum quidem natu minimus, sed tanquam alter Dauid, summi parentis destinatione maximus. Nec vero illi ad destinatum sanctitatis fastigium adiumenta vel diuina, vel humana vnquam defuere.

Educatio. Ab incunabulis in sinu optimorum parentum educatus pueritiam egit ex eorundem sanctissima disciplina: primamque eius ætatem solers magistrorum cura ijs artibus erudiuit, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Et erat in eo rara indoles animi, egregia corporis forma, constitutioque, magnum & acre ingenium: studium litterarum (vt est captus puerorum) non vulgare. Nihil illo probius, nihil festiuus, nihil comius. Quibus ille rebus assequebatur, vt notis ignotisque carus esset. Nec mortalibus eodem tempore carior fuit, quam cælestibus. Vel illud argumento est, quod in tanta affluentia rerum, iuuentæque licentia, præclara specie habituque corporis adolescens, pudore cupiditatem frenante, sui potens fuit; singularique Dei beneficio, virginalis integritatis florem intactum illibatamque serauit. Vt cælestis ille sponsus, qui nascitur inter lilia, iam tum videretur certam in eo sedem sibi delegisse. Acuebat, vt fit, castimonia ingenium, animumque ad sapientiæ satus accipiendos, tanquam purum solum diligentius præparabat. Igitur contemptis militaribus

Virginalis
iudicia.

Cæt. c. 2.

Doctrinã
armis an-
deponit.

fratrum

fratrum vocibus ad domesticam armorum decus reuocantium, institutum tenuit: ac siue recenti patris exemplo incitatus, siue scientiæ dulcedine delinitus, siue etiam diuino instinctus afflaru, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectissimis studiis auitum malum, honorum cupido. Etenim (vt eximia nobilitas fere auida est excellentiæ) cum illa ipsa puerili disciplina ingentes hausit spiritus; capitiq; nexus ingenio magna quædam & alta spectare, vt familiæ decus, quod amplum a maioribus acceperat, maius, & auctius posteris suis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præsidia, quæ ad dignitatem, opesque augendas viam facerent, sibi parare: consilio specioso magis, quam salubri.

Parisius ab Ignatio Loiola ad studium pietatis
conuertitur. Cap. II.

ERAT illis temporibus Parisiensis Academia non solum vetustate fama que sapientiæ incluta; sed etiam ob magistrorum præstantiam, diurnitatemque pacis maxime celebris, acerrimis vndique ingenijs eò confluentibus, vt inde referrent eruditionis eximiæ famam. Franciscus ergo haud scientiæ auidior, quam gloriæ, vt primum satis imbutus literis sibi visus est; Lutetiam ipse quoque iter intendit. Quò vt primum peruenit, in Collegium S. Barbaræ doctoribus iuxta discipulisque florentissimum adscriptus, totum se Philosophiæ tradit, facilius deinde ac tutius operam diuinarum rerum scientiæ daturus. Magno incepto adhibet maximarum rerum effectricem constantiam. Non illum assiduus frangebatur labor: non ludus intempestiuus, non voluptas, cæteræque lubricæ ætatis pestes aut auertebant ab instituto cursu, aut retardabant: contraque in tanta Gymnasij frequentia, præstantium ingeniorum æmulatio, maximum studiorum incitamentum, cupidam excellentiæ mentem acerrime stimulabat. Itaque conarui respondit euentus. Philosophiæ cursu vt constanter, sic feliciter confecto, non doctrinam sibi modo, sed doctrinæ etiam decus peperit. Namque Gymnasij moderatoribus industriam cum egregie probasset suam, de more philosophici magisterij laurea & insignibus ornatus, Philosophiæque insuper tradendæ præpositus, Aristotelem Parisijs publice, nec sine laude aliquamdiu explicauit. Inde animo a naturalibus

Academia
Parisij.

Collegiũ S.
Barbaræ.

Studet phi-
losophiæ
Parisijs.

Aristotelem
Parisijs pu-
blice inter-
pretatur.

rebus

*Studet
Theologia.*

rebus ad diuinas verso, Theologiam persequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitæ. Inter hæc Franciscus tuendæ inter æquales, vt fit, nobilitatis, & dignationis auidus extra modum sumptu prodibat. Mouit ea res Ioannem Iassum patrem, vt de illo domum reuocando ageræret. Erat Xauerij soror maior natu Gandiæ (vrbs est Hispaniæ nobilis) Antistita sacrarum Virginum, quas ob summam vitæ asperitatem, Discalceatas appellant, virgo sanctimonia insignis. Hæc patris consilium odorata, & quantus tandem vir Franciscus esset futurus, edocta diuinitus, Iassum patrem impense mouit, vt Francisco Parisijs ingenium maximis artibus excolenti affatim suppeditaret omnia: nec sumptui parceret, etiam si domesticas in eam rem opes exhauriri oporteret. Quippe illum a Deo noui orbis, vltimique orientis Apostolum destinatum. Extant hæc quas dico litteræ in Xauerio castello testes vaticinationis, quam suo deinde tempore comprobauit euentus. Igitur Iassus filiæ, cuius eximiam sanctitatem exploratam habebat, prædictione erectus necessarios subinde sumptus Franciscus abunde subministravit. Cæterum dum Xauerius dignitatis magis, quam salutis memor, studia scientiæ diuinæ ad humana refert præmia, inanibus eius contentionibus cælestis vis interuenit; hominemque auidum gloriæ, ad gloriosius piæ sanctæque vitæ curriculum aliquando traduxit. Versabatur Franciscus (vt paulo ante diximus) in Collegio S. Barbaræ, Contubernalem habebat Petrum Fabrum Allobrogem virum ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tempore Ignatius Loiola (is qui postea Societatis IESV parens, & auctor fuit) studiorum optimarumque artium causa Lutetiam profectus, ad Philosophiam primum, inde ad Theologiam applicuit animus. Igitur vt in Fabrum Xaueriumque incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri solet) ingeniorum studiorumque similitudo. Demum Ignatius ab eisdem in contubernij vitæque societatem benigne receptus, gratiam vtrique bene cumulatum retulit. Eximia quippe in ambobus indole ingenij animaduersa, amborumque sensibus perspectis, paulatim eos officijs delinire, salubribus præceptis pro re nata excolere, atque ad Christianæ vitæ perfectionem allicere cœpit: Reputarent secum non ad breuem hanc & miseram vitam natum esse hominem immortalis animo præditum; sed ad sempiternam illam beatamque; & memores quæcunque oculis cerne-

rent,

rent, mortalibus non tam ad fruendum vtendumue tradita, quàm proposita, ad cognoscendum, diligendumque Deum, æternis bonis, ac proprijs caduca & commodata ducerent leuiora. *Quid enim prodesse homini si vniuersum mundum lucretur, anima verò suæ detrimentum patitur?* Iam si ipse Dei filius certissima salutis præsidia reliquisset hominibus, quod tandè consilium esse, sine his munimentis inter infesta hostiû tela versari? Quocirca subinde, & (si ipsum audirent) octauo quoque die sacramentis, Confessionis & Eucharistiæ animum salutemque suam communirent. quippe cælestibus hisce armis testos facile hosti resistere, nudos iugulum dare. Eadem monita haud iisdem ab vtroque auribus animisque audita. Faber qui humanum nihil magnopere expeteret, auide arripuit: at Franciscus, animo amplitudinis cupidine occupato, penitus exclusit. Erat Xauerio viuandum, sed tractabile ingenium, nisi naturam mala consuetudo corrumpere. Itaque ingenti spiritu iuuenis proterue procaciterque obloquens vltro Ignatij dicta, ipsumque Ignatium carpere: pietatemque eius egregiam petulantius interdum illudere. Ille contra iuuenili ferocia exultantem obsequiis omnibus permulcere. Nec frustra. Vicit denique patientia pernicitiam. Xauerius (vt erat generosus ac nobilis) paulatim tanta moderatione ac facilitate mitigatus, respexit primo quem exagitarat: ad extremum diuino tactus spiritu totum se illi regendum gubernandumque tradidit. Cæterum magni refert, quam vacuo liberoque animo ad Deum accedas. Fabrum quidem rerum mortalium contemptorem, & quadriennium iam ex Ignatij præscripto sacra mysteria frequentantem haud ægre pellexit cælestis vitæ dulcedo, vt Christum ducem expeditus miles sequeretur. At Xauerius, vt qui adhuc imaginarijs honoribus, speique suæ indulgeret, quanquam idem vitæ genus amplexus, tamen Spiritui sancto obstinate resistebat; quominus Christum ducem secutus egre- *Ad Heb. c. 13.*
deretur ad eum extra castra, eius improperium portans. Iuuenis cætera pius ac facilis ab hac vna parte durus erat. Eo impensius illum Ignatius flens deprecabatur a Deo. Nec incassum missæ preces. Demum assiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: iniecta que diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se, & quæ in ytranque partem hinc cupiditas, hinc pietas subiciebat, inter se conferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumque Christum nudus

Xauerij ferocit Ignatijs permulcer.

Vaticinatione de eius Apostolatu in nouo orbe.

Familiaritas eius cum Ignatio.

Ignatij motus.

Francisci *deliberatio de vita variè mutanda.* nudus sequar? At durum vitæ genus, & abiectum erit subeundum. Dei voce contempta, vitæ splendorem, meumque retineam institutum? Enimvero periculum est, ne si vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Qui tandem crucis acerbiter, probrumque perferre potero? Quid igitur? malimne aggregari *inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum?* Quo ore notorum loculos, quibus auribus sodalium feram voces? At sermonibus hominum ab honesta beataque vita reuocari, summæ non modo leuitatis est, sed etiam dementiæ. Quid? inopinatus hic nuntius quam acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Parentumne, aut cuiusquam mortalium amor me plus, quam mea salus, plus quam Dei, Christi que ipsius caritas tangat? Talibus curis in diuersa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Diebus aliquot inter has cogitationes absumptis, ad vitium pertinacia victa est, vrgentique Deo manus dedit. Extemplo in contrarium mutatus aspicere cepit *in autorem fidei, & consummatorem IESVM, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta.* Ac primum quidem quo ad nuncio erectus erat, eodem innixus Ignatio stetit. Inde quasi ab secunda origine lætius, ac feliciter renatus, egregios Christianæ virtutis edidit fructus, Ignatij iam similior quàm sui.

Eius seruos in domando corpore, ac studio perfectionis. Cap. III.

Mortificatio. NAM breui ardentius sui abiectioem & crucem quaesivit, quam dignitatem antea & honorem quaesierat. Id adeo proprium est ferme præstantium ingeniorum, vt quamcunque in partem se dederint, eò toto animi ferantur impetu. Francisco itaque sanctitatis palmam petenti prima (vt assollet) orta est pugna cum corpore. Cum caro concupisceret aduersus spiritum, edomandum sibi esse corpus statuit, ne illius retractatio perniciaque Christianæ perfectionis cursum moraretur. Quocirca vilitas inediæ, verberum, ciliciorum asperitates, velut cupiditatum moderatrices, delictorumque vindices, non minus sæpe quam auidè tum florente ætate adhibuit, tum in omni vita. Et fortitudinis eius indoles inter primum nouæ militiæ rudimentum, haud leuibus se prodidit argumentis. In campo suburbano adolescens inter æquales galeasque

galeasque suos, saltu (vnus hic ludus cordi fuerat) libenter se impigreque exercens, aliquando corporis agilitate, qua reliquos longe anteibat, nimium sibi placuerat. Igitur vbi respuit, leuem noxam, minimeque diurnam vindicauit grauissimo multorum dierum supplicio. Dies quippe aliquot constrictis. Eodemque tempore animi quoque elationem experiendam ratus, assidua rerum piarum meditatione exercuit mentem, vt pœnæ magnitudo in posterum, & animum cohiberet & corpus. Nec minus ad mentem excitandam, quam ad culpam eluendam, iuueniles domuit motus. Inter ipsas humanarum diuinarumque rerum piarum commentationes (quæ exercitia spiritualia vocamus) cum nimis effrænatam ac retractantem corporis vim fame debilitare atque comprimere conaretur, peruincendi studio prouectus, quatuor dies totos cibo abstinuit, audaci quidem incæpto, verum non improbo: quippe quod tyrocini ipsius, ætatisque feruor excuset. Nulla vtique res est nec difficilior, nec efficacior ad virtutem, quam sui ipsius victoria: vt autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, optandum magis, quam sperandum est. Quocirca Xauerius secum assidue certans, ac semet vincens sedulo, in dies & fortior seipso fiebat, & melior. Præcipue adiumento erat crebra, ac pia Christi cum vitæ mortisque, tum vero eximie illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, Christianæque virtutis. Quo plus materiæ ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Francisci pectore exardescere humanæ salutis, ac martyrij cupido. Eo demum res euasit, vt Dei filio, qui suum caput pro eius salute deuouisset, inuicem totum se pro ipsius gloria, & salute hominum in perpetuum deuoueret. Ergo vt nulla eum res a caritate Christi separaret, Ignatij hortatu, simul cum sociis qui tum erant, numero nouem, palam statuit certis se Deo votis obstringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur huius seculi XXXIII. huic negotio dicunt ipsum diem Assumptioni sacrum Beatæ Mariæ, eam scilicet promissorum suorum & testem & præsidem habituri. Is dies vbi venit, in ædem suburbanam, cui Mons Martyrum nomen est, (vt locus ipse accensam martyrij cupiditatem inflammaret) ardentibus diurna meditatione animis coeunt. Ibi sub sacrificium missæ, diuinæque epulas, gaudio alacres, votis

Agilitas corporis.

Membra funiculis perstringit.

Quariduum inedia traducis. Sui victoriam.

Christi se se mortisque meditatio.

Martyrij cupiditas.

Votis se Deo obstringit.

votis nuncupatis Deo dicant sese. Votorum summa fuit, uti confecto Theologiæ curriculo, rerum omnium possessione exuti, in paupertate perpetua, diuinæ gloriæ inseruirent salutique animorum: ut ad certam diem Hierosolymam nauigarent, operam Turcarum conuersioni, vel cum aperto capitis periculo, daturi. Si quis forte casus id consilium impedisset, anno circumacto, Romam contenderent: suamque operam Pontifici Max. ad animorum salutem atque auxilium, sine vlla temporum locorumue exceptione, nulla facta viatici aut subsidij mentione, deferrent. Votorum nuncupationem nouis sed pius eadem vota sæpius instaurandi mos excepit. Ut crebra veterum votorum instauratio innouaret eorundem memoriam, religionemque; non eo solum anno hæc fecere vota, sed eadem quamdiu Lutetiæ studiorum causa fuerunt, quotannis eodem die, loco, carimonia, pari cum alacritate fructuque renouarunt. Cæterum Xauerius hoc audius id per semetipsum identidem vsurpabat, quò certius experiebatur frequenti votorum renouatione mentis suæ sicut aquilæ iuuentutem renouari. Atque hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim studio eruditionis offecit. Sed incidit tempus, cum Franciscus haud dubie ostenderet, sibi Christi militiam, cuius gratia iam rerum scientia quærebatur, discendi studio esse potiolem.

Venetias non sine magna corporis vexatione contendit.

Cap. IIII.

*Theologie
cursum ab
vniuersitate
procul a
metâ.*

PAULVLVM iam aberat à meta Theologiæ, cum ei in Italiam demigrandum fuit. Conuenerat iam inter Patres, ut ad dictam diem (is dies erat ad VIII. Kal. Februariæ anni MDXXXV II.) Venetias ad Ignatium, qui eo certis de causis antecesserat, se pariter conferrent. Interea dum præstituta profectio expectatur dies, Carolo Cæsare contra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarsit. qui casus constitutum iter maturauit, ommissa Theologici cursus conficiendi cura. Aegre scilicet Xauerius, sed tamen sapienter eam iacturam tulit, haud pulchrius ratus doctrinæ studia Dei causa persequi, quam relinquere. Idibus ergo Nouembris alienissimo anni tempore, rebus omnibus, præter viaticum, & scripta, uti vouerant, in pauperes distributis, ex composito simul

simul cum sociis dat sese in viam. Itineris ratio erat talis. Vestitus plebeius obsoletusque: suus cuique baculus, & scortea, pauperum videlicet perëgrinorum ritu. B. Mariæ Corona, Catholicæ religionis inter hæreticos index, è collo suspensa præferebatur: mantica scriptorum custos pendebat ex humero. Solenne erat ad vires, animosque ex viæ laboribus recreandos, cælesti pane vnico ærumnarum solatio refici quotidie. In exitu diuersorij committere se Deo, in introitu gratias agere. In ipsa via commentari primum aliquandiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac molestiam canendis inuicem hymnis, psalmis, canticisque spiritualibus identidem leuare. Hoc potissimum modo per Lotharingiam, ac Germaniam, bellici tumultus declinandi causa, Italiam petens, autumnales Galliæ imbres, hyberna frigora Germaniæ pertulit. Et quanquam pedestri itinere nequaquam assuetus, tamen vltro scriptis onustus perfrigida tempestate, teterrimis vijs, ac sæpe niue obstitis, glacieque concretis (Alpes quippe superandæ erant, perpetuo rigentes gelu) tamen adeo longinquum arduumque iter pedes ingredi, & exsequi sustinuit. Accedebat ad sarcinæ onus, viæque asperitatem, voluntaria quidem, sed acerba corporis afflictatio. tantum animi ad incommoda laboresque supererat. Antequam viæ committeret se, siue animi ad patientiam exercendi, siue edomandi corporis studio, lacertos & coxendices iam pridem constrictas habebat funiculis: qui iam ob necessariam in domesticis officiis corporis agitationem, intumescente circum carne, artus foedum in modum lacerabant. Tantus autem patiendi amor animique vigor fuit, ut viam non minus longam, quam asperam ingreditens pedibus, demere sibi tam sæua neglexerit vincla. Ergo cum ad cruciatum suapte sponte peracerbum accessisset iter pedestre ac difficile; necessario etiam ad funiculorum cruciaméta accessit vel plurimum. Ille tamen non in suscipiendis, quam in perferendis ærumnis fortior, spreto non solum dissimulato dolore pergebat. Quippe eas similiter, ut cæteras quas expertus erat corporis vexationes, sperabat posse vsu & consuetudine mitigari. Cæterum cum non modo in dies, sed in horas cresceret atrocitas illius carnificinæ; fiducia in sollicitudinem versa, non ille quidem animo, sed viribus deficere cœpit. Ad extrêmum, igitur posteaquam nec dissimulare, nec ferre vltra vim poterat mali;

*Itineris
ratio.*

*Voluntaria
in itinere
corporis
afflictatio.*

*Ex vexatione
corporis
deficit in viâ.*

necessitati cedens socios benigne rogat, sibi ut ignoscant; se quidem præ defatigatione eò redactum, ut non valeat iam mouere vestigium. Mirari illi primo subitum feruidi hominis languorem: inde ubi pallor ori suffusus intestini mali magnitudinem indicauit; deficientem excipere, sciscitari quid tandem acciderit noui. Tum Franciscus recepto paulisper spiritu, quem incluserat dolor, necessario rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius illi palam vicem dolentes, clam suspicientes virtutem hortantur, ut quam commodissime interquiescat, quoad parumper vis tanti remittat mali. Vbi satis quieuisse visus est, & aliquid recepisse virium; pedetentim eū ad proximum hospitium deferunt: confestimque medicum adhibent: qui affecta membra diu multumque contemplatus feruere pronuntiat, vincula iam dispici non posse, nedum incidi. Nodos autem et si appareant, atque extent; vlcera tamen effecisse talia, ut dissolui, dissecariue nequeant sine acerbissimo sensu doloris. Igitur (quia morbus artem, morbi causa consuetudinem vincebat) attonitus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit; ad vltimum parum prosperæ curationis euentum veritus, nullis Francisci aut sociorum precibus perpelli potuit, ut ægris membris tanto cum periculo admoneret manum. ita re non modo in fecta, sed etiam intentata recessit. Ingens Patres sollicitudo incefferat anxios non de Francisci tantum salute; sed de ratione quoque communis itineris, cui magno cum omnium incommodo intemptius ille socij morbus obstabat. Et Francisco haud leuior sociorum sua causa hærentium erat cura, quam sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam versi, cælestem medicum pro se quisque suppliciter implorare; superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subito medicinam. Mirum dictu. postridie mane Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse: tumorem resedisse omnem: nihil ex tanti mali atrocitate, præter indicia mali, funiculorumque vestigia remanere. Tum enim uero admirabundus nec suam magis, quam comitum vicem latus cælesti numini magna voce gratulari. Accurrunt socij nouæ lætitiæ causam requirētes: re cognita, omnes haud dubio miraculo obstupefacti certatim laudes, grateque Deo (uti par erat) agere: & tendentes ad cælum manus, manantibusque præ gaudio lacrimis præcipuam cælestis parentis prouiden-

*Desperato
aius mor-
bo, deseri-
tur a me-
dico.*

*Diuinitus
repente sa-
uatur.*

uidentiam eximiamque in ipso temporis articulo benignitatem efferre cœperunt. Inde repetito itinere, successu læti se ad operam benigno domino nauandam mutuis vocibus accedunt. Ac toto illo itinere, ut semper antea, Francisci præcipue ministrandi sociis, inseruiendique studium & alacritas extitit. Nam cum omnes inter se summa ui (hoc unum inter eos certamen erat) officijs & demissione certarent; Xauerius siue animi ardore, siue insita comitate reliquos facile vincebat. Nec plus in commoditate sociorum, quam in aliorum salute curanda, sedulitatis erat ardorisque. Vbicunque se offerebat occasio proximis consiliis, monitis, exemplis iuuantibus, arripiebat eam audissimè: vltro etiam, si res sineret, ipse captabat. Neque is labor inanis fuit. Catholicorum plures ad honestam vitam reuocati: nonnulli hæreticorum ad sanitatem, viamque veritatis reducti: quacunquē cum sociis transijt, sanctitatis vestigia impressa, quæ hæreticis spectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque sæpe etiam vsu venit, ut hæretici ipsi sanctimonix admiratione capti comiter illis monstrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates: itineris duces ubi opus erat, semet sua sponte præberēt. Adeo vera ac germana virtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciscus igitur omnibus viarum incommodis, ac periculis perfundus, superis mortalibusque fauentibus, ad VI. Idus Ianuarias anni insequentis incolumis vna cum sociis Venetias peruenit. Ibi Ignarium Loiolam reperit dulcissimos socios, filiosque audissimè opperientem. Sequuntur consalutationes lætissimæ, complexusque Societatis more, summæ beneuolentiæ indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam absterfit omnem.

*Ministræ
socijs in im-
nere.*

*In via pro-
ximos in-
uauit.*

*Hæretico-
rum animos
misiqat.*

*Venetijs dat operam Valetudinario insanabilium,
inde Romam ad Pontificem adit. Cap. V.*

COMMUNI iam in consilio Patres decreuerant proficisci Romam, ut à Pontifice maximo peterent potestatem manendi suo iure arbitrioque Hierosolymis, Euangelijque prædicandi. Placuit igitur dum se vis hyemis frangeret, Venetijs quasi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquam prouincias inter se compa-

rantibus,

rantibus, Franciscus ægrorum insanabilium curationem, optata sui victoria materiam, sibi ipse depoposcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gesit, quam expetiuit. Simul atque eò venit, miserorum lectos, & grabatos cœpit circumire, mœstos blande consolans, perditos cœlestis vitæ spe recreans, confirmans moribundos, omnes ad patientiam, ad honestatem sanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi insanabiles erant, eorum mores quacunque posset ratione sanaret. Ad hæc facilius iuuari posse eorundem animos ratus, si inferiret corporibus, ipsemet valetudinarium euertere, lectos sternere, purgare fordes, abiectionis quæque ministeria, Christianæ humilitatis rudimenta, exsequi: mortuos denique ipsos de mior ablutos rite sepelire. Inter hæc munera insignis quædam pietas ex eius vultu atque oculis eminebat; Christum ab illo in affectis hominibus latentem cerni oculis quodammodo, eique ipsi dari operam crederes. Gerebantur hæc in luce celeberrimi valetudinarij, in oculis clarissimæ ciuitatis, tam insolita alacritate, atque lætitia, vt multis ad nouæ rei famam concurrentibus, spectaculo Franciscus esset non Deo solum & Angelis, sed etiam hominibus: vtique cum eius in affectos sedulitas B. Rochi (cuius nomen ab eximia huius generis benignitate, Venetijs celeberrimum est) iucundissimam renouaret memoriã. Vitabat ergo Xauerius quantum poterat oculos hominum, Patri cœlesti, qui videt in abscondito, placere cupiens. Gratisimum interim spectaculum eius virtus superis præbuit. Aegrum nactus venera luc, ac tabe confectum, hoc impensius ei ministrare instituit, quo magis ab illo abhorrebat animus natura vsuq; delicatus. Miras itaque ibi pugnas edidit, nobilesque de se tulit victorias. Coercebat ratio contumaciam naturæ, & pestis illius horrorem virtus diuina superabat: vrgebat tamen interdum vlcerum fœditas grauitasque odoris adeo, vt nauseans (vti assolēt) animus vlcerosum hominem auersaretur. Non sefellit siue Dæmonis, siue naturæ dolus solertiam Xauerij. Igitur posteaquam paulatim refrigescere sensit caritatem; sibi met infensus, suamque animi mollitiem increpitans, meritas de se expetere pœnas, atque illud delicati animi fastidium penitus exuere statuit. Nec mora: obfirmat Christi charitate pectus, & S. Catherinæ Senensis exemplo, manantem ex vlcerebus sanie semel, atque iterum vnicus sui victor exsugit.

*Vlcerofo
præcipua
cura mini-
strat.*

*Saniem
exugit.*

exsugit. eximia virtus diuinitus eximio donata est præmio. Hæc victoria non modo illum in præsens sui potentem fecit; sed etiam in omne tempus, aduersus vlcerosos & elephantiacos eius muniuit animum. Morbos enim quorum cæteri vel aspectum ipsum horrere solent, ipse deinde cum voluptate tractauit; non tantum sine molestia. Tanti refert ad animi libertatem, uel semel semet egregie vincere. Quocirca in omni Francisci vita, & perpetua omnibus in rebus sui victoria enituit, & benignitas in miseros ægros singularis. Hoc tyrocinio imbutus curas omnes ad destinatam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam existimauerunt Patres, quin quamprimû Romam, vti vouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erant tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta: & aderant solennia Quadragesimæ ieiunia religiosi viatoribus haud sane commoda. Verum ne rem Deo gratisimam minus gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud omnes voti religio; vt dum ieiuniorum tempus præteriret: dum idonea tempestas vias lacunis & voraginibus terribissimas aliqua ex parte siccaret; dum vernæ remitterent pluuia, neutiquam censuerint expectandum: Adeo non sibi vota, sed se votis accommodabant. Itaque inita Quadragesima, omnes pariter Romam ire maturant. Ad superioris itineris paupertatem hoc accessit, vt sine viatico omnes via simul, ac diuinæ prouidentia committerent se. Porrò in itinere vetera illa instituta perpetuo retinebantur; atque hoc amplius quoniam niam id temporis erat, etsi pedestres viatores necessarij itineris labor, cibusque parce emendicatus plurimum vexabat, tamen rite quotidie ieiunabatur: nullusque omnino capiebatur cibus, nisi emendicatus, ut dubitari posset, vtrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an Euangelicæ paupertatis. Nec piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidentia frustrata est. Magnis imbribus grauique tempestate vexati, procedere tamen quo destinarent perseverantes, lutulentas in primis ac lacunosas eò potissimum anni tempore Longobardia vias pedibus sine vilo grauiore incommodo peruasere. Interdum autem vsu venit, vt frustulo duntaxat cibarij panis sumpto, maximo imbri, campis longe lateque stagnantibus (vt alicubi vix summo pectore extarent) millia passuum vno die prope xxx. nudis conficerent pedibus, non æquo solum tranquilloque animo, sed hilari, lætoque. Demum illos Deus

*Sui victo-
ria.*

*Voti seruã
di religio.*

*Quadra-
gesima iei-
ciunibus fa-
ciens egrum
dicans rite
ieiunat.*

*Frustulo
panis sum-
pto per la-
cunas in-
sum iter
pedibus eò
sicit.*

necef-

necessarijs subinde rebus, ac viribus suppeditatis, precario viſtu, periculisque itineris defunctos, quò intendebant, saluos incolamesque perduxit. Romam vbi ventum est, nihil eis potius fuit, quam vt limina Apostolorum adirent; sanctissimisque vrbis atque omnium gentium patronis salutatis, communem per eos causam enixius commendarent Deo. Exinde tantorum Præsidum patrociniò & gratia freti ad Chrſti Vicarium (is tum erat Paulus III. ex inclyta familia Farnesia vir consilio prudentiaque longe clarissimus) aditum sibi querere cœperunt destinata petituri. Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hispanus Cæsaris procurator, homo summa autoritate, parique humanitate præditus: à quo ad Pontificem introducti, atque vltro etiam commendati, benigne comiterque ab eo accipiuntur de more ad osculum pedis. Inde periclitandæ eorum doctrinæ gratia, ad philosophicas, theologicasque disputationes super mensam (vti optimi principis consuetudo ferebat) non semel adhibentur. Quo in genere cum omnes, & Franciscus in primis, egregium qua eruditionis, qua modestiæ specimè dedissent; editis de Hierosolymitana profectiõne postulatis, quæ volebant, impetrant omnia, non modo nihil repugnante, verum etiam valde approbante Pontifice. cuius paterna in gentes omnes caritas adeo peregrinorum hominum est complexa virtutem; vt eos pro egregia ipsius benignitate, ac munificentia, cum fausta precatione pariter & copioso viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliui, attributam votiuz peregrinationi pecuniam apud argentarium custodiendam deponunt, tantisper dum profectiõnis tempus adesset: ipsi victum interea per vrbem mendicando palam conquirunt. modestia vtiq; quàm doctrina insigniores, vtpote qui à familiaritate principum virorum vltro ad tantam vitæ humilitatem descendere.

Paulus III
Pon. Max.

Vicetia post diutinam preparationem Deo Sacerdotij primitias offert. Cap. VI.

VRBANIS negotijs feliciter simul celeriterque confectis, Hierosolymam primo quoque tempore transmissuri eodem fere modo quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi celestis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obstructi Deo

Deo tenerentur, re familiari dudum consecrata, semet Christo penitus consecrare decernunt. Igitur cum ad eam rem intentiore se parassent cura, sub Missæ sacrificium apud Hieronymum Verallum Apostolicum Legarum paupertatis, castitatisque perpetuæ nuncupant vota. Nunquam aliàs ante Franciscus diuinis gaudijs cumulator conspectus est. Quippe admodum lætus (quod ex vultu notari poterat) superfundenti se Deo totum dicitur pectus. & veteris instituti sui memòr, vota semel nuncupata, quotidie instauravit deinceps in omni vita. Cæterum dum destinata navigationis opportunitas expectatur, ad intermissa itineribus, retenta animo benignitatis officia refert curam, auctamq; cessatione industriam. Et eximiam Francisci in agris charitatem, hoc etiam maior Veneri populi admiratio, approbatioque excepit, quo labor eius fuit, quam ante diuturnior. Euenit quippe vt Palaſtinam, quæ semper antea paterat peregrinis, illo ipso anno exortum inter Turcas ac Venetos bellum clauderet. Maria vtiq; omnia infestis Turcarum clasibus adeo obsidebantur, vt sine manifesto cædis, seruitutisue periculo, nemo posset ex Italia petere Hierosolymam. Quæ res Hierosolymitanam Patrum expeditionem primum distulit, denique discussit; Deo meliores in vsus illorum operam reseruate. Conductos enim operarios ita destinavit in vineam suam, vt relicto effeto Turcarum solo, partim syluescentia Christianorum vinea, partim desertos Indorum campos, intactasque æuo Iaponum sylvas excolerent. Ita dum Franciscus diuini ignarus consilij inter spem metumque suspensus optatissimæ navigationis tempus in dies opperitur, menses plures in ijs, quos dixi valetudinarij laboribus abiere, nunquam aut remittente se industria, aut refrigescente charitate. Verum enimvero Hierosolymitanæ profectiõnis spes demum vndique abscessa ingenti eum dolore perculit, mæstum eodem tempore cum facultate visendi sacra illa Palaſtinæ loca, martyrij quoque ademptam sibi esse occasionem. Inde vnicum casuum humanorum solatium diuinam prouidentiam respiciens, euentum illum quamuis æcerbum, æqui bonique consuluit. Et re cõmuniter deliberrata, cunctorum versæ alio curæ. Visam erat Patribus, quò impensius & pietati suæ & alienæ saluti seruirent, omnes sacris ordinibus initiari. Iraque mense Iunio ipso S. Ioannis Baptistæ natali die, non sine egregia preparatione, sacerdo-

paupertatem castitatemque perpetuam voveret.

tes (nam cæteris sacris ordinibus ritè paulo ante initiati fuerant) ab Arbenſi Epifcopo confecrantur. Fama eſt eos tanta inter confecrationem læticia perfulos, vt ea in ipſum redundaret Epifcopum. Is enim confirmaffe deinde fertur ſe eo ipſo tempore inter cæremonias, nouum quendam & inſolitum fructum cœpiſſe diuinæ voluptatis. Spes tranſmittendi in Pælaſtinam ita præciſa iam erat, vt voti religione propemodum ſoluti viderentur. Placuit tamen, ne quis omnino in eorum animis vel tenuiſſimus reſideret ſcrupulus; ad annum vſque vertentem (vti nominatim in votorum formula cautum erat) votiuz peregrinationis occaſionem captare: hoc interium ſpatio, propediem libaturos Deo Sacerdotij ſui primitias, colligendi ſui cauſa, ex tanta celeberrimæ vrbiſ frequentia excedere. Ergo ad finitima loca digreſſi alius aliò. Franciſcus cum Alſonſo Salmerone in Montem Celſum (vicus iſ eſt paſſuum millia XV. a Patauiò) recepit ſe. ibi ſolitudinis cupidus, vt proxime ad Deum accederet, quam longiſſime a cœtu hominum reſceſſit: deſertamque ac ſemirutam deuò in loco caſam nactus, teſto e ſtraminibus reſecto, qualecunq; ſibi diuerſoriolum parauit, hoc gratius, quod repræſentaret Chriſti domini ſui præſepe, ſumamque illam rerum omnium inopiam. Inde vt pueri I E S V paupertatem, eiſdemque iam viri ſolitudinem experiendo meditarerur, talem vitæ rationem inſtituit. Emendicato cibo parce ac duriter victitabat, humi ſuper ſtramine cubitans in tuguriò imbribus, frigoriſ, ventis obnoxio. Animum porrò ad cæleſtium rerum contemplationem excitaturus ſolito vehementius, voluntariis quotidie pœnis corpus afflictabat ſuum. Nec immemor Dei animam ducentis in ſolitudinem, & ibi loquentis ad cor eius, intentius audiebat quid in ſe loqueretur Dominus Deus: identidem videlicet orans, & quicquid erat otij in ſacrorum lectione librorum, & pia cæleſtium rerum meditatione conſumens. Quid incommodorum ærumnarumque eo in loco pertulerit: rurfus quam puras ac liquidas ex cæleſtis ſponſi conſuetudine perceperit voluptates, facilius eſt cogitare, quam dicere. Illud conſtat ſtipem ab eo coactam fere ita fuiſſe exiguam, vix vt ad panem emendum ſatis foret. Quod ſi quando aliquid olei aut obſonioli accederet, tum vero illum opipare ſibi epulari viſum. In hanc autem ſolitaria vitæ rationem, ipſos quadraginta dies (cæleſti magiſtro videlicet

autore,

autore; qui totidem in ſolitudine dies verſatus eſt) iucundiſſime abſumptos. Nec dubium eſt quin ex diuino congreſſu, pro ſummo illo ſuo ardore animi, flagrantique in Deum charitate, non minus donorum, quam gaudiorum cæleſtium hauſerit. Subinde igitur progreſſus in publicum, Chriſti quoque exemplo inſtitutoque populum docere, & diuinitus hauſta impertire hominibus cœpit. Concionandi modus hic erat, vt Chriſti ſermonem in campis, montibus, littoribus habitorem memor, vbicunq; ſpes eum inuitaret rei bene gerendæ, in cœtus hominum concionabundus inferret ſe: eoſque potiſſimam erudiret, qui maximè inſtitutionis indigentes minime intereſſe ſacris concionibus ſolent, quò Deus etiam à non quærentibus inueniretur. Quocirca in triuiò aut platea corrogatis auditoribus, ſumptoq; ex aliqua taberna ſcabello, ex eo de honeſta, bearaque vita apud deſidioſos ac ludibundos vehementius, quam ſpecioſius verba faciebat. vt nonnulli etiã qui riſus captandi gratia ad concionem acceſſerant, orationis grauitate, diuinaque vi permoti pro riſu referrent ſletum. Non alia res maiorem habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quam pecuniæ abſtinentia, gratiſſimum omnibus ſanctitatis indicium. Quippe neque ipſo quicquam petente a circumfuſa multitudine, neque vltro datum accipiente, nemo non ſenſit illum haud quaquam ſuis commodis ſeruire, ſed alienæ ſaluti. Studio atque opera non minus vtiliter in alijs iunandis, quam in ſeipſo excolendo, in Monte Celſo collocata, Ignatij accerſitu venit Viceriam. Ibi animo, quanta maxima potuit cura preparato, maturum iam ratus, quod pridem pia mente conceperat, nouus ſacerdos cæleſtem illam, ac ſalutarem hoſtiam diuinæ maieltati, miſtis gaudio lacrymis immolat. Non tam credere illum, quod ſacroſanctis illis myſterijs continetur, quam cernere atque intueri diceres. Ardor ſane mentis ac vultus iſ erat, vt eum qui conſpicerent tam ſuauiter lacrymantem, temperare ipſi nequirent lacrymis. Et ille deinceps excellentem hunc pietatis ſenſum haud ſecus retinuit in reliqua vita, quam ſi nouus quoridie ſacerdos ad aram accedens, primorem illam ſacrorum dulcedinem delibaret.

C 2 Bono-

Sacerdos
consecratur

Primi sa-
cri præpa-
ratio.
Solitaria
vita.

Ofex. 2.
Pſal. 84.

A ſolitaria
vita
populi do-
cere inſti-
tuit.

Abſtinen-
tia pecuniæ
in concioni-
bus.

Primi sa-
cri facie

Bononiam, Romamque sermonibus inuat.

Cap. VII.

I AM præstituta Hierosolymitana peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium clasibus mari) spes transmissionis dabatur ulla. Restabat ut ex votorum formula, Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuant, ut Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines, Romam petant, Pontificemque adeuntes ei vota & operam suam sociorumque offerant ad auxilium, animoram. Interim cæteri in celeberrimas Italiae Academias diuisi studiosos literarum adolescentes pietate imbuerent, pellicerentque, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet. In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuinit, non minimo illius ciuitatis bono. Namque ut Bononiam attigit ad S. Dominici sepulcrum, cuius per studiosus erat, sacris operaturus accessit. Forte interfuit rei diuinae Elisabetha Casilina Bononiensis virgo Deo sacra, ex Dominicanorum sanctissima disciplina. Quæ Francisci sanctimoniam odorata imperare sibi non potuit, quin cum eo colloqueretur sub sacrum. Colloquium tale fuit, ut illa viri sanctitate capta teneretur. Erat Elisabethæ patruus Hieronymus Casilinus nomine, vir doctus iuxta ac nobilis; idemque S. Petronij Canonicus, & Rector S. Luciae, in cuius aedibus habitabat. Hunc igitur Elisabethæ rogatu Franciscus adiit, & quæ sermonis comitate, quæ suauitate morum adeo sibi deuinxit; ut ille ultro ac prolixè eum domum suam inuitaret. Et Xauerius talis viri hospitio libenter usus, conuictum hospitis recusauit, mendicatio uti consueuerat victitans cibo. Observabatur interim a Casilino eius virtutum admiratore, qui deinde etiam illarum præco extitit. Franciscus ergo, etsi quod tum infirma erat valetudine, plus animi attulerat quam virium; tamen virtutis ardor, quod viribus deerat, abunde suppleuit. Haud secus quam si optime valeret (adeo immensa erat de hominibus benemerendi cupido) per omnia ferme Christianæ charitatis munia, eximia eius benignitas vagabatur. Quotidie re diuina de more facta, ægris in valetudinarijs; vinctis in custodijs inferuire; pueris & idiotis hominibus christianæ doctrinæ rudimenta

Hospitio
viri Hiero-
nymi Ca-
silini.

Sedulitas
eius in pro-
ximis in-
uandis etiã
cum minus
valet.

dimenta tradere; accedentium confessiones audire institit. Insuper in triuijs compitisque ad multitudinem verba facere, non assidua magis, quam salubri ratione. Neque enim nouum hoc speciosum & declamatorium concionandi genus, sed vetus illud ardens & prorsus Apostolicum sequebatur. Nullus orationis fucus, ornatusque verborum, sed maximus ardor animi, spiritusque; grauisimæ certissimæque sententiæ, quas veritatis index orationis simplicitas & quasi negligentia commendabat. Oris totiusque corporis conformatio ad modestiam & humilitatem, spirabat eam, quæ in animo latebat, sanctimoniam. Emicans ex ore, atque oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi sensu, ardentique pectore proficisci, quo feruentiora etiam ad auditorum mentes verba tanquam faces perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementius: ut satis appareret quam ignitum sit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, ut suppeditatur à Deo. Nempe erat Xauerio propositum non gratiam hominum, & popularem captare auram; sed in mentibus auditorum, Dei timorem amoremque ingenerare; animorum vtique salutem, non suam existimationi consulere. Summa porro concionum, ut acerbissimos, sempiternosque cruciatos apud inferos improbis confisuros, sursumque æterna cumulatissimaque præmia, quæ bonis manent in cælo, proponeret. Vitiis quoque scditatem & virtutum speciem pulchritudinemque non venuste, sed grauius demonstraret. Sic iactum sacrumque Dei verbum nec seignibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. Complures quippe mortales Deo bene iuuante è flagitiorum extracti cæno: non pauci ad frequentem sacramentorum usum perducti: magna insuper pecuniæ vis elemosinæ nomine collata: cuius tamen ille ne terencium quidem attingebat; sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victum sibi queritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoris dignitati. Quo factum est non modo quod agebat, ut quamplurimi resipiscentes piam Christianamque vitam instituerent; sed etiam quod non laborabat, ut eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Nec in concionibus magis, quam in priuatis sermonibus, officijsque mirabilis extitit. Casilinus eius hospes, de quo ante diximus, diligens eius obseruator sic commemorabat. Fuit-

Concionandi
di ratio.

Summa cõ-
cionum.

Concionum
fructus.

Paupertas
is amor.

Xaverius se Xauerium verbis parcum, sed mire efficacem. De rebus
verbis par vtique diuinis tanto animi ardore verba facere solitum, vt
cus, sed mi auditorum pectora inflammaret. In sacro faciendo, præser-
re efficac. tim eo, quod de Christi Domini Passione appellamus, solen-
 ne illi fuisse, ab intimo animi sensu ingentem profundere vim
In sacro de lacrymarum. Quo in sacrificio nonnunquam ab se visum in
Passione commemoratione viuorum, cum eius animus adeo abstra-
Domini ab ctus esset à sensibus; vt ministri vestem identidem trahentis
strahitur a reprehensionem nullo modo sentiret: nec ante circumactam
sensibus. horam, ad societatem rediret corporis. Illum vtique (quod
 de Daniele dicitur) virum desideriorum extitisse multæque
 orationis. Igitur hæ res multos ciuium ipsūque in primis
 hospitem ad studium egregiæ pietatis adduxere: & apud
 eos Francisci etiam post discessum, memoriam gratam, ac
 celebrem fecere. Itaque Bononiæ haud minus diuturna san-
 ctimonix suæ quam industriæ reliquit vestigia. Nam Casili-
 nus diuersorium illud Xauerij deinde in honore habuit, & so-
 ciorum eius vltro citroque comitantium hospitio addixit.
Domus vbi Procedente autem tempore cum Societas I E S V domicilium
diuersans quæreret Bononiæ, non sine Dei nutu ac voluntate, proxima
est in sacel Francisci diuersorio domus ei obuenit, ipsaque Aedes S. Lu-
lum uersa. ciæ, vbi ille sacrum fecerat. Quo tempore Xauerianum
 hospitium sancti viri memoria, locique religio in sacellum
 vertit, vt idem Xauerij foret & diuersorij, & sanctitatis mo-
 numentum. Porro id sacellum, cum Aedes S. Lucix refice-
 retur, nouo templo includi, & IESV circumcisio dicari pla-
 cuit. Credas illam societati sedem diuinitus per Xauerium
 destinatam. Bononiensi Prouincia bene gesta, Franciscus
 Romam, vti conuenerat, media circiter Quadragesima ve-
 nit, anno MDXXXVIII. Diuersabantur tum Patres precario
 sub radicibus Collis Hortulorum (Montem Trinitatis
 vocant) in villa quam eis Quirinus Garzonius ciuis Roma-
 nus honestus pariter, ac pius concesserat. Ibi omnes emen-
 dicato victitantes cibo, nec minus salutis alienæ, quam suæ
 virtutis auidi, rei Christianæ communi consensu operam
 nauare, & in Christi vinea pro se quisque elaborare statue-
 runt, rati ex vrbe religionis sede, plurimoque martyrum
 cruore opima vberimos capi fructus posse pietatis. Primum
 igitur rectam consilium recte atque ordine exequentes Pon-
 tificis Vicarium & Párochos aduocant. Facta vbi cun-que vel-
 lent

*Collis hor-
tularum.*

lent concionandi potestate, præcipua vrbis inter se diuidunt
 templi. Xauerio & Petro Fabro S. Laurentij in Damaso ædes
 obtigit, celebris in primis, ac nobilis, vbi alternos inuicem
 ad populam sermones haberent. Hac igitur in æde, frequen-
 ti, ac secunda concione, de rebus non dictu speciosis, sed vsu
 necessarijs subinde differens, haud disparem messuit sementi
 messem; auditoribusque non tam admirationi, quam (quod
 caput est concionatoris) saluti fuit. Nam populum Roma-
 num crebris sermonibus ad honestatem, ad temperantiam, ad
 crebrum sacramentorum vsum pro virili parte compulit: cæ-
 terisque eius sociis eodem summa ope incumbentibus, Roma-
 na pietas rursus accendi, & antiquæ Romæ species paulatim
 redire visa. Nec populum excolens Xauerius teneram ne-
 glexit ætatem: sed eam vicitim Christianis præceptis, ac my-
 sterijs imbuere intentiore cura institit, haud dubius quin ci-
 uitatum conformatio penderet potissimum ex disciplina atq;
 institutione puerili. Inter hæc, Patrum consultationibus de-
 cretisque Societas I E S V in Religionis formam redacta: nec
 domi solum ipsa fundari cœpta est; verum etiam virtus eius
 atque industria probari foris, adeo vt Ignatij sociorum nomen
 vltimas quoque terras peruaderet, Deo nouam gentem dis-
 seminare toto orbe terrarum parante.

*In æde S.
Laurentij
in Dama-
so conciones
habet ad
populum*

India prouincia diuinitus illi destinatur.

Cap. VIII.

NONDVM erat Societas IESV Pontificis Max. au-
 toritate confirmata, cum Ioannem Lusitaniæ regem
 hoc nomine tertium Ignatij & sociorum eius fama perpulit,
 vt aliquot ex ijs à Pontifice & ab Ignatio per Petrum Malca-
 renam Legatum suum postularet. Causa postulandi fuit, quod
 Lusitani per ea tempora regijs instructi clasibus, non minore
 successu quã ausu, per ignota maria, clausas omni antiquitati
 vias, ac terras aperuerant: ferisque ac barbaris nationibus
 subactis, trans Indum & Gangem, in vltima Orientis pene-
 trarant. Ad eas gentes Christianis sacris imbuendas, Rex
 optimus haud ignarus quantum id esset negotij, veros germa-
 nosque Euangelij præcones destinabat animo, ratus Christia-
 ni regis nomine se dignum non esse, nisi populos in suam di-
 tionem

*Rex Lusitaniæ ali-
quot e Societate po-
stulat.*

tionem redactos in Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorumque eius egregia virtute, summaque in adiuvandis hominibus industria multorum literis multa cognorat. Quocirca talium virorum avidus Mascarenæ legato suo magnopere mandavit: ut simul a Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acceperat, simul ab Ignatio Societatis conditore curaret suo nomine, Sociorum quamplurimos. Nec defuit regis studio sedulitas Legati. Rem cum Pontifice Ignatioque ita transegit, ut duos (plures enim tanta sociorum paucitas non sinebat) ad eam rem impetraret. Erat utriusque non laboriosa magis, quam periculosa provincia: Quippe cum continenti multorum mensium navigatione, per immensam Oceani vastitatem; per maria, in sanis fluctibus horrenda, in alium quasi orbem terrarum trajiciendum foret; & barbaræ ac fera nationes, haud minore in horas singulas periculo excolendæ, quam aedeundæ. Cæterum hæc mortalium terricula viros Christi crucif-

Phil.c.1. que amatores, quibus *viueré Christus esset, & mori lucrum*, vltro etiam invitabant. Itaque ubi cognitum est ipsorum duos in Indiam ituros; erecti expectatione, eamque sibi quisque Provinciam expetentes, tantæ rei taciti opperiebantur euentum. Socios tum Ignatius autoritate magis, quam imperio regebat, vir vel sanctitatis miraculo vel Societatis institutione venerabilis. Is primo Indiam Simoni Roderico, & Nicolao Bobadilla decreuerat, non sine pia quadam æmulatione cæterorum. Sed Francisco utriusque dimittens eam provinciam debebatur. Iam Simon, etsi quartana odnoxius febrî, per naus occasionem, in Lusitaniam transmiserat; & Bobadillam adhuc Romæ aduersa tenebat valetudo, quompius cum Regis Legato profectionem maturante ire posset. Quocirca Ignatius consulto intentius per preces Deo, Franciscum ad se accersit iubet nonnihil iam suspicantem. Tum hilarî vultu ut solebat.

Ignatij ora
vto.
Rom.c.1
Nimirum, inquit, Franciscæ; Indiam Provinciam tibi Deus
» ipse destinavit. Bobadilla cui a me destinata erat, longinquo
» implicitus morbo, ut videt, eam obtinere nequit, reliqui socij
» maxima ex parte, Pontificis nostri pijs per Italiam negotijs
» distinentur. Te ego alios ad vias apud me redire statueram;
» sed Deo aliter visum, qui segregavit te in Evangelium suum. Age
» igitur maeste virtute viri sequere Deum, qui te haud
» dubijs signis in Indiam vocat. Iam te ad tantum opus caelestis
» illa excitet flamma, qua te semper ardentem vidimus. Iam

altitudine

altitudine animi tui, iam magnitudine provinciae, iam mortali-
lium caelestiumque expectatione dignos spiritus cape. Ne
pluribus super tanta re tecum agam, tua mihi haud ignota
virtus facit, & scilicet illa nutum, non modo imperium, præ-
uertere solita obedientia. Cui hæc ipsa superuacanea videri
possunt, cum satis superque foret dicere, i, sequere in Indiam
vocantem Deum. Ad hæc Xaverius virginali suffusus rubore,
cum dixisset se Christi causa paratum esse ad omnia; mananti-
bus gaudio lacrymis, ingentes illi secundum Deum gratias
egit, quod suum votum impleret. Sensisse quidem se olim ad
Indorum salutem curandam diuinitus impelli, sed iam accessisse
ad diuini numinis instinctum, eius, quem diuinæ voluntatis
interpretem duceret, autoritatem. Quocirca se id quicquid esset
sive oneris, sive periculi non dubitanter subire. Nam ut cætera
sibi humanæ diuinæque præsidia deessent ad obsequendum Deo;
propensam obsequendi voluntatem certe non defuturam eundemque fore,
& obedientiæ finem, & vitæ. Spectata est in ea re Francisci non obtemperandi tantum
propensio, sed magnitudo quoque animi singularis. Nullum
erum erat in India, aut vsquam omnino præterquam Romæ, Societatis
domicilium, quo diuertere, ubi diuersari posset. Societatis in
Lusitania, Indiaque ea conditio futura, quam ipse fecisset.
Indicum porro iter, & barbararum gentium peragratio haud minus
periculorum habebat, quam ærumnarum. At ille martyrij avidus sperare
cepit ab India, quod Hierosolyma denegarat. Quocirca omnes
difficultates, ac discrimina ab animi fortitudine, Deique fiducia
contemnens, prætinus Ignatio, quasi caelesti voce iussus, dicto
audiens fuit. Ab eo digressus extemplo parare se ad iter, lætus
opratum negotium diuinitus delatum sibi esse in sinum. Nec quisquam
omnino domesticorum fuit, quin liquidò affirmaret diuino prorsus
consilio nutuque factum esse, ut Xaverius potissimum eligeretur
ad nouam illam Indiæ provinciam delibandam. Subibant quippe eorum
animos crebri illius sermones, quibus immensam Indiæ messem
efferre, & Indorum per incitiam pereuntium cladem deplorare
consueverat. Proinde eum maxime idoneum censebant ad depellendam
calamitatem, qui maxime miseraretur. Recensiebant etiam visum
quoddam, quod Iacobus Laines olim sibi a Francisco conturbernali suo
indicatum enuntiarat alijs. Visus enim sibi met sæpe Xaverius

Francisci
obediencia
& magnitudo
animi.

Francisci
somnia
de Indo
humeris
ab se gestata.

D

per

per quietem humeris Indum aliquandiu vectare adeo gra-
uem, vt ipso pondere fatigatus excitaretur e somno. Quod
quidem rei futura indicium potius, quam sopita mentis ludi-
brium fuisse deinde ostendit euentus. Franciscus igitur haece
spes, & cogitationes secum in Indiam portans, tam longinqua
professione in posterum diem parata, documentum fuit,
quam parum ad humanas res sit affectus, qui totus aptus ex
Deo pendeat.

Profectio-
nem Indi-
cam in po-
sterum di-
em parat.

*Adito Pontifice, in Lusitaniam proficiscens magna-
rum virtutum indicia edit in via. Cap. IX.*

C AETERVM prius, quam se in viam daret, ita de-
mum omnia prospere ac feliciter successura sibi exi-
stimans, si ex autoritate Christi vicarij tam difficilem pro-
uinciam suscepisset; Paulum Tertium Pontificem Max. adit,
pedesque de more osculatus, sanctam ab eo precationem cer-
taeque indulgentias petit, tacito vtique ipsius imperio in In-
diam iturus. Et Pontifex Indica expeditione, laetus excepit
eum comiter benigneque. Inde benedictione indulgentisque
liberaliter, non solum libenter concessis, in hanc ferme sen-
tentiam locutus est. Equidem ingentes diuinæ benignitati
grates ago habeoque, quod me Pontifice reuersura sit in In-
diam fides, quæ ab Apostolis olim introducta, paulatim bar-
baris illarum gentium ceslerat moribus. Tu vero non modo
nostra autoritate, sed etiam Dei, cuius personam gerimus,
impulsu excitatus, pari animi magnitudine tantam capeffe
provinciam, memor te in Indiam per homines vocari à Deo.
Quis vocet, non qui sis, tecum reputa. Memento te ab illo
vocari qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Neque
enim tam idoneos ad opus quærit, quam ipse deligendo fa-
cit. Quemcumque elegerit, huic & animorum suggerit, &
virium satis. Nisi forte obscurum est, vel ipsos Apostolos
per se ab omnibus rebus imparatos fuisse. Atqui isti pesca-
tores, rerum verborumque imperiti quid non Dei missu du-
ctuque fecerunt? quæ regna, quos populos, quas gentes Cru-
ci non subegerunt? Atque vt cæteros taceam Thomas Apo-
stolus quam bene rem Christianam gessit in India, quò tu
nunc eodem Deo autore tendis? Quot barbaras nationes
mitigauit

Oratio
Pauli iij.
Pör. Max.

Rom. 4

mitigauit? quot inanium Deorum aras euertit? quot regnis,
suave Christi iugum imposuit? Nec verò te arumnarum, aut
mortis terror ad audendum facere debet seguiorem. Vilis
hæc est vita æternam meditantis: & mortali honesta beataque
mors omnibus vtoris expetenda. mortem vero contemnentis aut
etiã optantis quid graue, quid acerbum, quid horrendum vi-
deatur? Perge igitur & Dei ductu, S. Thomæ exemplo, Chri-
stianæ religionis fines longe lateque profer in Oriente. Non
est abbreviata manus Domini. Ecclesiam qui olim per Apo-
stolos fundauit, subinde per apostolicos viros auget ornatque.
Tum Franciscus vultu demissionem animi præferens, in hunc
fere modum respondit. Quid tandem in hoc genere efficere
queam, Pater Beatissime, cur ego potissimum ad tantum
opus deligar, equidem non video; cæterum existimandum
ijs relinquo, qui delegerunt. Non obtemperantis est quid
possit, considerare, sed imperantis. Ego vero quantum meis
ipse diffido viribus, tantum diuina ope, prouidentiaque con-
fido, quæ infirma mundi eligit, vt confundat sortia, ne gloriatur in
conspetu eius omnis caro. Proinde sic in animum induco meum,
quo autore tantam provinciam susceperim, eodem adiutore
me ex eius sententia gesturum. Pontifex ingentis indolis
specimen ex aspectu ac sermone Xauerij cum cœpisset, ratus
propagatori religionis apud Indos, maiore quadam autori-
tate opus esse, vltro suam illi potestatem quoad opus foret,
impertijt. Quippe Apostolicum eum Legatum in India con-
stituit, eiusque rei diploma Lusitani Regis Legato dedit tra-
dendum Regi, quo si videretur Xauerium in Indiam abeun-
tem ornaret. Franciscus igitur qui haudquaquam tanto
oneri ferendo esse sibi videretur, dilato munere, quam si de-
latum esset latior reuertitur domum. Inde non sine mutuis la-
crymis digreditur à domesticis magno sui desiderio cunctis
relictis; nihil omnino præter vestitum cui assueuerat, & Roma-
num breuiarium secum ferens. Profectus est ab vrbe in Lu-
sitaniã cum Mascarena Regis Legato, Paulo Cameræ co-
mite, (is per eos dies Ignatio se adiunxerat) anno post
Christum natum M.D.XL. protinusque in ipsiq; itinere non ob-
scuriora dedit signa modestiæ, quam sanctitatis suæ. Nam
caelestium licet rerum contemplationi deditus, huma-
nitatis tamen memor officiosum adeo se omnibus præbe-
bat, vt in diuersis lectulo cubiculoue comitibus cederet

Isa. c. 59.

Francisci
responsum.

1 Cor. 2.

Franciscus
Apostoli-
cus Lega-
tus in In-
dia consti-
tuitur.

Comitem
equos cu-
rat.

deterrimis rebus ipse contentus: cessantibus insuper famulis, in curandis comitum equis aliisque seruilibus ministerijs, ad omnia descenderet; famulus verius quam comes. Ceterum nihil illo iucundius in consuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accomodatius: omnes omni ratione de mereri, benigne vnumquemque alloqui, comiter & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere. hilari semper esse vultu; facile alijs, ac libenter obsequi; gratos iucundosque miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimum est) adeo tenebat modum, ut grauitate comitum moderante, omnia eius tum facta, tum dicta sanctimoniam redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat colloquia vel de pijs rebus, vel pietate condita serere: omnesque quibuscum promiscue versabatur, occasione aliqua oblata, aut illato sermone, ad odium vitiorum, ad vitæ emendationem impellere admonitos ut vitia, quam remedia grauius ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiem multa humanitatis condimenta mitigabant. Et varijs casus Xauerij fedulitatem non verbis quam rebus admirabiliorem fecere. Legatus prodromi iratus, quod negligenter curasset hospitium, acriter eum obiurgarat. Ille digressus a Domino (ut erat æque promptus ira, linguaque) apud comites intemperantius in absentem inuectus erat, audiente Francisco. Qui expectandum ratus dum ira decederet, sedatusque animus admitteret curationem; in præsentia rem dissimulauit. Postero die obseruare hominem, occasione reprehensionis imminens. Inclinato in uesperam die, præcurrere de more prodromus cœpit ad præparandum hospitium. Franciscus ergo consensu protinus equo, (plerumque enim etsi erat equi copia, a paupertatis studio, pedibus iter faciebat) stimulos subdit, & incitato cursu subsequitur præeuntem. Iamque assequebatur, cum peropportune prodromi equus corruens sua mole equitantem oppressit. Haud procul exitio erat, cum superuenit Xauerius eumque periculo exemit. Mox admonitioni viam aperiens, quid te futurum erat, inquit, si repentina mors, quæ haud procul abfuit, occupasset inuisum Deo, nondum expiata hesternæ iracundia, & intemperantia linguæ? Ea vox prodromi animum (cum tanti periculi, quo euaserat, species oberraret oculis) adeo perculit, ut respiceret. Quocirca subeunte animum memoria hesterni furoris, iræ suæ impotentiam

Reprehensionis oportunitatem tempus cepit.

tentiam, & linguæ temeritatem agnouit. ac deinde Xauerij fuasu, comitibus, quos offenderat satisfecit. Franciscus porro cum fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati affectis torrentem amnem diffuadentibus cæteris, equo transire ausus ad vltimum periculi venerat. Tam rapidos in gurgites delatus regere nequibat equum, iamque vorticibus implicitus, prærapidi fluminis impetu ad certum auferebatur exitium; cum alijs pauore defixis, Francisci virtus tantum periculum discussit. Nam cæteris ad numen comprecandum incitatis, ipse intentius cœpit orare. Nec frustratæ sunt eum preces. Repente ille profundo emerfus flumine, qua leniore tractu ferebatur amnis; equum statuit in vado: additoque diuina ope comitumque hortantium vocibus animo, ad vltiorem ripam euadit, Francisci utique precibus omnium consensu a præsentî morte reuocatus. Inde cum in Alpium iugis iter fieret, passim nix cumulata vento, inuixæ rupes, & saxa vestigium subinde fallentia ingredientium equos non sine equitum periculo fatigabant. Igitur Legati Secretarium forte ex equo prolapsum ingens niuis acernus hausit. Erat is locus lubrica in rupe atque præcipiti, quam minax subibat torrens. Discriminis magnitudo a ferenda ope comitum proximos absterrebat veritos, ne ille adiunantes traheret potius, quam sequeretur. ita occupatis metu animis, alius alium intuentes in eodem hærebant vestigio. Cunctantibus superuenit Xauerius, qui alienæ magis, quam suæ salutis memor protinus ex equo desilit: illumque summa uirniue extractum manifesto periculo eximit, pari cum periculo suo. Hoc ille tanto Francisci pro merito deuinctus eum deinde semper tanquam vitæ salutisque suæ parentem coluit. Ipse quoque Legatus & egregiis hisce factis, & sanctissimorum suauitate morum captus, Xauerium eximie diligebat. Nec Franciscus sat habuit comitibus omni ratione prodesse; sed obuios quoque utcunque poterat iuauat: in diuersis præsertim cauponisque, per occasionem omnes docendo monendoque ad honestam Christianamque incitans vitam. Egregia uerò eius pietas subinde Euangelicæ perfectionis exemplum edidit, non minus imitationis apud religiosos viros; quam admirationis apud cæteros habiturum. Pyrenæo saltu superato, in Pompelonis fines uentum erat. Haud procul patria iter habebat, eius mater, propinqui

Comitem
precibus e
fluminis
uorticibus
eripit.

Legati Secretarium
emne extrahit.

Patriam
preterit cogitatis ne
saluatis
quidem.

ac necessarij minime deuij. Si eam occasionem dimississet, non erat ignarus, propter Indiæ longinquitatem, nullam prorsus eos visendi facultatem posthac futuram. Simul intelligebat, nihil sibi a matre pia semina (nam pater mortem obierat) nihil a cognatis periculi fore. Instabant comites, vrgebat ipse Legatus, vt eos ex itinere salutaret. Xauerius tamen veritus ne quem forte sociorum minus cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem; nullo modo flecti potuit, vt ad suos salutandos paulisper diuerteret. ita pio erga propinquos odio declarato, & uerum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, vt multo magis si diuino obstarent obsequio, inimicorum loco domesticos haberent suos. Verum ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes, conatus est sermonis comitate aptisque rationibus suam illis probare causam. Peragrata igitur celeriter Hispania, Olyssipponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xauerij tanta iam admiratio cæperat viri, vt sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum literis de Francisci laudibus destinaret ex itinere. quæ res ingentem Regi visendi ornandique Xauerij cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus, expectatusque peruenit,

*Ab Rege Lusitaniæ benigne acceptus Olyssipponenses ad
studium pietatis excitat. Cap. X.*

Olyssipponis descriptio.

Simonem Rodericum quartana liberat.

OLYSSIPPO vrbs regia est non longe ab Oceani litore, Lusitaniæ totius longe maxima, eademque portu egregio, quem flumen Tagus urbem præterfluens efficit, Indiarumque rerum commercio celeberrima. Huc igitur ut peruentum est, Xauerius eò se venisse lætus, vnde in Indiã soluere. tur, Simonem Rodericum Indiæ expeditionis socium, qui iam dudum (vt ante diximus) eò transmiserat, offendit adhuc quartana laborantem; & forte illo ipso die febris erat reditura, mirum dictu. ægram hominem ex insperato, amplexans tanta perfudit lætitia, vt febris in perpetuum excluda, siue gaudij magnitudo, siue potius virtus Xauerij vim omnem excusserit morbi. Itaque simul ex defatigatione itineris refecit vires, ac-

cerfitus

cerfitus in regiam, cum Simone iam valente Regem adit, se suamque illi operam ad Indorum auxilium offerens. Rex qui de Francisci eximia virtute ex Legato multa comperisset, benigne vtroque excepto, in magna procerum corona, Summo-
pere, inquit, lætor Patres de vestro in Lusitaniam ad Indiã salutem aduentu. Nec dubito quin eadem uobis haud minoris lætitiæ sit causa, quam mihi. Aperitur quippe vestræ industriæ immensa vastitas Indiæ, quæ diligenter vt spero & constanter exculta uberrimos fructus promittit animorum. tanta ubique cernitur ad Christi fidem propensio. Equidem per omne regni tempus antiquiorem religionem, quam regnum habebō, tum demum illarum me gentium Regem existimaturus, cum eas cælesti Regi parere cognouero. Quocirca nihil mihi, spero etiam Deo a uobis gratius, accidere potest, quam ut mecum totis uiribus in eandem incumbatis curam Orientis Christo communi domino adiungendi. Si cum uestri dissimilibus agerem, hortarer vos ne obstantis naturæ difficultates, exæstuatiss Oceani minas, infiniti pene itineris ærumnas, barbararum gentium congressum formidaretis: neu quo aliorum cupiditas, alacris aduolat, uestra pietas cunctaretur ire. Verum quid ego uestram virtutem accendere uerbis coner, cum sat nouerim, vos Christo & Euangelio militantes diuinam gloriam, salutemque hominum ex periculis accerere? nec quicquam optabilius ducere in vita, quam pro Deo honesta morte defungi? Nihil profecto natura ita claudit, quo non valeat uera uirtus, perumpere. Deo bene iuuante, non Indiam solum Euangelio aperietis, sed ultima quoque Orientis. Ibi vos aut uita meritis, conspicua, aut gloriosus uitæ exitus manet. Proinde dum clausis se instruit, uernum tempus expectans, vos quoque ad iter necessaria comparate. Nobis curæ erit præstare, vt neque in Lusitania, neque in India quicquam requiratis. Tum illi maximis Regi gratias actis, ita respondent. Iam pridem se exploratam habere summam eius cupidinem diuini cultus augendi: liberalitatem autem religioni parem non Romæ solum ex multorum sermone cognouisse, sed nuper etiam ipsomet itinere multis esse documentis expertos: vt magis conuicti deberent, tanti Regis meritis respondere, quam dubitare an sui similis esset futurus. Et quoniam omni voto expeterent Indiæ cæteraque Barbariæ afferre Euangelij lucem, haud constanter qualicunque ipsorum opera ueretur ad Indorum & Orientis

au-

*Responsum
Xauerij et
Roderici.*

auxilium. Et si enim & se & illum noſſent, sentirentque ſemet tantæ molis, tantoque ipſius ardori nec animis eſſe, nec viribus pares; conſidere tamen Deum, qui onus imponat, quod virium deſit additurum. Deo duce, ac pro Deo quid diſcriminis recuſandum? ſibi utique primam curam diuinæ gloriæ eſſe oportere, honeſtamque morrem quacunque vita potio- rem. Certamen inde ortum inter Regis liberalitatem, & Franciſci, Simonisque modeſtiam. Rex prolixe omnia eis pollicitus benigno ſermoni facta benigniora adicere: illi contra voti- uæ paupertatis tenaces delatis ab Rege commoditatibus uti nol- le. Poſtremo vicit beneficam Regis naturam conſtans ſeruo- rum Dei in propoſito voluntas. ceſſitque Rex non æquitate cauſæ victus, ſed admiratione virtutis. Dimiſi ab Rege protin-

Recuſato lauto do- micilio, ad Valecudi- narium di- uerſatur. Vitæ ratio in Valecu- dinario.

us recuſato lauto domicilio, quod ultro offerebatur, ad pu- blicum valetudinarium tendunt cum ingenti laude non mo- deſtiæ magis, quam pietatis. Satis quippe conſtabat, eos ibi po- tiſſimum diuerſari uoluſſe, ut liberius ægris Chriſti cauſa mi- niſtrarent. Nec illorum benignitas & induſtria expectationem fruſtrata eſt ciuitatis. Vitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditati, ſacerdotalis officij penſo rite perſoluto, ſacrum faciebant prima luce. Quod ſupererat temporis in agrorum corporum cura, ani- morumque ſalute impenſe ſimul & hilariter abſumebant, alias mœſtis & afflictiſis ſolaria & ſubſidia afferentes, alias moribun- dos roborantes ad ultimum illud certamen diſcrimenque, nunc excipientes peccatorum confeſſiones, interdum conſu- lentibus de rebus ſalutaribus reſpondentes. Neque is labor aut obſcurus, aut irritus fuit. Ciuium plerique fama eorum ſanctitatis illeſti cœperunt vulgo ad eos uentitare. Et illi per- petuo de rebus pijs ac ſalubribus non minori animi ſenſu, quam ardore diſſerentes, plurimos ad odium vitiorum amo- remque honeſtatis, & ſcilicet ad pium, frequentemque ſacra- mentorum uſum compellebant uitæ iam prioris oblitos. Quæ conſuetudo ſacra myſteria frequentandi Olyſſipponem tum primum longo interuallo reuocata totam deinceps peruasit Luſitaniam, vel cum ſingulorum ciuium ſalute, vel cum uni- uerſarum emolumento ciuitatum. Innumerabiles enim ubi- que mortales (ut Luſitana gens eſt ad pietatem ſatis propen- ſa) antiquam illam pie ſanctæque viuendi rationem innoua- runt. Multi cœleſtis uitæ capti dulcedine diuino inſtinctu ad

varias

varias religioſorum hominum familias aggregarunt ſe: Non- nulli quoque ipſorum expetierunt Societatem, per id tempus a Paulo Tertio Pontifice Maximo rite comprobata. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuita- tis eſſe. Neque iam plebs tantum, ſed nobilitas quoque ſacra- mentorum, conſiliorumque cauſa illorum diuerſorum fre- quentabat. Et loci hominumque humilitas rem illuſtiorẽ faciebat, egentium aduenarum hoſpitiũ primoribus ciuium celebrantibus. Ad ultimum eximia illorum uirtus rerumque humanarum deſpicientia cunctæ ciuitati miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos acceſſerant) Societatem inter ſe coiſſe. Ex quo numero in duobus illis, quos apud ſe haberent, inueneri ſi- bi videbantur neſcio quod ſpecimen uitæ Apoſtolicæ. Itaque eos populus, ſiue ex pari numero, ſiue ex quadam uitæ ſimilitu- dine, Apoſtolos, nimis amplo ſcilicet uocabulo appellare cœ- pit: & quamuis inuitos & reclamantes uocitare perſeuerauit. Quippe natio Luſitana non minus in cœptis conſtans, quam in conſilijs pia, nullis perpelli rebus potuit, ut reuocaret quod ſemel dediffet, ut credebat, ueritati. Quin etiam eo progreſſa res eſt, ut ad ceteros quoque è Societate tota fermè Luſitania idem cognomen perueniret.

In Luſita- nia Apo- ſtolus ap- pellatur.

Profeſſio eius in Indiam fruſtra impeditur.

Cap. XI.

E GREGIA uero Luſitanorum pietas, Patribus tali no- mine oneratis uerius quam ornatis, expeditionem In- dicam nonnihil deinde turbanit: ſed ita ut variantibus ho- minum uoluntatibus, de Franciſco fixa Dei exſtaret uoluntas. Nam primorum ciuium nonnulli Xauerij & Roderici admo- dum ſtudioſi uilitatem ciuitatis non præſenti ſolum fructu, ſed etiam futuri ſpe emolumentum æſtimantes, rationem tales uiros retinendi in Luſitania, inter ſe inire cœperunt, rati ſuum commodum præferendum alieno. Res igitur primum cum Regni primoribus agitata; denique cum ſatis multos iam graueſque & autores & adiutores haberet, deſertur ad Regem. Oſtendunt proceres pro ſe quiſque quantum emo- lumentum ab Ignatij ſocijs tam breui temporis ſpatio regiã ci- uitas

E uitas

Ciuium plu- res ad ho- neſtam ui- tam reuo- cantur.

Sacramen- torum fre- quens uſus in Luſita- niam in- troducitur

uitas ceperit: quantum ab iisdem opis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed perpetuos incolas habuerit. Lusitaniæ protectio, vrbisque regiæ salutem, quippe quæ propior sit quam India, etiam potiorem Regi esse oportere. Cur igitur vt barbaris gentibus confunderet, patriam ipsam tam præstanti nudaret præsidio? cur tanto ac tam salutari bono India potius quam Lusitania fruere-
tur? Quocirca si idem Regi videretur, quod cæteris, eximios illos viros velut eius gentis semina mandaret Lusitaniæ: vt seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiam submitteret. Rex probata procerum sententia, proximisque primum consulendum ratus, omisso in præsentia Indiæ iuuandæ consilio, ambos instituendo talium seminario virorum, retinere decreuit in Lusitania. Quod cum ex amicis Rodericus Xaueriusque rescissent; enimvero nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis consilio admonitum quid opus facto sit consulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reijciendam censuit, haud dubius quin ei præfens rerum tractatio certiora consilia esset subiectura. Dantur literæ eodem tempore a Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad socios, id negotium omni ex parte permissum Regi. Quod si is super ea re Ignatij sententiam exquireret, commodissimum videri, rem omnem ita diuidi, vt Simon hæreret in Lusitania, Franciscus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij consilium secutus ambos ad se accersiri iubet. Accurrunt illi haud securo quidem animo, sed ex diuina prouidentia suspensio. Tum Rex benigne vt solebat, quid sibi ab vrbe de ipsis permissum esset præfatus, quid iam deliberatum haberet, expromit: Simoni manendum in Lusitania, qui Collegium Conimbricæ inchoaret, Seminarium submitrendorum in Indiam: Francisco in decretam sibi Indiæ Prouinciam proficiscendum. Proinde vterque ad suum se munus quanquam dissimile, pari studio quam primum pararent, haud ignari sæpe dissimillimorum munerum paria esse præmia, Deo non tam opus spectante, quam studium. Ibi Xauerius repente ex magno metu in magnam lætitiã versus, ingentes Regi grates agere, quod se voti compotem fecisset: & cum talis comitis desiderio suum miscere gaudium: demum pro tanto beneficio non gratam modo, sed etiam solertem operam polliceri. At

Rode-

Rodericus spei, votique irritus primo insperata denuntiatione perculsus, oculis vultuque motum prætulit animi: deinde vbi se collegit, in hanc ferme sententiam æquo animo vultuque respondit. Tantum quidem doloris Indiam ademptam suo incussisse pectori, quantum dissimulare nequie-
rit; sed quoniam diuinam voluntatem Ignatij, Regis, Pontificis consensio satis declararet, haud ægre cuius causa eam suscepisset prouinciam, eiusdem imperio deposituram. Quo circa fore vtique se in Regis potestate, lætum Seminario instituendo aliquid se quoque operæ Indis nauaturum, cum quos ipse non posset, per alumnos disciplinæ excoleret suæ. Ita ab Rege digressi ad suum vterque munus vertere curam.

*Nauigaturus in Indiam ab Rege Pontificium diploma-
legationis accipit, viaticum recusat.*

Cap. XII.

FRANCISCVS igitur suam expeditionem tam euidentibus mortalium, Deique iudicijs comprobata, non commentis, rebusque opportunis, sed appositis commentationibus & salubribus consilijs instruere cœpit. Nolebat scilicet nouus ac rudis, sed meditatus paratusque ad tantæ prouinciæ molem accedere: & per otium cogitare quæ deinde vsui forent: ne agendi tempus in cogitando consumeret. Vbi adfuit Indiæ protectionis dies, Rex Francisco ad se vocato in hunc maxime modum locutus dicitur. Paratæ sunt naues Franciscæ Xaueri, tempus instat tibi adeo expetitur transmittendi in Indiam. Ego vero adhuc satis
Oratio Re-
gir.
multa magnaque habeo documenta vel virtutis, vel prudentiæ tuæ: vt nostram tibi hortationem superuacaneam esse credam ex præteritis futura coniectans. Cæterum ne nostro videamur defuisse officio, currentem, vt dicitur, incitabimus. Primum igitur Ethnicas gentes nostro imperio additas, Ecclesiæ addendas tibi committo: ne latius imperium meum, quam Dei Religio proferatur. Deinde Lusitanos homines illis in locis versantes pro mea in eos paterna caritate, tuæ sic trado commendoque fidei, vt cupiam te nostræ beneuolentiæ vicarium succedere. Non ignoras profecto Regibus ad regnorum administrationem multis & manibus, & oculis opus esse. Quocirca te ego oro quæsoque per illum

E 2 ipsum

„ ipsum Deum, qui tibi huius expeditionis dux est & comes, ut
 „ praesidia nostrae ditionis (quod tuo commodo fiat) obeas
 „ lustresque sedulo: nosque de omnibus rebus ad religionem
 „ spectantibus subinde facias certiores. Ita demum impedi-
 „ mentis, si qua sunt, celeriter sublaris, Christiana religio tuo
 „ consilio atque opera, nostra ope ac praesidio, Indiam Orien-
 „ tem que percurreret. Me quidem prius regnum deferet, quam
 „ studium augendae religionis. Hanc omnibus opibus, hanc
 „ omnibus nervis propagare certum est. Tuae sunt partes nec
 „ susceptae causae, nec nostro studio deesse. Quicquid diuinus
 „ cultus, quicquid res Christiana opis subsidijque desiderare
 „ videbitur, fidenter postula: fiet quod postulaueris, & ego
 „ sumptum pro religione reponam in lucro. Quare age Fran-
 „ cisco, & quoniam haud dubio diuini numinis instinctu du-
 „ ctuque ad difficillimam ex omnibus provinciam tendis, gere
 „ animos quos huc attulisti: & qua virtute emines in Lusitania
 „ hanc fer tecum in Indiam. Inde Rex prolato Pontificis di-
 „ plomate, adiecit. Atque ut intelligas maximam tibi rerum
 „ gerendarum potestatem non a me solum, sed etiam a Christi
 „ Vicario permitti darique; en tibi Pontificium, diploma, quo
 „ Apostolicus Legatus in India constitueris, simul testimonium
 „ potestatis, & incitamentum industriae. Tum Xaverius qui
 „ dudum ad laudes suas erubuerat, diplomate non verecundius,
 „ quam reuerentius accepto; Si quam bene te Rex optime, exi-
 „ stimare de me video, inquit, tam vere existimare sentirem,
 „ sane talis, & regis & viri iudicio admodum laetus Deo bono-
 „ rum omnium largitori gratularer. Sed nimirum eximia tua
 „ probitas fallitur opinione virtutis alienae. Ego meae tenuita-
 „ tis, ac nequitiae conscius non insaniam, si de me plus alijs ip-
 „ se credam, quam mihi? Profecto homuncioni nequam ac
 „ prorsus nihili (veritatis haec verba sunt non submissionis) vel
 „ abste, vel a Pontifice longe plus oneris imponitur, quam
 „ mea imbecillitas ferre queat. malo tamen oneris magnitu-
 „ dine opprimi, quam quod Dei nutu imponatur, ab infirmitate
 „ animi aut nunc detrectare, aut unquam deponere. Nimirum
 „ Deus vires addit cum onere; & facultatem cum potestate lar-
 „ gitur. Quocirca caelesti subnixus ope in omni vita efficere
 „ nitur, ut omnes intelligant, meminisse me, quam personam a
 „ Deo, a Pontifice, ab Rege Lusitaniae impostam hac mea su-
 „ stineam tenacitate. Omnibusque in dictis, ac factis citius me
 „ defi-

Responsum
 Xaverij.

deficiet vita, quam fides. Haec eloquium Rex familiariter
 admonet, videret etiam atque etiam ecquid vel in Lusitania
 vel in India desideraret: imperasse se utrobique magistrati-
 bus, ut ei quaecunque vellet, impigre curarent. & simul regias
 ei literas tradit non commendationis, magis plenas, quam
 autoritatis. Franciscus actis Regi gratijs, manumque eius
 de more osculatus domum reuertitur, ut amicis valere iussis,
 conscenderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fue-
 runt. Magistratibus procuratoribusque regijs mandauit sa-
 ne diligenter, ut Francisco, eiusque socijs tum in Lusitania,
 tum in India suppeditarent quaecunque vel ad ipsorum vi-
 tam tuendam, vel ad Dei cultum augendum opus forent. Ita-
 que Xaverius ceterique e Societate IESV regijs deinceps fa-
 cultatibus opibusque in India, Malaca, Moluco, Iaponia, ui-
 tam atque itinera sustentantes longe lateque Christi cultum
 protulere. Ceterum etsi omnia benigne suppeterent eis, mo-
 destia tamen cum regia munificentia certabant: ut ne quid
 ultra vsum necessarium sumerent, de aliena benignitate, ut
 perennis foret, parce hauriendum rati. Quocirca in suis com-
 modis curandis, cum ubique semper, tum vero sub profectio-
 nem Indicam arario pepercerunt. Igitur Xaverium a pau-
 peritatis amore magis, quam ab verecundia, nihil omnino pos-
 tulantem Magistratus ipsi vltro in gratiam Regis aduent-
 demonstrant sibi ab Rege magnopere imperatum, ut ei quae-
 cunque requirat ad iter, munifice praebeant. Rogant quam
 primum indicem, edat earum rerum, quas desideret, ut curari
 possint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem
 gratiam, respondit & regiae liberalitati, & ipsorum diligen-
 tia: ceterum nihil requirere, nihil desiderare omnino. Id cum
 fecissent sapius Magistratus, idemque a Francisco responsum
 semper tulissent; precibus vrgere acriusque instare, ut aliquid
 saltem acciperet. Ad vltimum Xaverius urgendi modum nul-
 lum facientibus (ne obstinatior abstinencia praeberet, speciem
 pertinaciae) ita morem eis gessit, ut suum, ipse teneret insti-
 tutum. Centonem, seu vulgarem lacernam postulat, ad ar-
 cenda summa hyemis frigora, quae circa Bonae spei promon-
 torium nauigantibus subeunda sciebat esse, paucosque libel-
 los magno sibi vsui in India futuros. Neque, vlla eum preces
 flectere potuerunt, ut quicquam praeterea dari sibi patere-
 tur. Itaque Comes Castanerius Indicam classem instruendam Prae-
 posi-

Xaverius
 & ceteri
 e Societate
 IESV Re-
 gis Lusita-
 ni liberali-
 tate susti-
 nentur in
 India.

Paupertatis
 studium
 in itinere.

positus Franciscum in Prætoria naui Regis iussu locatum, & viatici securum, eius vicem sollicitus ipse conuenit; eique ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se venisse cum mandatis, vt illi res ad profecionem opportunas abunde subministraret. Tum Franciscus, at ego oro te, quæsoque vehementer, inquit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihil fecius Comes instare, vt saltem secum duceret seruum necessariis in rebus ministraturum. Tum Franciscus. Mihi vero, inquit, harum manuum vsus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xauerij responso idem Comes, deinde rem alij referens affirmabat, se obmutuisse; & simul singularem eius abstinentiam egregijs ferebat laudibus. Ita Franciscus non alio viatico, quam Dei fiducia instructus inito iam vere in Indiam soluit.

Indiam petens edit exempla virtutis sue.

Cap. XIII.

OLIM stante Imperio Romano, & Christiana religione in Asia vigente (Asia enim regio India est) duo ferme itinera trita erant in Indiam, vnum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri sinuque Persico; alterum per Aegyptum, Arabico sinu & mari Erythraeo. sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christianis aditus est per infesta hostibus loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africa quàm vasta est, Arabiam Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traiciunt. Quippe hisce Oceani anfractibus, abest India ab Lusitania Leucarum millia amplius quatuor. Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quæ ternis passuum millibus constant. Et hoc spatio linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maxime torrida, mediam fere Africam intersecans, bis transeunda necessario est. Hanc tam longam ac difficilem viam Henricus princeps Ioannis Primi Lusitanæ Regis filius (vt erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium non minore animo, quam ingenio tentauit. Causa tentandi fuit, vt Aethiopiæ Regem (vulgo Preste Iannem appellant) quem cognorat in extréma ferme Africa non procul Arabico sinu regna-

Itinera in Indiam.

Leucas Lusitanæ.

Henricus princeps nauticum iter aperit in Indiam.

regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisque commercio adscisceret. Cum res belle succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitanæ Reges Alphonsus V hoc nomine, Ioannes II. & Emanuel Primus profecuti, paulatim viam vsque in Indiam fortiter iuxta ac feliciter aperuerunt, munieruntque. Quippe & obiacentes Africæ insulas, & opportuna loca complura in ipsa ora Africæ occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidij tenentur. Hoc igitur circuitu Xauerius Indiam petens, e Lusitania soluit anno post Christum natum M. D. XLI. VI. Idus Aprilis. Vehabatur eadem naui, qua Martinus Alphonsus Sosa nouus Indiæ Prætor. E Societate comites habebat omnino duos. P. Paulum Camertem Sacerdotem egregia virtute, qui eum ab vrbe secutus erat, comes additus ab Ignatio: & Franciscum Mansillam Lusitanum, qui Olyssipone semet illi socium adiunxerat. Occurrebant multa in ipso itinere. visenda doctis vtique hominibus, & Geometriæ, rerum naturalium, astrorumque studiosis. Monstrabatur in mari Atlantico, Africæ dorso adiacentes Insulæ plures haud ignobiles, aliæ propius, aliæ longius distantes; & inter se, & a continenti. In his Fortunatæ (vulgo Canariæ dicuntur) & Promontorij Viridis insulæ, quas propter eximiam locorum amœnitatem nonnulli Hortos Hesperidum fabulosis poetarum carminibus inclytos fuisse memorant. Et hæc loca ad cognoscendum non inutilia ira classis præteruehebatur, vt pleræque in conspectum se darent. Accedebant sereno celo syderum; tranquillo mari piscium noua & inuisitata spectacula, quæ vectorum pene omnium non sine admiratione, tenebant oculos animosque. At Xauerius etsi a talium cognitione rerum haud sane abhorrebat; tamen non doctrinam, aut voluptatem ex India, sed gloriam, salutemque animarum petendam ratus, gratiora Deo, vttiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim cœpit. Et erat prætorij nauis oppidi instar non solum nautis, sed militibus, a seclis Prætoris, mercatoribus, seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaque Franciscus vt primum iter est ingressus, vna cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio elaborare instituit, nauticam turbam vectoresque Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustra. Teme- re iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plurimorum

Horti Hesperidum.

Mancas et milites decet in nauibus.

rimorum confessiones auditæ: plures a perdita vita ad honestam piæque reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dulcedine alliciens. Itaque homines quoque flagitijs sceleribusque cooperti vulgo a religiosorum virorum consuetudine congressuque abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem avidius expetebant. Et ille haud rudis cuiusque generis animos tractandi, paulatim eos beneuolentia delinitos reflectebat a vitijs: demum iam frangi patientes in omnem virtutis, ac pietatis partem incitabat impellebatque. Inter hæc Deus parem eius animo ac virtuti materiem obtulit. Diutina difficilisque nauigatio, vt fere fit, a deo affligerat vesoress naua que, vt iam alij super alios in morbum inciderent. & super cætera, vim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetud, sæpe nautico panè mucido atque corrupto vitam trahentes; vitiatam insuper ac verminosam ferme potabant aquam: quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate accenderet magis, quam restingeret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in venas diffusi morbos creabant non atroces minus, quam exitiales. Quippe gingiuarum fœde excresecantes, atrociterque exulceratæ non cruciatum solum afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorum rerumque inopia sensim roborata cepit per confertam arctis in locis turbam serpere vagarique. Nam etsi Rex præter necessarium comearum, suam cuique nauitabernam medicamentariam, hand leue ægrorum subsidium attribuit; tamen affectorum multitudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos a suorum cura, vt fit, ad suimet tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamentis, ac ministerijs destituti non magis lue, quam (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauicæ vrgebant sordes; longe scedius ægrorum quam valentium corpora infestantes; Xauerius igitur posteaquam conspexit nauim, qua vehebatur, affectis corporibus refertam; memor eius quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisque suæ specimen dedit. Exterruisset alium, quod illum stimulauit. stratos videbat foros onerariæ non agris tantum, sed seminiuis, luem contagione vulgari sciebat. cæda impen-

Comitæ
etiam fla
gitiosos al
liciens.

Difficulta
tes India
nauigatio
nis.

Magnitudo
animi
incredibili.

dentis mortis facies ante oculos erat. At ille formidine in misericordiam versa, fatis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obijcere se pestilentie, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare; ægrorum corporum sordes abstergere; linteas eorundem lauare vestes; coquere, & condire cibos, eosque comminutos in os inferere; medicamenta, ac forbitiones sua manu præbere languentibus; mœstos benigne solari; ad vtriusque salutis spem excitare torpentes. Ita promiscue agris exire hilariterque inseruiendo, omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

Agris ministrans Mozambicum appellat.

Cap. XIII.

MIRABANTVR vtique in eo vniuersi eximiam virtutem sanctimoniam, assiduum stans horis studium orationis, contemplationisque rerum diuinarum; paternam promiscue in omnibus indulgentiam caritatemque. Quibus ille rebus effecerat, vt cum cæteris omnibus, tum præcipue Sosa Pratori carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sosa ab Rege ipso sub protectionem impensius commendatum quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa commendabat. Proinde Prator & Regis imperio & voluntate sua, prolixè illi, benignèque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precario: resque sibi necessarias a vectoribus corrogans alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeo constanter retinuit, vt neque viri honesti ac nobiles ex Pratoris cohorte & comitatu; neque Prator ipse poterit eum ab amore summæ paupertatis abducere. Cæterum hoc maiorem Xauerius apud Deum simul hominesque gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victi sub perinde res corrogatas a vectoribus, vt a Pratore assignatas benignissime dispertiret agris. Tenax vtique disciplina suæ parco parabilique defungebatur cibo, ad naturæ desideria sedanda verius, quam explenda. Nec vero interim non agrorum subleuandorum cura intermittebat vetus institutum tradendi Catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites,

In nauis
precario
vilitat.
Tenax ac
paupertatis.

reliquoſque vectores ſalubrium rerum ignaros ſimul religionis noſtræ myſterijs præceptiſque imbuebat; ſimul ad Chriſtiana vitæ rationem aptis ſermonibus accendebat.

*Laboris patientia.
Zone torridæ in. ò. moda.*

Crederes illum non frangi laboribus, ſed roborari. Id adeo non alias magis, quam in illo ipſo Indico curſu intelledum eſt. Namque ad ſummum eius laborem, ille quaſi cumulus acceſſit, quod in hiſce muneribus Zonam torridam, lineamque ipſam æquinoctialem haud ita multo poſt æquinoctium tranſiit. Quo ſerme tempore in illo maris tractu, vel ex imminentis ardore ſolis, vel ex tranquillæ æquoris repercuſſu, tam intolerandus exiſtit æſtus, vt nulla proſus aſſante aura, valentiſſimi quoque robuſtiſſimique viri æſuantes, ac ſudore fluentes miſere langueant. vtiq; cum in illis nauium anguſtijs conferti vectores vix liberum ſpiritum ducant; & per idem tempus nullum fere capere liceat ex potione aut cibo ſolati-um. Liquores quippe omnes, & cibaria feruidi ſolis vapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam tranſgreſſa ſint naues) ſuos uſus amittunt. Sæpe autem ceſſantibus ventis, multorum dierum atque adeo hebdomadarum malacia exiſtit tanta, vt ingenti cum vectorum tædio naues mouere ſe loco nequeant. Itaque intolerabilis ſolis feruor per totam fere torridam Zonam pertinens, vt febres grauiorẽs, ita crebriora funera inferre prætereuntibus ſolet. Eo igitur ipſo tempore ingruentibus morbis, in tanta nauticorum vectorumque ſtrage, fanis & otioſis ægre vitam trahentibus; Franciſcus oblitus ſui, tantam incommodorum molem pari virtute ſuſtinuit, quantum ad ægrorum moleſtiam accederet, tantum ad ſuam diligentiam addendum ratus. Et quamquam ipſe quoque totus ſudore manans incredibili æſtu oblangueſcebat, tantus tamen animi vigor, tanta ſancti ſpiritus (qui eſt in æſtu temperies) vis fuit; vt laborantibus, moribundis, ipſiſque mortuis haud ſegnius quam antea nauaret operam, ingenti hac æquinoctialis plagæ moleſtia perfunctos, iamque circiter duo leucarum millia emenſos maior inceſſit metus: quia grauiſſimo periculo deſungendum erat. Nihilo enim leuiorem peſtem clademque Bonæ ſpei Promontorium foediſſimis tempeſtatibus, naufragiſque infame minitabatur. Quod promontorium ex eo nomen accepit, quod eius minis & periculis vitatis, tum demum ſpem concipias ſecundæ nauigationis. Quippe eo loci Africa cuneata infinite excurrit

Bonæ ſpei Promontorium.

in

in Australem Oceanum, verius glacialem plagam; ibique duo maria longè maxima ex ambobus Africæ lateribus continenter procurrentia, aduerſiſque agitata ventis perpetuo inter ſe, accerrimeque conſiſunt. Id vero potiſſimum uſu venit Iunio & Iulio menſibus, quo tempore illis locis proſus Europæ contrarijs, hyems eſt ſumma; quibus ſerme ipſis menſibus id promontorium tranſeundum eſt Indiam è Luſitania petentibus. Eſti autem naues, quò veſanos illius Promontorii furores, atque impetus quam maxime declinent, in altum prouecta, longiſſime recedere ſolent à terra; tamen periculum magis fugiunt, quam incommodum. Dum enim curſum longo itinere circumſlectunt, quo magis diſcedunt a Promontorio, hoc magis ad glacialem Zonam accedunt, ita neque procellas ſatis euitant, & intoleranda incurrunt frigora. Quocirca vt naufragii periculum abſit, inſolitam certe nauium iactationem effula vectorum conſequitur nauſea. Hæc igitur nauſeæ moleſtia, vt ægris morbum, ita Franciſco laborem auxerit oportet; præſertim cum algens, nauſeans (quod tempus ac res ipſa ferebat) & ſibiſmet diſplicens ſua illa caritatis munia exſequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ: & animi conſtantia perturbacionem compreſſit ſtomachi. Ita cum ſibi ipſi deeſſet, nullo ne difficiliſſimo quidem tempore deſuit ægrotis. Nec ſolum in præſentia vectores Indicæ nauigationis comites omni opẽ, atque opera iunxit; ſed etiam ſocijs, eodem deinceps proſecturis itineris Indici, ac vitæ regulam in poſterum reliquit. quam illi hodie Franciſco auctore enixe tenentes, nauibus quibus vehuntur, non minori ſolatio ſunt, quam adiumento. Soſa igitur Prætor cæteriſque Luſitani, Bonæ ſpei promontorium circumuecti, eiſque minis longiſſimo circuitu aliquando tandem ſuperatis, lætitia ex timore geſtientes, Deoque & inter ſe, vt ſolet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus, quod inter meridiem & orientem ſolem ſpectare diximus, nauigare cœperunt. Inde D.C. fere leucas a promontorio prouecti, cum quinque iam totos menſes cæteri in perpetua nauigatione, Franciſcus in aſſiduo labore abſumpſiſſent; Mozambicum plurimis maximisque deſuncti periculis, in Auguſti menſis exitu peruenerunt, nauigatione tuta magis, quam opportuna. Nam iter in Indiam ſemestre ſerme eſſe ſolet: nauſq; è Luſitania menſe Martio proſecta Goam.

F 2 tenent

tenent fere initio Septembri. Quod si incommoda tempestas aduersusque ventus, aut malacia cursum earum moretur, (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

In Mozambici valetudinario æger ipse ægros subleuat.

Cap. XV.

MOZAMBICVS (Præfus olim dicebatur) Insula est modica in Africæ ora, vergente ad ortum solis, non tam calidi temperie (subiecta est enim zonæ torridæ) quam portu commoda & opportuna. In ea oppida sunt omnino duo, Lusitanorum vnum, Saracenorum alterum amicorum. Distat ab Lusitania non quidem recta regione, sed adiectis nauigationis anfractibus, leucarum millia amplius tria: ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris confecta iam erat; restabat pars, ferme quarta. Sed Mozambicum serius quam opus erat, applicuit classis; cum scilicet iam idonea tempestas, ventusque deficeret. Itaque naues ibidem omnes hybernare necessitas coegit. Mozambici ergo cæteris corpora ex diutina nauigationis, inæstatione reficientibus, vnus Franciscus laboris, quam cessationis patientior nullam pene partem quietis capiebat, rudes instituendi, subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in radium institutione, ægrorumque ministerio versatam legentibus, præter satietatem, illud quoque succurrat, quod mihi ipsi idem animo repetenti miraculo fuit. ynde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties, tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed eximius ille vir, vt erat incredibili corporis, & animi robore præditus; diuina caritate præualidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere, & velle & posse. Assidue autem sine vlla defatigatione, aut satietate in eadem Christianæ caritatis munia intentus, nihil prætermittebat eorum, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris, & nusquam libatis viribus eo venisset, vt in terram est egressus; in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit. Haud minus negotij in terra, ac valetudinario fuit, quam

Mozambicus insula.

Corporis animiq. robur.

Novus labor in hybernis.

quam in mari, nauique fuerat. Quippe Mozambici longe maxima erat eo tempore, vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo. Et ad morbidam pestiferamque vim Autumni illa causa accesserat, quod naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommoda vix tempestate, parique lue afflictæ eodem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam, & sedulitatem acuit, vt tantam ægrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixe operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere institit. Itaque ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus ad Indiæ Prætozem ac populum maxima hominum frequentia, sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Inter hæc dum in ægros valentesque omni ope iuandostotus incumbit, puerum ignotum sibi, qui tamen eadem, quam ipse nauis vectus erat, subito interisse morbo cognoscit. Confestim igitur rogare, (vt quemque obuium habebat) an puer ille Christianæ disciplinæ rudimenta didicisset. Vbi rudem omnino talium rerum obiisse comperit; tantus repente dolor eius perculit pectus, vt in vultu semper alioqui læto insignis mœstitia emereret. Quocirca Sosa Prorex moeroris causam ex eo scitatus, vt illo narrante cognouit, rogare perguit, ecquid ipse scisset, puerum illum Christianarum esse rerum ignarum rudemque? Tum Franciscus, eniuvero si scissem, haudquaquam mœstus essem. Illum ego cum cæteris vtique docuissem. Vrgenti subinde Sosa. cur igitur culpæ insons moeroris pœnam ultro subiret, respondit, quod puerum eadem vectum nauis Christianæ institutionis expertem esse nesciuerim. Tantum curæ eius animo iniecerat hominum salus, institutioque puerilis. Cæterum quid tandem haberet vtilitatis, & commodi egregia eius benignitas; ægri carento etiam magis quam fruendo senserunt. Paucis enim interiectis diebus, Xauerius dum affectorum subleuare morbos summa ope connititur, ipse in morbum incidit, exemplum futurus quibus fuerat solatium. Nec sane fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeo grauis ac periculosa;

Cura salutis animorum.

In morbum incidit.

vt

vt paucis diebus septies incisa laxataue vena, miserit sanguinem: quam tamen ille febrim, non leuiter tantum, sed velut a Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem vt insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis additur. Ea rotum triduum tenuit; quo tempore sancte adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum, & insanisse: sed in diuinis atque ad animum spectantibus (quo maxime erumpere solet insania) magna cum ipsorum admiratione adeo mentis compotem fuisse; nullum vt omnino ei verbum a recta ratione alienum excideret. tantam vim habet vsus habitusque virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo, quam paupertatis tenax Franciscus fuit. Curabatur in publico valetudinario cum cæteris, pari lectulo & conditione vtens. Non deerant viri honesti & copiosi, qui certatim eum ab initio morbi in sua transferre tecta, & curandum suscipere conarentur: idque vt per ipsum liceret, vehementer etiam atque etiam instarent. Verum ille sanctæ paupertatis studiosus in paucis, collaudata eorum humanitate, vt liberalitate noluit. Quandiu ægrotauit, nullo discrimine in ægrorum iacuit turba. Vis porro mali periculosior fuit, quam diuturnior. Igitur breui discussio periculo, melius habere cœpit. Nec vero recens casus alacritatem illi minuit in suo instituto, sed potius auxit sedulitatem. Vtique cum ipsemet quantopere humanæ etiam opis indigerent ægri, vltu proprio didicisset. Ergo vt primum remisit morbi vis, suimet oblitus nihilo segnus valetudinarium obire, mœrentes consolari, consentientibus aures dare; vtcunque poterat conari, vt etiam ægrotus subleuaret ægrotos. Non vnquam aliàs ante Francisci benignitas clarior atque admirabilior extitit. Quippe medicus iacentes de more ægros reuifens in Xauerium incidit, qui non leui ipse affectus febrim, cubantibus tamen adstans, non secus ac si valeret, summa infernebat ope. Ibi medicus rei miraculo stupens parumper hæsit; inde venarum pulsu explorato, haud dubius quin ipsemet magis indigeret ministro, quam quibus ministraret; orare eum obrestarique, vt ad lectum suum reuersus quiesceret, saltem quoad febris decederet: noxio calore restincto, tum sane si vellet, ad ægrorum rediret curam. Franciscus & medico parendum, nec tamen

Phrenesi laborans delirat in uerba.

In valetudinario in primas ædes transferri se uoluit.

Æger ægros inuasit.

tamen periclitantes deferendos exilimans, respondit proxima nocte aliquid sibi negotij cum ægro quodam fore haud satis ad impendentem mortem parato: eius salute in tutum recepta, se quietem esse capturum. Is quem describebat erat vltimæ sortis nauta, qui ex febrim insanens nondum peccata sacra confessione expiarat. Postero igitur die medicus Franciscum cum nauta illo colloquentem offendit. Iacebat æger in lectulo Xauerij, ipse assidens ei operam dabat consentienti: quippe illius vicem miseratus temere in publico iacentem in suo lectulo collocarat. Et noua benignitas nouo decorata uideatur miraculo. Satis constat nautam insanientem, posteaquam ab illo in suo lectulo est positus, ad mentis sanitatem redisse. Nec vanus de illius morte vates Xauerius fuit. Eodem nauta die sub vesperam sacramentis rite procuratis, plenus bonæ spei excessit e vita. Tum vero apparuit idcirco Xauerium tantopere de illo laborasse, quod imminens ei vitæ, salutisque discrimen prouideret. Franciscus nautæ salute admodum lætus extemplo stratum repetit: valetudinique suæ seruit, medico vsquequaque obtemperans haud minore obedientiæ exemplo, quam Christianæ caritatis. Vt vero ex morbo conualuit, nihilo segnus ad pristinos valetudinarij labores retulit se. Atque vt rem bene ac fortiter cœptam perseueranter tueretur, eundem prorsus industriæ cursum tenuit, vsque ad extremum profectiois diem. Illo autem semestri (spatio tamdiu enim Mozambici hyematum est) ea exempla edidit eximiam, sanctimoniam, vt incolæ, classicique omnes, illam tanquam virum sanctum vulgò suspicerent. Quocirca nonnulla, quæ per id tempus eis prospere euenerant, Xauerio haud dubie se debere fatebantur; tanti viri virtute ac meritis factum esse memorantes, vt pro morborum grauitate, ingentique ægrorum numero, tam pauci eo anno in Mozambicenis hybernaculis interirent; profecto eiusdem & industria subleuatos morbos, & sanctitate depulsos. Aderat iam profectiois dies, nec tamen ægrorum plerique conualuerant. Quin etiam ipse Prætor tentari iam cœperat febrim: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per valetudinem sequi non possent, hoc est totam fere classem in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo uiribus, transmittere in Indiam valerent. Itaque P. Paulo & Mansilla Xauerij sociis facile exoratis, vt Mozambici manerent apud ægros;

Nauta in saniam Francisci lecto mentis sanitas reuifuita uideatur.

Opinio de Francisci sanctitate

ægros; Xaverium ipsum secum ducere statuit, itineris solatium, & si quid gravior incidisset, auxilium.

Melinda & in Socotora insula non sine incolarum fructu, paulisper moratus in Indiam peruenit.

Cap. XVI

MENSE igitur Aprili incunte anni insequentis, Sosa faselum ingentem (galconeim vulgo vocant) tractus Indici causa comparatum cum valida manu conscendit, classe cum primū per valetudinem liceat, sequi iussa. Discessit cum Prætor Franciscus Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque benevolentia: indicijs prosequenti- bus. Sosa aliquot dierum secunda navigatione passuum milia circiter septingenta a Mozambico prouectus, & Melindam (Saracena vrbs est amica Lusitanorum) delatus paucos ibi dies substitit. In ea vrbe Lusitani mercatores plerumque versantur: & si quos forte ibidem occupauerit mors; tumulis cruce insignibus conduntur. Propter vrbem ingens ac præclara crux e marmore inaurato visitur à Lusitanis constituta. Qua inspecta Xaverius ex insperato, efferri gaudio cœpit tantam vim & gloriam cruci gratulans, quod in media Saracenorum ac dæmonum ditone victrix emicaret. Subinde haud leuis dictu res hanc eius lætitiā auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius primarius, questus apud Franciscum Saracenorum pietatem consensuisse, percontabatur ex eo, an idem eueniret Christianis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ Melindæ erant, tria duntaxat, eaque a paucis admodum celebrari obstupescēbat; ignarus cur tandem suorum pietas deficeret. Et tantum illud mali profecto ex nefario aliquo ipsorum scelere dicebat ortum. At Xaverius lætus obiectu crucis vim dæmonis repressam, negavit tam mirandum esse, vanam Mahometis religionem iam deficere, quam tam diu viguisse. Deum utique veræ religionis auctorem a superstitionum Saracenorumque precibus abhorrere: & hanc scilicet esse causam, cur preces quas auerfaretur, extingui funditus vellet. His forte auditis Saracena superstitionis antistes (Cacizem ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sane eruditus propalam

con-

confirmavit, nisi Mahometes intra biennium eos reuiferet, nuntium se illi remissurum. adeo iam in anxij illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Cæterum Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes cum nequiret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens vt ab hominum conditore Deo opem lucemque identidem implorarent. Repetito deinde itinere, vetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maxime (neque enim deerant) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eoque progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esset in alios, durus fuit in seipsum. Namque vt de sua habitatione ac lectulo commodaret ægrotis, magnam illius itineris partem ipse in publico inter turbam nauticam cubitauit. et lectum ei anchorarius funis in spiram conuolutus; cervical anchora ipsa præbebat. Exinde noua Franciscus benemerendi de hominibus ac de religione oblata materies est. Omnem Africæ oram circumuectus Prætor ad Socotoram insulam a Mozambico passuum millia prope MDCC. nauigium appulit. Ea insula adiacet vltimæ Africæ promontorio. Guardasum appellant hodie, Aromatam olim uocabant. & sita est e regione sinus Arabici, fretique Mecani, cui freto Meca nomen dedit vrbs execranda Mahometis sepulcro nobilis. Socotora autem circuitu ad C. millia passuum amplectitur: Terra saxosissima, ac vasta sine vlllo fere indicio humani cultus: non triticum, non oryzā non vinum, non pomæ fert, sterilis prorsus, nisi quod dactylis, ex quibus panem incolæ conficiunt, & pecore abundat. Et super cætera, cæli intemperie grauis ingenti torretur ardore solis. Gens plane rudis, & imperita; nulla apud eos monumenta literarum: nemo qui legere saltem sciat. Vicis habitatur, suus cuique vico Caciz est instar Curionis. Et Cacizes nihilo doctiores alij, preces tantum quasdam peregrina lingua compositas, quas ne ipsi quidem intelligunt, recitant memoriter. At incolæ Christianos se esse gloriantes eximia veneratione Thomam Apostolum colunt: atque ad priscos illos olim in ea insula ab Apostolo baptizatos originem referunt suam. Multaq; (cum iam Christiani mores exoleuerint) religionis ostendunt vestigia. Sacella pie magis quam ample extructa & or-

nata

Melinda
vrbs.

Crucis ho-
nos inter
Saracenos

Mahome-
tis cultus
consensit.

Aegris de
suo cubi-
culo le-
ctoque cõ-
modat.

Anchora
ij funis
volumina
pro lecto
vitiur.

Socotora
Insula.

Cacizes
instar cu-
rionum.

nata : cruces in altaribus cum lychnis præpendentibus, & quoniam paupertas tintinnabulorum adimit usum; ligneis crepitaculis (vbi apud nos sancta hebdomada assolet) conueniendi populo signum datur. Cacizes porro quanquam conubio implicati, tamen abstinencia sunt insignes. quoties ieiunant non solum carne, ac lacte sed etiam pisce, cuius magna est copia, prorsus abstinent; vt adeo moriantur citius, quam quicquam tale degustent. dactylis duntaxat & oleribus victitant. Quin etiam quadragesimas quotannis binas, quarum altera bimestris est, rite ieiunant. & si qui forte profani homines carnem per ea tempora gustauerint, templi aditu prohibentur. Cæterum satis constabat, a Cacizibus vt pote imperitis, iam diu neque institui quemquam Christianis præceptis neque baptizari: Accedebat Saraceni Domini, qui indigenas per vim subegerat, vesana impietas. quippe non solum ipsos miseris vexabat modis; sed etiam eorum paruos filios e complexu parentum abreptos execrandis Saracenorū sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu, congressuque haud minus molestiæ Xauerius, quam læritiæ cœpit, indigne ferens illos a maioribus degeneres, religionis quam profitebantur ignaros, a Catholicis sacerdotibus destitutos in Saracenorū ditione esse, velut oves in potestate luporum. Cumque eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret; vernacula in peregrino homine lingua non suppetebat voluntati, animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A proprijs nationum signis ad communia conueniens, nutibus & quibuscunque rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes Christianis imbuit ritibus. Puerorum quoque complures, libentissimis eorum parentibus baptizauit. mox pro se quisque ad eum liberos suos deducere cœperunt enixius orantes, vt apud eos commorari ne grauareretur, pollicentesque neminem prorsus, qui non baptismo ablueretur, tota insula futurum. Xauerius ergo etsi loci vastitas, & incommoda erant ante oculos; omnium tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit: messetq; iam maturam ac paratam ostendens precatur, vt per eundem aliquandiu ibi morari liceat. At Prætor satis gnarus eam Insulam Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, vt talis vir in seruitutem abduceretur a Turcis. Ergo egregia eius in miseros homines benignita-

Cacizes ab
stinentia
insignes.

Saraceno-
rum mi-
sera con-
ditio.

Socotora-
e omnibus
excolere o-
portet.
M. agnam
nam puero-
rum bap-
tizat.

De Socoto-
ra: insula
necessitate o-
portet a dano
sacolis ex-
pedit.

gnitate collaudata, ipsum admonuit, ne præsentis specie boni se falli sineret. Noli (inquit) auidius hære in primis, ne omittas meliora. Quid tantopere istic laborare expetis, vbi maior fructu labor est minora periculis præmia? Alia te regio, alia gens, alij Christiani manent, apud quos vtique operam & tutius ponas, & melius. Tum Franciscus quoniam ei lecus videretur, quem sciret plus videre, quam se; in ipsius potestate se omnino fore respondit. Indigenas inde solatus, promittit eorum sibi salutem vbiunque terrarum esset, cordi futuram. Ad extremum omnes ad rectam interim religionem in medio generationis prauæ retinendam cohortatus, certam illis spem maturæ ostendit opis. Nec promissum sefellit. Ab eis digressus vt primum occasio se obtulit, ad Ioannem Lusitanæ Regem literas dedit, quibus Socotoræos Christianos tanquam oves errantes sine pastore desertos ab omnibus, Saracenorū insuper tyrannide oppressos vehementer regiæ prouidentia commendaret. In ea quippe insula Saracenum per vim contra ius fasque omne dominari, vt qui Christianos indigenas, siue in Christianam fidem propensos, oriundos ab alumnis Apostoli Thomæ miserandum in modum opprimat ac diuexet. Ad hæc eorumdem liberos per vim egremio parentum raptos initiare studeat Mahometi Satanæque. Prospiceret pius Rex, ne paulatim in Saracenorū mores ac ritus abirent: & quibus eorum corpora vis dedisset, vltro ipsi animos darent. Actum de illis fore, nisi in Lusitani Regis vmbra delitescerent. Cæterum non dubitandum quin Deus cui hoc dedisset, vt vnus ex omnibus Christianis Regibus posset, eidem hanc mentem esset daturus, vt vellet, miseros illos & afflictos protegere, ac tutari. Proinde ne cunctaretur, quos communis Dominus diuino redemisset sanguine, hos ipse regalibus opibus Domino suo conseruare. Præsertim vero cum totum hoc negotium nullo periculo, nullo sumptu, nutu solo Regis confici posset. classi modo regiæ illac iter vtique facturæ imperaret, vt Socotoræos suo præsidio ab immanissima Saraceni Domini tyrannide vindicaret. Haud irritæ fuerunt Francisci literæ, ac preces. Causa nec honestior Xauerio, quam Regi visa; nec magis cordi fuit. Itaque haud segnus, quam eius pietate dignum erat, classem eo destinauit. Et bellum fuit tam felix, quam pium. Socotora pulsus Saracenis vii capta, indigenæ seruitio impotentis Domini exempti;

Franciscus
epistola
ad Regem
Lusitanie

Socotoræi
Francisci ro-
gatu Sara-
cenorū ty-
rannide li-
berantur.

validum quoque insulæ præsidium impositum, ut libertas non gratior esset, quam tutior. Xaverius deinde eo non contentus beneficium libertate maius adiecit. In eam insulam quosdam è Societate misit, qui syluescentem illam Domini vineam de-
nuo colerent; & Saracénorum tyrannide depulsa, etiam Sata-
næ tyrannidem depellerent. E Socótora cum navis vela fecisset, Xaverius ad suum se munus pensumque reuocavit: eodem-
que benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susce-
perat, præteruectus Arabiæ oram ac Præsidis, aliquando per-
uenit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit,
prid. Non. Maias eiusdem anni M.D.XLII. ipso die S. Ioan-
ni ante portam Latinam sacro Indis sanè memorabili. Quippe
eo die Franciscus Xaverius summo Dei beneficio, ac munere
illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in In-
diam secum aduexit. Nanque & ipse perditas illas nationes
recreauit maximis beneficiis simul cum Euangelij lumine al-
latis: & cæteris fociis viam ad Indorum aliarumque gentium
conuersionem aperuit. Id adeo planum omnibus faciet reli-
qua narratio. Posthac enim res gestas Xaverij copiosius,
quam adhuc fecimus perscribemus. Nam superiora magna ex
parte non quidem dubia, sed tamen subobscura sunt, quod fer-
me literarum luce caruerunt. Deinceps vero narraturi su-
mus ea, quæ partim ab ipso sunt memoriæ prodita; partim ab
ijs, qui cum illo diu ac familiariter in India versati, eundem
non modo obseruarunt, viuum, sed etiam mortuum contem-
platarunt.

HORATII TVRSELLINI

DE VITA

FRANCISCI XAVERII

LIBER SECVNDVS.

Quo in statu Indiam offenderit. Cap. I.

INDIA Poetarum Historicorumque *Indiæ de-*
monumentis incluta, regio est Asia, *scriptio.*
duplo fere in longitudinem, quam recta
regione spatiosior, humana lingua ex-
serta maxime similis. quippe à Septen-
trionibus Caucaſo commiſſa monti, ab
occafū, Indo flumine a quo nomen tra-
xit, ab ortu ſolis, Gange coercita, exfe-
rit ſe è temperata zona in australem Oceanum. Amnes au-
tem illi è Scythiæ montibus profluentes magno aquarum
diuortio, quo longius manant, hoc latius inter ſe terræ ſpa-
tium relinquunt: paſſuumque fere decies centena millia, hoc
eſt dimidiatam ferme Indiæ longitudinem emenſi prorump-
unt in mare. Inter horum oſtia fluminum, vbi latiſſima eſt
India circiter octingenta millia paſſuum patet. Inde pau-
latim in arctum coit vſque ad Comorinum promontorium,
vbi cuneata longe excurrit ex Asia. Interiora Indiæ Ethnici
indigenæ colunt ora quæ ad Indum vergit, fere indigenas ha-
bet Reges: quæ Gangem ſpectat Saracenos. Nam Saraceni
iam pridem ex Arabia, ac Perſide eo profecti, ſenſim plures
Indorum populos quæ conſilio, quæ armis ſuæ ditionis fece-
runt. Luſitani quoque libero commeantes mari, ignotas
aliis terras ſæpius adeundo, per occaſionem in vtraque ora
maritima vrbes nec paucas, nec ignobiles occuparunt: ma-
gnumque

gnumque est Lusitanorum nomen in India, totoque Oriente. Oram Indiæ maritimam, quippe maxima ex parte torridæ subiectam Zonæ perpetuus ferme solis feruor urget, qui æstiuo vaporis per similes omnes anni partes vno prope tenore percurrit. Cæterum tempestiuæ imbres atque Etesiæ sic æstum temperant, vt haud sane incommode habitetur; quanquam æstiuis mensibus (& quia bis sol æquinoctialem lineam transit quotannis, binæ in anno æstates existunt) omnia feruidissimus solis incidit ardor. Regio fertilis est maxime oryzæ, quæ apud eos tritici vicem præstat: secundum oryzam palmæ cuiusdam, ex qua non modo fructus tum recentes tum aridos carpunt; verum etiam (incredibile dictu, audituque) vinum, acetum, oleum hauriunt: ad hæc, materiam tectorum, nauium, funium, librorum petuat; omnium pene rerum facultatem in vna arbore præbente natura. Pisce quoque ac pecore abundant. Margaritarum in primis est terra diues, quas conchillis inclusas in latentibus scopulis incolæ solertissime rimantur. Nec alia celebrata à veteribus Indorum opulentia causa maior, ex quo luxuria purgamentis maris pretium fecit. Gens indigena colore nigra, corpus cætera nudum ab umbilico ad genua carbasis velat. Seruilia vulgo ingenia, & fraudulenta. Paupertas in tam diuite regione latissime patet, diuitijs ob Dynastiarum ac regum impotentiam, ad paucos redactis. Nec tamen luxum inopia excludit. Omnibus vulgo etiam vitis aurum, aut certe aurichalcum pendet ex auribus, quas deliciarum causa artificio quodam productas ad humeros ostentant. Plerique brachia quoque armillis ornant: adeo in muliebrem degenerauere cultum. Alia præterea multa de Indorum moribus traduntur, quibus persequendis huiusce historiae cursum morari operæ pretium non videtur. Indiæ caput Goa est vrbs in insula eiusdem nominis, ferme è regione sinus Persici posita, ab Indi ostijs millia passuum circiter CCC. Hæc manu ac natura munita (insulam enim exiguam vbi sita est, angustum fretum a continenti dirimit) pulchritudine ac tectorum frequentia, commercio, diuitijs, ciuium & incolarum numero cum præcipuis Europæ vrbbus haud immerito conferri potest. Itaque & Archiepiscopi Prætorisque Indici sedes est, & à Lusitanis maxime celebratur. Satis constat Indiam olim S. Thomæ Apostoli non solum vestigijs impressam; verum etiam sanguine

Goa Indiæ
caput.

ne imbutam: compluresque illius opera factos inibi esse Christianos. sed horum posteri Ethnicis, ac Saracenis immixti paulatim degenerauerant ad eorum mores ritusque. Et iam (paucis admodum vicis exceptis, quorum incolæ a S. Thomæ nomen acceperunt) nihil ferme Christianæ religionis præter famam in India durabat; cum Lusitani Goæ, & alijs Indiæ oppidis potiti, Indis Saracenorum Tyrannorumque iugo exutis Euangelij lucem reddidere. Namque & ipsi inter eos habitare, & indigenas ad Christum sensim aggregare cœperunt. Erat tum Goanus Episcopus (idem autem quia tum solus erat in India Episcopus, cunctæ Indiæ præsidebat) Ioannes Alboquercius vir è Franciscana familia, pariter doctrina & religione insignis. Is cum paucis suæ disciplinae hominibus, etsi maiorem quàm pro numero, Christianæ rei nauabat operam; tamen sacerdotum penuria minus proficiebat, quàm opus erat. Nulli tota India tum erant religiosi, præter eos, quos dixi Franciscanos; quibus Lusitanorum institutio vix instituendæ Ethnicis spatium dabat. Inter omnes Fratris Iacobi Borbani Franciscani vel eruditio ac virtus, vel Christianæ fidei propagandæ cupiditas eminebat. Hic Indos alii quos pueros ab se conuersos ac baptizatos cum Christianis mysterijs simul & Lusitana imbuisset lingua; eosdem in conuertendis Ethnicis interpretes adhibuerat, inuento non magis solerti, quam felici. Itaque piorum ac locupletium hominum opibus saltus maiora agitabat animo: & Indicarum gentium Seminario instituto, ipse in alumnis docendis totus erat. Quocirca etsi Episcopus, cæterique Franciscani pro egregia sua pietate, exoptarent Christianæ religionis proferre fines in India; tamen tot locis tanta paucitas sufficere haud quaquam valebat. Ergo non tantum in alijs oppidis Lusitanorum, sed in ipsa vrbe Goæ, Ethnicorum Saracenorumque vigeant superstitiones. Gentiles Saraceni que sane opulenti vbique misti Lusitanis, palam, luce execrandis superstitionibus operabantur, conuiuentibus Lusitanarum arcium Præfectis, seu quod nondum recentis imperij opes satis stabilitas haberent; seu quod nemo foret, qui illos erroris conuictos ad Christi traduceret cultum. Proinde si qui ex Ethnicis Christiana susceperant sacra, adeo ab opulentioribus vexabantur; vix vt se Christianos profiteri sustinerent. Ethnicorum vtique Saracenorumque negotiatorum regias mer-

Iacobi Borbani Franciscani studium religionis.

Goani Collegij instituta.

Neophytorum mense-
ra cõditio.

Lusitanorum pro-
lapsi mo-
ves in In-
dia.

ces, ac uectigalia tractantium tantæ erant opes etiam Goæ; ut apud Lusitanos, ipsosque Magistratus plurimum & gratia pollerent, & viribus. Ita nouis Christianis oppressis, Ethnicorum conuersio frigebat. Haud multo melior conditio erat Lusitanorum. Multis locis apud eos sacramentorum rarus vsus; sacrarum concionum fere nullus, quod tota India duos tresue ad summum habebat concionatores, haud sane multo plures sacerdotes. Quocirca pleraque Lusitanorum præsidia Missæ quoque sacrificio, non solum concione sacra, totos sæpe carebant annos. Super hæc vrgebat eos fœda, perditaque consuetudo Saracenorum Ethnicorumque. Nihil moribus eorum corruptius, nihil ad irritandam libidinem efficacius. Vtrique enim pariter in obscœnas effusi voluptates, nihil ferme vxorum pudicitia leuius ducebant. Quocirca Lusitani quanquam natura temperantiæ frugalitatisque studiosi, in tam corruptrice terra epulis, & ijs quæ epulas sequuntur dediti, vulgo pellices plures vndiqueemptas habebant domi. Eoque iam illos, nemine vitia reprehendente, libido prouexerat; ut pudoris obliti vitam flagitiosam vel honori sibi ducerent: nullum lucrum iniquum, nullum turpe existimarent. adeo cupiditas malo vsu corroborata rerum immutauerat speciem. Plerique vero sine Confessionis, & Eucharistiæ vsu annos complures transigebant. Et sæpius quam semel in anno confitentes simulatæ pietatis vulgo arguebantur. Si quis forte conscientia stimulante, expiare peccata vellet; oculos ac voces hominum fugiens clam, & velut Nicodemus olim, noctu veniebat ad I E S V M. Lusitanorum porro coniuges pellicesque indigenæ etsi Christianæ; tamen ob Chrystianorum mysteriorum inscitiam, Ethnicis Saracenisque superstitionibus captæ tenebantur. & liberi parentibus similes, aut etiam nequiores. Hic rerum status erat in India, cum eò Franciscus venit. Qui mire lætus se aliquando (quod omni voto expetiuerat) in Indiam peruenisse, rebus hisce cognitis, ad medendum tot ac tantis malis curam intendit: & quod in illo ardore animi permirum est, cautius quam auidius admouit manum.

Con-

Conciliato Episcopo, in India elaborare instituit.
Cap. I I.

NON erat ignarus inter Episcopos, & alios curatores Ecclesiasticos, si vtrique summo iure agant, nec de suo remittant iure; facile controuersias & contentiones oriri, non minore damno, quam offensione populorum. Omnium igitur primum omnem certaminum materiam de medio remouendam ratus, ut prouideret bona non solum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus, Episcopum sibi omni ratione demereri statuit. Ergo Deo, & Archangelo Indiæ præside (ut eius institutum ferebat) inuocatis, Episcopum adit: eique comiter simul, ac reuerenter salutato demonstrat, se Pauli Tertij Pont. Max. & Ioannis Tertij Lusitanæ Regis missu venisse in Indiam, ut Ethnicos ad Christi fidem adduceret: Neophytos ac Lusitanos ad Christianam erudiret pietatem. Cæterum parere magis, quam imperare assuetum, alieno arbitrio uti malle quam suo. Proinde se in Episcopi Indici potestate futurum: nihilque facturum prorsus, nisi ex ipsius sententia, ac voluntate. Tum Pontificijs, Regijsque literis prolati, Apostolicæ suæ legationis testibus, ad eius pedes prouolutus, ea omnia se illi tradere ait, ne secus uteretur, quam Episcopo visum foret. Non facile aliàs magis apparuit, quam cito animos concilieret vera humilitas. Alboquercius tantam talis viri demissionem modestiamque admiratus, summæ facilitati demittentis se, pari facilitate respondit. Nam confestim iacentem comiter alleuat; eidemque diploma ac literas reddit, gratum sibi futurum confirmans, si Apostolicus legatus data auctoritate ad Pontificis, Regisque vteretur arbitrium. Neque enim dubitandum, quin ita vsurus esset, ut talium virorum de se iudicia comprobaret. Ex eo tempore inter Episcopum, & Xauerium obsequio obseruantiaque adeo certatum est; ut inuicem sua consilia amicissime communicarent. Franciscus ergo lætus sibi in Christiana re curanda adiutorem Episcopum; fore, alacrius Goæ, velut pensum instituti sui, summa vi ægros iuuare institit. Extemplo sede in valetudinario regio collocata, grauitè affectis omni ope inferuire: hortari nunc singulos nunc vniuersos: Confessionis & Eucharistiæ sacramentis expiare non ante destitit, quam morum mutatio spem vitæ fecisset melioris. Præcipuus labor erat grauitè laborantibus subuenire,

2. cor:8.
Indiæ Epi-
scopi adis.

Goanū epi-
scopi sum-
ma demis-
sione sibi
conciliat.

H re,

Francisci: le
Eius apud
periculosiss
sine egro-
tationem.

Studium
paupertatis
in vestiti-
o.

re, quibus non interdiu solum, sed etiam noctu præfuso erat, omnibus eximiam eius benignitatem amoremque in alienos plusquam paternum mirantibus. Quippe Francisci lectus esse vulgo dicebatur ad pedes eius, qui gravissimo inter omnes esset morbo implicatus. ibi enim instituto suo pernoctabat, ut omnibus horis si quid grauius incidisset, periculo ingruenti celeritas obuiam iret. Inter quæ nihilo ei minor cura paupertatis tuendæ, quam nauandæ benignitatis fuit. Xauerij vestimenta erant ea, quibus è Lusitania indutus venerat, cultu haud sane a vilioribus vulgatisque Lusitanorum Sacerdotum abhorrentia. Cæterum veritus, ne dispar vestitus abalienaret ab se animos Indorum, statuit ab Sacerdotibus, qui ibi debebant, non differre vestitu. Itaque satis gnarus Societati IESV vestis habitum certum ac proprium nullum esse, sed communem Sacerdotum eius loci vbi versetur; valetudinarij custodem facile exorat pro familiaritate, ut tunicam sibi plebeiam compareret, quali pauperes indigenæ Sacerdotes vulgo uti solerent. Sed ille non tam postulat, quam decori memor, pro Francisci dignitate atque autoritate, desert ei ex vndulata veste confectam togam. liberali facto liberaliorem addit orationem: talem ibi Sacerdotum vestitum esse, propter maximos Indiæ calores: vestis genus, etsi vndulatum sit, rude tamen esse plebeiumque. At Xauerius illas vestimentorum delicias anerfatus, tum tu igitur (inquit) istam vndulatam togam cupiara istorum, quos dicis, Sacerdotum, si voles dabis: mihi si videbitur, cannabinam curabis nigram. Quippe hominem qui paupertatem vouerit, ea vestis decet, quæ & indicium sit, & monumentum paupertatis. Huius ille responsi veritate victus talarem ei tunicam cannabinam, qualem requirebat, conficiendam protinus curat. Ea deinde Franciscus illorum Sacerdotum ritu est usus sine zona & pallio, malens de vestitu quam de paupertate detrahere. In eo autem non magis moderatio enituit, quam constantia. Eundem deinceps vestitum in India perpetuo vsurpauit. Et valuit eius autoritas apud Socios, qui diu Francisci instituto, talem habitum tenere. Cæterum hodie Lusitanorum more, quem complures iam peregrini Sacerdotes in India sequuntur, & zona vtuntur & pallio. Porro cum Nosocomij Præfectus detritos ac lace-ros Francisci calceos, & simul soleis, corijsque temere assutis deformes notasset, ei novos attulit. At ille, ut erat vbique sui similis, nullis precibus perpelli potuit, ut veteres calceos mutauit nouis, suos illos satis adhuc vtilis esse dicitans. adeo tenax erat

Tunica cũ
nabina vt
itur sine
toga aut
pallio.

Calceos la-
ceros, ac de-
formes mu-
tate nouis
vscisat.

erat paupertatis. Agebat tum Xauerius annum circiter quintum & quadragesimum quæ ætas fere consilio magis quam uiribus pollet. Verum ille virtute erectus nulli cedebat labori. Etsi enim per id tempus ægrorum subleuandorum præcipua erat cura; nequaquam tamen valentibus deerat, quos grauior siue animorum, seu corporum casus vrgeret. Post operam ægris impense datam, mane adeuntibus confitendi gratia, faciles aures dabat. sæpe a primoribus ciuitatis ob eandem causam euocabatur. Et erat tanta confiteri cupientium multitudo, ut ne decimæ quidem eorum parti eximia Xauerij sedulitas sufficeret. Post meridiem fere uinctos in custodiis uisitans, corrogata iuuabat sipe: traditaque eis recte confitendi ratione, plurimas totius antea uitæ confessiones audiuit. Nec nihil Xauerij apud alios valuit exemplum. Prætor ipse Sosa semel in hebdomada, & ægros benigne inuisere, & uinctos, causis eorum cognoscendis, expediendisque solari instituit: idque solenne habuit quamdiu in India fuit. Dominicis porro diebus Xauerius leprosos, (quorum Nosocomium est in sub vrano) iuuabat; eis cum cæteris in rebus ministrans, tum vero post exceptas confessiones; Christi corpus impertiens. Nec quisquam omnino fuit eorum, qui non illo autore, sacrorum mysteriorum particeps fieret. Vbi satis operæ ægris nauasse uisus est, in ædem B. Mariæ ualerudinario proximam demigravit ualentibus quoque opem laturus. Ibi Dominicis ac festis diebus mane concionem habebat ad Lusitanos, a prandio indigenis symboli capita cum summa cura explicabat, maiore hominum frequentia, quam pro ædis vbi docebat, modo. Inde inimicos ad pacem, dissidentes ad concordiam reducebat. Nec quicquam in priuatis colloquijs in expertum omisit, quod ad sanandos ciuium animos pertineret. Ille Lusitanos sermonis affabilitate captos comiter de ipsorum vitijs admonuit: ille incussio nunc mortis nunc gehænnæ terrore, perditos homines a flagitijs reuocauit. Quos ut primum permotos esse sensit, modo ad expiationem noxarum, modo ad uitæ emendationem rogando alternis, suadendoque pellicere institit. Satis constat plerosque ita affectos atque animatos, ut a confessione nouam uitæ rationem instituerint, pellicibus eiecissent, & male parta pecunia restituta.

Vinctos
corrogata
sipe iuuat

Leprosos
ministrat.

Concionatur.

Prinatus
colloquia.

Frustus
sermonis

*Pellices miro artificio nuptijs iungit, aut detrahit.
Pueros rudesque Catechismo instruit.*

Cap. III.

CAETERVM haud paulo plus in pellicibus, quam in alienis pecuniis laboris, atque operæ fuit. Illa tempestate Lusitani Goæ, ob Lusitanarum mulierum inopiam, alienigenarum erant amoribus implicati. Pleræque Sionæ, aut Peguanæ, nonnullæ ab Iaponia, Sinifue. Quippe hæ Indis feminis specie corporis, & decore habitus longe præstant. Eas ferè Lusitani, quia coniugio non dignabantur, in delicijs habebant. Ergo Xauerius tanto huic malò obuiam eundum ratus, summa ope expedire illorum animos cœpit. Primum igitur eos omni obsequio demereri. Inde ut quisque obuius erat, hilari vultu eum rogare, ut sacerdotem cibi egentem conuiuio acciperet familiari. Annuente illo, mensæ pariter accumbebat. Super cœnam, vel a cœna orabat hospitem, suos ut liberos accersi iuberet. mox patris iussu prodibant parui filij, quos Franciscus manibus sublato collo suo admouebat grates Deo agens, qui tales ei pueros spem stirpis dedisset. & simul honestam eis, sanctamque vitam exposcebat precibus. Subinde (temeritas in alio foret, quod illius sanctitas facile sustinebat) puerorum matrem acciri desiderabat; accitam benigne alloqui, hospiti eius commendare formam nuptijs viam muniens. Eam utique egregia esse indole, ac specie, ut Lusitana posset videri: liberos ex ea genitos haud dubie Lusitano homine dignos. Quæ res igitur connubium moraretur? quam coniugem expeteret illa meliorem? Proinde ne cunctaretur filiorum famæ, talis feminae pudori consulere. Nec salubria dicta in irritum cadebant. Francisci vox & autoritas haud ægre eos impellebat ad pellices sibi matrimonio iungendas, ipsomet inspectante. Quod si quem nactus esset, qui ex Inda muliere ac deformi filios matri similes haberet; indignabundus exclamabat. Deus bone, quid hoc est monstri? Diabolum domi alis? eum isto portento consuetudinem habes? Hinc suscipere liberos potes? me audi. istuc monstrum ac prodigium extemplo te cœs eijsce: & te dignam coniugem quære. ita ille amandata pellice, ducebat vxorem. Nec sinebat Franciscus quantum in ipso erat, nigras ancillas a Lusitanis in matrimonium duci, sed al-

Pellices formosas connubio iungit. deformes exciuit.

Nolebat Lusitanos vxores deformes, ut pellicibus abstinerent.

bas, minimeque deformes; ut scilicet adulterijs abstinerent, sua quisque vxore contenti. Interim vero ad studium pietatis, Christianæque vitæ omnium animos pellicere, atque instituere non desistebat. Nec frustra id fuit. Cælestis hæ disciplina adeo ciuium, incolarumque formauit mores, ut alia quædam videretur esse Goæ facies, quam paulo ante fuerat. Et Franciscum ipsum cum diurna Christianæ pietatis ministeria, tum vero nocturnæ orationis assiduitas clarum & celebrem fecerunt ad Lusitanos pariter Indosque. Cæterum vir vere sanctus nominis celebritatem non superbiæ incitamentum habuit, sed industriæ. Quippe humanæ salutis, quam laudis audior, nouas subinde excogitans inuandorum hominum rationes, ad omnia descendebat. Illud autem in tali viro admirabile Christianæ simplicitatis exemplum, & vtilius quam speciosius institutum. Homo id ætatis, atque autoritatis vias plateasque cum tintinnabulo circumibat: adeo nihil quod Deo gratum, hominibus salubre foret, sibi indecorum ducebat. puerosque ac seruos ad Christianam doctrinam conuocans, ad viarum angulos, & compita subinde tali carmine incolarum pietatem excitabat. Fideles Christiani liberos vestros seruosque pro uestra in Christum caritate, ad Christianam disciplinam dimitte. Ad hanc rei nouitatem maximi puerorum ac mancipiorum vndique se proripientium, aliorumque hominum concurrebant greges. Quos ille omnes in ædem B. Mariæ quasi, agmine adductos Catechismum modulans docebat, ratus pueros cantus suauitate delinitos & libentius conuenturos ad audiendum, & facilius illa tanquam carmina memoriæ mandaturos; quod vtrunque rei euentus comprobauit. Verum ad id negotium non plus solertia adhibuit quam prudentiæ. Namque haud dubius ita demum vtilem suum laborem futurum, si probe intelligerentur quæ edisci oporteret; singula rerum capita decantata pro auditorum captu & intelligentia explicabat breuiter appositeque. Apud rudes homines ac seruos rudi & abiecto dicendi genere utebatur de industria; quo facilius sermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec vero huius laboris fructus aut exiguus aut caducus fuit. Hinc tantus ille Christianæ institutionis docendæ discendæque vsus, qui hodie viget in India. Nam cum ex ea re fructus hominum spe maior extaret; Episcopus ab alijs idem in reliquis vrbis templis fieri iussit. Itaque certatim socij quidem Francisci instituto, cæteri autem partim Episcopi iussu, partim illorum exemplo excitati, idem po-

Pueros ac seruos rudi simpululo coactos docet.

Placito sermone vtitur de industria.

Tradendi Catechismi fructus

Ita tota India factitarunt, cum ingenti rei Christianæ emolumento. Quippe hic mos cum alibi rùm vero Goæ adeo percrebuit, ut passim in scholis, in viis, in compitis, in tectis, agris, nauibus, pro ineptis ac vecordibus cantilenis, Christianæ disciplinæ rudimenta & canantur iucundissime, & audiantur. Quocirca iam vsu venit, ut vix dum balbutientes infantes carmina illa magna ex parte percepta cantitare gestiant. In hoc autem quod dixi munere obeundo Xaverius haud illustrius industriæ, quam abstinentiæ ac modestiæ exemplum edidit. Ex his quæ elemosynæ nomine ad illum plurima afferebantur, nihil admodum sumens sibi, omnia egentibus, atque ægrotantibus quam occultissime dispertiebat, ne quid laus humana de diuina mercede decerperet. Nec gloriolam solum, sed etiam honorem (in quo pauci fortes & constantes reperiuntur) repudiabat ex animo. Cum vulgo honos illius virtuti debitus haberetur, honorem æque & honorantes gestu, ac toto corpore, non tantum voce vultuque auerfabatur, indignum somitatus Christianum hominem veneratione delectari Christi opprobria secum animo reputantem. Audiant quod dicturus sum, qui vanos honorum titulos aucupantur. Xaverius quidem rerum humanarum, maximeque sui ipsius contemptor nihilo minus celebritatem nominis honoremque aspernabatur, quam vulgo homines expetunt: ut iam constaret inter omnes, nihil illi grauius ac molestius accidere posse, quam prædicationem rerum suarum, sui que venerationem. Cæterum ut honor fugientem maxime sequitur, hæc ipsa honoris fuga, ut fit, honorem, & admirationem auxit. Admirabantur omnes. Sacerdotem eruditionis ac virtutis eximiæ, peregrinum ex alio orbe terrarum tam multa gerere, tamque præclara, nulla omnino mercede, ne laudis quidem & gloriæ. Ergo ut antea in Lusitania, sic in India, Apostolus vulgo cœptus est appellari, non minore vtrique eius stomacho, quam pudore. Sed vicit multitudinis siue pertinacia dicenda est, siue constantia. Hæsit enim deinceps Xaverio Apostoli cognomen adeo, ut excuti ab eo nullo modo potuerit, Idemque postea cognomen a Francisco quasi capite ad eius manavit socios. Verum hi denique effecerunt, ut nouo nomine, de quo mox dicemus assumpto, vetus illud nimis magnificum deponerent nomen.

Honoris siue
24.

Apostolus
in India
appellatur

Goanum Collegium Societati parat.

Cap. IIII.

PAVCIS ante Xaverij aduentum mensibus, Goæ pij quidam homines, autore F. Iacobo Borbano rei Christianæ augendæ societate inter se inira (ut supra ostendimus) Indorum Seminarium inchoarant, iamque rerum vsu docti consenserant, optimum factu esse, pueros adolescentulosque, quamplurimos, omnium fere Indicarum nationum Christianis moribus, & literis imbui: ac deinde suam quemque domum remitti partim Sacerdotes, partim interpretes futuros. Igitur communi consilio ad Ferdinandum Rodericum Quæstorem Regium (is tum Stephano Gama Indiæ Prætoræ absente, eius loco Goæ præerat) rem deferunt, ab eodem consilium, & auxilium petentes. Ex eius ergo autoritate Sodalitas instituitur his legibus, ut Goæ ex omnibus ferme Indiæ nationibus (nominatim autem appellabantur Canarini, ad quos Goa ipsa pertinet, Cingalæ, Malanæ, Ceilanij, Bengalenses, Peguanij, Malacenses, Sinæ, Abyssini) pueri Christianis mysterijs, ac præceptis erudirentur, qui deinde Sacerdotum aut interpretum implerent vicem. Quod si qui ad neutrum munus essent idonei, alerentur tamen, quoad artem aliquam addiscerent. Et rei quidem familiaris procuracionem penes delectos a Sodalitate curatores, puero- rum vero institutionem apud Franciscanos esse placuit. His rebus ita compositis, Quæstor regius Prætoris Indici, & Regis Lusitani nomine stipendium ex publico ostingenorum aureorum, quo tum Deorum Sacerdotes fruebantur, Goano Seminario attribuit, Dæmonis opes ad Dei cultum diuina prouidentia vertente. Id vè sigal deinde duplicatum ab eodem, & ab Indiæ Prætoræ, & regia autoritate firmatum: ædes quoque cum templo ædificari cœptæ: Collegio, quoniam ad Christianæ fidei propagationem referebatur, a Sancta fide nomen est inditum. Redituum iam & elemosynarum tanta vis erat, ut centum alumni sustineri facile possent. alebantur tum sexaginta. Præerat Collegio F. Iacobus Borbanus, is qui eius autor fuerat. Cæterum id Collegium Societati IESV diuinitus erat destinatum, quod ipsemet Borbanus ex quo tempore societatem nosse cœpit, lætus euentu non semel prædixit. Ille igitur Xaverij egregia vitæ ratione perspecta, studioque insti-

Seminarij
admini-
strationem
recusat.

Seminarij
admini-
strationē
recusat.

tuendæ teneræ ætatis valde probato, Seminarij administratio-
nem vltro ei detulit. Ille vtpote qui disseminando Euangelio
totam Indiam peragrare in animo haberet, id oneris scilicet
recusavit. Instare primo acriter Iacobus: negotij magnitudi-
nem proponere; vberimos fructus percensere, Seminarium
illud sacerdotum atq; interpretum, Ethnicarum nationum sub-
sidium: maximum ad religionem propagandam momentum ef-
se veris laudibus memorans. Vbi nihil se proficere animaduer-
tit; cum ipsemet, tum per suos Prætores Indiæ agere cœpit, vt
si Xauerius eam curam suscipere ipse aut non possêt, aut nollet;
at alicui saltem e socijs suis mandaret. Paulum & Mansillam so-
cios Franciscus e Mozambico propediem, alios item deinceps
e Lusitania expectabat. Itaque animo Collegij illius amplitu-
dinem atq; vsum eximium prælagente, rem complexus Pau-
lum destinavit sui muneris Vicarium: alumnorumque Magi-
stros e Societate inde vsque ab vrbe Roma exciuit, haud mi-
nore Prætoris quam Borbani voluntate. Inde redivitibus annis
regia liberalitate auctis, cum ad augendum alumnorum nume-
rum laxari teçta placuisset, sociæ Prætoris non autoritas magis,
quam largitas negotio favit. Nouum templum, descriptæque
denuo ædes eiusdem potissimum ope atque opera breui tem-
pore absolutæ sunt. Templum dicatum Apostolo Paulo. inde col-
legium S. Pauli appellatum. Ex eo deinde homines e Societate
nomen acceperunt. Nam cum id Collegium postea, saluo In-
dorum seminario, Societati IESV ab Rege Lusitaniæ attri-
buitur esset, Patribus in Indiam & Orientem destinatis insti-
tuendis; Patres cognomen traxerunt ex loco. Id hodie regia
munificentia locupletatum bonis, ædificijsque ornatum est;
egregium sane Lusitanorum Regum munificentia monumen-
tum, amplissimumque concionatorum, sacerdotumque ad
vsu India, Orientisq; Seminarium, Conimbricensi Seminario
in Goanum ab Rege Lusitaniæ verso. Hic enim (præter plu-
rimos ex Indorum populis alumnos, qui separatas colunt ædes)
ad centum partim ibidem adsciti in societatem IESV, par-
tim a Lusitania submissi, bonis artibus ac moribus instruun-
tur, donec satis idonei sint ad Indiæ, Orientisque gentes exem-
plis & sermonibus iuuandas. Hanc primum Societati sedem
diuina prouidentia constituit in India, priusquam ibi esset So-
cietatis nomen auditum: eademque sedes parens est & caput
sediũ cæterarum, quæ deinceps in Oriente plurimæ quæ sitæ
conditæque. Cæterum (vt ad ordinem rerum, vnde nos op-
portu-

Goanum
collegium
Societatis
IESV.

portunitas Goani Collegij per Xauerium parti, auerterat, re-
deamus) Seminario quod diximus Societati assignato, nouum
Indiæ campum Xauerio excolendum Deus attribuit.

Ad Comorinenses Nephytos iuuandos proficiscitur.

Cap. V.

I AM prolapsam Goæ Christianam disciplinam Xauerius
restituerat, cum Comorini promontorij, oræque Piscariæ
incolæ nuper ad Christi fidem adducti, desertique a Sacerdo-
tibus ingentem eius animo iniecerent curam. Piscaria regio vicis
magis quam vrbibus frequens a piscatoribus (Parauas vocant)
incolitur. margaritis non alia ora ditior. quocirca ex marga-
ritarum maxime piscatu Piscaria nominatur. Verum incolæ
opum vernacularum expertes in margaritis piscandis, operam
suam locabant Saracenis. Tutuchurinum oppidum est eius oræ
non ignobile, vbi leuis dicta res grauissimi belli causa, & im-
minens genti clades Christianæ fidei occasio fuit. In iurgio Sa-
racenus (vt est genus hominum impotens & contumeliosum) Pa-
rauæ cuiusdam aurem gentis more perforatam, detracto per
contumeliam annulo, lacerarat: quod apud illos probrum duci-
tur maximum. Itaque Saraceno illo interfecto, iniuriam Parauæ
vlti sunt. Cæterum (vt in rixis accenso certamine animorum,
cædes alia ex alia nascitur, neque vllus est cædendi finis, nisi pax
intercurrerit) res, quæ primo per vlciscendi libidinem a duo-
rum iurgio ad necessarium certamen venerat, inde ab horum
certamine ad internecinum bellum venit nationum. Nam Pa-
rauæ demum maiore quam intulerant, accepta clade, imposi-
tam nationi suæ labem hostium sanguine luendam rati, clam
permagnam ex vicis fere omnibus contrahunt manum. ac de
improviso, impetu in Saracenos facto, magnum eorum nume-
rum interficiunt. Tum enim vero Saraceni ira furentes omni-
bus viribus in Parauas consurgere, eorumque nomen ad inter-
necionem redigere statuerunt. Protinus ergo quantam maxi-
mam possunt comparant classem, ipsosque Parauarum Regulos
magnitudine pecuniæ in suos populares incitant, haud dubij,
si hostes nullum neque mari neque terra haberent effugium,
circumuentos haud ægre ad vnum omnes posse deleri. Hic Para-
uæ cum vndique se cinctos periculis, ab hostibus circumfessos,
ab Regibus suis proditos cernerent; fluctuantes animis cir-

Ora Pisci-
ria.

Ex leuissi-
ma cause
interneci-
num bellū

Ioannes
Crucius.

cumspicere externa auxilia, consilia vndecunque exquirere. Versabatur tum forte inter eos Christianus eques (Ioanni Crucio nomen fuit) homo domi suæ honestissimus, natione quidem Malauar, cæterum Lusitanis similior quam suis, qui virtutis ergo ab Rege Lusitaniæ Christi eques factus, eo ipso tempore equos aliquot ad Parauarum Regulos adducebat. Ad hunc igitur primores Parauarum pro familiaritate coeunt. rem demonstrant, consilium petunt. Et Crucius vir æque prudens ac pius illorum trepidationem Euangelij occasionem ratus, vt simul belli ac superstitionis arceret cladem, censere se dixit, in vltimo discrimine ad vltima remedia descenderent. Et quoniam a suis Regibus contra ius, fasque proditi vndique hostium vrgerentur armis, a præpotenti cæli Rege, Lusitanisque eum pie ac religiose colentibus implorarent opem. Quippe hac vmbra Lusitani, cælestisque auxilij non tegi solum ipsos posse, sed etiam de hostibus triumphare. Nam si Lusitanorum, hoc est Christianam religionem amplexi, eis se vltro dedidissent, haud dubie illos pro religione, ac dedititijs suis bellum aduersus communes hostes impigre susceptum feliciter iuxta ac fortiter cælesti ope gesturos. Et Saracenis æternis Christiani nominis hostibus victis, debellatisque, fortassis piscatum margaritarum iure belli eis ademptum, Parauis, quod Christiani facti essent, vltro donaturos, velut autoramentum religionis. Haud surdis hæc auribus dicta. Nec Parauas eques, nec equitem Lusitanus sefellit. omnia prorsus, vt ille prædixerat, euenerunt. Cum terror hostium, & equitis autoritas trepidos Parauarum animos ad Lusitanorum amicitiam, religionemque perpulissent; propere summi eorum magistratus (Pantagatini appellantur) honestissimos suæ nationis viros Cocinum ad Lusitanos allegant. Legatis mandant, vt Cocini primo quoque tempore ipsi fiant Christiani: & Parauarum rebus in Lusitanorum ditionem datis, opem ab eis ad imminentem Saracenorum rabiem arcendam, sacerdotes ad cæteros Christi sacris initiandos petant. Cocinum Lusitanorum oppidum est maritimum, inter Comorinum promontorium, & Goam positum, amplitudine ac dignitate vni Goæ in India secundum. Hunc ergo Parauarum Legati millia passuum ferre CC. emensi cum appulissent, mira opportunitate Michaellem Vasæum Proepiscopum (generalem Episcopi Vicarium vocabant) virum propagandæ religionis audissimum offendunt: a quo comiter accepti, & ad Præfectum vrbis introducti, non enixius quam efficacius commendantur. Præfectus Parauarum

Cocinum.

rauarum legatione benigne audita; & beneuolentiam eis in præsentia præstitit, & studium apud Prætorem Indiæ detulit suum. Benignius etiam quam locutus est. fecit: vtique postea quam Legati baptismum efflagitarunt. Et Prætor Indiæ a Cocini Præfecto certior de tota re factus, vt erat homo eximia pietatis, eo nuntio lætus celeriter Parauis ferri iussit auxilium. Inter hæc Parauarum Legati baptismolustrati cognomen a cruce in gratiam Ioannis Crucij, qui hoc illis consilij dederat, acceperunt. Idque cognomen (tanta fuit salutaris consilij gratia) a reliquis deinceps eius gentis primoribus adscitum. Præfectus igitur Prætoris iussu, confestim validam classem adornat, oram Piscariam petit, cum hoste confligit. Haud humanæ opis res visa. Saraceni primo impetu victi, vnoque prælio debellati. Inde Parauis belli metu liberatis, ad eorum baptismum cura Præfecti versa. Missis eo sacerdotibus, baptizata capitum ad XX. millia dicuntur. Lusitanus inde victor haud contentus dedititiorum suorum salute, piscatum insuper margaritarum (vti Crucius coniectauerat) eisdem susceptæ religionis præmium vltro concessit: vt versa vice Saracenis, non nisi facta a Parauis potestate, piscari liceret. Ita Deo incommoda in bonos euentus vertente, vnus auris laceratio in vniuersæ gentis salutem & emolumentum cessit. Cæterum diuino consilio humana imbecillitas defuit. Sacerdotes illi quos diximus, Parauis magna ex parte baptizatis, summa loci intemperie, & alimentorum inopia territi domos protinus remigrarunt. Itaque miseri Neophyti, quos fortassis non tam veræ religionis amor, quam metus ac fuga periculi ad Christi aggregauerat cultum, deserti a pastoribus, Christianæ disciplinæ penitus ignari, ad pristinos ritus, ac mores reuoluebantur. His rebus ex ipso Michaelle Vasæo cognitis, Xauerius varie affectus est: nam tanto rei Christianæ incremento admodum lætus, ingentem ex illorum solitudine cepit dolorem. quem tamen breui haud dubia spes leniit, Neophytos illos posse sua opera erigi, colique. Quippe Ethnici & Neophyti Vrbi Goæ finitimi, ad quos iam eius industria vocabatur, F. Iacobi Borbani & aliorum opera egregie inuabantur. Ipse autem subuenire gestiebat omni ope destitutus. Extemplo igitur in oram Piscariam proficisci decreuit, piscatorum ipsorum animas piscaturus longe pretiosiores margaritis. Mox Episcopum sua consuetudine adit: quid sui consilij sit, edocet: eique totius rei permittit arbitrium. Ille probato consilio, bene precatus eum dimittit. In digressu obortæ Alboquercio lacrymæ facile

Comorinenses
baptizantur.Comorinenses
a Sacerdotibus
deserunt.

prodidit, quantopere Xauerij modestiam diligeret. Franciscus inde Episcopi auctoritate subnixus Sofam Indiae Praetorem conuenit; ac re demonstrata, ut facultatem negotij conficiendi (si uideatur) det, impense rogat. Tum ille testari Deum, se talis viri discessum permolesto ferre: sed quoniam non ambigeret, quin eius profectio Parauis saluti foret, hoc solatio desiderium, quod ex ipso caperet, leniturum: & simul quicquid ad iter illud opus esset, non minus benigne, quam libenter, & regis imperio, & sua sponte curaturum. Egit grates Xauerius tam officiosa uoluntati, negans se quicquam desiderare aliud, nisi eius itineris facultatem; ut quoniam terrestre iter hostibus obnoxium diceretur; mari quamprimum eo contendere liceret. Exemplo morem gerit Sofia; nauim attribuit: & nihilo secius imperat suis, omnibus eum instruunt rebus. Sed in via, uitaeque commodis fortiter constanterque repudiandis, Xauerius sui similis fuit. Offerentibus, atque adeo obrudentibus magistratibus ad iter illud necessaria, gratias comiter agens prorsus omnia remisit. Verum cum iidem obstinate, non modo enixe instarent; cessit non nihil eorum precibus, haud minore facilitatis laude, quam abstinentiae. Thoracemque ex corio, atque ocreas sumpsit aduersus solis aestum, quem illis in locis, quippe aequinoctiali plagae proximis longe maximum cognorat esse. Hisce rebus impigre curatis, pro se quisque amici eius, ac studiosi instrumenta itineris conferre ceperunt. Quibus ille benigne remissis, quod impedimenta uerius, quam adiumenta sibi esse diceret, una cum Praefecto orae Piscariae, qui eodem pergebat, anno seculi huius XLIII. Octobri mense inuito, discessit.

In Comorino promontorio elaborat. Cap. VI.

Comorini
promontorium.

COMORINVM promontorium pari fere interuallo ab Indo & Gange distans ad aequinoctialem lineam procurrat, ab urbe Goa millia passuum fere CCC. Hinc uelut ex cubito se flectit India, indidem & ora Piscaria inter orientem, ac meridiem spectans fere CC. millia passuum Gangem uersus porrigitur. Tota regio tam alimentorum inops, quam diues gemmarum. Quippe incolae oryza, lacte, pisce, carne uiuunt: pane, uino, pomis, caeterisque eiusmodi rebus carent. Et medicorum medicamentorumque usus uulgo apud eos nullus. Gentis quidem ingenia (ut est captus barbarorum) satis sedata, & quietata; caeterum

terram admodum rudia & incondita sunt. Nec aliam Indiae regionem sol magis exurit. ubi enim uapor iacentes arenas accendit, aestus exiit intolerabilis, quo cuncta uelut igne torrentur. Hanc tamen tantam caeli locique intemperiem pari ciborum, medicamentorumque inopia iunctam, inuicta Xauerij uirtus uictro subiit, auidior scilicet animorum, quam caeteri margaritarum. Enim uero pretium est operae, quae deinceps exposituri sumus de immenso infinitoque Xauerij labore, maximis arumnis, omniumque rerum inopia, in Comorinensi promontorio, cognoscere eos, qui uel modicis laboribus, & incommodis perfuncti placent, indulgentque sibi; perinde quasi Christi nomine malorum ultima perpeffi. Nimirum uehementer nos nostri pudeat, pigeatque, si nostros labores cum Francisco conferamus in Comorinensi Christi uinea laborante. Hababatur longissimus ille tractus piscatorum partim uicis, partim oppidis ad XXX. horum XX. erant Christianorum, in quibus praeter XX. Neophytorum millia Christianis praecipis imbuenda, complures supererant baptizandi uel infantes, uel adulti: luctandum saepe non magis cum ardore solis, quam cum arena; seruido litore non tantum fallente, sed etiam exurente uestigia. At Franciscus ad omnia interritus tam duram prouinciam maiore etiam animi robore sustinuit, quam suscepit. Namque unus multorum Sacerdotum animos ac uires gerens contempto solis ardore, continenter circum illius orae maritimae uicos & oppida, pedibus saepe nudis (utique post detritas usu ocreas) seruida arena cursare: infantes, ac pueros, caeterosque quotidie ad Christi fidem accedentes baptismo ablueret: Idolorum sacrificia miris artibus impedire: sponfos ac sponfas rite in matrimonio collocare: omnes pro cuiusque intelligentia, catechismo erudire: dissidentes ad pacem reuocare institit, quamuis aestuans, & sudore pene perperuofluens. Nec uero suum ipse corpus in tantis laboribus indulgenter habuit. Solenne illi fuit cubare humi, gentis more oryza uictitare, eaque exigua, & scilicet male condita, utpote quam sibi ipse in summis occupationibus coqueret. Ad oryzam admodum raro piscem, aut lac plerumque acidum a Neophytis Ethnicis uelut allatum adhibebat. Multis etiam ac grauibus molestijs, quas peregrino homini locorum insolentia, rerumque omnium inopia necessario afferebant, defungebatur. Et caetera quidem incommoda haud ferebat aegre; sed patrii ipsorum sermonis incitua uehementer curam eius intenderat.

Nam-

Aestus in
tolerabilis

Laboris
Xauerij.

Oryzam si
bi ipse co-
quit.

Comori-
mensis in-
scitia.

Namque incolæ interrogati de rebus ad Christi religionem legemque pertinentibus, id modo respondebant, se esse Christianos; & quod Lusitanæ linguæ omnino rudes essent, Christianorum instituta, ac præcepta cognoscere nequiuisset. Deduxerat secum Franciscus alumnos Goani Collegij duos iam adultos, & Malauarici sermonis, quo illa gens vitur, Lusitanique non ignaros: sed puerorum & idiotarum institutionem per interpretem, & tardam & minus efficacem expertus, maluit eos magistros habere quam interpretes, adeo incensa erat cupido non celeritatis solum in docendo, sed etiam sedulitatis. Itaque ab ijs, quos diximus Christianæ disciplinæ capita in Malauaricam linguam celeriter vertenda curauit. Inde homo id ætatis in Christi gratiam velut repuerascens, illa quamprimum ediscere: mox tintinnabulo puerorum greges, ac virorum cogens vicos obire: vnum in locum coactis illa quæ dixi capita inculcare. Magistri ardor discendi à lacritatem discipulis at-

tulit. Omnia quæ tradebantur, rudes pueri vnius mensis spatio memoriæ bellissime commendarunt, vt nec Franciscum industria suæ, nec illos assiduitatis pœniteret. Tanta porrò eos ceperat discendi cupido, vt ab illo alias ex alijs preces ediscendas subinde flagitarent, adeo obstinate, vt pene odiose interpellarent etiam diuini pensum officij persoluentem. Neque finem vllum faciebant instandi, donec illorum postulatis satisfacturum se promitteret. Xauerius ergo vbi initia ex sententia succedere animaduertit; paucorum emolumento minime contentus, rationem inijt iuuandi quamplurimos. Vt ea institutio latius pateret, pueris præcipit, vti suos quisque parentes, cognatos, domesticos vicinosque omnes paulatim docerent eadem illa, quæ ipsi in schola didicissent. Ita pueri e discipulis repente doctores facti rem Christianam haud sane mediocriter adiuuerunt. Nec vero Xauerius hisce adiutoribus vtens quicquam de labore remisit suo. Diebus Dominicis in magno puerorum, mulierum, ac virorum cœtu, orsus ab symbolo Apostolorum breuiter duodecim fidei capita, ac præcepta Decalogi, alia alio explicabat tempore. Audiebatur attente ac diligenter, obstupescitibus non modo Christianis; sed etiam Ethnicis; qui frequentes conueniebant, demirantes Christianam legem adeo consentaneam, & congruentem esse rationi. Cæterum Xauerius haud ignarus in diuinis rebus re-

Pueris vi-
tur ad Pa-
rentum, et
aliorum in-
stitutionem.

Christia-
na lex Eth-
nicorum
iudicio cõ-
gruit ra-
tioni.

te tradendis plus diuinam vim valere, quam humanam industriam, ad singula symboli ac decalogi capita ipse apposito carmine

carmine præibat; quo carmine opem separatim a Christo & a B. Maria peterent, ad illa ipsa siue credenda, siue exequenda, illudque subinde pronunciabat, si illa quæ tum peterent de fide ac lege Christiana seruanda, a Deo impetrassent, deinceps multo plura ac maiora diuinitus accepturos, quam ipsi taciti audent optare. Eadem autem opera & Neophytos instituebat & Catechumenos: ad quos vtique, quia magis periclitabantur, plus etiam curæ atque operæ deriuabat. Tantus vero numerus erat Christiana sacra capefentium (vicos enim totos singulis diebus non semel expiauit) vt inter baptizandum, manibus brachijque defatigatis, sæpe langueret. Sæpe etiam talium rerum inculcatio docentem frangebatur adeo, vt vox pariter viresque deficerent. Non tamen illius virtus laxamentum laboris; sed nouam materiam quærebat benemerendi. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animum vinci posse dices. Plures quotidie infantes vndique conquistos rite sacra lustrabat aqua. Præcipue vero teneram ætatem ad religionem informare studebat, haud ignarus plurimum momenti esse in puerorum institutione; vtpote quos prouideret, a primæ ætatis conformatione, longe meliores parentibus euasuros. Habebat eius rei argumenta & multa & illustria. Neophytos pueros cernebat Christianæ doctrinæ perdiscendæ cupidos; non auidius arripere ipsos explicata, quam alijs tradere: ab Idolorum cultu, omnique superstitionum genere adeo abhorreret; vt parentes ipsos in hoc genere peccantes, nec ipsi reprehendere vererentur, & ad Franciscum protinus deferrent. Nec ille accensis puerorum studijs deerat; sed ad facinus vindicandum, & dux eis erat & comes. Si quando tale aliquid illorum indicio enunciatum esset, prope contracta puerorum manu contendebat ad eam domum, quæ tantum admiserat nefas. extemplo velut signo dato, inuadebat lararium. Tum pueri facto impetu, pro se quisque Deorum simulacra comminuere, consputare, conculcare pedibus, omnibus contumelijs onerare; Diaboli cultum in ludibrium vertente Xauerio.

Totos pa-
gos singu-
lis diebus
baptizat.

Virtus la-
bore immi-
et a.

Teneræ æ-
tatis infor-
matio.

Multis miraculis per se, ac Neophytos editis, ob eximiam humilitatem Pater sanctus appellatur.

Cap. VII.

PAGIS, qui primi occurrerant satis Catechismo eruditiss, Tutuchurinum oppidum petens ad ignobilem Ethnicorum pagum

pagum diuertit, qui contempto proximo accolarum exemplo, Christi aspernabantur fidem. Instanti Francisco, ut vniuersæ oræ Piscariæ autoritatem sequerentur, id sibi per Regem suum fas esse omnes pariter abnuébant, non tam verè, quam obstinatè superstitioni honestum obsequij titulum præferentes. Incerto consilij Xauerio egregiam rei benegerendæ occasionem diuina prouidentia obtulit. Per id tempus inibi mulier quædam honesta tertium iam diem periclitabatur difficultate partus. nihil illa desperatius. Iam surdæ inanum Deorum aures frustra pro illius salute pulsatæ coniugem eius, cognatoque fatigauerant; cum Franciscus re comperta, Deo fretus eò cum interprete accurrit, spem aliquam opis ostendens. Mox domesticorum permisso agere cum illa, ut desperata corporis salute, animæ confunderet; & simul nostræ fidei capita breuiter explicare cœpit. Quibus mulier diuinitus tacta cum assentiretur; percontatur ex ea Xauerius, velit ne fieri Christiana. Et libenter quidem, inquit illa Tum Franciscus Euangelio recitato, moribundam feminam rite baptizat. mirum dictu. baptismus ita facilem illi partum præstitit, ut protinus innoxia fœtum effunderet. Lætus euentu Frânciscus primùm modo natum infantem, domesticos deinde omnes baptismo lustrat non minus miraculo attonitos, quam lætitia gestientes. Factum tam admirabile tamque testatum celeriter (ut fieri solet) fama vulgauit. Xauerius ergo populi animos stupore perculos urgendos ratus, Pagi prioribus instare, ut suscipere ne dubitarent religionem, cuius documentum recens tam euidentem haberent. Negare illi primo id se Regis sui iniussu esse facturos; deinde potestate a Regio procuratore facta, omnes fere cum sua quisq; familia, Christianis initiati sacris. Primores baptizati cæteros omnes suo exemplo incitarunt. Ita pagus vniuersus ad Christi fidem accessit. Inde Franciscus Punicale (oppidum id est sane frequens) profectus benigne a Neophytis excipitur. Confestim infantibus suo instituto baptizatis, populū ac pueros catechismo imbueri institit. Et grassabatur tum in oppido lues. Itaq; permulti quotidie ad eū conueniebant vndiq; rogatū, ut ipso forum tecta adiret, super affectos Deum rite precaturus. plures quoq; grauer laborantes, qui deprecatores nullos haberent, ipsimet ut poterant, ad illū eandē ob causam adrepebāt. Cōmouebatur scilicet Xauerius tū insita misericordia, tū miserabili spectaculo. Miseris hominibus iusta petētib; abnuere nefas ducebat, veritus nē quid forte de fiducia aut opinione Christianæ religionis cunctatio demeret. Quocirca in aduendis ægrotis, recitando

Mulier periclitans difficultate partus baptismi liberatur.

Pagi vniuersum baptizati.

tandoque super eos. Euangelio, plurimum & operæ ponebat & temporis. Nec male tempus & opera posita. Satis constat plurimos ab eo in illa maritima ora ægros sanatos esse, multos Energumenos liberatos. Nec obscura, aut dubia fama est, tres inibi excitatos a mortuis, præter puellam Cangoximanam de qua suo loco dicitur. Punicale oppidum est in ora Commorinensi (ut diximus) haud sane ignobile. Hic adolescens quidam minime obscuro loco natus mortem obierat. Qui confestim ad Franciscum delatus a suis, cum ingenti comploratione ante eius pedes ponitur. Itaque eum Pater manu prehensum Christi nomine surgere iubet. Ille continuo surgit haud dubie rediuius. Id Xauerius humilitati suæ indulgens, quantum potuit, dissimulando suppressit, sed frustra. Neque enim testes præconesque, graues quamuis magnæ rei autores, defuere: & huic miraculo consimile deinde miraculum adfirmavit fidem. Ibidem Christiana mulier Franciscum adiit: & flens, ac suam orbitatem deplorans suppliciter obsecrabat, ut ad paruum filium suum nuper in puteo extinctum accedere ne grauaretur. Tum ille negans puerum esse mortuum; bono esse animo mulierem iubet: eique protinus morem gerit. Ad eius tecta ubi ventum est, procumbit in genua. Deum aliquandiu precatus exanime pueri corpus signat cruce. Ex templo exiit puer e se retro non viuis modo, sed etiam valens. Enimvero circumstantes Christiani obstupescere, & miraculum clamitare. At Xauerius enixe eos obtestatus ut rem omni ope tacerent, repente inde proripuit se. Cæterum illi, ut rem tam admirabilem silentio suppresserent, nequaquam sibi imperare potuerunt. Et Xauerij dissimulatio illustriorem in super eius sanctimoniam fecit. Porro Ioannes Triaga Lusitanus (ut de alijs taceam) vir iuxta pius & grauis, idemque Francisci familiaris, post eius decessum, a Goani episcopi Vicario rite interrogatus pro testimonio dixit, Punicali interfuisse se, cum Franciscus puerum quendam, itemque puellam reuocaret ad vitam. Accepisse etiam se a multis, alium præterea ab eodem in vico (cui Bembari est nomen) a mortuis, excitatum. De quo interrogatum ab se Xauerium, ita rem humilitatis studio suppressisse, ut tamen suppressa veritas emereret. Et hæc satis testata atque ab Indiæ Prorege, Lusitani Regis iussu conquisita, ob signataque penes nos habemus. Dum agris, mortuisque operam dat Xauerius, non cessabant interea quotidianæ occupationes instituenti pueros, Et hnicos conuertendi, baptizandi conuersos, se-

Ægros sanatos Energumenos liberatos.

Tres a mortuis excitati. Adolescens a mortuis excitatur.

Miracula suppressit.

Puer in puteo extinctus reuocatur ad vitam.

Puella ad vitam reuocata.

pelendi mortuos, consulentibus respondendi. Aegrorum autem negotium, pro multitudine aegrotantium & fama curatorum, infinite crescebat in dies; ut iam vnus omnibus satisfacere haud quaquam valeret. Ad hæc contentiones, ut fit, inter eos existerant, quod suam quisque domum primus eum certabat adducere. Igitur iustis eorum postulatis salua pace, morem gerens, pueros idoneos suo loco dimittere instituit, consilio non magis necessario, quam salubri. Pueri domos adeuntes ex præscripto Xauerij, primum domesticos ac vicinos omnes concire: deinde simul cum ijs qui conuenerant, symbolo fidei recitato, ægros ad spem certamque Dei fiduciam, cuius beneficio valetudinem recuperaturi essent, excitare. ad vltimum omnibus qui aderant spe & expectatione erectis, certas adhibere preces. Nec vanum id inuentum fuit. Puerorum circumstantium, ægrorum, & vero Francisci autoris fides lue laborantibus tum corporum, tum animorum peperit sanitatem. Per multi quippe Neophytorum in suscepta religione confirmati: Ethnicorum non pauci ad Christi fidem, cuius vim experti forent in valetudine recuperanda, perducti. Quod si quis puerorum precatoriam Francisci coronam habere poterat (ea tantos ægros haud dubie sanabat) præclare secum putabat agi. Itaque illa prodigijs nobilis certatim expetebatur, & ad ægros perpetuo circumlata, raro admodum ad Franciscum redibat; miraculis magis quam precibus seruens. Nec agris solum, sed etiam energumenis, & obsessis a dæmone per pueros consultum est. Energumenus quidam miseris modis a vexatore diabolo exercebatur. Ad quem Franciscus rogatus cum per occupationes ire non posset ipse, pueros aliquot Christianæ doctrinæ ministros allegauit cum cruce, monitos quid facto opus esset. Adeunt ad exagitatam hominem pueri. Xauerij crucem ex eius præscripto illi osculandam offerunt: ipsi preces quasdam, quas tenebant memoria, super eum recitant. extemplo non tam puerorum vtrique quam Francisci fides, ac virtus vexatum liberat, omnibus qui aderant admiratione defixis. Hæc fama non sine magna Xauerij laude manans clariorem eius animi demissionem fecit: nam miracula diuinitus ab se circummissis pueris edita, ipse a semetipso abiudicans adiudicabat fidei puerorum ægrorumque. Cæterum dum omniratione abijcere se se, suamque vim occulere conatur; auxit splendorem sanctitatis suæ. Quocirca ut erat non egregia virtute solum, sed etiam Christiana humilitate conspicuus, vulgo iam

*Aegros per
pueros cura-
rat.*

*Energumen-
num per
pueros libe-
rat.*

*Xauerij hu-
militer.*

iam Pater Sanctus appellabatur. adeo occultata virtus existit illustrior.

*Pater Sanctus
appellatur.*

*Tradenda Christianæ doctrinæ Vicarios sibi substituit,
eisque certum stipendium ab Rege Lusitaniæ cu-
rat. Cap. VIII.*

SPECTATA in depellendis morbis Neophytorum fides, atque industria ad communicandum cum eisdem laborem plebis erudiendæ, Xauerium accendit. Itaque delectu habito, quibus haud minus sedulitatis erat quam pietatis, eos quoque versus dimittebat monitos, ut in domibus, vijs, plateis, Catechismum ita ut acceperant, rudibus traderent. Vbi rem pulchre institutam suis iam viribus niti videbat posse; in alium vicum ipse cum pueris commigrabat, eadem ratione pagos reliquos eruditurus. Quos omnes ut obierat; quietis immemor, labore in orbem redeunte, ad primum vicum reuertebatur, confirmaturus si quid forte labaret: eodemque ordine pagos deinceps reuisebat omnes. Inter hæc non modo ad præsens tempus, sed etiam in posterum rem Christianam stabiliendam ratus, in singulis pagis oppidisque Christianæ institutionis relinquebat exemplum, scribendi gnaris ut id describerent, rudibus ut ediscerent, quotidieque memoriter recitarent, præcipiens. In omnibus etiam vicis instituit, uti festis diebus omnibus, Neophyti vnus in locum congregati Christianam doctrinam cuncti pariter decantarent. Ut autem rectum institutum, recte atque ordine procederet, Vicarios muneris sui relinquendos existimans in oppidis vicisque singulis, vnum aliquem Christianæ rei curatorem (Canacapolam ipsi appellant) constituit. Et Canacapolis (nequando tam necessarium institutum interiret) a Prætoribus Indiæ certam quotannis pecuniam attribuit ad vitam. Canacapolis instituendis causa hæc fuit, ut essent qui paruis pueris periclitantibus baptismo succurrerent in tempore: cæterisque in rebus quæ moram dilationemque non patiuntur, Neophytis subuenirent, quoties ipsius Francisci occursum locorum longinquitas moraretur. Proinde omnibus in locis singulos, binosue delegit, qui disciplinæ Christianæ intelligentia, grauitate vitæ, pietatis ardore, morum integritate inter ceteros eminent. his baptisimi ratione tradita, mandauit, ut si quando necessitas vrgeret, impigre baptizarent infantes: si quid

*Catechismum
tradendi la-
borem cum
pueris commu-
nicat.*

*Canacapo-
lis Franci-
sici Vicary*

incidisset grauius, referrent ad se. Hi in suo quisq; pago ob sacerdotum inopiam, instar Curionum seu Parochorum erant. eadem sacram curabant, bis in die Catechismum tum Latino tum patrio sermone, mane viris, post meridiem mulieribus tradebant. Nuptias quoq; de more pronuntiabant, inquirentes ecqua conubiorum forent impedimenta: præcipue vero periclitantes ætatis imbecillitate infantulos baptismate abluiebant. Idẽ Infranti vicos Xauerio numerum puerorum eo anno natorum, itemq; habentium apud se pellices, inimicitiasque inter se exercentium edebant statim; quò ille hisce rebus remedium, quam maturrimè adhiberet. Ita res omnes præcipuas celeriter singulis in locis cognoscebat pariter, & componebat, vt quam minima mora interposita, transfiret alio. In hos omnes Canacapolas Xauerij rogatu quadringeni aurei ex publico a Pratore Indiæ attributi, ab Rege Lusitanæ confirmati deinde sunt. Ea pecunia Regi-
Epistola ad Reginã Lusitanicã.
 nã Lusitanæ, soccorum, & crepidarum nomine, pensitabatur. Quocirca Franciscus ad Catharinam Reginam tam falsè quam pie scripsit. Non alios fore soccos aut crepidas aptiores, quibus ipsa scanderet in cælum, quam pueros Christianos oræ Piscariæ, eorumque institutiones. Quare orare se, ut soccorum crepidarumque suarum vestigal ad sternendam sibi in cælum viam illorum præceptoribus attribueret, lætatali commutatione, qua nullam potiorem optare potuisset. Illa vt erat femina insigni religione, totam rem valde probauit; suumque illud tributum Canacapolis Neophytorum magistris volens ac libens concessit. Ita autore Xauerio, liberalitate Regi-
Liberalitas ac pietas Regi- nã Lusitanicã.
 nã, Regis autoritate constituta res, stabilitaque, non maiore illorum merito, quam rei Christianæ emolumento.

Brachmanas conuincit, nonnullosque eorum conuertit.

Cap. IX.

Brachmanes eorumque religio

INTER hæc haud nihil cum Brachmanis Francisco negotij fuit. Inter omnes Indorum gentes non solum nobilitate, sed etiam sapientia eminent Brachmanes, stirps Regia eadem & sacerdotalis. Vnum ipsi Deum colunt (Parabram vocant) principium rerum omnium omni ex parte perfectum, quippe conditorem terræ cælique. Sed fabulas innumerabiles ad decipiendam vulgus affingunt verò; ab illo tres filios progenitos, mundique administrationi præpositos, quorum tamen vna sit natu-

ra, vna diuinitas. Id adeo Brachmanum ipsorum significant cingula, quibus in extremis terni ex nodo funiculi pendent: acceptam olim trini Dei veritatem, siue improbitate hominum, siue demonum calliditate adulterante. Fana quoque Dijs illis dicata visentur cum ternis tutribus ab imo seiunctis, paulatimque in vnum coeuntibus. Eorundem simulacra variis formis, quas olim induerint ficta, Pagodes ab ipsis vocantur. Et Brachmanæ quidem apud Indos doctrinæ & abstinentiæ fama nobiles, in Comorino promontorio inscitia sunt, nequitiaque insignes. Quippe in ea Indiæ parte paupertatis, quam locus ipse fert, impatientes, ingenitæ nequitæ nefarium adiciunt dolum. Ipsi re motis arbitris, festo tympanorum sono epulantes persuadent imperitis, Deorum simulacra epulari: Deorumque nomine ab eis postulant, quæ ipsi ad sustentandas familias suas desiderant, denunciata Deorum ira, nisi extemplo faciant imperata. Xauerius ergo eos palam fraudis conuictos criminari apud populum, eorumque fallacias aperire cœpit. Ea res multis qui relicta inaniam Deorum superstitione, ad Christum se aggregarunt, salutis fuit. Brachmanes autem siue doctrinæ, siue virtutis miraculo attoniti, odio in venerationem verso, Franciscum donis atque omni ratione demereri conuictabantur. Sed paupertatis amorem nulla deuinciunt donâ. Ille remissis muneribus, ita libertatem conseruabat suam, vt tamen Brachmanum amicitiam retineret. Et Christianorum pagos circumiens ad illorum fedes (Pagodes eodem, quo Deos nomine appellant) sæpe diuertebat, ex Brachmanum numero aliquos traduci ad Christum posse credens cum salute plurimorum. Forè ad Pagodem venerat, vbi Brachmanes erant facile dicenti; qui Xauerij aduentu nuntiato, frequentes ad eum coeunt. Consalutatione facta, multisque verbis vltro citroque habitis, sciscitatur ex eis Franciscus in confessu, quid tandem illorum Dijs præciperent in cælum ad ipsos ituris. Post longum certamen quis eorum potissimum responderet, ad senem octogenarium natu maximum ex omnibus, communi consensu delata res est. Is callide tergiuersis percontatur inuicem de Xauerio, quid Christianis hominibus eorum imperet Deus. At ille senis improbitate cognita, negauit se de Christianis rebus verbum prius esse facturum, quam ipse (vti par erat) respondisset de suis. Tum vero senex necessitate cogente, inscitiam suam aperiens duo Deorum præcepta esse dixit, vnum vt vaccarum cæde, quarum specie Dijs colerentur, abstinerent; alterum vt Brachmanas Deorum antistites, & admi-

Brachmanum improbitas & nequitia.

Brachmanes Francisci amicitiam experiant.

Pagodes.

Francisci cõgressus cõ Brachmanis.

Francisci cõgressus cõ Brachmanis.

administratos benigne colerent donis: Ibi Xaverius simul hominis impudentia, simul rei indignitate motus repente exurgens, illos rogat ut se vicissim audiant: & magna voce symboli capita, ac præcepta Decalogi ipsorum sermone pronuntiata breuiter explauat. Sub hæc, quæ foret beatorum in cælo, quæ miserorum apud inferos sedes, & conditio docet; & simul quibus hominibus cælum pateret, qui detruderentur ad inferos. His illi auditis, repente confurrexerunt uniuersi, eumque pro se quisque amplexari, & Christianam religionem tam consentanea mysteria ac præcepta continentem miris efferre laudibus. Tanta apud peruersos quoque animos vis est veritatis, si cæleste eis lumen affulserit. Multa deinde percontari ridicula fortasse, atque abhorrentia ab auribus nostris, & ingenia & tempora cultiora, Dei benignitate sortitis. An hominis anima similiter ut cæterorum animantium intereat vna cum corpore. Morientis hominis quid animus exeat. Qui tandem fiat, ut per quietem in remotis etiam locis cum amicis esse nobis videamur, an quod dormientis animus destituito corpore exiliat foras? Deus albus, an ater sit. nam ipsi, ut pote natura subnigri, suo indulgentes color, nigrumque Deum esse rati, Deorum simulacra identidem perungunt oleo, ut non atra modo, sed etiam tetra sint horrendaque. Dæmones ipsos, non eorum signa uidere te credas. Hisce interrogationibus Xaverius haud ignarus sermonem accommodandum auditoribus, non tam subtiliter, quam apposite ad eorum ingenia ita respondit, ut nemo prorsus ex tanto numero contra quaquam hiscere auderet. Vrgenti deinde Xaverio, ut Christianam religionem, satis eis probatam susciperent; enimvero vereri se aiebant hominum sermones, & rerum necessariorum inopiam, vitæ ratione mutata. Itaque miseri cum eis pudor salute potior esset, neglecta luce, quam dispicere cœperant, obstinati hæserunt in tenebris. Et quanquam Brachmanum (ut diximus) sapientia inter Indos eminet, tamen vnus omnino inuentus est tanto nomine non indignus, homo & schola, & ex celebri Indiæ Academia, qui Xaverio pro familiaritate, quadam illius Academiæ mysteria enuntiauit: vnum esse Deum mundi conditorem, quem in cælo regnantem a mortalibus coli oporteret. Octauum quemque diem (nos Dominicum appellamus) festum agendum esse. Venturum tempus cum vnam omnes sequerentur religionem. Huic Christianæ fidei mysteria inuicem exquirenti Franciscus salutarem illam

Christi

Christi vocem. *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit*, pluribus explicauit. Quibus ille verbis simul cum explanatione in libellum relatis, eum rogauit ut se certis conditionibus baptizaret. At Xaverius nec æquas nec honestas condiciones auersatus, baptismo super sedendum censuit. Demum hominem dimisit monitum ut mysterium illud de vno Deo colendo, in vulgus ederet confidens se aggregatum iri Christianis. Huius digressus haud nullam inuandæ rei Christianæ spem dedit. Brachmanæ alterius adolescentis lætior non spes solum, sed etiam euentus fuit. Is optima indole ac moribus a Francisco institutus baptizatusque eodem autore munus Catechismi pueris tradendi suscepit: Christo sibi e Dæmonis quoque schola disciplinae suæ magistros deligente. Per idem tempus Deus quam sibi cordi esset Xaverius, haud dubio indicio declarauit. Dynastam Ethnicum certis de causis adibat, qui ut erat inhumanus ac barbarus, virum sanctitate insignem aspernatus non minus rustice quam contumeliose venientem domo sua exclusit: & simul irridens adiecit, si quando ipse Christianorum adiret templum, se inuicem excluderet. Francisci iniuria per eos qui adfuerant vulgata, neminem minus, quam ipsum cui illata fuerat, irritauit. Enimvero indignum facinus non magis Lusitanis, quam Neophytis visum, & diuinitus profecto vindicandum. Igitur relictarum iniuriarum ultor ac vindex Deus contumeliosum hominem celeriter debita persecutus est pœna. Paucis interiectis diebus, is Dynasta, quem dixi, non procul æde sacra Christianorum in armatos inimicos inermis incidit. Ergo cum manu non posset, fuga salutis consulere: illi infestis telis in tergo fugientis hæreret. Ventum erat ad templum Christianorum, quod miser ille suæ fugæ receptum destinabat animo, pristinae magniloquentiæ oblitus. Sed Neophyti clamore ac tumultu exciti sacræ ædis aditum compleuerant: vrgentibusque, ut sit, vltimis primos, perfugium fugienti aperire, ut maxime vellent, nequibant. Ibi noscitantem hominem, pro se quisque Deum, Francisci ultorem aperuisse oculos fremunt: diuina utique non humana opera asyllum illi, quod peteret, interclusum. Ita exclusor ille instantibus inimicis, in Christianorum templum contingere frustra conatus excluditur, eo modo elusus a Deo, cuius ipse fecisset exemplum.

In

Brachmanæ
Christiani
religionem
probant.

Ridicula
Brachmanum
percontationes.

Brachmanæ
Deum
nigrum esse
purant.

Brachmanum
mysteria.

Brachmanæ
baptizatus
Catechismi
pueris tradit.
Illata Francisci
iniuria
diuinitus
vindicta.

In ora Piscaria ingenti cum gaudio, fructuque degens
Neophytos afflictos recreat. Cap. X.

QVAM solidos autem diuinæ voluptatis fructus ex suis maximis laboribus Xauerius ceperit, incredibile dictum est; ipsemet in epistola Romam Societati missa, significauit. Opera pretium est audire eos, qui præ humanis commodis diuina contempnunt, piorum hominum vitam iucunditatis omnino expertem, quasi nullus esse queat voluptati locus, ubi non delitiæ atque opes affluant. In clausula igitur epistolæ socios ad eosdem labores inuitans adiecit. Tanta vis est solatorum celestium, quæ Deus impertit ijs, qui in hac vinea, Indisque ad Christum conuertendis elaborant, ut si quod est in hac vita gaudium, hoc vnum mihi esse videatur. Nec vero hoc temere affirmavit; sed alijs scripsit, quod expertus erat ipse. sapius enim in eiusmodi laboribus superfundente se cælesti lætitia, auditus est, cum remoto ab arbitris, ut credebat, loco ita diceret. Quæso te Domine, noli, si placet, noli tanta me gaudiorum mole obruere in hac vita: aut certe si pro tua infinita benignitate uis tantis circumfluere me lætitijs, transfer in domicilium beatorum, nam qui tuam semel dulcedinem interiore gustauit sensu, vitam sine te acerbam uiuat necesse est. Versatus est itaq; in ora Piscaria Xauerius annum totum summo cum labore, parique lætitia, & (qui lætitiæ cumulus fuit) maximo Christianæ rei incremento. Constat quippe ex ipsius literis amplius mille infantes ab eo baptizatos sub baptismum in cælum euolasse. Ex quo coniectari licet, quanta tandem summa fuerit uel superstitum infan-
tum, vel adultorum, quos ad Christi aggregauit Ecclesiam. Satis etiam constat in illa ora complures pagos, & oppida quædam tota ab illo ad Christianam religionem esse traducta. Re Christiana in ora Comorinensi ita gesta, & constituta, in exitu anni post Christum natum M. D. XLIII. reuertit Goam, de grauib; quibusdam religionis Christianæ negotijs cum Indiæ Prætoris coram acturus. Per eam occasionem aliquot e prima eius gentis nobilitate adolescentulos secum duxit, literis in Goano Seminario instituendos, pignora simul, & subsidia fidei Christianæ. Iam Goanum Collegium magna ex parte ædificatum, atque instructum erat. Quocirca Borbanus passus non est Xauerium in Valetudinario consuetudine sua diuersari

Celestium
gaudiorum
copia.

Baptiza-
torum mul-
tudo.

uersari, sed ei domum abducto administrationis summam permisit ultro: quam ille de eiusdem sententia, Paulo Camerti, (is nuper è Mozambico aduenerat) tradidit. Præcurrerat Xauerij reditum fama rerum admirabilium in ora Piscaria ab eo gestarum: plurimumque illi adiecerat uenerationis, cum apud cæteros, tum uero apud Indiæ Prætoris, cui notus in primis & carus erat. Itaque haud difficulter ab eo quæcunq; uoluit, impetrauit. Inter quæ hominum in ora Comorinensi ad vitam reuocatorum fama Goam perlata Xauerij nomen passim celebrabat. Ergo eum Iacobus Borbanus pro veteri familiaritate seducit enixe orans, & obtestans, ut ad Dei laudem sibi enunciet de ijs, quos in Comorinensi regione, eius precibus a mortuis excitatos fama ferat. Ad hæc Francisci vultum pudor non modestiæ magis, quam ueritatis index, uirginali suffudit rubore. Igitur rem sibi gloriosam, salua ueritate, tegere moliens, Borbanum comiter amplexatur, atque subridens, Iesu bone, inquit, egone ut mortuos ad vitam reuocarem? O me hominem nequam. Iuuenem ad me quidam detulerunt mortui specie. is a me Christi nomine iussus surgere, repente surrexit. Id uidelicet, & alia huiusmodi, quæ adierant pro miraculis uulgauerunt. Hæc miraculorum dissimulatio (vultu utique prodente ueritatem) nec quicquam apud Borbanum, & alios de illius famæ detraxit fide, & ipsis pene miraculis admirabilior fuit. Xauerius porro rebus quarum causa uenerat, confectis; & Francisco Mansilla socio assumpto, in oram Piscariam reuertitur VI. kal. Martias anni insequentis: seque protinus ad intermissa munia refert caritatis. Iam præter Mansillam, adiutores aliquot habebat, Ioannem Lesianum Hispanum Sacerdotem, indigenasque sacerdotes duos, qui eo partim Goa, partim Cocinno ob eandem causam Xauerij rogatu contulerant se. Cum his igitur prouinciam partitus, vicos circumire, baptizare infantes, aliosque ut idem facerent, per literas admonere non desisteat. Labor idem qui antea, difficultas etiam maior fuit. Versabatur homo peregrinus, & Malauaricæ linguæ ignarus (nam præter illa Catechismi capita nullum tere eorum tenebat uerbum) inter Maluares Neophytos sine interprete. Sed ea res incitabat potius eius conatus, quam retardabat. Neque enim ad baptizandos infantes requirebat interpretem: & egentes ac miseri suas illi miseras per semetipsum ita ostendebant, ut facile apparerent, ipse quoque studio ac meditatione assequeretur, ut sibi met esset interpret. Namque

P. Camers
primus Re-
ctor Goani
Seminarij.

Insignis
Frac sci in
suis laudi-
bus pudor.

Miraculo-
rum dissi-
mulatio.

Adiutores
adducis in
ora Piscar-
iam.

etsi vernaculi sermonis imperitus, tamen utcumque poterat, verba faciebat ad populum, vultu ac gestibus verborum sapientiam implentibus. Ceterum ut ordinis & decori ratio haberetur, non promiscue omnes, sed separatim viros ac mulieres alternis diebus conuenire ad Catechismum iubebat. Præcipue baptisimus infantum atque institutio puerorum illi cordi erat, propterea quod cælestis beatitudinis, ex qua adultorum complures ad pristinos mores reuoluti exciderent, infantes profecto puerique compotes forent, qui prius vitam quam baptisimalem innocentiam amitterent. Id adeo non modo ipse faciebat, ut teneræ ætati potissimum operam daret; verum etiam Mansillæ socio suo diligentissime præcipiebat. Neque vero animis solum Neophytorum, sed etiam corporibus quoties res, locustæque posceret, ferebat opem. Finitima oræ Piscariæ ab ortu solis gens est fera & immanis, Badagæ appellantur: horum magna manus, siue odio religionis, siue prædæ cupidine stimulante, populabunda Comorinensium Christianorum inuaserat fines. Illi subita hostium incurfione conterriti relictis trepidis uicis, in scopulos opportunos, breui maris spatii transmissis, abdiderant sese. Ibi sub dio, atque in sole (cuius æstus illis locis maximum esse diximus) miserime torrebantur: & subsidia vitæ deerant adeo, ut nonnullos extrema absumeret fames. Trepidus hic nauatius non misericordiam solum mouit Xauerio, sed curam etiam acuit ad ferendum in nouo casu nouum auxilium. Strenue igitur uiginti nauiculas onustas commearu ad miseros illos ipse perducit. Literas quoque ad finitima oræ Pantagatinos ac magistratus dat, eorundem ut miseriam corrogata ex locupletioribus stipe, subleuarent. ita perditis hominibus non magis in præsentia, quam in posterum subuenit. Ut primum vero hostium discessu tempestas illa sedata est, dispersas oues colligens nullum boni pastoris officium prætermisit. Ille iacentes erexit, ille afflictos, tum oratione, tum omni opæ recreauit. Ecce autem noua procella exoritur, hoc grauior quo diuturnior. Qui oræ Piscariæ præerant auidi homines, & impotentes superbe auareque Neophytis imperare cœperunt. Xauerius rei indignitate haud secus quam par erat motus, primo eorum cupiditate fortiter restitit: ad ultimum ubi non satis virium ad obstitendum in se esse vidit, opem ab Indiæ Prætoris, qui tum Cocini erat, implorandam ratus ad eum proficisci statuit. Sed noua subinde res id consilium, susceptumque iam iter auerterunt.

Separatim viros, ac mulieres Catechismo instruit. Puerorum baptisimus quam a cura illi facit.

Badagari gens immanis. Comorinensium calamitas.

Francisci subsidia ad subleuandam Neophytorum miseriam.

Trauancoridis regnum Christo adiungit, Neophytosque a barbaris tuetur. Cap. XI.

SESQUIANNVM per hosce labores absumperat in ora Piscaria, iamque tantum studio, & assiduitate profecerat, ut qui XX. partim uicos, partim oppida sane rudia acceperat, XXX. probe culta ac morata tuenda fociis traderet. Rebus igitur quoad eius fieri potuit, compositis, Neophytorum curam Mansillæ mandat, Cocinum ipse per Trauancoridis oram Piscariæ proximam transiturus. Trauancoris ora maritima in altero India latere, in quo Goa est, sita vergit ad occasum solis. Inter Comorinum promontorium & Colanum oppidum interiacet, a Cocino millia passuum ferme XXX. Eius longitudo perhibetur millium facile LXXX. In eo tractu illis temporibus vici erant ad XXX. maritimi, quos partim Ethnici piscatores (Machoas vocant) partim Saraceni incolebant. Franciscum igitur, siue quod nauigij facultas deesset, siue quod ex itinere illorum animos tentare vellet, per eorum fines Cocinum petendi cupido cepit. Non defuerunt eius amici, ac necessarii, qui eum a suscepto deterrere itinere conarentur, denunciante summum esse in ipsum odium Machoarum, Saracenorumque, Paranas accolas Christianos factos indigne ferentium. Ille tamen per illorum fines diuino numine magis (ut postea euentus docuit) quam necessitate subigente, ire non dubitauit. Diuino itaque fretus præsidio, & simul si accideret, pro Christo mori lucrum existimans, infestam hostibus ingreditur uiam anno seculi huius XLIII. iam medio. Ex itinere obuios Machoarum vicos circumiens (ut Dei benignitas longe uincit spes omnes piorum) cælesti numine haud minus hostibus, quam sibi propitio est usus. adeo pacata omnia ac pene parata ad Euangelij semen accipiendum offendit. Igitur conciliato primum eorum Rege, barbarorum pectora hinc spe, hinc metu uersans, modo Lusitanorum amicitia proposita, modo minis cælestibus additis, haud ægre perpulit, ut Christi sequerentur fidem. utique posteaquam Christianæ caritatis officii ab eo delimiti, mutandæ religionis potestatem regio edicto factam esse viderunt. Franciscus ergo successu latus pagos obiens, Christianis mysteriis imbueret plerosque, & baptisimo expiare iussit. Quam ingens mortaliū numerus ad Christum eius opera sit aggregatus, vel ex eo

Trauancoris ora.

Egregia agnoscenda animi.

Dei prouidentia.

Num rurs baptisimo.

Baptismi
modus.

existimari potest, quod capitum amplius decem millia simul vno tempore baptizavit. Institutionis baptismique ratio talis erat. Vbi ad vnum aliquem pagum baptismi causa accersitus venerat, viros omnes, pueros, mulieres vnum in locum contractos, cum vnum esse Deum, Patrem, Filium, & spiritum Sanctum docuisset, ter sibi quemque ad honorem Sanctissimæ Trinitatis, Crucis signum adhibere ex præscripto iubebat. Inde lintheatus Christianæ religionis mysteria ac præcepta clara pronuntians voce, eadem ipsorum lingua utenque poterat, explicabat breuiter. Postea vero quam satis instituti uidebantur, eos a Deo veniam antea vitæ publice petere iussos rogabat, an vniuersa ac singula Christianæ religionis capita hand dubie crederent. vbi illi brachiis in crucis modum compositis, se verò omnia omnino credere annuerant; tum demum baptismi rite expiabantur; & suum cuique scriptum tradebatur nomen. Ad vltimum baptizatis omnibus, Xaverius sana disturbari, Deorum simulacra confringi protinus imperabat. Non aliud gratius illi iucundiusue spectaculum erat, quam cernere idola modo ab eis suppliciter culta, eorumdem proculcari pedibus. Nec sanè inultus tantam iniuriam tulisset Diabolus, nisi Francisco quantum animi fuerat ad contumeliam, tantum ad periculum fuisset. Quippe Badagas, de quibus supra diximus, non minus acres nominis Christiani hostes, quam naturæ ac moribus immanes in tenerum adhuc Christi incitavit gregem. Itaque permagna eorum manus in Trauancoridis fines irumpit Christianorum vicos depopulatura. Ex templo incolarum ortus clamor, muliebri puerilique ploratu mistus cuncta turbavit. fit fuga: sed ea circumfusis hostibus, exitum non habebat. Ibi Xaverius, nam forte aderat, tumultu excitus facinus edidit memorabile. Alienata ob periculum alienum sui memoria, in medium prouolat: mox oculos circumferens summa animi, ac vultus constantia hostes miraculo audaciæ obstupefactos increpat: mancipia Saranæ suæ libertatis, ac salutis oblitos ad alienam oppugnandam ruere. Inde bonus pastor semet in primam Christianorum turbam conijcit aut tecturus sua autoritate gregem suum, aut si id nihil valeret, certe simul cum grege moriturus. Cæterum mentis ardorem ex vultu & oculis micantem Badagæ quamuis barbari ac feri non tulerunt, Francisci que verecundia cæteris pepercerunt. Nec nulla ipsemet discrimina subiit necis. Sæpe Ethnici ab odio Christianæ religionis ei struxerunt insidias; quas il-

le

Fana ac simulacra
Deorum
exeruit.

Trauancoridensium
tumultus.

Francisci
facinus
memorabile.

Necis pericula
Dei
discrimina
subiit.

le partim prudètia sua, partim diuino præsidio elisit, vt tum accidit. Ad eadem quæsitus aliquando, in syluam proripit sese; & arbore strenue conscensa, ibi pernoctans præsens periculum Deo magis, quam arbore aut nocte regente vitauit. Hostium vèto insidiæ adeo crebræ erant, vt Neophyti semper aliquot fide ac pietate insignes eius salutem, etiam noctu pro diuersorio excubantes sua sponte tutarentur. Ad assiduas barbarorum insidias accedebant non solum nocturnæ preces, quæ vix binas horas quieti dabant, verum etiam diurna sub ardenti sole itinera: quippe cum pedibus nudis, in lacera tunica, cum vulgari pileolo circumiret pagos. Nec tamen neglecti corporis cultu, viri sanctitas obsoleuit, sed magis enituit. Vulgo Magnus Pater vocabatur. Et Trauancoridis Rex toto regno suo edixit, vt Magno Patri, omnes obtemperarent hand secus, quam sibi. Nulla tunc erant in illa ora Christianorum templa: quocirca aut sub arbore quapiam, aut sub velo nauali sacrum Missæ facere cogebantur. Sed paulatim in illo tractu amplius XX. sacella excitasse dicitur. Concionabundus autem cum suggesti copia non esset, ex opportuna aliqua arbore ad infinitam multitudinem verba faciebat: quippe in campum concionis causa exeuntem sæpe quina, aut sena hominum millia prosequebantur. Nec solertior in quærendis Christo gregibus, quam in tuendis existit. Vt Neophytorum disciplina etiam post suum discessum maneret, discedens in singulis pagis non tantum Christianæ institutionis exemplum relinquebat; sed eius antemeridianis ac pomeridianis horis exercendæ rationem moderatoremque. Inter hæc ab Indis mediterraneis ferme abstinebat, satis grarus oram maritimam, in qua Lusitanus imperitaret, longe opportuniorem esse ad capeßendam tuendamque Christi fidem quam interiora Indiæ, quæ Brachmanes acerrimi nostræ religionis hostes obtinerent. Ita vicatim totam illam maritimam obibat regionem plurimos vbique Christianis sacris ac præceptis imbuens. Iamque omnes prope Machoatum Paruarumque pagi Francisco autore suaue Christi acceperant iugum, cum hæc fama in adiacentes insulas perlata Manarios vicinos populos ad æmulandam eorum pietatem accendit.

Magnus
Pater ap-
pellatur.

Multitudo
eorum
qui con-
cionandi-
dum seque-
bantur.

Indi Me-
diterrane-
i mi-
me apti
ad Christi
religionem.

Neophy-

*Neophyti pro religione casi Christianum nomen
illustrant. Cap. XII.*

MANARIA parua insula est è regione ora Piscaria, mil-
lia passuum a continenti circiter C L. In ea Patinus pa-
guserat tum obscurus, nunc incolarum martyrio nobilis. Hu-
ius pagi incolas ingens cupido Christianæ religionis incessit;
de qua simul, & de Francisco Comorinensibusque multa egre-
gia ad eos pertulerat rumor. Itaque eò Franciscus summis Ma-
nariorum precibus baptismi causa euocatur. Verum cum gra-
uissimis religionis negotijs implicatus, eò ipse ire non posset;
sacerdotem quendam suo loco misit, qui Catechismo institu-
tos baptismi ablueret. Baptismum grauis sed utilis procella
exceptit. Quippe Rex Iafanapataniæ, in cuius ditione insula
est, Christiani nominis odio barbaram ferociam stimulante, sic
exarsit ira; vt immissa militum manu, pagum omnem ferro,
flammaque vastaret. Cæsi dicuntur pro religione amplius DC.
Ita uasta illa solitudo recentes celo effudit martyrum flores. Ex
eo Pagus martyrum loco nomen factum. Opportune per eos dies
Iafanapatani Regis germanus, idemq. regni hæres fraternam
rabiem veritus ad Indiæ Prætozem confugerat, si in regnum pa-
ternum Lusitanis armis restitutus foret, semet cum regni
Proceribus, maximaque popularium suorum parte, Christiana
suscepturum sacra promittens. Prætor simul augendæ religio-
nis studio, simul innocentium cæde motus quam fama audierat,
ingentem in tyrannum iram concepit. Protinus itaque ad Na-
gapatanum (quod oppidum maritimum in continenti est ferè
contra insulam Manariam, à Comorino promontorio passuum
millia circiter CC.) validam adornari classem: Iafanapataniæ
Regem bello peti; victum, captumque interfici, aut ad Franci-
sci arbitrium tractari: regnum Regis germano restitui iubet.
Interea dum Cocini esset Xauerius eò præsens affertur læti-
tia, Ethnicorum plurimos nuper in remotissimo Macazariæ
Regno Christianis esse mysterijs imbutos. Macazaria ingens
insula ultra Indiam, flumenque Gangem est amplius decies cen-
tena millia passuum, à Molucis insulis in Orientem circiter
CXXX. In eo Regno Dynastæ tres, alijque quam plurimi è po-
pulo nuper ad Christi fidem per Antonium Patinam Lusitanum
mercatorem pellecti, baptizatiq. fuerant, Deo etiam per in-
sitores pios Euangelium inuehente. Itaque ad urbem Lusita-
norum

*Nagapata-
norum oppi-
dum.*

*Macaza-
ria insula*

norum Malacam nomine, certos legauerant homines, postula-
tum Sacerdotes à quibus ad Christianam religionem erudiren-
tur. In mandatis illud fuit, se Christi initiatos sacris summa
ope annifuros, vt qui ad id tempus pecudum vixissent ritu, post-
hac hominum vitam viuerent, & simul Deum colerent caste pie-
que. Quo circa Præfectus vrbs probatis eorum postulatis, sa-
cerdotes aliquot eis concesserat. Franciscus etsi haud dubius,
quin illi nauaturi forent egregiam rei Christianæ operam; ta-
men ipse quoque in parte laboris esse expetiuit, ratus in tam
amplo Regno magnum esse campum; & ad Euangelium disse-
minandum, colendumque industriam requiri multorum. Eis-
dem ferme diebus tristes quidem prima specie nuntij, sed euen-
tu læti ex Ceilano insula perferuntur. Dynasta eius regni præ-
cipuus, idemque Regis filius natu maior, Lusitanorum (hi quo-
que non mercium magis, quam Euangelij insitores erant) oratione commotus, vna cum alijs multis decreuerat fieri
Christianus. Id Rex barbarus vbi rescieuit, instinctus rabie fi-
lium suum, ceterosque eiusdem consilij participes (ad DC. fuisse
ferunt) propalam trucidari iussit. Ceterum baptismi hostis suo
illos sanguine baptizauit, & Christianam religionem dum op-
primere conatur, erexit. Satis constat sub idem tempus vulgo
ab incolis visam esse igneam in celo crucem: eodemque in lo-
co vbi cædes facta est, fatifcente terra, haud dubiam crucis fi-
guram notatam: sapiusque ab Ethnicis ingesta oppressam hu-
mo, tamen extitisse. Itaque hisce prodigijs moti plures incola-
rum, atque inter hos Regis ipsius filius natu minor, vna cum so-
brino suo, & aliquot cohortis regis principibus, ad Christi fi-
dem adiecerant animum. Xauerius hoc nuntio lætus, etsi iam
eius animus in Macazariorum finibus versabatur; tamen huic
negotio, aliud quod iam in manibus erat, præuertendum exi-
stimauit. Igitur mense Aprili anno post Christum natum
M. D. XLV. Mansilla Comite, Cocino soluit ea mente, vt
Ceilanum insulam peteret, exploraturus animos incolarum;
atque inde Nagapatanum, vbi classis ad expeditionem instru-
cta dicebatur, primo quoque tempore traiecturus.

*Regis filius
cum alijs
DC. pro re-
ligione in-
terficiun-
tur.
Crucis præ-
dicia.*

*In Ceilanum insulam transmissus nauis gubernatorem
à perdita vita reuocat. Cap. XIII.*

CEILANVS insula est cum gemmarum & aliarum mer-
cium, tum maxime cinnamomi fertilitate celebris, è regio-
ne

*Ceilanus
Insula.*

ne oræ Piscariæ posita. Patet in longitudinem millia passuum CL. in latitudinem circiter XL. Vltiori Ceilani angulo adiacet insula Manaria, vbi cæsos à Rege Iafanapataniæ Neophytos diximus. Incolitur quidem Ceilanus a Malauaribus, quos Cingalas vocant, sed à Lusitanis mercatoribus commercij causa frequentatur. Oppidum inibi Lusitanorum hodie est. & sacella quædam ab eis olim ad vsum sacrorum excitata visuntur in littore. Huc igitur delato Xauerio res accidit memorabilis. Gubernator nauis familiaritate inductus, quam cum Francisco contraxerat, ingenue semet illi in itinere indicarat, ostendens se iamdiu certo quodam flagitio obstrictum teneri, quominus à Sacerdote posset absolui. At ille medicus animorum vnicus, Dei clementia ac misericordia, *quæ est præstabilis super malitiam*, proposita, (quod ei in hominibus ad confessionem illicitis solenne erat) negocium proclive ac facile reddiderat: seque (quoniam tum otium ac facultas non esset) vbi ad portum ventum foret, illa vincula disrupturum promiserat. Cum res ita inter eos conuenisset; nauicularius simul Ceilani tenuit portum, perinde quasi salutem in tutum recepisset, abiecit consilium confitendi. Quocirca tergiversari, congressum aspectumque Francisci vitare, ne promissis stare cogeretur. Cæterum elusit gubernatoris astutiam Xauerij, aut Dei potius providentia, *quæ prudentem apprehendit in astutia sua*. Etenim Franciscum sublatis ex consuetudine sua in cælum oculis, inambulans in littore gubernator offendit imprudens. Cum congressionem subterfugere iam ab illo conspectus nequiret, ne leuitatis & inconstantiæ argueretur, sedulitatem eius eludere voluit. Igitur vltro quærit ex eo, quando tandem sibi operam dare contenti velit. Hæc ore confuso & magnæ perturbationis notas præferente, cum dixisset; sensit illico Xauerius ex vultu ac trepidatione, quam vehementer abhorreret ab eo quod requireret; tamen oblatam occasionem, qualiscunque ea esset, haud quamquam omisit. Itaque vt inani eum metu liberaret, ore hilari ac iucundo, vt solitus erat, IESV bone, inquit, confiteri vis gubernator? Ego vero tibi libentissime, ac si lubet, vel in hoc ipso littore ambulans iam aures dabo. Tum ille non tam flagitiosæ tabis tædio, quam summa Francisci facilitate victus, & scilicet impulsu diuino, induxit in animum vniuersæ vitæ peccata confiteri. Xauerius timide ac verecunde rem aggredienti operam primum inambulans, vt pollicitus erat, dedit in littore. Postea vero quàm paulo maiore animo ac

libertate

libertate pergere eum cernit; manu comiter prehensum in proximam ædiculam sacram deducit. Et ille quidem sacri loci admonitu moliebatur de more genua submittere, confessionem institutam absoluturus. Sed Franciscus ægre id eum facere animaduertens, in præsentia inhibuit; atque vt faciliorem illi in posterum redderet confessionem, idoneum locum vbi ille sederet, storea ipse substravit. Paulisper ille federat, cum Deus adeo eius permouit animum; vt repente assurgens suapte sponte procumberet in genua: & multis cum lacrymis ac gemitibus totius antea vitæ detegeret noxas. Ita è cœno emerfus animo semel expedito, sacram confessionem, cuius iam fructum salubrita temque gustauerat, auide frequentare cœpit; ac serio animæ salutem consulere. Inter hæc Xauerius cum se in Ceilaniorum consuetudinem insinuasset, ad Regis filium peruenit. Reperit eum siue fratris exemplo, siue prodigijs de quibus ante diximus impulsus, clam simul cum sobrino esse baptizatum: iamque cum illo, & nonnullis regni primoribus ad Indiæ Prætorem vellem confugere, petitionem eius auxilium aduersus immanem patris sauitiam innoxio etiam proximorum sanguine respersti, & insuper suum quoque cruorem sitientis. Ex eodem cognoscit celestis terrestriusque crucis prodigijs Ceilanos plerosque commotos Christi iam fidem spectare; sed pijs eorum studijs obstare terrorem tyranni. His rebus admodum lætus Xauerius literis Goam ad Paulum datis, præcipit vt duos e Patribus, qui prope diem ex Lusitania expectabantur, ad Ceilanum cum Dynastis illis in regnum restituendis mitteret, curaturos in ea insula rem Christianam. Et confestim remisso in Comorinum promontorium Mansilla, ipse ex Ceilano ob eam, quam supra demonstrauimus causam, traicit Nagapatanum. Sed totus ille apparatus, Francisci que expectatio, cum haud procul a iusto bello, ac victoria abesse videretur, subito ad nihilum recidit. Quippe eodem tempore nauim regis Lusitani (ea preciosis onusta mercibus è regno Peguano Indiam repetebat) in Iafanapataniam vi tempestatis appulsam extemplo barbarus inuaserat rex. Quocirca Prætor regio negotio seruiens, donec regia bona recuperarentur, super seduit bello, ita interposita mora, vt fit, bellum differendo discussit. Cæterum id ipsum deinde Xauerio indulxit Deus. Haud ita multo post Tyrannus ille à Constantino Indiæ Prorege multis cladibus fractus: Manaria insula eidem adempta: incolæ omnes ad Christum adiuncti: ita paucorum mors pro Christo obita multis libertatem ac salutem peperit.

M

Fran-

Iohel. 2.

Iob. 5.

Prudentia
in Confes-
sionis de-
mendo hor-
vore.

Franciscus igitur ne gratuitus esset suscepti itineris labor; & simul vento obsequens, qui aduersus regredienti, progredienti secundus erat; casum in consilium vertit.

Sancti Thomæ Sepulcrum visit.

Cap. XIIII.

AEDES Thomæ Apostoli & sacris eius reliquijs, & Indorum peregre visentium frequentia maxime inclita aberat ab eo loco non amplius *C L.* millia passuum. Eo igitur pauperis peregrini ritu ire decreuit eo consilio, vt Apostolum veneratus Malacam; inde (nisi Deo aliter visum foret) ad Macazariam pergeret, quo latis subinde nuntijs vocabatur. Cognorat enim nuper illis locis magnam esse animorum præparationem ad Euangelij satus accipiendos; plurimorumque conuersioni, atque baptismo nihil præter Sacerdotum penuriam obfatare. Ergo in exitu ferme Quadragesimæ Nagapatanano soluit vento secundiore, quam cursu. Iam ad *XL.* millia passuum prouectus erat, cum aduersa tempesta nauim in obuio quodam portu septem subsistere coegit dies. Ibi Xauerius peregrinationis susceptæ magis, quam humanæ imbecillitatis memor infigne abstinentiæ documentum dedit. Quippe totum id tempus (vti postea is qui eius corpus curabat, iuratus affirmauit) sine vilo penitus traduxit cibo; vtpote qui Apostoli visendi cupidine accensus cælestibus cogitationibus pasceret. Inde nautis vela facientibus, quærit ex gubernatore, satis ne firma sit nauis ac valida. respondetur veterem esse infirmamque. Tum ille Nagapatanum, inquit, nimirum reuertendum est: sæua enim nobis impendet procella. Nec irrita, etsi minus credita, vaticinatio fuit. Cum gubernator cæli marisque specie deceptus nihilo secius porro pergeret, repente fœda tempesta coorta Nagapatanum (vti Franciscus prædixerat) non sine periculo repetere subigit nauim. Tum vero notata res a vectoribus nautisque, & pro vaticinatione habita. At Franciscus etsi locum destinatum aduerso reiectus vento tenere non potuit; propositum tamen animi constantia tenuit; atque eo pedes maiore tum labore tum merito deinde peruenit. Oppidum est Meliapore Lusitanorum sane frequens & copiosum in ora maritima Indiæ, pari ferme spatio si maritimos anfractus (species) leucarum scilicet fere ducentarum, a Comorino

pro-

promontorio & a flumine Gange positum, in Salaminia nobilis quondam vrbs forsitan excitatum ruinis. Eo in oppido ædes est Thomæ Apostoli, vbi illum indigenæ cæterique Indi sepulturæ mandatum perhibent. Eius rei multa hodie haud sane contemnenda extant indicia. Visitur ibidem locus vbi Apostolus mortem oppetiisse, sacellumque vbi rem diuinam fecisse dicitur. quod sacellum Lusitani pro sua religione, magnifico decorarunt templo, & oppidum ipsum S. Thomæ nomine appellarunt. In eo sacello nuper cum ad nouæ ædis fundamenta, terra altius effoderetur, corpus Apostoli cum ferro quo interfectus est, & vasculo arenæ cruentæ pleno repertum, ac deinde ibidem repositum ferunt. Nec vana fides aut dubia. Hanc inueteratam indigenarum aduenarumque de Thomæ Apostoli corpore ac martyrio opinionem Deus anniuersario, ac perpetuo confirmat miraculo. Quippe saxum est apud eos Apostoli sanguine respersum, quod adhuc conseruat quasi recentis cruoris vestigia: triduoque ante diem S. Thomæ sacrum (quo illum die pro religione interemptum esse tradunt) interea dum Missæ sacrificium ibidem peragitur, saxum quod dixi natura candidum sensim rubescit, sudatque quasi sanguinis guttis vnde quaque manantibus. Absoluto demum sacro ad pristinum colorem reuertitur. Quocirca Apostoli sepulcrum ab Ethnicis iuxta Christianisque eximia veneratione colitur. Huc quippe maximi fiunt vndique peregrinorum etiam Ethnicorum concursus Apostoli martyrium & sepulcrum celebrantium. Eodem itaque Xauerius pro suo erga S. Thomam Indiæ patronum studio, peregrinantium ritu habituque venit, Apostolici sepulcri celebritati fauens pariter, & accolarum salutem. Erant tum in oppido præter indigenas plurimos, familiæ circiter centum Lusitanorum, qui fortunarum ibi suarum domicilium collocarant. Huc igitur vt peruenit Xauerius, Indorum Apostolum cuius egregiam gloriam admirans, quantum mortali fas erat, virtutem æmulabatur, non minus religiose quam auide salutauit. Ac primum Deum intentius precatus est, vt quando ipse homuncio nullius pretij diuinitus ad tanti Apostoli qualemcunque in Indis ad Christum conuertendis imitationem vocaretur; aliquid sibi Apostolicæ inspiraret virtutis. S. Thomam deinde impense orauit pro sua Indorum tutela ac patrocínio, vt illo deprecatore in India cæterisque barbarorum regionibus peragrandis colendisque, nec animus ipsi ad discrimina subeunda, nec vires ad perferendos labores deessent: neu sua aut cuius-

M 2 quam

Septē dies sine cibo traducit.

Predicit Nauis imminentem tempestem.

Meliapore oppidum S. Thomæ.

Corpus S. Thomæ Apostoli.

Annuersarium missæ sacrum.

quam delicta impedirent, quominus ipse quoque in Domini agro messis reliquias, Rburæ Mohabitidis exemplo, messorum sequens vestigia, colligeret: & tritici aliquid pro virili parte in Christi reportaret horreum. Inde cum suum Apostoli desiderium paulisper expleuisset, ad Episcopi Vicarium (quod facere solebat, vbi valetudinarium aut xenodochium, religiosorumue hominum sedes nulla erat) diuertit: eumque sibi non solita modo erga Præpositos Ecclesiæ modestia; sed insita etiam affabilitate sermonis, & nuda simplicitate deuinxit. Nam semet illi totum indicans, pectusque vt dicitur aperiens facile eum pellexit, vt inuicem ipsi pectus ostenderet suum. Hac quam dixi ratione non magis ad parandos amicos, quam ad iuuantos, quos amicitia dignos iudicasset, Xauerius utebatur. nimirum, vt perspectos iam eorum animos paulatim impelleret quocumque ipsorum salus, diuini que obsequij ratio postularer. Comem igitur Xauerij sermonem pari comitate Meliaporensis Vicarius excepit: virumque egregium in præsentia complexus, nemini deinde in eius caritate & obseruantia cessit. utique postea quam certissima sanctitatis illius indicia emicare cœperunt. Ex sermonibus cum Francisco habitis eiusque confessionsibus Vicarius penitus perspexit (vt deinde illo mortuo iuratus adfirmavit, cuius rei testimonium rite obsignatum est apud nos) Xauerium eadem castimonia virginali florere, cum qua natus esset. Fuit in hospitio Franciscus apud Vicarium Meliaporæ tres quatuorue menses, magno vel oppidanorum bono, vel suo. Plures enim ex flagitiorum cœno extraxit: meretricios amores, quos dissoluere nequiuerat, nuptijs conglutinavit: dissidentes odijs inter se in pristinam restituit gratiam: diuturnis ac grauibus flagitijs sceleribusque irretitos expediuit. Nec vero dum prodesset alijs, deerat sibi. Erat diuinarum rerum contemplationi deditus noctu maxime, cum ab vilitatis occupationibus vacaret. Quocirca sæpe vsu venit, vt eum comites diu ac multum requisitum demum orantem in ædis Apostolicæ quopiam offenderent angulo. Quippè per id tempus dubius animi & pergeret ne ad Macazarios, an in Indiam rediret fatis incertus, in sanctissima Apostoli æde consulebat Deum: totasque fere noctes cum magno animi motu, perpetuis vigilijs agens, modo sanctissimam Christi Parentem, modo Thomam Apostolum cæterosque cælestes deprecatores adhibebat. Demum incredibili diuinitus gaudio delibutus sensit, Deo cordi esse vt procederet ad Macazarios; non quidem

Ratio paradi inuadique amicos.

Virginalis Xauerij castimonia.

(quod postea intellectum est) vt ipsos erudiret; sed vt alios potulos, qui erant in via, minus illi notos, magisque opis egentes, adiuuaret. Ergo diuinæ voluntatis exsequendæ auidus, occasionem transmittendi primo quoque tempore Malacam captare cœpit, si Lusitanæ nauis facultas deesset, Saracena Ethnicaeque vtique vsurus. tantamque se Dei fiduciam habere dicebat, vt si nullius nauis onerariæ foret copia, & scapha quæpiam Malacam versus solueret, diuina ope fretus, illa ipsa utique traiecturus esset. Adeo certum ac fixum habebat omnino exsequi quod auctore susceperat Deo.

Diuino in sinctu in vltiora Orientis rãdere statuit. Dei fiducia.

A Demonibus casus tamen in oratione pernoctat. Cap. XV.

INTER hæc apud Vicarium, vt ostendimus, diuersanti quiddam in hoc genere sanè memoria dignum accidit. Erant ædes Vicarij templo Apostoli proximæ, vnde ille ianua facta, aditum sibi patefecerat in templum. Et Xauerius ex consuetudine, vt Vicarium cuius in cubiculo pariter dormiebat, sopore oppressum animaduernerat; sensim ac sine vlllo strepitu surgebat è lectulo: atque in ædem Apostoli suspenso subrepebat gradu. Non tamen fallebat omnino Vicarium, qui subito expectatus sapius illum surgere e lecto persenserat. Verum is re primo dissimulata, demum illi pro amicitia denunciauit, ne de nocte iret ad templum; neu se via committeret, quam constaret esse Diabolis infestam: occurfuras ei horribiles illorum facies, cum minime crederet. Ad hæc arrisit Xauerius, ea sui deterrandi causa dici ratus; & denunciatione Vicarij per dissimulationem iocumque elusa, nihilominus nocte intempesta, vbi somno illum sopitum senserat, ad sacram ædem silentio obrepebat. Enim vero id sempiterni humani generis hostes grauiter ferre: Francisci securitatem ipsorum contemptum interpretari. Ergo ira odioque furentes vt illum ab instituto absterreant, nocte concubia, ante aram Beatæ Virginis supplicanti ex composito superueniunt, truci fremitu, clamoribus varijs, horrendoque cuncta complentes sono. Mox virum ad minas intrepidum quam tumultuosissime adorti verberibus atrocissimè cædunt, factis distisque odium explentes suum. Ille inter verbera crepitusque plagarum magis de constantia, quam de tergo suo sollicitus, Dei parentem sui certaminis spectatricem implo-

Constantia in verberibus demonum.

implorare: vanos hostium tumultus magnitudine animi eludere; orationem institutam non fortiter solum sed etiam constanter vrgere. Quocirca molestos illos & importunos interpellatores fortis atque inuicta perseverantia, acerrimum adversus infestos demones telum, facile abegit. Et Franciscus quidem ferendo, spernendoque eorum impetus adeo fregit, nunquam ut posthac in eum sustinuerint aliquid tale conari. Cæterum propulsatis hostium incurfionibus, domesticorum irrisiones haudquaquam vitavit. Iuuenis quidam in cubiculo sacræ ædi iuncto cubabat, qui nocturno illo excitatus tumultu, Xaverium sub Dæmoniorum verberibus clamitantem, ac B. Mariæ identidem implorantem auxilium exaudierat. hanc etiam notauerat vocem ab illo sæpius iteratam. Domina opitulare. Domina mihi non opitulaberis? Igitur is ab se audita Vicario cæterisque domesticis non sine omnium risu (vt fit) commemorat: res iucundis sermonibus domi celebratur, Franciscus insciente. Qui postero die ex recrudescentibus plagis æger surgere cum cuperet, nequiuit e lecto; triduumque fractus ac debilitatus iacuit, morbum simulans, vt factum occuleret. Visit iacentem Vicarius. rogitat an ægrotet. annuit Xaverius; morbi genus sciscitanti alia omnia respondet, deriuans alio sermonem. Tum Vicarius qui rem omnem iam rescuisset, per iocum eandem illam imitando vsurpauit vocem, quam Franciscus vapulans vsurpauerat; Domina opitulare, Domina non mihi opitulaberis? Franciscus vbi rem in vulgus editam sensit, erubuit ille quidem; sed æquissimo animo arridens, haud minus fortis contra hominum sermones, quam contra Dæmonum plagas fuit. Vt primum conualuit, satis gnarus Diabolum plus terroris, quam virium habere: & timidi canis ritu, cedentibus inflare, resistentibus cedere; alacrius etiam quam solebat (victorem dices) statuit ad certaminis vltro reuerti locum. Igitur Dei maxime diabolicam vim frænantis præsidio confusus, eandem ædem supplicandi causa de nocte solus frequentare sustinuit: infernaeque illas belluas ad vanos tumultus accommodatas impune contemnens documentum fuit, nihil Diabolis esse contemptius, atque infirmius, si eos audeas contemnere. Namque illi semel egregie victi, cum aperta vis minus successisset, ad dolum versi, eius orandi studium si minus auertere, at aliqua ex parte morari conabantur. Itaque cum ille instituto suo media nocte oraret in templo, in Odeum conueniunt, & precationi obstrepentes, quasi Matutinas recitare, & clericorum inui-

Ex verbis
ribus egro
tat.

Aequitas
animi in ir
risionibus
domesticorum.

Animus
ad pugnam
sum Dæmonibus.

Oratio Xa
verio De
mones ob
strepunt.

inuicem canentium choros per ludibrium imitari: vt molesti forent, cui terribiles esse non poterant. Sed quàm parum profecerint, illud argumento est, quod Xaverius qui Cantores essent, quid canerent nihil admodum attendens, clericos matutinas canentes esse credidit. Postero igitur die percontatur ex Vicario, quinam illi fuerint Clerici, qui ianuis clausis Matutinas proxima cecinerint nocte. Ille quos clericos, quas Matutinas diceret primo miratus, ad vltimum intellexit non tam clericos, quam clericorum irrisores Diabolos fuisse. Idemque post Francisci obitum rem multis non semel exposuit.

*Energumenum liberat. Ioannem Durum socium
adsciscit. Cap. XVI.*

INTER quæ Xaverius ne Meliaporam ab se incultam relinqueret, suo more adultos quæ priuatis, quæ publicis sermonibus: pueros Catechismo excolere institit. Nec diuinæ virtutis exercendæ materia defuit. Ex quo genere illud accidit memorabile. Ciuis erat prædiues misere a Diabolis oblesus, vexatusque. Ad hunc Franciscus accersitus vnum e pueris Catechismi adiutoribus cum cruce misit. Qui Euangelio, vt Pater præceperat, super energumenum rite recitato, protinus vexatores illôs Dæmones expulit, hoc magis indignantes, quod per puerum pellebantur, & eum Neophytum. Aliud porro in alio genere proditur non minus fortasse mirabile. Ioannes Durus mercator erat adolescens, qui Franciscum conuenerat confitendi gratiâ. Is confessione facta cum Franciscum de diuinis rebus differentem audisset; sensit alias esse quasdam merces longe potiores suis; quales nunquam ipse concepisset animo. Quocirca omissa mercatura, quam exercebat, cælestis mercaturæ anidus a Francisco efflagitat, vt semet vitæ socium adsciscat. Primo ille (fortasse qui durum iuuenis ingenium, occultam ve leuitatem introspeceret) præcise abnebat; ad postremum tamen vrgendo atque instando peruicit Durus, & rebus suis compositis, fortunas omnes pauperibus dispertire cœpit. Sed auidius quam constantius destinata exsequutus est. Dum in eam curam intentus diuenderet merces, sollicitatus est adeo a communi hominum hoste, vt posita manu sua ad aratrum respiceret Luc. 9. retro; & auidissime repereret ea, quæ paulo ante contempserat. Itaque in contrarium versus, mercibus omnibus in expeditam nauim-

Obsessum
a diabolis
per puerum
liberat.

Ioannē Du
rū egre se
cium ad
sciscit.

nauculam quam occultissime impositis, adornabat fugam. Cæterum vt alios falleret, Franciscum ipsum quem maxime cupiebat, fallere haudquaquam potuit. Iam omnibus, quæ in rem esse videbantur comparatis, nauigium conscensurus erat; cum subito Xauerius eum ad se acciri iubet. Et ille rei dissimulanda magis, quam obtemperandi studio ad eum venit. Franciscus continuo remotis arbitris, gemitu vultuque dolorem præferens animi. Peccasti (inquit) Dure, peccasti. Tum vero ille repentina denunciatione perculsus attonito stupentique similis primo hæsit, qui tandem rescisset Xauerius, quod mortalium nemo præter semetipsum suspicari potuisset, secum requirens. Inde pudore simul ac lacrymis perfusus, stimulante conscientia respondit, Peccaui Pater, peccaui. Et Franciscus exhilarata fronte, confessionem igitur, fili, confessionem. Durus ergo simul Xauerij voce, simul diuino rore mollitus, spatio sumpto confitetur. Remedium non magis salubre, quam opportunum fuit. Sacrae confessionis beneficio non tantum noxa depulsa, sed pristina illi mens reddita est. Quocirca re omni familiari cum fide in pauperes distributa, socium se, vti ante statuerat, Xauerio constanter adiunxit: leuitatis memoria roborante constantiam. Per eadem tempora alijs quoque socijs auctus est. Antonius Criminalis Parmensis, & Ioannes Beira Callaicus è Societate IESV exiguum quidem sed opportunum auxilium è Lusitania missi in Indiam appulerant. Quorum aduentu per literas cognito (vt primi subsidio venerant) mire lætus Xauerius eorumdem opera quamprimum vti in tanta Sacerdotum penuria decreuit. Ipse ne Indiæ finibus suis circumscriberetur labor, occasione nauigij data, vltiora Orientis petere intendit.

Depravatos Malacensium mores corrigit.

Cap. X V I I.

SOLVIT ex Meliapora S. Thomæ Malacam versus anno post Christum natum, M. D. XLV. Causa eundi fuit, vt Lusitanis eius vrbs incolis excultis, ad Macazares Christianis præceptis instituendos pergeret. Malaca regio peninsula est trans Indiam, flumenque Gangem, a veteribus (vt quibusdam placet) aurea Chersonesus appellata. Quippe continenti non lato coniuncta Isthmo, & in altum proiecta ad Insulam Somatram

tram (Taprobanam olim dictam volunt) auri fodinis celeberrimam procurrit. In hac Chersoneso e regione Somatræ, Malaca vrbs est Lusitanorum, copiosa in primis ac nobilis, quæ Chersoneso nomen dedit, ab vrbe Goa leucas prope DC. Ea quidem sub æquinoctiali ferme linea sita est; cæterum quotidianis fere imbribus maximos ætus temperantibus, vere fruitur pene perpetuo. Fruges ac fructus bis in anno binis ætibus percipit. Cæterum amœna magis ac fertilis est quam salubris: quia ex iisdem causis terræ fecunditas, & cæli grauitas oritur. Accedit pestis grauior, vicinitas Saracenorum Ethnicorumque. Neutra tamen res Franciscum a proposito deteruit, altera vt vicinorum vitio periclitantibus subueniret, etiam accendit. Malacam vt appulit, Præfecto vrbs adito, suum Macazaricæ expeditionis consilium exponit. Tum ille Xauerio narrat, eo nuper ab se missam cum Sacerdote spectatæ virtutis non contemnendam Lusitanorum manum, Christianis (si quis forte inibi motus existeret) præsidio futuram. Proinde monet vt si videatur, subsistat Malacæ, quoad nauis quæ illos deuexerit reuersa, quo in statu Macazaricæ res essent, renuntiet. Franciscus Præfecti consilium secutus, interim nullo spatio ad quietem sumpto, Lusitanorum saluti consulere cœpit. Erant tum Malacenses accolarum penitus infecti moribus, Ethnicis profecto Saracenisque similiores quam Christianis. Namque ob Sacerdotum inopiam magis, quam incuriam, labente paulatim disciplina, mores quoque magis magisque lapsi cœperant præcipites ire. Iamque illi salutis, & honestatis immemores quicquid liberet, aut expediret, ferme etiam licere credebant, tantum ad nequitiam contagio valet consuetudinis. Itaque Franciscus illorum animos adeo grauius affectos intuens, vt iam nec vitia sentirent, nec eorum remedia ferre possent; perditas mentes mira adoritur arte. Primo comiter, vti solitus erat, in illorum se familiaritatem dare, in peccatis conuiuere, medendi voluntatem dissimulans. Inde vlti & comitate illorum animis deuinctis, sensim ad inueterati morbi curationem sibi viam facit, modo diuinis legibus propositis flagitia ipsorum ostendens, modo intentatis varijs humanæ vitæ casibus, Dei terrorem incutiens; ad vltimum mentibus præparatis admouet manum: auaritiam refecat, libidinis illecebras remouet, recrudescentia conscientia vulnera diuinæ misericordia oleo delinit, sanatque. Laborem bene positum perceptus inde fructus ostendit. Satis constat Franci-

Malaca

*Ethnicorum
conuersus
Christianis
perniciosa*

*Mira ars
perditos ho-
mines con-
uertiendi.*

sci opera male partas pecunias a plerisque restitutas: permul-
tis pellices complures admirabili ratione subtractas: nonnullis
ægre eas dimittentibus vt matrimonio secum iungerent, per
suaſum: plurimos ſacra expiatis confessione, atque ad pium
vitæ genus adductos. Nec priuatim magis ſermonis facilita-
te profecit, quam publice grauitate orationis. Diebus Domi-
nicis in maximo vrbs templo conciones habebat ad populum,
non minore fructu, quam approbatione auditorum. Quos vt
magis vrgeret, atque vt altius in eorum animos ſalutaris de-
ſcenderet metus, quæ diuinitus imminabant ciuitati, ingenti
animi ardore prædixit. Animaduertum eſt a multis ſæpe illum
cum pro concione perditam ac proſtigatam Malacenſium vitæ
rationem inculcaret vehementius, cæleſtem iram impendentem
ciuibus, pœnalque deprecari ſolitum eas ipſas, quas ab eiſdem
paulo poſt Deus expetiit. Quippe anno inſequenti Malaca ab
Ianiſ Saracenis graui obſidione afflicta eſt: circumque agri de-
populati. Et belli calamitatem fœda peſtilentia excepit, quæ
vniuerſam peruagata vrbs miras ciuium aduenarumque edi-
dit ſtrages. Ita vrbs aſſiduis funeribus propemodum exhausta
eſt, Deo vetera ciuium delicta vindicante, nouamque conden-
te ciuitatem. Xauerius ergo imminencia mala diuinitus pro-
uidens, ſiue vt iram diuinæ iuſtitie aliqua molliret ex parte,
ſiue vt incolarum animos ad impendentem cladem perferen-
dam præpararet; talibus calamitatibus ſubinde intentatis, Ma-
lacenſes admonebat, vt aliquando ad conſilia ſalubriora ſe ver-
terent. Nec fruſtra id fuit. plures irarum cæleſtium horrore,
ac religione perſuſi, tandem exitiali animæ ſopore diſcuſſo re-
ſipuerunt. Inter quæ haud leuiter ciuitatem admirabile Fran-
ciſci facinus mouit. Adoleſcens indigena (Antonio Fernan-
do erat nomen) diabolo exagitante linguæ uſum amiſerat; &
ſimul in periculoſum inciderat morbum, ex quo deſperata a
medicis ſalute iacebat iam triduum. Adhibentur ergo a cogna-
tis ſuperſtitioſis, atque impijs hominibus venefici, nefarium
medicorum genus. Cæterum poſt quam veneficia nihil profi-
ciebant, accerſitur Xauerius. Quo in cubiculum, vbi ille iace-
bat, ingreſſo, ſubito æger furere, vociferari, vultus, oculos, ora
fœdum in modum diſtorquere. ſentires Dæmonem acuere ſe ad
pugnam, quam inſtare cerneret. Ibi Franciſcus ſimul ado-
leſcentis miſeratione, ſimul Diaboli odio commotus inge-
nuit: mox genibus humi poſitis, Deum enixe orare primum;
deinde furentem iuuenem rite exorcizare cœpit. Nec prius pu-
gnare

Vaticina-
tiones.

Emergu-
mentum æ-
groſi dia-
bolo ac
morbo li-
berat.

gnare precibus deſtitit, quam is mentis compos factus ex iacta-
tione illa conqueiuit. Poſtero die Xauerius ſacro B. Mariæ ad
id ipſum facto, redit ad pugnam, mirum dictu. repente viſto
excuſſoque importuno exagitatore, & loquendi facultas ægro,
& mentis ſanitas reddita. mox etiam valetudo corporis ſecu-
ra. Non alia res magis Franciſcum apud Chriſtianos, barba-
roſque fecit ſanctimonie fama inſignem. Quippe vulgo ſan-
ctus Pater appellari cœptus eſt, veteri cognomine quod in In-
dia reliquerat, Malacæ renouato. Subinde etiam vaticinatio
clarum eius nomen ac celebre fecit. Percontabatur pro ami-
cicia Luſitanum inſitorem Indiam petiturum, quo is nauigio ve-
hendus eſſet. Illo certam deſignante nauim, nolim inquit, iſta
veharis. cumque mercator ſe in eam iam merces impoſuiſſe
diceret, cæterum ſi quod immineret incommodum, malle rem
quam ſemet perire; collegit ſe parumper Xauerius. Inde ve-
lut conſulto Deo fundens oraculum, quando, inquit, merces
iſti nauigio credidiſti, eidem caput quoque tuum credas lice-
bit. Cæterum ſi qua tempeſtas, aut caſus ingruerit, caue
mercium facias iacturam, ſatis fidens diuinam tibi adfuturam
opem, quæ periculo eripiat te tuaque. Nec vaticinatio ſefel-
lit. Oneraria in medio curſu vi tempeſtatis abrepta hæſit in
ſyrtribus. Iamque cæteri periculo territi vaſorum, onerumque
iactura leuare nauigium parabant; cum mercator ille Fran-
ciſci præceptorum memor id fieri vetuit, ſancti viri prædictio-
nem enuncians, & illius verbis cæleſte auxilium pollicens. Nec
mora. Superfuſo repente mari nauis emerſit, & periculo de-
functa portum incolumis tenuit fauente Xauerio. Huius rei
fama Malacam deinde perlata, mirum quantum eius nomini,
ac fame ſanctitatis adiecerit. Franciſcus interim non modo
vetera Chriſtianæ pietatis miniſteria non omiſit, ſed etiam ex-
cogitauit noua. Poſt ſolis occaſum ipſemet vrbs obiens in-
colas tintinnabulo excitatos ſubinde ſolenni carmine admo-
nebat, vt pro cruciatis purgatorio igni animis, proque homi-
nibus ſclerum veterno ſopitis, diuinam clementiam implora-
rent. Quod inſtitutum non mortuis quam viuis ſalubrius Ma-
lacenſium animos non parum accendit. Ad hos labores quibus
lapſam Malacenſis ciuitatis diſciplinam reſtituit, accedebat in-
cumulum haud leuis occupatio, vt Chriſtianam inſtitutionem
adhibito interprete, in eiſmodi verteret linguam quam Maca-
zarij intelligerent, quibus imminabat lætis identidem nuntijs
incitatus. Iſdem enim ferme diebus allatum eſt eius gentis ani-

Vaticina-
tio.

Animas
Purgatorij
& læli-
noxæ ſan-
ctos ſub no-
stem com-
mendat.

Macaca-
rum præ-
paratio ad
Euangelij
excipiendū.

mos ad Christianæ fidei semen excipiendum mire esse propensos. Nulla apud eos delubra Idolorum, nullos sacerdotes, à quibus ad Deorum cultum impellerentur: Solem dumtaxat ipsum orientem ab eis coli: præterea nullum omnino Deum. Nihil iam Xaverio longius videbatur eo die cum conuerso in illorum sermonem catechismo, exploratoque insulæ statu, ad eos instituendos tenderet. Verum interea se ad tantam provinciam diuinarum rerum contemplatione, cælestibusque maxime instruebat opibus. Nam cum dies totos in caritatis officijs poneret; nocte somnum fraudans inuigilabat precibus meditationique, ut cælesti igni exardescere, ad Macazarios Dei hominumque caritate flagrans veniret. Iam menses Malacæ aliquot absumperat, nec ullus de navi, cuius reditum expectabat, nuntius afferebatur. Quocirca bona cum Præfeti venia Macazariam petere decreuit, gentem illam erudire festinans.

In Amboino multa edit Vaticinationis et caritatis indicia. Cap. XVIII.

VBI primum transmittendi, quo destinauerat facultas data est, Malacæ conscendit, Duro socio & comite, quarto Idus Ianuarias anni MDXLVI. Prospero vectus cursu non sine multis incommodis portum tenuit. Amboinum insulam cum captaret gubernator, præteritum ab se portum ratus grauius angebatur, desperans posse iam aduerso vento destinatum teneri locum. Tum Franciscus gubernatorem bono esse animo iuber, nondum nauim locum, quem crederet, præteruectam; postridie mane eum ipsum portum, quem peteret, esse capturam. Idque ita prorsus euenit, quamuis incommoda tempestate. Postero die, albente cælo portus in conspectu fuit. Percrebuerat ad eam horam ventus adeo, ut ad exponendum Xaverium, cuius causa insula petebatur, nullo modo anchoræ iaci posse viderentur. Cæterum ut ad os aditumque portus ventum est; subito ille vehementior flatus, quasi Xaverio morem gerens, ita remisit, ut commode nauis caperet portum. Ecce autem in ipso portu periculum. Xaverius in scapham cum paucis defilierat ad terram applicaturus; cum ei repente duo piratici myoparones occurrunt. Ergo Lusitani, qui vna cum Francisco vehebantur, cursum auertere, & quam maxime prædonum occursum vitare: sed altum effusa petentes fuga, a terra prouecti

Vaticinationis.

Ventus Xaverio morem gerit.

cti sunt longius. Deinde vero vitato periculo terram repetentes, vereri cœperunt, ne eosdem in piratas inciderent. At Franciscus rursus vaticinans bonum illos animum habere iuber, & scapham ad litus applicare; Dei utique benignitate ipsos incolumes in portum esse peruenturos. Prædictionem res ipsa comprobauit. In terram expositus Xaverius, ut erat sanctitatis fama incolis commendatus, benigne hospitaliterque excipitur. Amboinus circuitu millia passuum complectitur ad LXXX. Imperij Lusitani insula celebris in primis, & mercatoribus indigenisque frequentata. Distat ab vrbe Malaca millia passuum amplius DCCCC. In ea Insula præter Lusitanorum præsidium, pagi tum erant Christianorum omnino septem, sine vilo Sacerdote, quippe is qui vnus erat, paulo ante è vita decesserat. Franciscus igitur desertos pagos impigre circumiens plurimos infantes ac pueros baptizauit. Circumeundi ratio hæc erat. Puerum crucem præferente, ipse ostiatim ecqui ægroti, aut pueri baptizandi: ecqui mortui sepeliendi forent, quaritabat. Si quem laborantem morbo nactus esset, sublatis pariter in cælum oculis manibusque, symbolum Apostolorum, & Evangelium super eum recitabat: ac sæpe medebatur vna opera eiusdem corpori animoque. Mortuorum quoque corpora post preces funebres, rite mandabat sepulturæ: tum pro eorum animis sacrum faciebat. ut dubitari posset, vtrum viuis plus opis ferret, an mortuis. Sed conquirenti bene merendi de hominibus materiam diuina prouidentia longe maximam præbuit. Sub id tempus Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux è noua Hispania (quæ regio in alio terrarum orbe posita haud sanè longius ab Amboino distat, quam ab Hispania) Molucum petens classem ad Amboinum appulit. Naues erant plures, maximus nautarum & clasiariorum numerus, ægrorum incredibilis multitudo. plurimosque Hispanorum sæua absuēbat lues. Tum vero facile apparuit Dei benignitate, opportunum auxilium eis præmissum Xaverium. Extemplo enim cum pestiferi morbi vi accensa illius caritas certare cœpit, alios ministerio subleuans, alios Sacramento expians confessionis. & nunc grauius affectos consolabatur, nunc aderat morientibus; nunc mortuis iusta soluebat, vnus multorum munia exsequens. Præcipuus labor erat egentibus ægrotis a diuitibus res necessarias suppeditare; & medicamenta, quorum ibi magna erat inopia, vndique cum summa cura conquirere. Itaque eiusmodi res ab Ioanne Arauisio Lusitano mercatore talibus mercibus abundantiam cum petere

Vaticinationis.

Amboinus.

Circumeundi ratio.

Ferdinandus Sosa Hispanorum Dux.

Hispana classis calamitatem subleuans.

ret

ret sapius; enimvero ille moleste ferre, indignans nullum esse petendi modum. Quocirca cuidam Francisci nomine nonnulla eius generis roganti cum ægre admodum & cunctanter quod rogabatur, dedisset, adiecit, ita se id ipsum Francisco dare, ut in posterum nihil prorsus ab se peteret. Quod ubi Xaverio nuntiatum est; repente diuino instinctus spiritu. Quid? censet (inquit) Arausius possessionem eorum, quæ habet fore diuturnam? errat. Abi, denuntia illi meis verbis, ne tam tenax sit mercium, quas mors breui ereptura est. ipsum paulo post in hac ipsa moriturum insula; & eius bona in usum pauperum cessura. Proinde si sapiat, sua ipse ægris pauperibus Dei causa benigne largiatur. occupetque suum facere beneficium, quod sit mortis futurum. Denuntiationi respondit euentus. Haud ita multo post eodem in loco nullo hærede relicto, Arausius moritur. eius bona, tradito ibi more de hæreditate caduca, pauperibus diuiduntur. Cæterum Arausius in præsentia imminentis mortis terrore obiecto, scilicet factus est ut cautior ad viuendum, sic ad largiendum benignior. Menses tres (tamdiu enim Hispana classis ad Amboinum substitit) in ægrorum ministerio absumpti sunt cum corporum & animorum pariter salute. Verum nihilo salubrior ægrotis, quam valentibus Xauerij sedulitas fuit. Horum namque animos vitijs laborantes sacramentorum medicamentis, priuatis publicisque sermonibus subleuare non destitit. Nec incassum is cecidit labor. Fructus pacis sane vberes ex bellicosa gente percepti: multorum simultates sublata: plurimorum sanatae mentes, & ad honestæ piæque vitæ studium traductæ. Inter quos Cosmus Turrianus (is Hispanorum classe aduectus fuerat) eximia Francisci sanctitate permotus statuit ad eius institutum societatemque aggregare sese. Franciscus porrò re Christiana Amboini bene gesta, sub Hispanæ classis discessum, Macazariam petens Ternatem Insulam ab Amboino millia passuum CC. ex itinere tenuit,

*Pauca
sur mortē
Arausio
imminere.*

*Fructus ex
Hispanorū
classe per-
ceptus.*



HORA-

HORATII TVRSELLINI
DE VITA
FRANCISCI XAVERII
LIBERTERTIVS.

In Moluco lapsos incolarum mores restituit.
Cap. I.



MOLCVS regio est modicis discreta ^{Moluce} insulis (Molucas vocant) ^{insula.} aromatum ac præcipue caryophylli fertilitate & commercio nobilis, ab vrbe Malaca millia passuum circiter MC. Habitat frequentibus, quæ Ethnicorum, quæ Saracenorum pagis, terræ vbertate non derinente solum indigenas, sed etiam aduenas inuitante. Molucæ insulæ plurimæ numero sunt, pleræque magnitudine exiguæ. maiores etiam modicæ. nulla quippe supra duodeuiginti millia passuum circuitu comprehendit. Aequatori subsunt. à Borea in Austrum porriguntur sexagenis ferme passuum millibus inter se disunctæ. His aliæ minores circumfusæ. Cæterum Molucus ferme omnis Saraceno Regi paret stipendiario Regis Lusitani. Harum insularum longe celeberrima Ternate urbem habet cognominem Lusitanæ ditionis, quæ ^{Ternate} vrbs a Lusitanis, alijsque Christianis ^{Molucarū} indigenis maxime incolitur. ^{insularum} Huc igitur cum venisset Xaverius, diuersatus est in sub. ^{præcipua.} urbana Beatæ Mariæ æde, quæ Barræ dicitur. Ibi loci præsertissima patrona sua inuocata, extemplo solita pietatis ministeria obire cœpit. Ternatini iam palam suas cupiditates soluerant, tanto profligatiores Malacensibus, quanto ab India remotiores. Quippe ex Ethnicorum Saracenorumque vsu & consuetudine, tam cæca rerum etiam humanarum inscitia eorum

rum mentibus se offuderat; vt in negotijs contrahendis, vbi-
cunque lucri aliqua affulisset spes, nihil contra ius fasque esse
ducerent. adeo omnia in externum erant lapsa iam morem.

*Pruden-
tia in fla-
gitiosis ho-
minibus
corrigendis.*

Hanc ergo ciuitatem pene depositam Xauerius Malacensi illo
suo artificio curare orsus, incolarum animis dissimulatione &
comitate conciliatis, paulatim eorum vitia aperire, ac sanare
institit. In quo quidem singularis eius enituit prudentia. Si
quem vesano irretitum amore teneri compererat, qui ali-
cuius autoritatis esset ac pretij; hac potissimum illum arte
adoriebatur. Blande primo ac familiariter hominem affatus, si
minus inuitaretur, comiter se illi offerebat ipse conuiuiam: iu-
cundoque sermone conuiuium celebrabat, aditum salubri ad-
monitioni præparans. Inde vbi in eius familiaritatem se bene
penitus dederat; ingressus orationem de vitiorum turpitudine,
sensim ad libidinis foeditatem delabebatur; eiusdemque in-
commoda, & simul caelestes adijciebat minas. Ad vltimum vt
permotum eum senserat, manu familiariter prehensum ad pec-
catorum inducebat confessionem, ita demum illi concubinam
nullo negotio adimebat: aut certe si ægre careret, in matri-
monio collocabat. Constat ab eo plurimos ad concubinarum
nuptias traductos, vt luxuriæ flammam coniugij honestas ex-
tingueret. Consimilem rationem in detrachenda foeneratitia,
fraudentaque pecunia seruabat. cuius tanta vis fuit, vt Mi-
sericordiæ Sodalitas ex tenui atque inopi locuples fieret &
& opulenta. Eam rem crebræ conciones institutionesque
rudium ac puerorum haud mediocriter adiuuerunt: quibus ci-
uitatis mores emendati: iniquæ passionis rescissæ: teneræ æta-
tis aures & linguæ catechismo adeo imbutæ, vt passim omnia
Christianæ doctrinæ carminibus personarent. Præcipue vero
Francisci vaticinatio quædam Ternatorum permouit ani-
mos. Ioannem Arausium mercatorem, quem in Amboino bre-
ui moriturum prædixerat, longe absens moribundum diuinitus
prospexit. Itaque sacrum magna hominum frequentia faciens,
cum post Offertorium de more se conuertisset ad populum,
Orate fratres, inquit, & Ioannis Arausij animam, qui modo in
Amboino expirauit, commendate Deo. Equidem & heri pro
illo feci, & hodie facio. Mirari qui aderant alij alios intuentes;
quærentesque inter se, qui tandem id rescire potuisset, cum
Amboinus ab eo loco abesset passuum millia amplius ducenta;
& neminem per eos dies inde venisse constaret. Admiratione
deinde in expectationem versa, notatur res, diesque ab ijs qui
audierant.

*Vaticina-
tio.*

audierant. & paucis iateriectis diebus, nauis ex Amboino de
Arausij morte nuntiat. Temporibus ac rebus inter se compa-
ratis, omnia cum Francisci prædictione prorsus congruere
comperta. Tum enim nemi dubium esse, quin id Xau-
erius diuinitus cognouisset. Quocirca illum tanquam prophe-
tiæ dono præditum omnes suspicere cœperunt. Iam Xauerius
Macazariam, quæ bidui ferme aberat, meditabatur. Cæterum
Macazarios illos, vt qui satis auxiliorum haberent, a Franci-
sco iuuari, Deo utique cordi non fuit. per idem quippe tempus
haud vanis autoribus comperit, in Maurica (regio Mauri vul-
go dicitur) Christianos esse quamplurimos, quorum quippe
Sacerdotibus carentium, salus ad vltimum esset adducta disci-
men. Itaque his potius succurrendum ratus, qui grauius labo-
rarent, omisis Macazarijs, quibus aliorum auxilia non dec-
rant, ad iuandos destitutos ab alijs conuertit animum.

*Maurica incolis periclitantibus vel cum capitis sui
periculo subuenire statuit. Cap. I I.*

A BEST Maurica regio à Ternate prope CC. millia pas-
suum. Terra aspera ac prærupta, omniumque ferme re-
rum sterilis. Frumentum vinumque incolæ ne fama quidem
acceperunt. nulla apud eos armenta aut greges, præter fues ad-
modum paucos, quos mirandi potius, quam gustandi copia est.
Aquæ dulcis mira penuria. oryzæ tamen satis. magna vis apro-
rum: ingens modus arborum, vnde sibi panem qualemcunque
& vinum petunt. aliæ porro arbores, ex quarum cortice depe-
xo vestem vulgo conficiunt. Gens ipsa prorsus barbara & ex-
pers humanitatis. quippe nulla omnino literarum habet mo-
numenta: feritate autem inter omnes nationes eminet, cum
ferro tum veneno sæuens etiam in suos, tantum abest vt fero-
cia ingenia vsu efferata alienis & aduenis parcant. Sacerdotem
ipsum ac parochum, qui vnus illorum salutis curam agebat, de
medio sustulerant. Itaque iamdiu orbi erant pastore. Regio
magna ex parte crebris terræ motibus impense concutitur:
ignes ac cineres euomit; ingentibusque exæstuantis maris in-
cessitur fluctibus. Deum credas de nefarijs illorum sceleribus
supplicium sumere. Quocirca multiplex hic metus aduenas ab-
sterrebat omnes. At Franciscus aduersus omnia pericula in-
territus, omnia (vt diximus) Macazarica profectioe, cuius
cau-

*Maurica
regio.*

*Gens Mau-
rice barba-
rica.*

*Maurica
terre in-
moda.*

*Zelus ani-
marum.* causa venerat; in animum induxit suum, sibi ut illorum animos ab interitu vindicaret, vel manifestum vitæ discrimen esse subeundum. Qua de re ad suos scribens in Lusitaniam, ait se ad opem miseris illis cum perspicuo suo periculo ferendam, illa *Io. c. 12.* Christi voce incitatum, *Qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam, qui autem perdiderit propter me, inueniet eam.* Quam ille sententiam facilem & apertam videri dicebat cogitanti, experientiam non item; nisi Deus ipse interior interpretis accedat. Nunquam alias magis singularis Francisci fortitudo, diuinaque fiducia enituit. Vbi in Amboino insula percrebuit, Xauerium in Mauricam regionem cogitare; incolas partim admiratio virtutis cepit, partim etiam periculi miseratio. Et amici, ut illum iam profectioem parere nuntiatum est; trepido nuntio, exciri protinus ad eum coeunt. Docent illud belluarum veriùs, quam hominum receptaculum esse: incolarum plurimos coniugum, liberorum, parentum, Sacerdotum sanguine manus imbutas habere. Ergo manifesta Superum ira assidue omnibus terræ, maris, cæli pestibus afflictari: iisdemque aduenas ab illorum rabie procul arceri. Denuntiant haud dubia vitæ discrimina in singula pene momenta subeunda fore, apud homines per ludum iocumque sicas vibrantes, spargentes venena, nihilque magis quam humanum cruorem sitientes. Quod tandem esse consilium infesta loca pacatis præferre? Qui conuenire ut peregrinus homo recte suam committat salutem, quibus constet nihil tam esse in delicijs quam trucidationem, cædemque etiam proximorum? Talia inculcantibus amicis, neminem minus tangebant obiecta pericula, quam ipsum, qui erat aditurus. Tum vero illi flentes orare, ne tam vilis suus sibi spiritus foret. & simul indignantes precibus lamenta miscere. Quis ferat non modo Lusitanorum, sed indigenarum ac barbarorum, qui modo Xauerium norit, eius capite ignobilis regionis institutio- nem emi? Quis iam speret Orientis columen, quod perpetuum esse oporteret, fore diuturnum, si tam auidè manifestis periculis caput offerat suum, oblitus tot gentium animas ab se eundem in casum trahi? Meminisset Indiæ vniuersæ, & innumerabilem nationum salutem ex suo spiritu pendere. Si incredibilem virtute atque animi altitudine pericula omnia contemneret; at certe tot populorum salutem secum in discrimen ne adduceret. Vinceret paucorum caritatem caritas vniuersorum: utique cum constaret tam feram gentem instituere operæpretium haud quaquam esse; utpote quam sui Sacerdotes non ma-

gis

gis periculi metu, quam proficiendi desperatione deseruerint. Quare per Christum humanæ salutis autorem, ne committeret, ut spes dubia paucorum salutis in apertum discrimen caput ipsius, atque innumerabilium gentium salutem obijceret. Semet (ut sua prudentia virtuteque dignum esset) Orientis Ecclesiæ conferuaret: aut ad ea saltem seruaret pericula, quæ forent tantæ animi magnitudini paria. Amicorum pietas gratior Francisco, quam iucundior fuit. Itaque singulos familiariter amplexatus, mutuique perfusus lacrymis in hunc fere modum eos affatur. *Quid facitis flentes & affligentes cor meum?* agnosco fidem benevolentiamque vestram: grates ago, habeoque, quod nullum erga me amoris indicium omisit. Sed nihil me istorum periculorum mouet diuina imperia intuentem. Deus ista viderit haud dubius huius autor consilij, cuius ego præsidio testus nihil omnino pertimesco. Cui enim melius me, caputque committam meum, quam ei, qui mortalium tempora, vitalque disponit? Non est mortali extimescenda mors, quæ timidissimum quemque consequitur. Honestæ autem mors, quippe aditus ad immortalitatem, vel voto expetenda. Quod si ego cecidero, Deus certe non cadet, cui & gentium salus cordi est haud paulo magis quam mihi, & facillimum *mittere operarios in vineam suam.* Nec uero exiguus fructus ex Maurica percipietur. paruum haud putandum, vbi magno est merito locus. Equidem si nihil aliud; pro periclitante illorum salute, cui consulere debeo, nullum periculum ac discrimen recuso. *Ut fuerit voluntas in celo, sic fiat.* Tum illi amore stimulante, a precibus ad vim conuersi perpulerunt arcis custodem, ut ei prorsus nauis adimeret facultatem. Is igitur iisdem illis periculis hostium ac præsentis terrore mortis Franciscum ab eo consilio dimouere frustra conatus, ad vltimum ei nauigium denegat. Cui Xauerius nulla pericula, nullum genus mortis vbi Dei cultus & animarum salus agatur, formidare se ait. Nec ullos hostes ducere, nisi qui diuino obstant obsequio. Sibi certum ac deliberatum esse in Mauricam Deum vocantem sequi: nec nauigium morari. si nauis desit, semet Deo incubantem utique transnaturum. Itaque cum eum amici cælesti præsidio securum obfirmato animo esse cernerent; quod vnum restabat, remedia quædam aduersus venena pro se quisque lacrymantes ad eum afferre. At Franciscus veritus ne anxio animo inanes periculorum species fingens sibi met sollicitudinem strueret: neue humani auxilij spes detraheret aliquid de diuinæ opis, ac prouidentia fiduciam; gra-

O 2

tius

Deterretur a consilio feræ gentis aduanda.

Amicorum preces.

Responsum Xauerij plenum diuinae fiducia.

Act. 21.

Mach. 1. r

Si a dimittitur nauigium se transnaturum affirmat.

Remedia aduersus venena amicis remittit.

tiis eorum benevolentia actis, adiecit. Profecto sibi illa onera
 verius quam remedia futura. Proinde orare, ne se tanta Dei
 diffidentia onerarent. Cæterum si salutem suam aduersus om-
 nes pestes ac venena munitam velint, assiduis precibus diuinum
 sibi propitient numen. Eo remedio nullum certius, nullum præ-
 sentius inueniri. Ita dimissis amicis, profectioem adornabat.
 Inter hæc tantum discrimen adituro læti ex India nuntij fidu-
 ciam accenderunt. Iisdem temporibus nouem è Societate IESV
 Goam è Lusitania aduecti erant, sacerdotes quinque Franci-
 scus Peres, Alonius Cyprianus, Henricus Henriques, Franci-
 scus Henricus, & Nunnus Ribera; cæteri nondum sacris ini-
 tiati Balthasar Nunnus, Adamus Franciscus, Nicolaus Nun-
 nius, & Emmanuel Morales. Antequam igitur ex Amboino di-
 scederet Xaverius, cum de horum aduentu cognouisset; oppor-
 tuno auxilio admodum lætus suam cuique prouinciam destina-
 uit: statimque literas Goam ad socios dedit, quibus Franciscum
 Peren Goæ ad alumnorum institutionem manere, Cyprianum,
 & Henricum ad Comorinenses Neophytos iuuandos proficisci
 iubebat: duos autem illos, qui apud Comorinenses tum uerfa-
 bantur, itemque cæteros ad se in Molucas insulas euocabat eo
 consilio, ut exiguis illis copiis circum omnes regiones cursa-
 ret, omnibus quoad eius fieri posset, opem laturus. Et Mauricæ
 expeditioni Deus haud dubie fauit. Mense Maio anni
 M. D. XLVI. ex Ternate, cum soluisset, ad insulam Mauri-
 cam incolumis appulit.

*Esferatos Mauricensium mores mitigat Christianisque
 præceptis instruit. Cap. III.*

Maurica.

*Rupes fla-
 grantes.*

*Cinis e vn-
 pibus ef-
 funditur.*

MAURICA (vti accepimus) bipartita est, altera pars in
 continenti Maurotia vocatur, altera duabus insulis con-
 stat quæ Maurotides appellantur. Harum insularum vna rupi-
 bus horrenda flagrantibus, ex quibus sæpe saxa ignea maxima-
 rum instar arborum erumpunt, tanto in petu ac fragore, quan-
 to nulla tormenta ænea quamuis magna, globos ei aculantur:
 ac nonnunquam vbi acrior existit flatus, indidem ingens cineris
 modus egeritur, quo longe ac late diffuso, viri feminaque
 laborantes in campis cinere oppleri domos reuertuntur, Dæ-
 mones magis quam homines dices. Apri quoque in saltibus
 conplures oppressi, pisces extincti passim offenduntur in litto-
 re,

re. Eadem insula, ne quid incommodi desit, adeo perpetuis
 pene terræ quassatur motibus, vt qui forte præteruehantur, *Terræ mo-
 tus horri-
 biles.*
 conterriti naues in obiectas incurrere cautes arbitrentur. Ad
 hæc ingens ventorum cauernis obluquantium fremitus incre-
 dibilem omnibus incutit horrorem: Tartari speciem videre te
 credas. Vnde etiam libenter Franciscus occasionem capta-
 bat intentandi pœnas æternorum ignium, quibus apud inferos
 Deorum cultores, improbique Christiani cruciantur. Gens
 etiam est in his locis ab Evangelio aliena inaudita feritatis,
 Iauaros vocant: quorum vnicui votum est homines trucidare.
 Quocirca vbi alienorum copia deest ad eadem, in coniuges li- *Gens mire
 immanis.*
 berosque vertunt rabiem: iidemque Christianis hominibus ali-
 quid subinde cladum inferunt. Nec desunt qui humanam car-
 nem maxime vero cæcorum in pralio habeant in delitijs. Pro
 Deo immortalis, quantum est prædij in Numinis fiducia tute-
 laque? quantum securitatis in ipsis periculis Deo tegente? ni-
 mirum nil formidandum, nil dubitandum autore Deo. Hisce
 ipsis in locis inter feras belluas verius quam homines Xaverius *psal. 4.*
qui habitaret in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commoratus est
 mens: circiter tres, præter omnium opinionem maiore cum
 emolumento incolarum, quam periculo suo. Hoc quippe tem-
 poris spatio, feros illos homines mitioribus ingenijs imbutos,
 ad Christianæ vitæ mores reuocauit. Erant tum æque omnes
 omnino in Christianis rebus, nudes, vana prorsus Christiano-
 rum nomina. Franciscus ergo confestim cunctos Christiano-
 rum vicos numero prope triginta obiit, infantes baptizando,
 erudiendo adultos, Idolorum impediendo sacrificia, Neophy- *Barbaros
 inferorum
 specie tur-
 ritate.*
 torum miserijs, vel animi vel corporis subueniendo. In publi-
 cis vero priuatique sermonibus barbaram gentem caestibus
 simul, terrestribusque territabat minis, inferorum sedem (quod
 identidem erumpens flamma ac cinis effusus indicaret) proxi-
 mam illis esse denuntians, eo consceleratos homines deturba-
 ri. Idem profecto significare ingentes illos terræ motus, qui-
 bus pene dehiscens terra nefarios homines ac Deo inuisos ab-
 sorbere velle minetur. Proinde cauereit omni ratione, ne
 in sempiterna illa incendia, quorum facies ipsis quadam obuer-
 saretur ante oculos, ruerent præcipites. Talibus ille sermoni-
 bus alijque Christianæ disciplinæ præceptis mire illorum feri-
 tatem mitigauit. Igitur breui gens illa vniuersa, quæ non alia *Christi-
 ana discipli-
 na barba-
 riam misit.*
 vtquam (vt diximus) tetrior immaniorque ad eam diem fuerat,
 ex eo tempore non modo mitis & facilis, sed etiam erudita fi- *344*
 dei

dei nostræ mysterijs cœpit esse: tantum Christiana disciplina virium habet ad humanitatem. Inibi interrita Francisci animi magnitudo spectata est. Forte ipsis Michaelis Archangeli ferijs in æde sacra, maxima incolarum frequentia rem diuinam de more faciebat, cum repente insula tota contremuit adeo, vt ara ipsa videretur funditus eueri. Extemplo cæteri diffugere, qua quemque agebat pauor. At ille seu dissimulato, seu potius spreto metu, sacrificium constanter peregit, id euenisse interpretatus, quod Archangelus Michael Diabolos omnes illius regionis diuino cultui aduersantes male multatos deturbaret in Tartarum. Itaque plus ei negotij cum hominibus, quam cum Dæmonibus fuit. Quippe non desuerunt pernicaces simul ac potentes Deorum cultores, qui cursum Euangelij obiectis minis, ac terroribus morari niterentur. Sed frustra inuicta Xauerij virtus cælesti ope subnixâ vicit omnia. Paucis mensibus omnes Christianorum vici lustrati: innumerabilis incolarum multitudo partim Christianis instituta præceptis, partim etiam ad Christi religionem traducta. Quantum profecerit, vel hinc existimari potest, quod in vno oppido (Tolum vocant) ad XXV. capitum millia a Francisco Christiana facta traduntur. Par fructui labor fuit. In tam aspera regione vltro citroque cursans, fere quicquid malorum subiri potest, tolerauit, egestatem, æstum, famem, sitim, defatigationem, pericula. Cæterum vt ferme respondet dolori voluptas, secundum multitudinem dolorum consolationes lætificauerunt animam eius. Quæ quidem quantæ fuerint, ex quodam ipsius epistolæ ad socios capite coniectari licet. Vbi locorum illorum sterilitate atque omnium rerum inopia commemorata, Hæc inquit, eo vobis exposui, vt intelligeretur quanta in hisce locis sit cælestium copia gaudiorum. Siquidem hæc omnia pericula & labores vnus Dei causa sponte suscepti, thesauri sunt diuinis maximisque gaudijs refertissimi: vt hæc insulæ in primis aptæ atque appositæ ad oculorum aciem: ex iucundissima lacrymarum vbertate perdendam esse videantur. Equidem nunquam me tot, tantis, tam continuis animi voluptatibus circumfluere memini. prorsus vt omnem laborum, atque ærumnarum sensum obruerent. Ita Franciscus ex feræ gentis cultura haud plus laboris ac meriti, quam fructus, lætitiæq; percepit.

Animi
magnitudo
in terra
mouit.

Fructus
animorum.

Psal. 94.

Cælestia
solatia in
laboribus,
& ærum-
nis.

» Siquidem hæc omnia pericula & labores vnus Dei causa sponte
» suscepti, thesauri sunt diuinis maximisque gaudijs refertissimi:
» vt hæc insulæ in primis aptæ atque appositæ ad oculorum aciem:
» ex iucundissima lacrymarum vbertate perdendam esse videan-
» tur. Equidem nunquam me tot, tantis, tam continuis ani-
» mi voluptatibus circumfluere memini. prorsus vt omnem labo-
» rum, atque ærumnarum sensum obruerent. Ita Franciscus ex
» feræ gentis cultura haud plus laboris ac meriti, quam fructus,
» lætitiæq; percepit.

Terna-

Ternatinos denuo excolit. Cap. IV.

MOLVCVM inde repetens Ternatem reuertitur. A Ternatinis ingenti gaudio exceptus, torpentes ad studium virtutis excitat, vacillantes confirmat, corroboratque. Ratio autem erat talis. Diebus festis bis in die concionabatur, mane ad Lusitanos, post meridiem apud indigenas: illos quidem ad honestam piamque uitam incitans, hos verò Christianis mysterijs maxime erudiens, & à vana Deorum religione deterrrens. Quotidie antemeridiano pomeridianoque tempore consentibus vtrisque promiscue dabat aures. Quarta quaque & sexta feria ad Lusitanorum coniuges ferme indigenas de Symboli capitibus, de præceptis Decalogi, de Sacramentis Confessionis & Communionis separatim verba faciebat. Erat tum Quadragesimæ tempus. Quocirca earum plurimæ Paschale Sacrosanctæ Eucharistiæ conuiuium, a quo ad id tempus abstinerant, piè religioseque celebrarunt. Cæterum iam diu peregrinantem Xauerium domestica Goensium sociorum cura in Indiam reuocabat. Itaque quam primum in Amboinum traicere decreuit, ibi Indicam transmissionem expectaturus. Sed Præfæcti arcis Ternatinæ, sodalium Misericordiæ, aliorumque Lusitanorum summæ preces eum coegerunt Ternate diutius commorari, quanquam non inuitum; quod operæ apud illos positæ nequaquam eum pœniteret. Inter hæc Franciscum cupidus inaccessit barbari Regis animus tentandi. Rex Molucæ Regis Lusitani stipendiarius Saracenus erat non tam professione quam vita. Quippe is quo minus Christianus fieret, non Mahometis religione impediabatur, sed libidinis immodica licentia. Nam præter pellicum greges, coniuges centum regiam implebant. Rex igitur siue comitate, siue etiam sanctimonia Xauerij captus omni eum honore colebat, regni proceribus palam indignantibus: ac mirum in modum eiusdem amicitiam expetebat, spem ostentans suscipiendi aliquando Christiana sacra: cum diceret eundem a Saracenis, & Christianis Deum coli; & fore aliquando tempus, cum vtrique in vnam religionem coirent. Cæterum etsi Francisci congressu colloquioque delectari videbatur; tamen immoderata uitæ libertas Christianæ obstabat religioni. Id modo expressum ab eo, ut polliceretur se vnum e liberis suis quos habebat plurimos, ad baptismum daturum ea conditione, vt is deinde Christianus Mauricarum Insularum

Concione
varia.

Regis Mo-
lucensis un-
cores cen-
tum.
Rex Molu-
cæ impensè
colit Xave-
rium.

fularum regnum obtineret. Itaque Xaverius quia nondum ma-
 tura res erat, spe latus ita Regis amicitiam tuebatur, ut in po-
 pularibus colendis haud segnus elaboraret. Namque Ethnico-
 rum animos tentans reperiebat eos, quamquam a Saracenis ad
 Mahometicos ritus compellerentur, longe minus a Christo ab-
 horrere quam a Mahomete. Saracenos porro ipsos, utpote suz
 disciplina ignaros, minime in ea esse pertinaces. Quocirca v-
 trorumque conversionem in expedito futuram ratus, si Socie-
 tatis domicilium in Moluco institueretur; id omni ratione cu-
 rare statuit, ac deinde fauente Christianæ rei Lusitanæ Rege
 perfecit. Præcipuum interim opus erat Lusitanos ac Neophy-
 tos instituere, quod haud sane irritum fuit. Nam sex mensium
 labor vberissimum illi ex Ternatinis retulit fructum. Quippe
 oppidanorum animos diuinis sermonibus, sacramentis, cæteris-
 que rebus adeo excoluit, ut omnium iudicio aliis populus quam
 erat antea, videretur. Constat ex maximo pellicum numero
 duas omnino Christianis incolis reliquas esse factas. Nec ulla
 res magis profecit, quam sanctitatis opinio, maximum in per-
 suadendo momentum, diuinis iudicijs confirmata. Per id enim
 tempus inter concionandum auditores subito rogauit, ut sup-
 plices Pater, & Ave pro Iacobo Aegidio classis Lusitanæ Præfe-
 cto in Amboino animam agente recitarent. Idque postea ita
 fuisse certis autoribus compertum. Ea tum res venerationem
 Francisci auxit, deinde etiam desiderium. Sexto mente post
 quam eo appulerat, discedere parabat Amboinios reuissurus.
 Itaque pro eximia in eum caritate, cuncta se in portum ciuitas
 effudit. In discessu vero tantus undique cum fletu clamor exti-
 tit, cuium magistrum, custodem, parentem confusis appellan-
 tium vocibus, ut Patrem singulos amplectentem velut oblitum
 itineris misericordia moraretur. Commota sunt quippe viscera eius
 super gregem suo. Demum eos blande solatus ægre admodum se ab
 illorum complexu diuellit, omnibus ingenti fletu, atque eiulatu
 digressum, discessumque eius prosequentibus.

Ethnici
 Molucses
 minus a
 Christo
 quã a Ma-
 homere ab-
 horrent.
 Collegium
 Societatis
 in Moluco

Ternatino
 rum amor
 in Xave-
 rium

Foli oppi-
 di defectio
 a religione
 diuinitus
 vindica-
 tur.

Lusitanis egregia de barbaris victoria, & vates, &
 autor est. Cap. V.

Læcum Ternatinorum pietate Xaverium tristis de Tolano-
 rum perfidia nuntius perculit. Tolum alterius Mauricæ in-
 sula oppidum est (sicut ante diximus) Neophytis a Francisco
 initia.

initiatis sane frequens. Oppidanorum plures Geliolij externi
 Tyranni siue arma veriti, seu gratiam initari simul a Lusitano
 Rege, Christoque defecerant. Et sacra ade euerfa, cruces, sacra-
 que Diuorum effigies per ludibrium fregerant. Ad hæc bona
 inuaserant fidelium piorumque. Itaque Xaverius mæstus rem
 Deo permisit causam suam iudicatur. Cæterum illata superis
 mortalibusque iniuria vtrorumque in eos armauit iram. Deus
 prior, & grauior vltor extitit. Primum igitur illorum ager ex
 feracissimo squalidus ac sterilis factus: fruges etiam in horreis
 dira tabe consumptæ: aquæ subito amaræ, noxiæque e salubri-
 bus redditæ: fame quoque ac lue multi mortales absumpti. Cæ-
 lesti ira afflictis Lusitani belli incubant moles. Quippe Moluca
 rum insularum Præfectus Francisco pij belli felicem exitum
 spondente, classem aduersus perfidos misit cum delecta Lusita-
 norum manu. Et classis Dux Sancti viri prædictione, ac spe di-
 uinæ opis erectus haud segniter bellum capebat. Placuit ta-
 men priusquam inferrentur arma, experiri per legatos, an spes
 veniæ oblata posset rebellium mentes ad sanitatem reuocare.
 Postquam superba eorum responsa asterebantur, Lusitanus pœ-
 næ auidus in hostem ducit. Arx est in edito loco posita, nec mi-
 nus manu, quam situ munita. Et fraus hostium accesserat. Quip-
 pe imminentis belli haud ignari circa muros, longe ac late sti-
 mulos, muricesque ferreos defoderant, in quos Lusitani se se in-
 duerent, si propius accessissent. Exitialis non solum irrita oppu-
 gnatio extitisset, nisi præsentem pestem Francisci auertissent
 preces, interclusumque aditum aperuissent. Nondum Lusitani
 exscensionem fecerant, cum mira opportunitate, stare cum eis
 Deum, ac pugnare apparuit. Sol circa meridiem repentina ca-
 ligine offusa, haud disparem nocti tempestatem dedit. Et simul
 ex vicini montis vertice cum horrendo mugitu, ac fragore,
 tetrum fœdumque erupit incendium, quod tres dies, noctesque
 tenuit. Itaque ingens cineris, pumicumque vis (quod nun-
 quam antea euenisse constat) inde egesta; qua non modo mu-
 rices ferreos oppressit, sed etiam arcis fastigium æquanit. Ecce
 autem improuiso malo artonitis barbaris maior ex uicino ter-
 ror incutitur. Per idem tempus terræ motus insolitus tectorum
 vrbs ingentem edidit stragem. Tolanis tam atroci tempestate
 defunctis Lusitanus superuenit armatus. Nec pralium illud fuit,
 Plerosque hostium aut ruinæ tectorum oppresserant, aut pauor
 compulerat in fugam. Et aggeratus pumex facilem in moenia
 ascensum dabat. Ergo arx, oppidum, totaque regio sine vllo

Ager e fe-
 raci steri-
 lis.
 Aqua e sa-
 lubribus
 noxiæ.

Mira pro-
 digia ni-
 storianpa-
 rium Lusitani.

certamine subacta. victis certis conditionibus pax data. quarum illæ præcipuæ, ut templum euersum reficerent: bona piis adempta restituerent: suscepta semel Christi sacra in posterum sancte colerent pieque. Tam memorabilem victoriam diuina magis, quam humana ope partam etiam inter barbaros constitit. Cæterum tam opportunum flagrantis montis auxilium cum subita cineris, ac pumicum congerie, communis Lusitanorum consensus acceptum Francisco retulit. Qui velut alter Moses, ipsis cum perfido hoste bellantibus, Diuinam opem conciliarat, ut cuius belli fautor extiterat, præcipuus quoque existeret adiutor.

Amboinios reuifit, atque omni ope iuuat.

Cap. VI.

INTERIM re Christiana in Ternate insula satis aucta stabilitaque, Amboinum repetiit renaugaturus in Indiam: ac Societatem cui præerat, nouorum aduentu sociorum satis iam auctam longo interuallo reuifurus. In medio cursu rectoribus hilariter inter se colloquentibus, Franciscus è confessu repente exiliens summo impetu atque angore animi exclamat. **I**ESV bone, quid hoc est? illi hominem occidunt. Confestim cæteri rei nouitate permoti ad Xauerium accurrere, quid tandem rei sit percontari. Tum ille cum ad sese rediisset; re dissimulata, nihil esse respondit: seque in eorum cœtum comiter sessum recepit, perinde se gerens, quasi nihil ipse aut fecisset insolitum, aut dixisset. Cæterum res ab illo cælata paruo intermisso spatio patefacta est. Ut nauis ad Amboinum appulit, comperiunt Lusitanum hominem ibi a prædonibus interfectum eo ipso tempore, quo Xauerij clamor ad eorum aures acciderat in naui. Erant in portu Amboini Lusitanorum onerariæ quatuor. Franciscus igitur caritate ardens rationem iniit incolas pariter atque aduenas quam maxime iuuandi, quoad facultas nauigandi in Indiam foret. Itaque siue paupertatis studio, siue portus vicinitatem secutus, in ipso littore, sibi ac socio modicam è stramentis extruit casam. Huic eodem opere sacram ædiculam adijcit, ubi nautis & classiarijs Confessionis & Eucharistiæ Sacramenta ministraret. Opere absoluto, in ijs quæ dixi officiis assiduus erat, plures quoque capitali odio dissidentes adducebat ad pacem.

Aegro-

Aegrorum præcipue commodis, & scilicet saluti seruebar, quo in numero vnus erat grauissimo implicitus morbo; hunc non prius Xauerius quam vita ipsa deseruit. Igitur vt is in Francisci complexu spiritum vitæ extremum edidit; ille flens ingentes Deo laudes gratesque egit, quod si nihil aliud, ad miseri illius salutem in Amboinum in tempore reuertisset. Inde Christianorum uicos impigre lustrans, baptizauit infantes, rudes Christianis præceptis imbuit, haud minore cum fructu, quam labore. Concionibus insuper populum a vitijs deterrere, ad honestatem pietatemque impellere institit. Quam porro carus & acceptus summis iuxta & infimis esset, digressus ostendit. Vigesimo quàm venerat die, Xauerius id ipsum prouidens, vt populii complorationem, qualem Ternate nuper expertus erat, in discessu vitaret; silentio de media nocte nauem conscendere parabat. Sed vt difficile est amantes fallere, consilio eius deprehenso, noctu concurritur ad portum. Repente ingens virorum, mulierum, puerorum, seruorum cum ploratu clamor exoritur suam orbitatem ac solitudinem lamentantium, talemque virum ac patrem ab se diuelli, & abrumpi querentium. quibus ille querelis nocturnoque tactus gemitu, obortis lacrymis dum flentes sigillatim amplexans solatur, ægrè sanè ab inhærentibus sibi tamquam a visceribus suis auelli potuit. Ad postremum exorato Sacerdote quodam, ut per binas illis horas quotidie operam daret in exercendo catechismo, omnes dimisit monitos vt Christianæ doctrinæ exercitationem haud segniter vrgerent. Aderat iam tempus profectiois, cumque essent multæ Lusitanorum naues ad iter paratæ, Xauerius in regiam inuitabatur, quæ permultos vehebat eius studiosos amicosque. Ille tamen sæpius enixiusque inuitatus constanter abnuebat. Nauarcho causam cur tantopere recusaret rogitanti, haud dubie futura diuinitus prælagiens animo, pertimescere se ait, ne quid onerariæ illi in itinere accideret incommodi; neue ab eis diuina maiestas alicuius delicti expeteret pœnas. Nec vanus is metus fuit. Nauis illa deinde aduersa tempestate ad scopulum appulsa penè deperiit. Cæterum diuinitus (deprecatione fortasse Xauerij) præfenti naufragio erepta diu tenuit cursum. Inde transuerso maris impetu vastas in syrtes acta penitus inhæsit. Iamque non solum onerariæ verumetiam vectorum salus complorata erat, cum in pari periculo parem Dei vices alternantis opem experta, perruptis maris æstu syrtebus euadit innoxia. Franciscus autem ipse qui aliena incommoda prælagierat pro-

P 2 spera

Vaticinia.

Casam sibi extruit in litore. Assiduitas apud ægro-

Amboiniorum in Franciscum amor

Prælagiens animi diuinitas.

spera navigatione usus, quo intenderat sine ulla offensione peruenit. Malacam tenuit anno huius sæculi XLVII.

Malacenses summa ope instruit. Visum Duro socio suo oblatum diuinitus cognoscit. Cap. VII.

In malacensium diuinitus dimittit.

MALACENSES ergo sui per studiosos ex interuallo reuifens benigne ab illis excipitur. Cæterum ipse pristino more, recusato amicorum hospicio, statim in valerudinarium, consuetum hospitium suum diuertit. Eodem tempore Malacam tres alij è Societate IESV appulerant, in his Sacerdotes duo Ioannes Beira, & Ioannes Ribera, quos omnes incredibili animi iucunditate amplexus Xauerius apud se habuit. Inde diebus pluribus ad quietem datis, monitos quemadmodum cum Molucensibus se gererent, in Molucum dimisit ab se sata culturos. Inter hæc ipse ægrotis ministrando, concionando ad populum, militum tollendo simultates, confitentium peccata expiando, catechismum pueris, seruis, idiotis tradendo rem Christianam adiuuare non desistebat. Præcipue mysterium de aduentu Christi Euangelicamque historiam identidem inculcabat Neophytis; ut percepta tantæ rei veritas ex illorum mentibus inanes excuteret fabulas Deorum. Inter quæ veteris instituti sui non minus pij quam salutaris memor, mortuos in purgatoria sede versantes, viuosque letali conscientie vulnere affectos quotidie sub noctem piorum precibus iuuandos curauit. Ciuitas quippe Malacensis Xauerij hortatu certum constituit hominem, qui altera manu laternam, altera tintinnabulum gerens primis tenebris obiret urbem, & in compitis ac triuiis incolarum animos nocturno tintinnabuli strepitu, lugubrique carmine ad id ipsum composito excitaret. Ea res vt admonebat bonos officij, ita improbis timorem incutiebat cælestis iræ. Hoc Francisci institutum ab vrbe Malaca in Indiæ, Moluci, vltimique Orientis urbes atque oppida manauit: hodieque viget magno bono mortuorum viuorumque. Per idem ferme tempus egregium quæ paupertatis Euangelicæ, quæ seueritatis documentum Xauerius dedit. Ioannes Durus (vt antea diximus) eius socius & comes erat. Is Francisci commoditati seruiendum ratus, illo insciente, nummorum aliquid, auidius quam prudentius, a Lusitanis acceperat, elemosynæ nomine.

Quod

Quod vbi rescituit Xauerius (vt erat non minus acer vindex, quam diligens cultor paupertatis) eum protinus in proximam insulam ad breue tempus relegauit. Ea insula e regione portus Malacensis sita, olim non infrequens incolis, illa tempestate deserta erat. Durus igitur cum ibi in æde quadam sacra moraretur Dei parentem (incertum vigilans an somnians) ad aram maximam, loco exornato, in puluino sedentem conspicit. Apud eam puer IESVS erat, qui Durum verecundantem ad matrem suam pellicere conabatur. Illa primo infensam similis eum auerfari ac repellere; deinde pacem ac veniam suppliciter orantem admittere. Ad vltimum certis de vitijs admonitum dimittens simul cum puero IESV sublimis abiit. Res penitus occulta fuit, quam nullus mortalium præter Durum sciret, ipse autem nemini enunciaret. Itaque Malacam deinde reuocatus, cum suâ delicta Francisco de more confiteretur, rem omnem, contra eius præcepta, silentio textit. At Xauerius re diuinitus cognita, sub confessionem ex eo quærit, quid nam rei in desertæ insulæ templo ei acciderit nuper. Mihi vero nihil, inquit ille. Instare benigne Pater: abnuere Durus ac pernegare. Sæpius interrogatus (vt erat obstinato ad rem supprimendam animo) immemor obedientiæ, ac religionis alia omnia respondebat. Tandem Franciscus vt vidit cum duro ore sibi rem esse; vltro ipsemet visum illud narrare orsus, singula persequi capit, non secus ac si præsens adfuisset. Tum vero Durus attonito similis hæsit: mox sacro perfusus horrore omnem rem ordine, vti gesta erat exponit. Ita demum cum Patre redit in gratiam. Cæterum diuinitus expressa veritas illum & Xauerij obseruantiosem fecit, & patientiosem veritatis. Itaque ipsemet Durus Francisco vita functo, hoc quod a nobis memoriæ proditum est, iuratus enarrauit, cum egregia testificatione eius eximia sanctitatis.

Diuinitus cognoscit occulta & absentia.

Malaca in Acenos Christiani nominis hostes classem comparat. Cap. VIII.

SVBINDE noua res incidit, quæ Xauerij nomen Malacæ longe celeberrimum fecit. Res vtique varijs casibus & vaticinationibus insignis, ac propterea fusius enarranda, ne de rei magnitudine narrationis breuitas detrahat. Valida regis Aceni classis e Somatra insula, quam e regione Malacæ esse docuimus

cuius intempestæ noctis silentio Malacam appulerat. Mox diuisa inter barbaros munera, vt pars arcem inuaderent, pars Lusitanas naues, quæ in portu erant, incenderent. Igitur barbari in terram expositi, scalis impigreadmotis, arcem ex improviso occupare conantur. Sed non fefellerunt Lusitanum. Præfidiarj milites propere a vigilibus excitati arma capiunt: hostes ingenti animo repellunt. Haud æque feliciter in portu gesta Lusitana res. Interim miles qui in barbara classe manserat, Lusitanos nautas oppressit incautos: præcipuisque nauigiorum per cæcæ noctis tenebras, iniecit ignem, tanto nauiticis terrore illato, vt consilij, auxiliijque inopes torperent. Itaque barbari Christianarum nauium incendio impune oculos animosque pauerunt suos. Ad vltimum cum ingenti clamore plausuque discedunt, Lusitano Christianoque nomini insultantes, velut præclara parta victoria. Neque eo contenti: in discessu cum piscatores aliquot Christianos forte cepissent, edidere in eos barbaræ crudelitatis exempla. Quippe naribus auribusque & calcaneis mutilatos ad Malacensem Præfectum cum literis mittunt ipsorum sanguine exaratis, quibus superbe contumelioseque eum ad pugnam prouocabant. Perlatæ a piscatoribus ad Præfectum literæ in conuentu militum recitantur. Mouit omnes non minus superba feritas hostium, quam miserabilis species suorum, quos vulnera, & effusus cruor deformauerant: cunctorumque animos misericordia simul indignatioque versabant. Motis forte superuenit Xauerius recens ab re diuina, quam fecerat in suburbana æde Nosocomij, vbi veteri consuetudine sua diuersabatur. Apparebat Acenos ab insito Christianæ religionis odio, contemptuque Lusitanorum talia ausos. Ergo Præfectus (Simoni Mello nomen fuit) Franciscum consulere, quid tandem in tali re ac tempore faciendum censeret. Ille diuino (vt deinde apparuit) instinctu, optimum factu sibi videri ait, classe aliqua raptim instructa abeuntem hostem strenue insectari, vltroque inferendo arma contemptum sui demere: vt malo docti ab iniuria temperent barbari. Id vero eo magis faciendum, quod illam contumeliam non tam Lusitanis, eorumque regi, quam Christo, nominique Christiano illatam esse constaret. Enimuero nullo modo ferendum celebratam Lusitanorum, Christianorumque fortitudinem ad ludibrium recidisse. Quem enim ignorare actum esse de re Christiana, si contemptu, non solum odio apud barbaros laboret? Proinde Christianis militibus dignos spiritus caperent: in barbarum

Barbaræ
crudelitatis
exemplum.

hostem

hostem ducerent alacres, & spei ac fiduciæ pleni, quippe qui et si inferiores viribus, causa tamen, & diuina ope superiores forent. Deum vtique pium bellum pie gerentibus non defuturum & eodem fauente, victoriam pro meliore causa staturam. Auditus est summo omnium assensu Xauerius: cæterum salubri consilio penuria nauigiorum obstabat. Septem omnino biremes hostilis flamma reliquas fecerat, quas tempestatibus laceras, vt bello vtiles forent, resciri oporteret. adeo non armamenta solum, sed etiam aluei nauium quassati erant. Franciscus igitur ostendenti Mello inopiam nauium, est mihi tanti, inquit, vltro suscipere hoc oneris operisque. Quoniam hic & Regis & scilicet Dei maiestatem agi sentio, & in re trepida cæterorum consilia torpent, egomet hoc mihi munus classis comparandæ, te annuente deposco. Exin ad milites versus adiecit. Deus nimirum nobiscum stat, fratres, cuius nomine vobis ego denuncio, ne quenquam metus aliaue res vlla huius gloriosi belli, ad quod vos ille haud dubie vocat, exortem faciat. Quinetiam me comitem ac socium periculorum offero ad pium bellum ituris, vt barbaros istos vlciscamur pij regis hostes, inimicos Crucis Christi. Hæc vox ira militum animos accendit, vt cuncti, velut repentino numinis afflatu, in tam pium bellum nomina certatim darent, haud dubia spe felicem belli exitum futurum, autorem, atque adiutorem Xauerio. Et Præfectus tanto militum, Ducumque consensu lætus Franciscus cuncta permisit. Qui rem omnium sententia difficillimam, comparationem classis in recenti nauium clade, haud animo maiore quam consilio est aggressus. Armentarium inane erat: nec vlla subsidia suppetebant ex publico. Ergo septem Nauarchos nobilitate, ac diuitijs præstantes ex omni numero deligit. Hos nominatim appellat, blandisque dictis amplexus miscens, enixe rogat, vt pro Regis sui, pro Christi communis Domini, pro Christiani nominis maiestate, id quicquid sit siue laboris, siue impensæ suscipiant: septemque illa nauigia bello inutilia singuli singula (suum cuique assignat) instauranda strenue curent, sumptum in eam rem centuplicato scœnore vtique recepturi. His verbis tantus Nauarchorum animis iniectus est ardor, vt certamine inter eos celeritatis orto, intra quatrimum classis instructa omnibus rebus in portu staret. Extemplo Franciscus sua Melli Præfecti affinis classi præpositus: Eique CLXX. Lusitani milites assignati. Iturus erat cum his Xauerius, nisi obnixa Malacensium studia obstitissent. Hi frequentes ad Præ-

Munus cō
parandæ
classis sibi
deposuit.

Ardor Lu-
sitanis mi-
litibus &
Xauerio
iniectus.

Per septem
Nauarchos
locupletes
classem im-
struit.

fectum

fectum vr̄bis coierunt, & quā suam orbitatem, ac solitudinem lamentando, quā denunciando se vr̄bis recta deserturos, si Franciscus vnicum solatium, & columen ciuitatis discederet; tandem vr̄bis, classisque Præfectos perpulere, vt illum in diuersis hominum studijs, consilij ambiguum Malacæ iuberent manere. Xauerius ergo Duces militesque in templum contractos pro concione solatus bonum habere animum iubet. Se quidem quia corpore eos sequi non liceat, animo ac precibus quibus liceat, profecuturum. Ipsos vero sic affectos animatosque esse oportere, vt pro Christo Dei filio in cruce ipsorum causa mortuo, mortem sibi omni voto expetendam putarent. Quocirca ponerent sibi ante oculos illam iuxta amabilem, miserabilemque Domini sui speciem; eamque animo intuentes, capesserent bellum, inirent prælium, consererent cum barbaris manus. Porro inter pugnandum Diuini Numinis implorarent auxilium, satis fidentes Deum pro ipso pugnantibus præsto futurum. Hæc elocutus operam eis dare consentibus cœpit. Inde solennibus mysterijs expiatis, armatosque pergere in impium hostem Deo duce ad exploratam victoriam iubet. Protinus illi diuino instincti spiritu certatim ante præsentem Deum sua sponte profitentur, se pro Christo si res ferat, mortem opperituros. Ergo quia Christo sacramentum dixerant, honorifico sane vocabulo, IESV Christi cohors a Xauerio appellati, ac pleni bonæ spei, multis ciuium prosequentibus, ad classem ducti.

Præcepta militibus ad bellum iuris data.

Lusitani milites Iesu Christi cohors a Xauerio appellati.

Prætoria nauis amissa, duarum trirremium accessionem prædicens ad pium bellum torpentes excitat.

Cap. I X.

SED paratum, ac proclive bellum inopinatus casus inhibuit, vt Francisci virtus ac sanctitas magis eniteret. Ibat iam vexillis, ac festo bombardarum strepitu lata Lusitana classis: & populus Malacensis visendi studio, vt fit, littus omne compleuerat; cum Prætoria biremis inspectante ciuitate, in ipso portu (incertum quo casu) deprimitur; marisque hauritur gurgite, omnium rerum præterquam nauticorum, ac militum damno. Id vulgo prodigium visum. Ergo ciues fremere, illud profecto manifestum esse indicium cælestis iræ Lusitano imminens, si classis in hostem pergeret. Perstringere ver-

bis

Prætoria nauis in portu mergitur.

bi Præfectos vr̄bis classisque, belli exitialis autores. Nec Xauerio ipsi parcere. Cui enim dubium esse, quin flos ille, ac robur Lusitani præsidij ad certum exitium mitteretur, cum hostes nauium, copiarumque robore, non solum numero longe præstarent? En Deum, repræsentato Præfecti, classisque periculo, tantum non voce missa, denunciaſſe, expeditionem illam sibi non esse cordi. Igitur Mellus tantam populi inuidiam, querelarumque procellam non sustinens, nuncium propere ad Xauerium destinat, rogatum vt ad se primo quoque tempore venire ne grauetur. Is Franciscum nactus in Nosocomij ad sacris operantem, voluit e vestigio, id cuius causa venerat, nunciare. Cæterum nutu ab illo inhibitus, ad rei diuinæ finem silentium tenuit. Tum demum Franciscus prius quam ille verbum vllum faceret, Abidum, inquit, ac Præfecto renuncia, me quidem extemplo ad futurum; sed ipsum bono animo esse oportere, quod Deus in ipso temporis articulo suis adsit. Hæc ita dixit, vt apparet, ei rem omnem diuinitus indicatam. Secutus inde nuncium Xauerius offendit omnia plena consternatione tumultuque. At ipse lætitiā, ac fiduciam vultu præferens, Quid est Melle? inquit, tantula res animum frangit tuum? omnipotens est, cuius prouidentia paterna nos protegit. Hæc effatus singulos Duces, militesque amplexatur: & alternis rogans monensque ad tam pium, salubre, & gloriosum opus hortatur. Nec difficile fuit pios animos sacramenti, quo se Christo deuouerant monitos ad officium reuocare. præsertim cum læti omnes alacritate Xauerij, spem magis ipsam, quam spei causam intuerentur. His permotis, ad Mellum redit accensa Ducum militumque studia nunciāns. Gratum id Præfecto fuit Francisci cœptis fauenti. Cæterum ne quid temere fieret, consultari rem, & ad militare consilium primores quoque ciuitatis adhiberi placuit. Dicuntur sententiæ. Quis credat? Urbani extra aleam certaminis futuri, omnes ad vnum expeditionem illam temerariam censebant. Cuius enim consilij esse, sex nauigia classi sexaginta nauium obijcere; & minus CC. milites Lusitanos quinque millibus pugnacium barbarorum? Contra vero Duces vniuersi, primoresque militum pugnae discrimen adituri, omnino pium bellum suscipiendum esse clamabant. Quippe satius ipsis fore, in prælio (si ita res ferat) honesta morte defungi, quam semel datam cælesti regi fidem fallere. Idque adeo certum fixumque esse omnibus, vt nouo sacramento suam Numini obligarent fidem. Ac protinus vniuersi denuo

Absentia diuinitus prospicit.

Eius magnitudo animi in consternatione aliorum.

Deliberatio de bello aduersus barbaros.

Lusitani milites renouant iuramentum moriendi pro Christo.

Q

rite

ite iurarunt, se ad bellum ituros, & si opus sit, pro Christi fide morituros. Cæteris stupore attonitis, Franciscus lætus asurgit: & Ducibus, militibusque collaudatis, illud inculcare cepit, vt spem omnem victoriæ repositam haberent in Deo, cui non esset difficile saluare vel in multis vel in paucis. Nec dubia esse diuinæ opis indicia, quibus crederent Deum stare secum. Pro vna biremi amissa, duas classi accessuras eo ipso die. Nec prædictio sefellit. Ante solis occasum, Lusitanas biremes duas præter Malacam velis ferri conspiciunt. Hæ priuatae erant Iacobi Soarij institoris nobilis. Qui ne portorium Malacæ penderet, rectum tenebat cursum. Cæterum Xauerij rogatu Malacam appulit belli se socium offerens. Ea demum res cunctos spei, ac fiduciae impleuit.

Lusitana classis autore Xauerio, egregiam de barbaris victoriam refert.

Cap. X.

ERGO vniuersis fausta precantibus, alacres gaudio milites vela faciunt, anno seculi huius XLVII. VIII. Cal. Nouembris. Octo erant omnino naues longæ: milites non amplius CCXXX. Quarto die secundis ventis ad Cambilanum promontorium ventum est, intra quod hostem venari a Simone Mello iussi erant. Et Saa Præfectus omni cura vestigans, quam regionem hostilis classis petijisset, comperire nequiebat. Itaque spei irritos domum redire oportebat. Dum tristes inde, flexa retro classe, Malacam repetunt, aduersa tempestat subito coorta subegit eos subsistere complures in anchoris dies. Cæterum ea tempestat reditum morata victoriam adiuuit, incommoda quoque ad bonos euentus diuina prouidentia dirigente. Iam eos cibaria deficiebant, cum remissa aduersi ventivi, ad proxima Ethnicorum amicorum oppida classem applicuerunt commeatum petitori. Necessarijs ad vsum rebus comparatis, cum de Acenorum classe nihil comperirent, Malacensem repetunt cursum. Verum tamen omnium animis spes consequendi hostis magis, quam cura decesserat. Itaque aliquantum inde prouecti ex piscatore cognoscunt, in proximo amne (Perlensi nomen est) Acenorum classem, perpopulata omni circa regione, subsidere in insidijs, ea mente, vt Lusitanas naues, quas e Bengala Malacam propediem ituras fama erat, interciperent

perent: direptisque nauigijs, Christianos omnes ad internecionem cæderent. Ad hunc nunciū Præfectus classis is insperato gaudio gestiens, assumpto splendido amictu lætitiā ostendit suam. Neque eo contentus, large omnibus ad epulas præbitis, milites, naualesque socios benigne tractari; cunctarumque bombardarum dispoſitione effusum classis gaudium significari iubet. victoriam partam, non pugnam instare, diceret. Quod male fortasse commissum Dei prouidentia bene vertit. Inter hæc exploratores ab eo tribus scaphis aduersum subire flumen iussi, totidem hostium scaphas obuias cepere. ex captiuis cognitum, barbaros tormentorum bellicorum strepitu excitos direxisse in pugnam naues, concitatoque impetu in mare ferri, ratos adesse Lusitanam prædam, quam opperirentur. Perlensis amnis, etiam vbi coeretur ripis, valde in latitudinem diffusus, quā irrumpit in fretum, speciem maris facit. Quippe profundo est alueo, nec pro spatio aquarum late stagnantium coeret impetum; sed torrens ac rapidus fertur; nec vsquam aperit vadum. Igitur Saa promontorij, quod in fluminis ripa eminet, opportunitatem secutus, in eius recessu, vbi leniore tractu fluebat amnis, classem impigre ad prælium instruit. mox paruo nauigio singulas biremes circumuectus impense monet Lusitanos Duces militesque. subiret animos dies ille, quo die ante aram sua sponte pro Christi religione, cultuque capita sua deuouerint. ex quo IESV. Christi cohors fuerint appellati. Obuerſetur oculis Xauerius pij belli autor, pro ipsorum salute, ac victoria supplicans. Ne excideret salubre eius præceptum, vt Christum Dei filium Cruci pro ipsis affixum intuentes, pro illius gloria, vitæ immemores fortiter capeſſerent pugnam. Meminissent, quod obliuisci non possent, sacramentum ab se Christo regum regi bis dictum; bis vitas & capita sponte deuota. Pro Deo pie pugnantibus diuinam utique opem non defuturam. Et Xauerij prædictionem haud dubiam illis offerre victoriam, si modo vincere auderent. His accensi vocibus milites conclamant vniuersi. Se vero paratos vitas Christo Domino non semel deuotas reddere: & Xauerij præceptorum memores eiusdem opem, promissumque in prælio expectare. Interim classis hostilis in pugnam directa secundo amne defluebat: horrendoque vlulatu, ac dissono tympanorum strepitu ripæ, littoræque resonabant. Primum agmen ducebat barbaræ classis Præfectus quatuor triremibus Turcicis latera cingentibus. Senæ deinceps biremes nouem, ordinibus sequebantur, omnes in-

Q 2 genti

I. Reg. 6.
14.
Vaticina-
tio.

Cambila-
num pro-
montorium

Tempestat
victoriam
diuinis.

Lusitano-
rum ala-
critis in
stante præ-
lio.

Male com-
missū Dei
prouiden-
tia bene
uertit.

Perlensis
amnis.

Horatio]
Præfecti
Lusitani
ad milites.

Barbaræ
classis ap-
paratus
ad pugna.

genti etiam sclopettorum copia, non modo bombardis affa-
tim instructæ. Ergo Lusitanus Præfectus, vt promontorium
primam barbarorum aciem aperuit, ex improviso cum tribus
navigijs occurrit hosti, cæteris, vt directæ erant in aciem, sub-
sequi iussis. Sorte quadam, seu diuino potius consilio, Barba-
rus furore præceps globos in hostem tormentis omnibus ante
tempus excussit. itaque vano ietu in undas innoxij cecidere.

Certamen
classium.

At librator Lusitanus ingentem globum maiore bomba ex-
cutiens Prætoriam Acenorum nauim tam certo percussit ictu,
vt eam deprimeret mergeretque. Id non omen solum, sed ini-
tium victoriæ, ac summa certaminis fuit. Quippe Turcicæ tri-
remes cursum inhibentes, omiſſa pugna, Duci ac cæteris præ-
marijs viris natantibus opem ferre cœperunt. Id exitio fuit ip-
ſis, classiſque. Nam Turcæ suas triremes in obliquum statue-
rant, bonamque fluminis occupauerant partem, vt aduantes
exciperent periculi quod ipſis instabat obliſi. adeo eis Deus
eripuerat mentem. Ergo barbaræ sex biremes, quæ primum
agmen subſequebantur, secundo amne delatæ in Turcicas tri-
remes incurrere: cæteræque deinceps biremium acies inci-
dere in priores. Incuti puppibus præoræ, quiſque anteceden-
tes vrgebant, ipſi a ſequentibus premi. Collidi inter ſe nauigia,
abſtergerique inuicem remi. crederes inter duas claſſes ef-
ſe certamen. Senſit Luſitanus manifeſtam ſuperam opem. nec
deſiit diuinitus oblata victoriæ. Extemplo ſalutare I E S V
nomen inſclamans, explicare aciem; hoſtilemque claſſem ſibi
mæt cohærentem, & impeditam ad pugnam, vndique vno tem-
pore inſeſſere bombarbis cœpit. Ter eſtuſa in hoſtem omnium
tormentorum præceſſa. Telum nulum in conſerta nauigia
miſſum incaſſum cadebat. naues virique impune petebantur.

Turcicæ
biremes
barbaris
auxilio ſunt

Barbaro-
rum nauis
in uicem
impliata
conſiſtan-
tior.

Barbara
claſſis im-
pune a Lu-
ſitana op-
ugnatur.

Barbaro-
rum cla-
ſſis.

Quocirca breui nouem nauigia hoſtium demerſa, plura affliſta
cum ingenti barbarorum ſtrage. Præſentis periculi facies ſu-
perſtitum animos horrore perſtrinexerat. Itaque plerique re-
migum, ac milieum proieſtis armis, pauore eaci in rapidum
flumen deſiliunt, natatu eſſugium petentes. ſed fruſtra. Om-
nes ad vnum fluminis impetu abreptos rapidi vortices hauſere,
ne nuncio quidem tantæ cladis relicto. Luſitani paræ tam in-
ſignæ, incruentaque victoriæ, Deo cuius præſens auxilium in
prælio experti erant, enixe gratulantes ſpolia hoſtium legere
cœperunt. Nec fuit prædæ minus quam gloriæ. Vniuerſa claſ-
ſis, præter decem illas naues in prælio demerſas, in poteſtatem
redacta. Bombardæ iuſtæ magnitudinis ad CCC. captæ. Ad

Inuentio
victoria.

Præda in
gna.

hæc

hæc ingens vis armorum, & cuiusque generis prædæ. Com-
pertum ex captiuis eſt ad quatuor barbarorum millia ea pugna
in certamine interiſſe. In his maximum nobilium numerum ex
cohorte Aceni regis: complures etiam Turcas Ianizarosque.
Egregia fama victoriæ regionem illam ſtrenue diſcurrit. Igi-
tur rex Perlenſis, quem metus Acenorum in tutiora loca com-
pulerat, hoſtium clade erectus audere cœpit. Et Acenorum
præſidium, quod propter Perlenſem amnem relictum erat, va-
lida manu ex improviſo aggreſſus occidione deleuit. Prædam
ablata recepit. Et valuit apud barbarum regem memoria
dati etiam a non cogitante beneficij. Mox ſimul victoriæ gau-
dium, ſimul gratulabundus ad Luſitanæ claſſis Ducem libera-
torem ſuum tendit. ſeque vltro pro tam inſigni Luſitanorum
merito, Luſitani regis ſtipendiarium facit. Hic reportatæ
Franciſco auctore victoriæ cumulus fuit. Saa claſſis Luſitanæ
Præfectus his rebus ita geſtis, xxv. naues ex omni hoſtilis claſ-
ſis numero ſelegit, quas ſecum deduceret. cæteris, quod inu-
tiles viderentur, iniecit ignem. exin præda & gloria onultum
deportat exercitum.

Numerus
barbarorum
in prælio
exiſtiſſis.

Rex Per-
lenſis ul-
tero ſe Luſi-
tani regis
ſtipendia-
rium fa-
cit.

Xauerius Malacenſibus partæ victoriæ cuius auctor fu-
erat vates extitit. Cap. XI.

H AEC vnus ac dimidiati menſis ferme ſpatio geſta.
Quo tempore Franciſci victoriæ a Deo precibus expo-
ſcentis inuicta conſtantia extitit. Non priuatiſſimum ſolum caeſte
numen propitiabat ipſe; ſed etiam publice populum ad idem
faciendum identidem incitabat. Bis quippe in hebdomada,
die Dominico ac feria ſexta concione in Malacæ habebat ad
populum. Et ſolenne illi erat in perorando rogare concio-
nem, vt pro Luſitanæ claſſis victoriæ de barbaris ſemel Patet,
& Aue, ſecum orarent. Paruit initio populus non inuitus per
XV. aut XX. dies, quoad ſcilicet ſpes fuit victoriæ. Cæterum
cum per id tempus nullus omnino de claſſe nunciuſ afferretur;
ſuſpecta noſtrorum clades multos ciuium a pio institu-
to auertit ac penitus alienauit. Auxit Malacenſium ſolicitu-
dinem diſſipatus temere a Saracenis accolis rumor, Luſitanos
prælio victos ab Acenis, & occidione occiſos. Falſo rumori
fidem vera opinio faciebat. Namque hoſtes pugnaciſſimos,
& longe ſuperiores viribus eſſe conſtabat. Ergo ciuitas omnis

Franciſci
preces pro
victoria.

Moror Ma-
lacenſium
ex falſo Lu-
ſitana cla-
ſſis nun-
cio.

morore

mœrore afflicti : matronæ effusa in lacrymas virorum, liberum, cognatorum interitum, suam orbitatem, ac solitudinem deplorare. Præfectus ipse vrbis, quod cladis autor haberetur, oculos declinans civium, publico carere. Inter quæ Franciscus de more verba faciens ad populum, spe meliorum inanem mœrorem abstergere conabatur. Et nunc in quosdam qui sortibus ac beneficijs Lusitanæ classis euentum exquisierant inuehebatur, eorum superstitionem vehementer accusans : nunc ciues quos diuinæ providentiæ immemores plus æquo suorum curâ sollicitaret, graviter increpitos ad spem erigebat. Ad ultimum perorans omnium preces, ad impetrandam a Deo victoriam exigere non desisteat : etsi non erat nescius suam illam rationem in multorum odia, incurrere frementium, illas preces quæ exigenter, pro cæcorum venia potius, quam pro virorum victoria fundi oportere. Sed brevi Xaverianæ vaticinationis fides extitit. Aderat iam dies memorabili victoria insignis futurus : Franciscus igitur eo ipso die (forte Dominicus erat) in templo concionem habebat. Et erat eadem hora, qua se Lusitana classis parabat ad pugnam. Igitur inter perorandum ad Christi crucifixi effigiem repente orationem, seque conuertit : Diuini spiritus instinctu cum effusa corporis iactatione vaticinans, primum classum congressum verbis describere per ambages cœpit, auditoribus admiratione defixis. Inde ardentibus oculis vultuque, effusus lacrymans exclamare. O IESU Christe Deus cordis mei, obsecro te quæsoque per supremos vitæ tuæ cruciatus, ne deferas, quos tuo sanguine redemisti. Hæc & alia quæ sancto viro hinc merus, hinc spes in tali re ac tempore subijciebat, elocutus inclinatum ac deficientem corporis iactatione caput summa suggesti sponda paulisper excepit. Exin, velut ex ingenti defatigatione requievisset, caput artollens subito proclamat, vultu alacri latoque. Nunc demum, Malacenses, mœrore deposito, iucunditati vos ac lætitiæ date. Modo hostem nostri incruento quidem prælio deicerunt, non amplius tribus e nostris desideratis, tantulo impendio tam insignis victoria stetit. Nec mora iam victoria oantes, hostium spolijs, prædaque onusti cum captiuis nauigijs reuehantur domum. Propediem (certumque designauit diem) aderunt incolomes; Agite dum ergo & Deo victoriæ autori gratulantes semel orationem Dominicam, Angelicamque salutationem pariter recitemus : iterumque pro nostris qui in pugna ceciderunt. Francisci prædicationem non edicta solum

Malacenses solatur

Lusitanæ classis vicioria pro spici ac predicti.

Vaticinatio.

lum supplicatio, sed ingens etiam concionis admurmuratio ex cepit. Tantique viri autoritas, hilaritasque oris inuitata omnium excitauit animos mœrore torpentes. Viris expectatione erectis, eadem die matres familias separatim in alio templo pro concione solatus est : diemque ipsam definiuit, quo die certus ad eas de suorum incolumitate, ac victoria nuncius esset venturus. Prædicationem omni ex parte exitus comprobauit. Biduo, triduoque intermissio, nuncius adfuit partæ victoriæ, nuncium victores ipsi cum ingenti præda, magnoque numero captiuarum nauium secuti. Immensum scilicet velut ex insperato gaudium Malacensibus affulsit, adeo res ipsa expectationem omnium vicit, cum ab octo nauigijs naues XXV. captiuas agi viderunt. Confestim igitur victoriæ classi ad urbem applicanti cuncta ciuitas ab ingenti metu alacris se se obuiam effudit. Franciscus in primis magna victoriæ ac lætitiæ pars procedit ad littus. Egressum in terram Ducem, aliosque primores classis gratulabundus amplectitur. Inde in communi gaudio & gratulatione cum tempus victoriæ accuratius exquiseretur; non tantum dies constitit, verum etiam res ipsa mirifice cum prædicatione conuenit Xaverij. Eoque plus admirationis res habuit, quod locus vbi pugnatum erat, amplius CC. milia passuum aberat Malaca. Ex eo tempore Franciscus Malacæ haud magis sanctitate, quam vaticinatione conspicuus fuit. Cæterum iisdem temporibus sanctitatis eius fama Orientem peruagata ex vltimis terris homines ad Xaverium visendum exciuit.

Vaticinatio.

Lætitia Malacensibus ex suorum victoriæ.

Octo Lusitanorum nauigia XXV. captiuas barbarorum nauis agunt.

Anger Iaponæ Francisci congressu ad Christum conuertitur. Cap. XII.

MENSIBVS circiter quatuor in Malacensi ciuitate iuanda consumpris, nauigandi facultatem nactus in Indiam cogitabat, cum ad eum Malacam Iapon quidam Anger nomine, inde vsque ab Iaponia venit, vir domi suæ honesto loco natus; & ingenio singulari præditus. Causa veniendi fuit, ut animi vulneribus, quæ iuuentutis infixerat feruor, ab eo peteret medicinam. Quippe homicidio facto in Iaponia, conscientia stimulis, inimicorumque telis pariter exagitarus, ad Bonziorum (religiosi apud illos homines sunt) cœnobium confugerat; simul conscientia remedium & vitæ per fugium quæ-

Bonzij Iaponum Sa cerdotes.

rens. Sed vtraque eum spes fefellit, atque id ipsum ei saluti fuit. Cum nihil opis ac præsidij in Bonzijs reperisset, alienato ab illis animo, externa auxilia circumspici cere cœpit. Per opportune eo commercij causa naues aliquot appulerant Lusitanorum, e quibus Alfonso Vazius illi antea notus, re cognita, pro veteri amicitia, vitro suam obtulit operam, si occulta fuga subtrahere se periculo vellet. Ille enimvero gratijs actis se eius liberalitate ostendit vsurum. Itaque Vazius prospiciens animo suam nauim diutius ibi in negotijs expediendis moraturam, vt primo quoque tempore amici hominis saluti consulere, Ferdinando Aluaro necessario suo ex alio portu soluenti in Indiam, eum per literas commendat diligenter: commendatitias literas Angeri ipsi tradit. Eas ille nocte intempesta cum perferret, gemini cognominis errore deceptus Georgio Aluaro nauarcho reddit, errore salutari. Is hominis Iaponis demerendi occasionem ne utiquam sibi prætermittendam existimans, errore dissimulato; per humaniter exceptum auexit eo consilio, vt Malacam ad Xauerium familiarem suum adduceret. Itaque vt erat vir pius, vel Angeris sibi conciliandi, vel ad Christianam religionem præparandi studio, multa ei tum de insigni Xauerij sanctimonia, rebusque gestis: tum de Christianorum institutis identidem exponebat in via. Anger ergo talis & viri & instituti cognoscendi avidus Malacam properabat Xauerium quem tanquam diuinaum hominem ex Aluari ore mirabatur, aliquando videre & audire festinans. Cæterum iniecta mora eius cupidinem, primo vt fit, turbauit, deinde magis accendit. Malacam Anger aliquot mensibus ante Francisci ex Moluco reuersionem appulit. Ibi eum audivissime queritans, reperit iam diu abesse Malaca. Quocirca re infecta, domum repetere decreuit tristis admodum frustra tam longo itinere suscepto. Abest quippe Malaca ab Iaponia leucis circiter, DCCC. pari fere spatio Indum inter, & Iaponiam sita. Malaca ergo cum soluisset, ad Sinarum fines trium fere mensium navigatione traiecit leucas a Malaca circiter D. Ibi paulisper subsistit, in Iaponiam (ea inde aberat millia passuum fere DCCC.) propediem transmissurus. Ab Sinis deinde profectus, sexto, septimoue die in conspectum iam venerat Iaponia; cum repente aduersus ventus quasi dissuasor consilij obstitit: fœdissimaque totius quatridui tempestate iactatum in eam ipsum Sinarum portum reiecit, vnde conscenderat. Ibi ei incerto iam animi fluctuantique non sine Dei vtique consilio, idem ille Alfonso

Anger Xauerii al- loqui expe- sit.

Malaca quam lō- ge absit a Iaponia.

Dei promi- denia.

sus Vazius fit obuiam, qui ei autor fuerat Iaponia excedendi. Huius ergo suasu Malacam, quo iam Xauerius aduentare ferebatur, reuertitur anno seculi huius XLVIII. Egrediens e nauis, Georgium Aluarum, a quo primum ex Iaponia deportatus fuerat, mira opportunitate offendit. ex eo cognoscit de aduentu Xauerij. Georgius igitur Angeris reditu mire lætus, eum continuo in templū ad Franciscum, cuius causa venerat, deducit; qui sit, quid velit, exponit. Tum ille quasi diuinans fore, vt per eum viam sibi fieret in Iaponiam, quantum ex hominis Iaponis aduentu percepisset voluptatis, haud sane obscure vultu, verbisque declarauit. Et Anger haud rudis Lusitanicæ linguæ, sine interprete cum Francisco agere de suis rebus cœpit. Quem ille benigne exceptum, & indulgenter habitum ita diligenter Christianis mysterijs ac præceptis excoluit, vt omnibus ex eius animo scrupulis exemptis, quædam semina piæ beatæque insereret vitæ. Itaque Anger ex aspectu & consuetudine Xauerij maximum se vitæ & peregrinationis suæ fructum cœpisse præ se semper tulit. Simul illud mêmorabat, totam itineris sui rationem haud dubie administratam diuinitus, vt audius arriperet, quod diutius expetisset. Et eius cupido discendi, se prodidit breui. Nam catechismi explicationi cum interesset, sua sponte symboli capita in codicem relata in cœtu populi, homo id atatis subinde recitabat memoriter. multa quoque percontabatur, multa obijciebat, non minus prudenter quam acute. Iapones in scribendi ratione longe a cæteris nationibus abhorrent, quippe a summo orsi directo ad ima descendunt. Id Franciscus in Angeris libello ob rei nouitatem miratus, querit ex eo, cur nostro more non scriberent. & ille quin vos (inquit) potius more nostro, naturam vtique magistræ sequentium? Namque vt hominis caput summum est, pedes imi, sic par est in scribendo a summo deorsum directo ferri hominis manum. Xauerius igitur cum magnæ indolis specimen ex Angeris didicis, factisque cepisset, rursus institit querere, an Iapones si Euangelium ad eos deferretur, id accepturi viderentur. Tum ille non protinus eos quidem his, quæ dicerentur assensuros ait, sed tum religionem ipsam, tum vero vitam dicentis exploraturos. Cuius si & doctrina percontationibus, & vitæ probitas experimentis illorum satisfaceret, ad vltimum (vt gens vniuersa duce maxime sequitur rationem) re cognita atque perspecta, adultos haud grauate ad Christum aggregaturos se. His vocibus excitatus Xauerius, & simul

Xauerius Angeris aduentu lætatur.

Angeris cupiditas discendi.

Iapones scribendi ratio.

Vita probitas doctrinæ re spondens.

mercatorum mira quædam de Iaponum indole prædicantium sermonibus accensus, Iaponiæ Euangelio imbuenda animum adiecit. Octavo quæ Anger Malacam venerat die, eum Franciscus ex itinere Neophytos Comorinenses reuifurus vna cum eodem illo Georgio Alvaro Goam præmisit, in Goensi Collegio Christianis mysterijs institutisque accuratius excolendum. Cæterum ipse Malacensi ciuitati efflagitanti, vt duos e Societate Malacam mitteret, qui suo loco eadem pietatis munia exequerentur, negare non potuit. Extemploque Sacerdoti cuidam indigenæ mandauit, vt sui muneris vicarius, Neophytos tantisper antemeridianis erudiret horis.

Tempestate perfunctus Comorinensibus socijs præcepta tradit. Cap. XIII.

INDE nauim conscensurus nauicularium exorauit, vt pueros quosdam (eos e Moluco abduxerat in Goensi Collegio instruendos) deueheret in Indiam. Quos illi committens repentino diuini spiritus afflatu, ter denuntiavit, male se metuere ne magnum illi itinere ea nauis acciperet incommodum. Nec vana denuntiatio cecidit. Insulam Ceilanum nauis præteriens hæsit in syrtibus: iamque spes salutis nulla erat, cum repente B. Mariæ ope simul ab omnibus implorata, diuina benignitate periculo eripitur, & Cocinum appellit incolumis. Haud secundiore cursu, sed meliore conditione nauis vsa, quæ Xauerium vehebat: per triduum teterrimam tempestate vexata est, vt vectores iactura iam facta, mortem in horas ac momenta singula expectarent. At Franciscus intrepidus ad ea quæ cæteros terrent, sedato animo cælestes omnes ordine deprecari, cælestiumque Regem ac Reginam impense inuocare institit. His ille deprecatoribus præsidijque septus (vt ipse postea indicauit) longe maiore lætitia affectus est in ipsa tempestate, quam deinde tanto defunctus periculo. Quippe in summa illa omnium trepidatione vitæque discrimine, tantum diuinæ hausit dulcedinis, vt eodem tempore cæteri præ mœrore, ipse præ gaudio ingentem vim lacrymarum profunderent. Itaque Deum vehementer orabat, vt i eum, si ex illa eximeret tempestate, in alias consimiles, aut etiam grauiores conijceret; dummodo suis periculis aliquam diuinæ gloriæ nauaret operam. Crederes Xauerij patientiam cum diuina liberalitate certare, illo in Dei gratiam acerbissima expetente, Deo contra iucundissima submi-

Diminatio præsentis animi.

Magnitudo animi in tempestate periculo.

Solacia in periculis.

subministrante. Indiam vt attigit, Comorinensium Christianorum vicos, qui velut primi suæ industriæ foetus, in primis ei cordi erant, obire strenue cœpit. Ibi sociorum aliquanto plus reperit, quam discedens reliquerat. Quocirca Goam prope-rans illorum fidei ac prudentiæ multa permisit: pro vsu autem quem eius gentis habebat, saluberrima illis præcepta tradidit. Quorum hæc erat summa, vt recens natos infantes ostiatim conquistos baptismo expiarent, ne forte eius ætutulæ salus parentum aut Sacerdotum socordia periclitaretur. Vti pueros gregatim Christianis mysterijs, ac præceptis quam diligentissime imbuerent, quod teneræ ætatis institutio vel plurimum momenti ad honestam beatamque faceret vitam. Iuberent præterea Dominicis, ac festis diebus omnes (præmonitis magistratibus, vt pietatis cultusque in Deum exemplum cæteris proderent) ad sacram ædem orandi diuinique uerbi audiendi causa conuenire: atque inibi publica vitia publice increpantes ab ijs auditores deterrerent, propositis & huius & æternæ vitæ supplicij pœnisque. Cognoscerent insuper qui inter se similitates atque inimicitias gererent: ac viros Dominicis, mulieres Sabbati diebus in templum conuocatos reducerent in gratiam: si quis casus difficilior incidisset, ad Lusitanorum referrent Ducem. Stipem vero ad pauperum subsidium a viris feminisque collatam ita diuiderent egentibus, nihil vt omnino eius apud se residere paterentur. Aegros subinde viferent, & Euangelio super eos recitato, eorundem animos rite curarent: morientibus adessent, mortuos sepelirent. Viris autem feminisque separatim edicerent, vt suorum quisque ægrotantium numerum deferrent ad se: & simul hoc eis denuntiarent, quorum nomina delata non forent, eos Christiana sepultura carituros. Cum Lusitanis hominibus nullos nisi de pijs rebus, diuinisque sermones haberent; ne inania colloquia (vt plerunque fit) Sacerdotalium munerum occuparent locum. Lusitanorum Ducem amice tractarent comiterque; & cum eo quauis interposita offensione, pacem & amicitiam retinerent. Idem quoad eius fieri posset, etiam cum cæteris quoque seruarent Lusitanis: eosque omni ratione ad Confessionis & Eucharistiæ frequentationem perducerent. Indigenis Sacerdotibus enixe pijs in rebus fauerent: eosdemque ad frequenter peccata expianda, & rem diuinam faciendam pellicerent. Cauerent ne quidquam cuiquam, quod illorum existimationem lædere videretur, narrarent, scriberentue, præterquam ei qui remedium

præcepta socijs Comorinensibus data.

Sacerdotibus fame maxime parcendum.

(si quando res posceret) afferre posset. Ut videlicet Sacerdotum vitia is sciret vnus, qui posset etiam curare. Ne de Neophytis apud Lusitanos, neu de Lusitanis apud Neophytos detraherent; sed vtroque collaudarent apud alteros, vt vtrique mutuae imitationis studio tenerentur. Nusquam cuiusvis Dynastæ, aut Regis accersitu, nisi potestate facta ab eo Patre, qui illi præfesset oræ, discederent; sed obedientiæ memores rem integram ad eundem reijcerent. Præcipue vero efficerent, quoad eius fieri posset, vt diligerentur ab omnibus: nulla quippe re magis animos hominum flecti in omnes partes, quam amore. Quocirca homines traherent in funiculis Adæ; nullamque omnino (nisi consulto Comorinensis oræ præposito, cuiquam infligerent pœnam. Quibus ex præceptis Xauerij, non solum quales socios esse vellet, sed qualis esset ipse, intelligi licet; quippe cum optimus magister ex suis factis præcepta depremeret.

*Alij apud
alios col-
laudandi.*

*Amore ho-
mines re-
gendi.*

Goam reuersus res Indicas componit.

Cap. XIII.

HISCE præceptis datis, Antonium Criminalem Parmensem, eum, qui deinde primus e Societate IESV deportatum Martyrium ex India, Comorinensi oræ præficit. ipse in exitu Februarij mensis anno post Christum natum MDXLVII. venit Cocinum. Ibi otium nactus, missis in Lusitaniam ac Romanam literis, quam maximum Sociorum numerum atque ipsum Simonem Conimbricensis Seminarij curatorem ad culturam inuitauit Orientis. Regem quoque Lusitaniæ commonefecit, vt sui officij memor Indicis Lusitanorum præsidij concionatores idoneos curaret, ex quibuscunque religiosorum hominum familijs: Præfectis quoque & procuratoribus suis in India seuerè ediceret, vt omni ope propagationem iuuarent religionis: & scilicet Neophytos tegerent, fouerentque. Non aliam vtrique potiorem esse Christianæ fidei proferendæ viam. Simul ab eo petijt, vt popularium suorum vicem miseratus, Lusitanorum indigenarumque pupillis instituendis domicilia certis locis, vestigaliaque attribueret. Inde Cocino cum soluisset, Cranganorum venit: oppidum id est Lusitanorum a Cocino millia passuum circiter XV. Cranganoro deinde profectus, Goam Martio mense iam inito peruenit. Erant tum in

*Francisci
literæ ad
Regem Lu-
sitanie.*

Goano

Goano Collegio e Societate complures. P. Paulus alumnorum cultos, Franciscus Peres eorum magister, P. Nicolaus Lan- cellottus Rector sociorum partim recentium a Lusitania, partim adscitorum in India. Quorum plerique Xauerium famam duntaxat cognitum de facie iam nosse diu cupiebant. Franciscus igitur peregre rediens tum a veteribus, tum a nouis socijs incredibili amore, & gaudio tanquam communis Pater exceptus, opportunam Cosmo Turriano lucem ac salutem attulit. Is in insula Amboino (vt supra ostendimus) egregiam Francisci sanctimoniam admiratus eisdem expetierat Societatem. Inde Goam profectus in Collegium receperat se, vt Dei voluntate per exercitiorum spiritualium meditationes explorata, de suæ vitæ ratione tandem statueret. Sub finem eiusmodi commentationum cum grauissimis curis incerto fluctuaret animo; repente Francisci quasi felicitis sideris aspectu tranquillitatem mentis consecutus, semet Societati haud cunctanter addixit. Iam alumnorum Seminarij satis exstabat fructus. Nam præter interpretes ac sacerdotes, qui inde euocati adhuc in orâ Comorinensi haud segniter versabantur, plures alumni iam adulti in suburbanos vicos emissi multos subinde Ethnicos Goam adducebant Christianis sacris initiandos. Quibus rebus lætus Xauerius operæ pretium duxit intentiore cura erudiri alumnos tanto vsui futuros. Inter hæc Ioannem Castrum Proregem Indiæ maleuolorum sermonibus alienatum minus fauere Societati sentiens, primo quoque tempore eum conuenire, ac placare decreuit. Sed haud parua dictu res interuenit, quæ accensum eius in meditando studium ostendit. Andreas quidam Indus Goani Collegij alumnus erat, idemque Francisci comes. Huic ille a prandio de more operam celestium rerum meditationi daturus præceperat, vt simul atque altera post meridiem hora audita foret, ipsum commonefaceret sedulo. Quippe sibi conueniendum esse Proregem super re magni momenti. Paruit Andreas, ac præstituto tempore ad Franciscum in cubiculum adit. Repertit hominem sedentem ardenti vultu, a pertis oculis, alienatisque a corpore sensibus. oculorum auriumque vsu amississe eum ctederes. Igitur Indus sapius voce nequicquam compellatum, cum non vehementius excreando, non obstrependo pedibus, non fores quatiendo eum excitare potuisset, tactu excitauit. Hæc inter, quarta iam a meridie hora data erat. Itaque eius quoque rei admonitus Xauerius confestim ire ad Prætorium pergit. Cæterum idem

*P. N. J. Lan-
cellottus
Collegij
Goani Re-
stor.*

*Cosmus
Turrianus
ab anxie-
tate ani-
mi vindi-
catur.*

*Goani Se-
minarij
fructus.*

*Proregem
reconcilia-
t Societati.*

*Pame-
diana me-
ditatio.*

*Diuina
meditans
abstrahi-
tur a sen-
sibus.*

Per vrbe
errat alie
naris e su-
scipio iii-
nere sensu-
bit.

idem ille animi sensus atque ardor alienatam a suscepto itinere mentem agebat. Quocirca errabundus per urbem reliquum dici meditando consumpsit. Iamque nox appetebat, cum Pater comitis admonitu ad se redijt, ac semet aberrare aliquando sensit. Proinde ad comitem versus, alio die, inquit, cum Prorege agemus, hunc enim diem sibi Deus vindicauit. Postero igitur die Proregem adit, placatque.

*Duos Lusitanos à perdita vita ad honestam
reuocat. Cap. XV.*

Tempes-
tiua deli-
ctorum dis-
simulatio,
plus valet
quam re-
prehensio.

S Vbinde comperto veterem amicum in ancillarum amores. effusum insanire, eum de industria sub meridiem conuenit: pransuroque superneniens vltro se offert hospitem conuiuamque. Videbat ille Xauerium haud sane tempestiuum conuiuam fore. Sed abnuere non ausus comiter excepit eum simulatis obsequijs, compositoque ad hilaritatem vultu motum animi tegens. Apparato prandio pariter accumbunt. Formosa ancilla, eademque hospitis pellices ministrant. Ceperat dominum verecundia, quod nemo præterea domi seruus esset, & tanta ancillarum copia ipsum insignis intemperantiæ suspectum facere poterat. Ergo cum Xauerius dissimulans super mensam de ea re verbum nullum fecisset; sub prandium obiurgationem extimescere hospes velut in manifesto flagitio deprehensus. Cæterum Franciscus gratijs actis, & illi ancillisque bene precatus discedit. Plus dissimulatio ad corrigendum amicum valuit, quam obiurgatio valuisset. Hospes metu liberatus, cum tantum, adeoque manifestum probum ac dedecus tacitum tulisset, de cætero fidentius Franciscum adire: sua sponte domum inuitare, & adducere conuiuam cepit. Et ille benigne eum accipiens, ac blande salutans identidem sciscitabatur, qui tandem valerent illæ eius sorores germanæ. Nec quicquam vltra adijciebat, aculeum in illius animo reliquisse contentus. Nec frustra id fuit. Paucis intermissis diebus, venit hospes ad ædem S. Pauli, euocat Xauerium. Protinus ad eius pedes prouolutus. En Pater, adsum, inquit, imperata facturus. Enimvero tuum illud silentium tantis clamoribus meam perculit mentem, vt diés noctesque agitata non queat vilo modo consistere. Proinde gratissimum mihi erit, si de meis rebus, ex Dei gloria, anim que mei salute statueris. Ergo Francisci iuasum de peccatis rite confessus, pellices enuptas ablegat, inique rationem vitæ honestæ piæque eodem Xauerio magistro. Nec

Xauerij
lentium
clamat.

vero is amicis modo ac familiaribus, sed etiam alienis, quorum salus deposita ac desperata videretur, omni ope subueniebat. Lusitanus miles classiarius erat pene ad extremum perditus, qui fatiscente spe salutis iam duodeuigesimum annum sacra abstinebat confessione. Iamque nauim conscenderat cum classe ad fretum Mecanum iturus, cum Franciscus de illo forte cognouit. Igitur eius salutis audius, eadem nauim impigre conscensa, socium se illi nauigationis adiungit. Inde comiter appellando, assidendo ludenti, omnibus obsequijs demerendo, hominem adeo sibi deuincit, vt iam vltro ab eo expetatur, colaturque. Vbi maturum visum est exsequi, quod animo destinabat; adoritur incautum. Et sermone de militia periculis illato, amice eum percontari cepit, vt paratus esset ad mortem, quam mortalitas quidem effugere non posset, militia etiam accerferet? Quampridem delictorum confessione animum expiasset, scelerumque vindicem placasset Deum? Ad hæc ille ingemiscens. Plurimos iam annos in flagitiorum cæno hære se ait sacræ confessionis exortem. Magis id adeo aliena culpa, quam sua. Quippe ante classis profectionem, sibi certum fuisse, conscientiam tot flagitijs, ac sceleribus exonerare: sed peccata confessio absolutionem à Vicario negatam. Nec iam spem vllam salutis ostendi. Tum Franciscus depositorum medicus animorum vnicus, mirari se dicit tantam illius Vicarij seueritatem, si quidem ipse rite confessus esset. Inde bono illum animo esse iubet, faciles se aures daturum pollicens. Ac monito, vt peccata omnia ab vltima pueritia, quoad eius consequi posset, in memoriam reuocaret, facilem, commodumque præscribit modum. Quod ille ad spem salutis erectus per multos dies fecit libenter, seduloque. Iamque satis erat paratus, cum classem ad subsistendum obuix urbis opportunitas inuitauit. Multis ergo in terram egressis, Franciscus quoque cum milite descendit. Ibi remoto ab arbitris loco, operam dare confitenti cepit. Et veram esse poenitentiam ostendebant crebri gemitus ac lacrymæ confessionem subinde interpellantes. Qua tandem peracta, Franciscus eum absoluens, Pater, & Aue semel orare iussit; se de cætero pro illo satisfacturum Deo. Protinus milite relicto, se in proximum insinuat saltum. Ibi nudato corpore, tergum aculeato flagello acriter pulsare: nec finis aut modus verberibus fieri. Interim miles imperata prece perfunctus, Patris vestigia sequens deuenit ad filuam. & plagarum crepitus eum ad Francisci latebram perduxit. Qui

zelus ami-
marum.

Facinoro-
sum mili-
tem omni-
bus obse-
quijs demeretur, vt ad confessionem inducat.

Poenitenti-
leuiem po-
enam impo-
nit, ipse
pro eo sa-
tisfactu-
rus.

vt horribile illud flagrum, cruentumque ac lacerum tergum aspexit, primo stupore defixus hæsit. Inde obortis lacrymis in medium profiliens ad Xauerij genua prosternit se, nec surgit prius, quam ille aliena peccata suo luere supplicio destinat. Nec irritum Xauerij inceptum fuit. Hæc inusitata species militis pectus iam confessione mollium vsque adeo flexit ad studium pœnitentiæ; vt omnis ante actæ vitæ maculas ipsemet deinde voluntarijs elueret pœnis, & recte factis delicta farciret. Xauerius porro voti compos facultatem nauigij nactus reuehitur Goam.

Socijs in suas provincias destinatis, ipse Iaponiam adire statuit. Cap. XVI.

SECUNDVM hæc Goani Collegij rebus compositis, cum per id tempus nouum sociorum supplementum e Lusitania venisset, alias Societatis sedes circumspicere animo cœpit. Itaque Nicolaum Lancellottum in oppidum Coulanum, Alfonso Cyprianum Meliaporam S. Thomæ, Malacam Franciscum Perren, Alfonso Castrum in Molucum, Melchiorem Consaluum Bazainum, Gasparem Belgam Armuziam (quod oppidum in primis nobile ac celebre est in faucibus sinus Persici) dimisit. Atque Armuziam quidem ad opprimenda nefaria scelera, quæ ibi superstitionum omnium colluuiò pepererat, Xauerius ipse ire decreuerat. Sed Iaponica profectio vetus mutauit consilium, fecitque vt Gasparem, quem diximus eximia virtute, ac sanctimonia virum, sui que simillimum in suum substitueret locum. Fuit hoc omnino in Xauerio, vt neminem fere e Societate quoquam iuberet ire, vbi ipse antea non fuisset. Explorabat quippe prius ipse loca, simul vt appolita locis præcepta traderet, simul vt datam Regi Lusitano fidem profertendi fines religionis præstaret sedulo. Patres autem ad disseminandum Euangelium quoquoersus dimittens, suum cuique administrum & adiutorem e Societate addebat: ac præter illa propria, communia quædam dabat præcepta, quorum caput erat. Ante omnia vt attenderent sibi: nullamque rem ducerent casto pioque Dei cultu, & animorum suorum salute, ac perfectione potiorem. His præditos bonis, non solum tuto ac facile aliorum saluti consulturos esse, sed etiam ad res quamuis humiles & abiectas (sine quibus rei Christianæ administratio vtique iaceat) alacriter, libenterque descensuros. Ita Socijs, in

omnes

omnes ferme Orientis regiones ad colendas nouellas Domini vineas dimissis, ipse maiora quædam agitare animo, moliri que cœpit. Per eos dies Anger ille Iapon, quem à Xauerio Goam præmissum diximus, satis iam Christianis mysterijs eruditus ab Episcopo baptizatus est, cum seruis duobus, & collegij nomine Paulus sanctæ fidei appellatus. Tantum apud gratum hominem loci meritique memoria valuit. Ex hoc didicit Xauerius (id quod etiam ex Lusitanis e Iaponia reuersis cognouerat) Iaponiæ Insulas numero plurimas esse, incolarum multitudine refertissimas, ingeniorum bonitate præstantes ab Vrbe Goa leucas amplius M. CCC. Iapones porro humanas diuinasque res cognoscendi mire auidos. Quæ simul comperit Xauerius, & ex Paulo alijsque Iaponibus eius seruis, Iaponicorum ingeniorum specimen sumpsit; tanta eum cupido cepit tam docilis colendæ gentis, vt sine cunctatione eò migrare decreuerit. Primum igitur Iapones illos, quos apud se habebat, Lusitano sermone, literisque (vt pro interpretibus essent) satis excolendos curat. Inde æstate, atque hyeme in domesticis negotiis Goæ exacta, oram Comorinensem, atque Piscariam, omnesque illos Christianorum greges bonus ac diligens pastor interuisit. Ibi certior fit Henricum vnum e socijs subiniquo animo in proximo Trauancoridis tractu versari, quod operam ludere sibi videretur in illis Neophytis, vt pote qui urgente nouo Rege acerrimo nominis Christiani hoste, ad Deorum superstitionem identidem reuoluerentur. Itaque Xauerius Henricum per literas paterne solatus, bonum habere animum iussit, memorans longe plus illum proficere quam crederet. Nam si nihil aliud, non exiguos infantum ac puerorum greges, quos immatura mors ad sempiternum raptura foret interitum, ab ipso baptizatos vtique conseruari. Vt enim adultorum pauci ad beatorum sedes peruenirent, certe exploratam salutem esse eorum, qui prius vitæ huius vsuram, quam baptismalem animi candorem amitterent. Proinde caueret, ne Diaboli instinctu, in aliam migraret regionem, vnde minores fructus caperet animorum. Ac Franciscus socijs in Domini vinea impigre laborantibus non modo solatia adhibebat ipse; verum etiam interdum per literas ab ipso Ignatio adhibenda curabat, veritus ne alacritas perpetuis oppressa ærumnis labori succumberet. Quocirca Henricum Henriquen virum egregiæ virtutis & exempli in eodem promontorio desudantem valde in epistola quadam collaudatum commendauit Ignatio, vt eum per literas consolari ne grauaretur. Comorinensibus rebus compositis

S Goam

Anger Iapon
non baptizatus

Comorinenses interuisit
Neophytos

Socijs paterne consolatur.

Sedes Societati locis pluribus parat Armuzia

Neminem fere e Societate mittebat, vbi ipse non fuisset.

Præcepta socijs dabat.

Goam reuertit, Iaponicam profectioem adornaturus. Con-
 festim igitur vt certa Molucensium negotia cum Prorege tran-
 sigeret, qui tum Cambaiensi bello erat implicatus, in Camba-
 iæ regnum ire contendit. Ex itinere Bazainum venit. Oppi-
 dum id est Lusitanorum pari fermè intervallo inter Goam &
 Indum flumen situm. Inde protinus in Cambaiam profectus à
 Prorege benigne admodum accipitur: negotiisque feliciter
 confectis, reuertitur Goam. Ibi Antonio Gome Goani Col-
 legii Patribus Præposito, Panloque Camerte Vicario suo con-
 stituto, semet ad Iaponicam expeditionem celeriter compa-
 rat. Vbi Franciscum in Iaponiam nauigaturum fama vulga-
 uit, confestim nonnulli amicorum accurrunt: eumque à tam
 periculoso consilio deterrentes, plurima ac maxima tam lon-
 ginquæ & ignotæ nauigationis (quippe cum in vltimum re-
 rum humanarum, mundique terminum penetrandum foret)
 pericula proponunt. Abesse Iaponiam a Goa leucas amplius
 M. C. C. iterque illud nuper vtique patefactum nondum satis
 notum esse & exploratum, ad scopulos syrtesque vitandas. Ad
 hæc procellas, & tempestates illius maris horribiles enarrant,
 quibus reliqui Oceani æstus, & concitatio comparata lusus esset.
 Enimvero autumnus maxime tempore, perflare illa maria fu-
 riosissimum quendam ventum (Typhonem indigenæ appel-
 lant) tanto impetu ac rabie, quantam qui oculis non subiece-
 rint, animo concipere non possint. Quippe quamuis ingen-
 tes ac validas naues immensis fluctibus verberatas laxatis com-
 pagibus labefactari, dissoluique, nullis neque proræ, neque
 puppis munimentis tantum impetum sustinentibus. Fractis
 insuper antennis; gubernaculis, aliisque armamentis abrep-
 tis, nauigia in vltimum venire discrimen: ac sæpe plus nimio
 exæstante Oceano, aut gurgitibus haustas, aut afflictas sco-
 pulis misere interire. Tantopere autem venti illius aut furæ po-
 tius nomen horreri, vt gubernatoribus, ac nautis, quamuis peri-
 tis & audacibus Iaponicum iter non laboriosum magis, quam
 formidolosum sit, impotenti vi maris artem & consilium supe-
 rante. Præterea multis locis syrtes obiectas esse plurimas, ma-
 ximeque fallaces; vbi naues siue locorum insolentia, siue tem-
 pestatis impulsu, certa cum pernicie adhærescant. Super
 hæc addunt omnia fermè illa maria prædonibus crudelissimis
 obsideri. Quippe non in sinu modo Malacensi, Acenos capi-
 tales Lusitanorum hostes cum magnis classibus volitare; sed in
 sinico etiam mari plures immanissimorum piratarum classes
 passim occurrere, certissimam captiuis pestem afferentes. Ibi-
 dem

Iaponicæ
 nauigatio-
 nis diffi-
 cultates:

Typhon
 ventus.

Prædonibus
 multitudine

dem alias item classes Sinarum magistratum prædones illos
 insectantium obuias fieri, nihilo magis aduenarum nauigijs
 parcentes, quam piratarum. vt nescias vtrum perniciosius sit
 in piratas, an in piratarum insectatores incidere. Ominò
 haud infeliciter euenire, si tertia quæque nauis teneat cursum.
 Hæc & alia, haud sane vana cerratim inculcantes, in maius
 omnia (vt fere fit) extollebant fidelissimi amicorum, homines
 prudentes, & illorum locorum haudquaquam imperiti. Cæ-
 terum Francisci animum, mortis contemptorem, diuinæque
 prouidentia fiduciam subnixum, nihil obiecta pericula moue-
 bant. Itaque illi ad extremum manantibus lacrymis etiam at-
 que etiam orare, obtestarique cœperunt, ne certo cum discrimi-
 ne capitis, eas sibi terras aduendas putaret, quas mortalium
 oculis natura subduxerit. Tandem ex ærumnarum fatierate
 abstrusarum gentium conuersioni modum faceret; salutique
 parceret vel suæ vel publicæ. At Franciscus cum illorum fidei ac
 benevolentia grates egisset. Nihil eorum dixit se Deo duce &
 comite pertimescere. Nisi forte crederent quo ipsi peregrin-
 arum causa mercium essent, Franciscum pro Dei gloria, &
 animorum salute ire non audere. Ego vero (inquit) tam certa
 habeo indicia pignoraque diuinæ prouidentia, vt vel apertum
 ac perspicuum periculum timere, nefas mihi esse ducam. Quip-
 pe Dei benignitate immensa Oceani spatia emensus Bonæque
 spei promontorium circumuectus in Indiam alium orbem ter-
 rarum incolumis appuli. Trauancoriensium rabiem, Badaga-
 rum insidias, piratarum occursum effugi. Malacam in aurea
 Chersoneso, Molucas pene in finibus mundi positas perlustra-
 ui. Mauricæ regionis feram gentem fœdis latrocinijs infamem
 impune adij, institui, mitigavi. His diuinæ prouidentia pigno-
 ribus documentisque, videor ne vobis aut Dei patrocínio diffi-
 dere, aut in amplificanda eiusdem gloria, cui vni me deuoui,
 cessare posse? Ecceui terrori; ecceui discrimini cedere debere?
 Equidem instituto meo nulla de causa deero. vbiunque versa-
 bor, meminero me in orbis terræ teatro, in cælestis regis ac
 superum oculis versari. Neque enim cum Oceanum transmit-
 terem, Indiam solum & vicina India loca, sed vltima Orien-
 tis Euangelio destinabam. Vere dicam, pudet me nondum
 Christi religionem inuexisse in eas regiones, vnde iam dudum
 iustitiosos caducas exportauerint merces. Itaque Deo appro-
 bante, aperiã aliquando Euangelio terras, quas tam longe a
 nostro orbe natura submouit. In his operibus extinguere (si res

Francisci
 oratio ad
 amicos Ia-
 ponici iter
 disinaden-
 tes.

ita ferat) non modo pulchrum, sed etiam beatum puto. Tum vero amici simul incredibili constantia victi, simul magnitudinem animi interritam admirantes incepto pariter deficiunt: faustumque illi iter precati non sine desiderio ac solitudine dimittunt tanta discrimina subiturum.

Malaca multa gerit memoria digna.

Cap. XVIII.

GOA discedens Xaverius, Paulo Goani olim Collegij Rectori, quem sui muneris vicarium tantisper constituebat, præcepta sanè salubria consignata literis reliquit. Quorum illud caput erat, ut Christianæ magis demissionis, quam potestatis memor in Patres omnes imperium gereret paternum: eorum incommodis omnibus, ac difficultatibus sedulo atque impense subueniret: deque omnibus rebus ad Societatem, ac Socios pertinentibus ad se in Iaponiam semel in anno perscriberet. Inde Xaverius socios certatim in Iaponiam eum sequi expetentes ita solatus est, ut spem ostenderet, aditu patefacto, omnes euocandi: interim ipsos in sua mente, & corde infidentes secum ituros. Rebus igitur omnibus compositis & profectioe comparata, vna cum Paulo S. fidei Iapone, Cosmo Turriano, Ioanne Ferdinando, paucisque alijs socijs Goa soluit, Aprili Mense, anno post Christum natum M. D. XLVIII. Vehebat Franciscum ingens rostrata nauis, cui præerat Iacobus Noronia. Hunc igitur ceterosque vectores sua illa comitate sibi deuincire cœpit, aditum ad eorum curandos animos parans. Quo circa spectare ludentes Iatrunculis; alios veredundantes ad ludendum hortari; multa super ludum facere, ac false dicta miscere. At Noronia, qui nondum nosset eum familiariter, etsi comitate captus; tamen sanctimoniam eius famam obterebat verbis. Nam cum familiaribus de illo colloquens dicebat, vnum e populo Franciscum videri: nec illius sanctitatem respondere famæ. Cæterum breui calatæ virtutis fulgor enituit. Cum aquandi necessitas nauigium applicuisset ad terram, Xaverius cum alijs quibusdam descendit: illisque aquantibus, terræ desiderium, ut sit, paulisper explentibus, ipse in desertum, ac solitarium fecessit locum, cæleste numen sine arbitris oraturus. Iam nauis aquatoribus receptis, erat vela factura; cum sensit Noronia abesse Xaverium. Exem-

plo

plo igitur certos homines dimittit, qui propere eum reuocent ad nauim. Hi oculis, ac vocibus nequicquam per littora diu quaesitum, tandem in secessu reperiunt alienata a sensibus mente supplicentem Deo. Exin huius rei fama per totam nauim vulgata tantum Noronia, cæterisque stuporis iniecit, ut Francisci sanctimoniam eximiam pari comitate iunctam cuncti pariter suspicerent, obtreptione in obleruantiam versa. Quæ res ad sanandas eorum mentes, vitiaque abolenda, momenti vel plurimum fecit. Franciscus porro ex itinere Cocinum tenuit. mox ad Franciscanos suo instituto diuertens benigne ab eis accipitur. Ibi primores ciuitatis Franciscum adeunt: & aliquot è Societate ad puerilem ætatem, ciuitatemque vniuersam instituendam efflagitant, sedem idoneam ac necessaria omnia pollicentes. Xaverius tam iustum postulatum reijcere veritus, totius rei arbitrium Petro Consaluo Episcopi Vicario permittit, in Iaponiam peruenire festinans, in quam omnes intenderat curas. Inde secunda amplius XL. dierum navigatione vsus, pridie Kalendas Iunias appellit Malacam. Et apud socios magno cum eorum gaudio diuersatur. Per id tempus Alfonso Castus è Societate IESV (is qui postea in Moluco ab Saracenis ob Christianam religionem occisus est) primum inibi sacrum solenni ritu fecit, ingenti utique Neophytorum læticia, quorum oculos carimoniam illius nouitas ad sese conuerterat. Eius sacri celebritatem Xaverij concio cohonestauit. Per id tempus Malacensem Vicarium veterem Francisci amicum non pertinacior, quam perniciosior vrgebat febris: & corporis morbum animi ægritudo cumulat. Is igitur simulac primum de Xaverij cognouit aduentu, morbi vi (ut solet fieri) percitus vestimenta poscit, amicissimum hominem salutandi studio aditurus. Cæterum inter induendum tibialia, linquente animo, inter domesticorum collabatur manus. Franciscus ergo certior factus propere ad eum venit. sed insanientem offendit, nec minus de animi, quam de corporis salute desperantem. Itaque pro amico aliquot Deo sacrificia vouet. Idque votum Deo cordi fuit. extemplo ille sanitatem mentis recuperat: peccata confitetur: æquissimo animo moritur. Haud sanè inutilius, dum Iaponicæ nauigationis facultatem expectat, in ciuibus Malacensibus operam posuit, quam in Vicario posuerat. Perditorum quippe mortalium plurimos, maximeque meretricijs illecebris captos ex inferni Draconis eripuit faucibus: quo in numero (ut ex vno fiat de reliquis coniectura)

Orat. Deo alienata a sensibus mente.

Ad Franciscanos diuertit.

Malacensis Vicarius insanientem mentem recuperat.

Mercatori coniectura) mercator quidam fuit, septem domi suæ alens
septem sub verbo ancillas, re vera pellices. Id enim ubi rescivit Xaverius,
ancillæ con- rem primo dissimulavit aptum tempus expectans: deinde fe-
cupinas. sto quodam die perditum hominem nactus (Christo videlicet
 autore, qui Zacheo publicano vltro se ad cœnam obtulit) com-
 miter velle se apud eum, nisi molestum sit, prandere dixit.
 Ille enimvero ancillis suis timens æstare primo, versare se in
 omnem partem. Ad vltimum pudore stimulante, ne inuitus ta-
 lem virum domum suam recipere videretur, annuit. Igitur
 composito ad humanitatem vultu & oratione, Xaverium dedu-
 cit ad prandium. Conuiuium laute apparari iubet: discumbi-
 tur: formosæ famulæ ministrant. Suppudebat hospitem scilicet,
 quod cum seruos haberet nullos, tales ancillæ ministrarent: ac
 solcito suspensoque animo Francisci existimationem vereba-
 tur. Id cum ille, vt erat homo sagax ac prudens, persensisset;
 verecundantem omni metu liberandum ratus, consilium altius
 suppressit suum. Ergo protinus quasi omnia in meliorem acci-
 peret partem, apposita fercula commendare: famulas ipsas
 condimentorum artifices comiter alloqui: nominaque & pa-
 triam sciscitans, quampridem Christianæ essent, exquirere.
 Mercator vt facilitatem illam ac simplicitatem aspexit homi-
 nis de tot venustis ancillis, in tanta famulorum solitudine, nihil
 (vt videbatur) suspicantis; respirauit primo: denique cum nul-
 lum omnino super ea re verbum illo die factum esset; securus
 reprehensionis, Xaverium iterum ac sapius suapte sponte inui-
 tauit ad cœnam. Et Franciscus perpetuo suum illud artificium
 tenebat, vt rem solerti dissimulatione premeret; donec in eius
 familiaritatem bene penitus se dedit; sensusque odoratus per-
 uestigauit, quam ex illis mulierculis præcipue haberet in deli-
 cijs. Ad vltimum ubi quod mente conceperat, bene maturum
 visum est; comiter (vt solebat) quorsum tandem, inquit, tan-
 tum ancillarum, præsertim ubi nulli sunt famuli? si me audies,
 vnam aut alteram ex hoc numero dimittes. Cum ille Francis-
 co comiter instanti morem gerens vnam missam fecisset; alio
 die ad cœnam adhibitus Xaverius factum laudando haud ægre
 perpulit eum, vt dimitteret alteram. Neque interea desiste-
 bat quacunque ratione poterat, clam eius oppugnare delicias,
 vt amore labefactato, nequitia arcem facilius expugnaret. Ali-
 quod dierum spatium intermisso, rursus super cœnam tertiam
 subducit, deinde quartam. Ita paulatim singulas detrahendo,
 detraxit vniuersas. Ad extremum mercatorem ipsum diuino

iam

iam instinctum numine ad peccata confessione expianda per-
 ducit: mulieres illas honeste collocandas curat, haud in mul-
 tiplici morbo sanando, quam in morbi causis in perpetuum tol-
 lendis prudentior. Consimili ratione cum immodicæ linguæ
 hominibus utebatur, non in vrbe solum; sed etiam in nauis. Si
 quando aliquid ab aliquo contumeliose, aut improbe dictum
 audisset, nullam in præsentia præ se ferebat indignationem:
 neque statim ad reprehendendum accedebat. Sed in admo-
 nendi occasionem imminens, temporis, ac loci captabat op-
 portunitatem: ne forte (vt plerumque fit) fauciam mentem
 exulceraret magis admonitio, quam sanaret. Itaque medicus
 vitiorum mirificus, vt lenitis iam animis remedium adhibe-
 ret, primum se in eius, qui admonendus erat familiaritatem
 insinuabat: deinde seducebat eum, & sine arbitris comiter pro
 amicitia monens mirari se dicebat, talia illi verba excidisse.
 Ita consequbatur, vt qui peccassent, & agnoscerent pecca-
 tum, & corrigerent.

*Prudētia
in reprehē
dendo.*

*Piratico vetus lembo tandem Nauarcho, & Demoni-
bus inuitis in Iaponiam appellit. Cap. XIX.*

DVM Malacæ in Christianæ caritatis munia intentus maxi-
 mē elaborat, tandem aduenit Iaponicæ profectiois dies.
 Igitur seu Lusitanæ nanis facultate destitutus, seu potius Neo-
 phytorum, quos secum ducebat, saluti consulens, caput suum
 barbaro prædoni (adeo omnia tuta rebatur diuina curantibus)
 committere sustinuit. Verebatur quippe ne Iapones tres Neo-
 phyti itineris comites grauius offenderentur in Lusitanis, si
 Christianos homines aliqua in re peccare sensissent. Proinde
 Sinam Ethnicum nactus, cui haud ex vano cognomen erat La-
 tro, egit cum illo vti Sinas præteruectus, se vna cum Socijs in
 Iaponiam recta transmitteret. Ergo pignoribus cum sibi cauis-
 set; diuina confusus ope magis, quam fide barbari hominis,
 lembo piratico (Iuncum ipsi vocant) credit se. Soluit è Ma-
 laca mense Iunio, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die. Et vsus
 est satis quidem secunda commodaque nauigatione; ceterum
 nauticario parum strenuo fidelique: Is quippe (vt in Ethnicis
 non magna est fidei religio) mutata repente voluntate, in Ia-
 poniam tendere abnuens. in obuijs insulis temere, temporis
 terendi gratia, subsistebat. Itaque Xaverius de suo itinere so-
 licitus,

*Ethnicorū
persidia.*

licitus, cum videret illum maxime idoneam tempestatem de industria, intermissō subinde cursu, consumere; male metuere cōpit, ne exacta deinde æstus hyemare nauim cogeret in portu aliquo Sinarum. Quocirca cum gubernatore nauis exoptulare; pignora commemorare; denique orare ac supplicare institit, ne falleret datam Lusitanis fidem. Cum nihil proficeret, tangebatur dolore animi necessario; sed tamen eum premebat, totam rem ad diuinam prouidentiam, quam semper propitiam expertus erat, reijciens. Cæterum magis eum mouebat nefaria nauicularij nautarumque superstitio, quam eorundem perfidia. Naui Idolum uehebatur, cui subinde execranda sacrificia faciebant, nequicquam reclamante Xaue-
 rio. Sæpius etiam sortibus consulēbant Diabolum, an idonea vsuri essent tempestate, si Iaponiam peterent. Stomachabatur scilicet Franciscus, atque indigne ferebat, eos existimare suam protectionem Dei causa susceptam ex Diaboli sorte ac voluntate pendere. Diuina tamen nixus benignitate, diabolicos conatus penitus contemnebat. Igitur nutu præpotentis Dei, in Iaponiam cursus dirigitur. In itinere duæ res acciderunt dignæ memoria. Emmanuel sina vnus è Francisci comitibus, ingenti nauis iactatione prolapsus, in apertam forte sentinam inciderat præceps. Nec casus longe ab exitio abfuit. Nam & alte ceciderat, & a capite demersus aliquamdiu hæserat in sentina. Ergo omnium opinione mortuus ægrè tandem extractus, paulo post diuino beneficio; & Francisci precibus viuus existit. magnum in capite acceperat vulnus; sed plus timoris quam periculi fuit. adhibita curatione, paucis diebus conualuit. Subinde casus alius ex alio, pari quidem discrimine, sed dispari exitu. Dum Emmanuel curatur, Nauarchi filiam consimilis agitatio nauigij excussit in mare. Cum nauis magno ventorum impetu ferretur, & atrox tempestas ingrueret, imploranti opem nulla ratione potuit subueniri. Quocirca sub parentis ipsius atque omnium oculis infelix puella infans hauritur fluctibus. Tum vero lugubris clamor barbaro ululatu, planctuque permixtus exoritur, qui diem illum, noctemque insequentem vniuersam tenuit. Et diabolus Xauerio iam pridem infestus non aliam aptiorem eius opprimendi fore occasionem ratus, multiplices ei dolos intendit. Sciscitantibus ex Idolo causam, cur Nauarchi filia interisset, fors exiit si Emmanuel homo Christianus in sentina perisset, puellam in mari non fuisse perituram. Animaduertit illico Franciscus

Execranda
Ethnicorū
sacrificia.

Francisci
comes in
sentina de-
mersus ab
interius
vindica-
tur.

Nauarchi
filia hauri-
tur fluctibus.

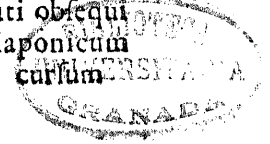
Diaboli
infidie ex
occasione.

Franciscus ea forte se, ac suos peti; & apud Nauarchum, nau-
tasque in inuidiam adduci. Simul sensit animum suum identi-
dem a tetra illa bellua miris tentari modis. Cæterum diuina
ope implorata, non modo acerrimi hostis elusit insidias; sed
etiam imminens sibi ab Ethnicis periculum propulsauit. Nau-
tarum ac Satanæ in illum concitatam rabiem nulla res com-
pressit magis, quam eius animi magnitudo. Nec nullum ex il-
lo certamine fructum Xauerius cœpit. suo enim periculo didi-
cit, quam horribiles hominibus terrores Diabolus, occasio-
nem, facultatemque nactus incutiat. Extat ea de re præclara
quædam ad Goenses socios epistola, cuius sententia est, Non
aliam rationem ad Satanæ terricula eludenda certio-
rem reperi-
ri, quam si tibi penitus diffidens, maximeque confidens Deo,
magno præsentique animo fractos belluæ illius impetus mi-
nasque contemnas: diuinoque præsidio subnixus summa vi ob-
stes paori. Nihil quippe magis tali in re ac tempore timen-
dum esse, quàm Dei diffidentiam; cum satis constet hostem
nobis nisi Dei permisso, nocere, vt maxime velit, nequaquam
posse. Victis Dæmonibus, noua Xauerio cum hominibus ori-
tur pugna. Vbi ad Cantonium Sinarum portum ventum est,
Nauarchus nauæque omnes, quoniam consultò iterum sorti-
bus Idolo, haud læta reddebantur de Iaponica navigatione re-
sponsa; iactis anchoris ibi prorfus hybernare destinabant. Id
sentiens Xauerius, sibi ipse non defuit. Nauarchum primo
suppliciter precari, vt staret promissis: inde cum preces nihil
proficerent, à precibus ad minas versus pignorum damna pro-
ponere: Præfectique Malacensis, ac Lusitanorum, quibus fi-
dem dedisset, merum iniicere. Itaque ille demum formidini
obiectæ paulisper cedens, sublatis anchoris prouehi cœpit.
sed non illi plus constantiæ fuit, quam fidei. Breui homo per-
fidiosus redijt ad ingenium. Et ea perfidia haud dubie morata
foret iter Xauerij, nisi Nauarchi cursum diuina prouidentia
Xauerio indulgens auertisset. Nauis secundo vento Cinceum
Sinarum portum petebat, eum locum captura vt ibidem hye-
maret, quod æstas in exitu iam esset; cum repente nauicula oc-
currit onerariæ, Cinceum portum prædonibus infestum esse
denuntians. Nauarchus præsentis periculo territus collegit se-
se, & quid ageret secum cœpit cogitare. Cantonium portum
repetenti aduersus erat ventus, Iaponiam petenti secundus.
Quocirca necessitate in rationem versa, tempestatem obsequi
statuit. Ita Nauarcho, nautis, Diabolisque inuitis, Iaponicum
cursum

Animi ma-
gnitudo
aduersus
terrores
dæmonis.

Ratio elu-
dendi ter-
ricula dia-
boli.

Dei prou-
dentia in-
dulget Xa-
uerio.



146 FRANC. XAVERII VITAE LIB. III.
 cursum tenere nauis coacta est: ipsoque Assumptioni B. Mariæ
 sacro die in Iaponiam, multo magis Deo, ac Dei parente,
 quam vento, ac tempestate obsecundantibus aliquando per-
 uenit. Cum alios portus optatiores tenere nequiuisset, ad
 Cangoximam Pauli Iaponis patriam (quæ Vrbs est in regno
 Saxumæ) nauis appellitur. Ibi sanè comiter a Pauli cognatis,
 & à reliquis incolis, etiam ab ipsis Magistratibus Franciscus
 cum socijs excipitur: eorumque aduentus, cunctis nouos è Lu-
 sitania Sacerdotes (ut fit) non sine admiratione certatim vi-
 sentibus, celebratur.



HORATII

147
 HORATII TVRSELLINI
 DE VITA
 FRANCISCI XAVERII

LIBER QVARTVS.

Iaponum mores religionesque cognoscit.
 Caput. I.



IAPONIA ultimi Orientis regio ultima Iaponia descriptio.
 adiacet Asiæ: tota insulis constat, modicis
 fretis euripisque discreta. De eius magnitu-
 dine (quantum ex Lusitani hominis talium
 rerum periti, qui nuper eam regionem di-
 mensus est, obseruatione cognosci potuit)
 hoc comperti habemus. In longitudinem
 millia passuum circiter DCC C C. protenditur specie haud
 sane absimilis Italiæ, nisi quod hæc continenti adhæret, & ma-
 gnitudine pene par. Spectat a Septentrione ultimos Scythas,
 quos Tartaros vocamus, ab Occidente vergit ad Sinas, ab
 Oriente nouæ Hispaniæ obuersa est, minus quingentorum mil-
 lium interuallo. Abest ab Vrbe Goa leucarum millia ferme duo.
 Continet omnino regna sex, & sexaginta; & (quod permirum
 est) vna tantum lingua vniuersa gens vitur, haud sane ad co-
 gnoscendum difficili. Iaponia autem omnis (quoniam tres
 sunt insulæ magnitudine præcipuæ) in partes diuiditur tres,
 quæ ab insulis maioribus nominatæ insularum minorum com-
 plures attributas habent. Harum partium longe maxima, ea-
 demque ab India remotissima, proprio vocabulo Iapon dicitur,
 quæ reliquæ regioni nomen dedit. Hæc insula millia passuum
 DCC L. in longitudinem porrigitur. latitudo eius varia est, ma-
 xima ex parte circiter CLXXX. passuum millibus patet. In
 ea tria & quinquaginta regna sunt, parua scilicet. Quippe
 etiam singularum vrbium Dynastas ac regulos liberali sane ap-
 pellatione reges vocant: etsi complures eorum satis magnis
 T 2 opibus

opibus pollent, præsertim qui regnis pluribus potiuntur. Inibi Meacus est Vrbs olim Iaponiæ omnis, nunc plurimorum regnorum caput. Secundum Iaponem magnitudine, atque opibus præstat Ximus. cuius longitudo millia passuum CL. patere proditur, latitudo ad LXX. eadem Sinis proxima minimeque distans ab India, regnis distinguitur nouem, in quibus Saxumanum est, quo Xauerium appulsum diximus. Tertia Insula inter has interiecta Xicus seu Xicocus vocatur, ferme dimidio minor Ximo. regna continet omnino quatuor. Hæc autem omnis regio antiquitati penitus ignota, casu Lusitanis eo tempestate abreptis, decennio antequam eo veniret Xauerius, inuenta, conciliari commercio cæperat. Terra est perfrigida, imbri, niue, glacie horrida; multis locis montosa, ac sterilis, maxima tamen ex parte campestris, & æmibus frequens, naturaque fertilis, nisi cultu agrorum assidua pene bella obstarent. Quocirca oliuis viribusque magis apta, quam consita, vineas perpaucas, oliueta nulla habet. oryzae magis, quam tritici ferax. Nec auri fodinis caret, sed auri confandi solertia. Cæterum argenti fodinis maxime nobilis, ex quo Argentaria est appellata. tamen quia Sinarum commercio incolæ excluduntur, olim pluribus egebat rebus. Quam inopiam nuper Lusitanorum commercia subleuarunt, non sine magno ipsorum emolumento. Et si autem regio omnis portuosa, Ximus tamen insula, & quia portubus maxime frequens, & quia prima ex India nauigantibus occurrit, maxime celebratur ab inuitoribus Lusitanis. Vnus tum rex vniuersæ Iaponiæ imperabat. Dayrum incolæ appellant, cuius imperium obsolescente iam apud præceres regia maiestate, precarium esse cæperat.

Iaponica gens quædam. Iaponica porro gens si cum Indis conferatur colore alba, natura bellicosissima, cæteras nationes nuper repertas virtute ac probitate longe antecedit. Xauerius igitur Cangoximæ (quæ vrbs est Saxumani regni præcipua) subsistens, prius quam Iaponum animos oppugnare aggrediretur, omnes sibi aditus lustrandos, moresque eorum, ac religiones cognoscendas ratus est. De quibus cum quæreret, sic fere comperiebat. Gentem omnem ingenio esse facili, ac ferme a fraude abhorrenti: auro, diuitijs, copijs haudquaquam affluere; verum (vt quominus pecuniæ hoc minus ferme auaritiæ est) talium rerum studio minime teneri. Nec aliud magis in contumeliam accipere, quam mercatura, aut arte alia rem augere. Itaque eorum disciplinam paupertate magistra stare, sed ita vt paupertatem munditia

ditia, & cultus corporis tegat. Eosdem dignitatis existimationisque retinentes esse, vt qui maxime: ingenia priscis illis Romanis simillima diceres. Omnes vulgo, etiam pueros armorum præcipuo studio duci: nec quicquam vulgo præter arma habere in delicijs. Cæterum (quod dictu audituque incredibile fit) in tanta animorum ferocia armorumque impunitate, a rixis temperari; armorum vsu ad bellum aduersus hostem reseruato. Quippe Iapones sui, atque iræ potentes adeo sunt, vt Stoica disciplina esse videantur. Monstrique simile est apud ipsos, iurgans, iratus, altercans Iapon cum altero. Etenim ad iurgia, contentionesque vitandas, negotia graua, & controuersa nunquam ipsimet, semper per internuntios agunt. idque non cum alienis solum, sed cum necessarijs quoque obseruant domesticisque. Ita & ipsi æquitatem animi & pacem cum alijs tuentur. Venatione delectantur in primis: nec carnem gustant, nisi venatione quæsitam: a veruecina, suilla, bubula, vitulina non minus abhorrent, quam nos a canina equinaue. A lacte autem & caseo abstinent, similiter vt nos a crudo sanguine. Gallinas & anseres alunt, non tam cibi, quam animi voluptatisque causa. Itaque raro carne, eaque ferina vescuntur: plerunque pisce, pomis, oleribus, oryza viuunt: temperantiæque beneficio commoda secundaque vtuntur valetudine. plerique ad extremam perueniunt aetatem; nisi vis aut casus aliquis obstet: vt vel hæc gens quæ tam bene viuit paruo, documentum sit, naturam paucis esse contentam, etsi cupiditas nunquam expleatur. Adulteria apud eos grauissime vindicantur. Ab alea ludisque similibus penitus refugiunt, rati hisce rebus homines alieni cupidos fieri. A furtis vero ac latrocinijs tam longe absunt, nihil vt homine indignius iudicent: quo circa latrones in crucem, extremum suppliciorum, agunt. Munditiem in victu, in cultu corporis elegantiam, vrbانيتatis officia in congressibus, salutationibus, omnique vitæ consuetudine non accuratius viri quam pueri, nobiles quam rustici colunt. Crederes in vna omnes pariter aula regia ad vrbانيتatem & elegantiam institutos. Verum tantis naturæ bonis insitum genti malum superbia officit. Nationes cæteras præ se adeo contemnunt, vt arroganter vulgo, & insolenter excipiant aduenas. Alioquin eis ad omnem honestatem (si quæ vsquam gens) natis quodammodo, factisque nihil magis, quam Euangelij lumen deest. Etenim omnes etiam rustici ingeniosi admodum sunt, auidique discendi; vt quidque maxime rationi

Iaponum moderati in ira fræ-nanda.

Iaponum frugalitas.

Iaponum vrbانيتas.

rationi congruere videtur, ita libentissime amplectuntur. Sermones de Deo potissimum, diuinisque rebus arripiunt auide. Ad hæc literis vulgo satis imbuti sunt, eoque impensius ad Christianam disciplinam capeffendam apti. Hæc & alia multa, quæ ne longum faciam, prætermitto, cum de Iaponum ingenio ac moribus cognouisset Xauerius; de eorundem religionibus & sacerdotibus quærens, hæc ferme reperit. Deorum numero eos maxime duci, quorum iuuentur ope. Itaque ab alijs Solem, Lunam ab alijs, alios ab alijs Deos coli. Haberi etiam nonnullos ex hominibus Deos adscitos ab Sinis: inter hos Xacam & Amidam. Cæterum eorum Sacerdotibus (Bonzios appellant) nihil flagitiosius esse, nihil impurius; vt Diaboli ministros facile agnoscas. Hos nefando præposteræ libidinis genere inuecto, Iaponum animis tantum offudisse caliginis, vt ad tales impuritates cæci teterrimum nefas vulgo peccatum esse abnuant. Ergo haud dubia Numinis ira, ex eo tempore illorum ciuitates (regibus popularibusque pariter contactis scelere, ac velut iniecta rabie, temere ruentibus ad arma) tumultuantes intestinis odijs bellisque perpetuo conflantur: vt ad tantam obscenitatem fugiendam aliquando aperiant oculos. Interim Bonzijs ne peccandi materia desit, optimates suos liberos, oues scilicet lupis, committunt traduntque in disciplinam. Bonziorum Bonziarumque plurima cœnobia, variusque (similiter vt apud nos cœnobarum) vestitus, Diabolo Christi Ecclesiam æmulante. Etsi autem æque omnes Bonziji impuri haud falso habentur; tamen adeo tutatur eos siue religio sacrorum, siue eximia de illorum abstinentia opinio; vt insuper apud plebem iuxta, proceresque maximo in honore habeantur: quippe quos carne, pisce, vino penitus abstinere: oleribus modo, atque oryza victitare, ac semel duntaxat in die cibum capere, gloriosius quam verius fama ferat.

Cangoximæ complures Christo parit.

Caput II.

HIS cognitis Franciscus primum sibi ipse (id quod res monebat) abstinentiæ arctioris legem imponendam ratus, etiam parcius duriusque viuebat, quam Bonziji viuere dicebantur: vtique cum non modo rerum inopia illum, verum etiam penitus diuersus exciperet cibus: famesque ac necessi-

tas

tas consuetam victus rationem, palatumque ipsum mutare quodammodo cogeret. Nam pro pane oryza, pro obsonio pomis fere & herbis barbaro quodam modo conditis trahebat vitam. Quod ille nouum frugilitatis genus pro sua animorum fame libenter arripuit, vt pote cuius cibus esset facere voluntatem eius, qui se misisset. Et magnam habere se dicebat Iaponiæ gratiam, quod conuiuio quoque ab incolis adhibitus, delitijs omnino carebat ijs, quarum dulcedine decepti mortales voluptati magis, quam necessitati seruiant, obruentes potius vires, quam recreantes. Itaque ipsa ciborum condimentorumque insolentia maiorem illi præscribebat temperantiam. Neque tamen iccirco minus ei virium, quam antea fuit. non alibi melius quam in Iaponia valuit. adeo vires, ac valetudinem non minuit, sed auget frugalitas. Cæterum haud paulo plus negotij fuit in lingua, quam in palato assuefaciendo. Iaponicum sermonem quanquam natura haud sane difficilem, tamen studia Iaponum ad summam difficultatem perduxerant. Nihil iam illa lingua copiosius est. Ad varias rerum notiones varie significandas, permagnam habet verborum idem significantium sylvam, & in hisce vsurpandis elegantiam quandam, & quasi saporem vernaculum. non temere quælibet assumuntur vocabula, sed (vt alia grandiora, alia humiliora sunt) ad rerum personarumque accommodantur decorum. Atque etiam (quod permirum est) longe aliter loquuntur, ac scribunt: sermo alius virorum est alius mulierum: alijs literarum notis epistolæ, alijs libri conscribuntur. Quæ copia varietaque tum loquendi tum scribendi ad perdiscendum, multum & operæ requirit & temporis. Nec licet cuiquam urbano in hoc genere esse negligenti. Si quid enim ab eorum ratione deslectas tanquam homo imperitus, ac rusticanus ludibrio sis, haud secus quam apud nos, qui in latina lingua, barbaris odiosisque verbis aures offendunt delicatas. Franciscus ergo Iaponum linguam vtcunque sibi addiscendam existimans, cum capita Christianæ religionis a Paulo Iapone literis mandanda curaret, in magnas incidit salebras. Paulus quippe homo idiota, nihilo melior interpretes erat, quam magister. Et quanquam plus etiam eniteretur, quam poterat; minus tamen efficiebat, quam res postulabat. Nam capita illa adeo perperam interpretabatur, vt oratio neutiquam cohæreret. ita porro scribebat imperite, vt eius scripta ab Iaponibus literatis legi non possent sine risu. At Xauerius, vt erat animi semper difficul-

tatibus

*Iaponum
Dij.*

*Bonzij Iaponum
Sacerdotes.*

*Francisci
Summa
frugalitas
in Iaponia*

*Iaponicus
sermo.*

tatibus obluſtantis, irriſiones hominum contemnens, vbi eorum ſalus ageretur, negotium vrgere perſeueravit. Quocirca agens vtcunq̄ poterat cum populo, vitæ ſanctitate ac diuino quodam ardore animi conſequebatur, vt plus ipſe per ſe proficeret, quam per Paulum aut alium quempiam interpretem. Ad rei religioniſque nouitatem indigenæ frequentes concurrebant, partim aduenas habitu ac moribus omnino ab ipſis diſcrepantes viſendi ſtudio, partim etiam explorandi quid tandem ex alio orbe religionis afferrent. Sed quoniam eos linguæ inſcitia non animi ſenſa explicare, non percontantibus ſatisfacere ſinebat, alij hæſitantiam eorum irridere: alij peregrinum veſtitum ac mores illudere: alij denique miſerari aduenarum vicem, rati viros ex alio terrarum orbe nouæ religionis inuehendæ gratia, vſque in Iaponiam profectos, nec ſtultos eſſe oportere, nec nullius momenti res afferre. Ita aliam alijs ſermonis materiam dando, excitatis ad nouam religionem cognoscendam animis, non nihil proficiebant. Inter hæc Paulus Iapon rebus ſuis compositis, miraculo eſſe cœperat popularibus ſuis; vt pote qui peragrata India, multa ſane mira & illis inaudita narraret. Ergo ad Saxumanum Regulum X V. ab oppido paſſuum millibus ſalutandi cauſa profectus, benigne ab eo accipitur. Poſt mutuas gratulationes, Regulus multa de rebus Indicis, de Luſitanorum opibus, moribusque ſciſcitur. Quibus expoſitis, Paulus tabulam egregie pictam profert aduectam ex India: in qua B. Mariæ, puerique I E S V in matris gremio ſedentis imago erat. Hanc cum Paulus pauca præfatus de Chriſtianorum religione, oſtenderet Regulo; protinus ille venerabundus ſubmittit genua: idemque cæteros qui aderant facere iubet. Cæterum vltra imaginis venerationem progreſſus non eſt. At Reguli mater tabulæ ſpecie capta, eius expetiit exemplum. Sed pio mulieris ſtudio artifex defuit. Eandem cupido ſubinde inceſſit Chriſtianæ legis cognoscendæ. Igitur poſtulauit, vt eius capita Iaponicis literis ſibi traderentur. Paruit quidem mulieri Paulus; ſed illa Deo haudquaquam paruit. Itaque ille irrito incepto reuertit Cangoximam, Feliciuſque multo operam poſuit domi, quam foris poſuerat. Quippe homo pius atque impiger ſiue Xauerij inſtinctu, ſiue ſua ſponte domesticos excolere aggreſſus, propinquos; affines, neceſſarios noctes dieſque docere, hortari, monere nunc ſingulos, nunc vniuerſos non deſtitit prius, quam eorum pleroſque ad Chriſti perpulit fidem. Itaque breui eius con-

B. Mariæ
imaginem
Iaponia
regulus
ſupplex ve
neratur.

Pauli Iaponiæ
ſuorum
fidem
propagandæ
Chriſtianæ
fidei.

iuxta, ſilia, multique præterea cognati tum viri, tum feminae Catechiſmo inſtituti, baptiſmoque expiati, populo haudquaquam illorum conſilium factumque improbane. Xauerius porro haud dubius populi ſtudia Bonziorum autoritate niti: proinde ea euerſa, omnia ſibi in expedito fore; primum omnium Bonziorum nomen quaſi arcem ſuperſtitionis, ſibi expugnandum exiſtimauit. Opportune igitur Bonziorum antiſtitem nactuſ (Ninxit ipſorum lingua appellatur, non ætate ſolum ac dignatione, ſed etiam eruditionis fama inter omnes eminens) comiter in eius familiaritatem inſinuauit ſe. Inde aliam ex alio ſermonem ſerens, paulatim cum illo de religione congregari cœpit. Nec fruſtra id fuit. Eum tum in alijs, tum in certamine de immortalitate animorum parum ſibi conſtantem reperit, ſed (vt in vtramque partem impuſſus lababat) ſæpe nutantem. Iſtamen vel ingenio, vel comitate Xauerij captus magno eum honore coluit. Et cæteri Bonziji Ninxitis exemplo incitati, conſuetudinem Xauerij ambitioſius quam auidiuſ expetebant. Nec aliud magis in illo admirabantur, quam animi magnitudinem; quippe cum religionis duntaxat cauſa, tam longinqua ac periculosa navigatione, inde vſque ab Luſitania totum ferme Oceanum emenſus in vltimas oras penetrat. Illud autem ſumma pariter admiratione, ac voluptate audiebant, piæ Chriſtum ſanctæque colentibus beatitudinem propoſitam eſſe in cælo ſempiternam. Ita Bonzijs partim conciliatis, partim conuiſtis, res in procliuſ videbatur eſſe. Sed quoniam cum populo ſine interprete agere non poterat, conatum eius ſcilicet morabatur ignoratio linguæ vernaculæ. Quo circa de tot animorum pereuntium ſalute ſolicituſ Iaponicæ linguæ iam deguſtata rudimenta celeriter deuorat. Inde vt liberius ageret cum populo, aditum ſibi quaerit ad Regem. Et ad eam rem egregiam illi operam Paulus Iapon dedit. Namque iſ Saxumanum Regem auidum amicitia commercijque Luſitanorum haud ægre perpulit, vt Franciſco, eiufque ſocijs, quippe apud Luſitanos autoritate plurimum pollentibus impenſuſ faueret. Franciſcus ergo Rege deinde adito, præparatas nactuſ aures, nullo negotio eum adduxit, vt Chriſtianæ religionis ſuſcipiendæ veniam ſuis popularibus daret. Facta poteſtate, Bonziji duo, alijque Iapones complures ad Chriſti fidem adiuncti. Paucorum menſium ſpatio ciues amplius centum, libentibus quidem propinquis, Chriſtiani facti. Quos interiore cura inſtituens Xauerius, cum Iaponicas literarum

Bonziorum
Ninxit ſi-
ue Anti-
ſtes.

notas verbis, vt diximus, difficiliore non dum teneret, nost: & fidei capita in Iaponicam conuersa linguam, nostratibusque literis consignata ipsemet tradebat Neophytis de scripto pronuntians. Inde ex Neophytorum numero nonnullos in Indiam destinat, ingenuis disciplinis in Goano Collegio instruendos; vt bonis deinde artibus ac moribus exculti, suis popularibus plus non solum admirationis, sed etiam opis afferrent.

Mortuam puellam ab inferis excitat, leprosum sanat.

Cap. III.

MIRA subinde res & Christi gregem auxit Cangoximæ, & Francisci nomen illustrius fecit. Cangoximanus ciuis erat honestus, ac diues, sed a Christiana religione alienus. Huic dulcissimam filiolam immatura mors subito abstulerat. Itaque dolore amens multa indigna faciebat dicebatque. Conueniunt ad eum inter alios Neophyti aliquot cognati, amicique solandi gratia, & funeris celebrandi. Qui acerbissimo necessarij sui gemitu, eiulatuque moti, eum hortantur, vt Franciscum Xauerium virum sanctum ex alio orbe, quam primum adeat eius auxilium implorans. Illum utique vitam extinctæ puellæ redditurum. Haud ægrè ei persuasum. Ergo mestus pater desiderio filia stimulante, ad Xauerium accurrit. Lacrymans rem exponit, suppliciter orat, suæ vt orbitati ac solitudini consultum velit. Hic Franciscus vicem illius miseratus statim cum Ioanne Fernando socio, & comite suo recipit se ad orandum Deum. Exinde gaudio alacer surgit, hominemque bono animo esse iussu dimittit, filiam eius viuam esse confirmans. Mouit ea vox iram barbaro, qui modo filiam haud dubie exanimem reliquisset. Quo circa seu quod ipse mendacij quodammodo argui, seu quod Franciscus ab eius recto abhorre videretur, indignabundus recessit. Domum repetenti domesticus puer occurrit, puellam viuere, ac valere nuncians. Itaque pater familias repente mœrore in gaudium verso, domum prope rat reducem ab inferis filiam videre festinans. Quam vt conspexit, suis vix oculis credere: manantibusque gaudio lacrymis, scitari ex ipsa, qui tandem redisset ad vitam. Respondet illa, sibi vita functæ teterrimos satellites præsto fuisse, qui protinus correptam deturbatum irent ad horrenda ignibus loca: cæte-

rum

rum repente duos egregios adfuisse viros, quorum beneficio ex satellitum manibus erepta extiterit a mortuis. Ad hæc pater stupore attonitus. Inde Xauerij profecto id esse beneficium sentiens, puellam ad eum ducit grates acturus. At illa Franciscum, comitemque eius inguita primo obstupuit: mox ad patrem conuersa subclamat: En, pater, hi ipsi sunt, qui me ab inferis excitarunt. Tum ille cum filia ad Xauerij genua prouoluti obortis lacrymis grates ei agere cœperunt. Qui protinus manu alleuatos Christo Dei filio, humanæ salutis vindici gratiam habere iuber. Nec frustra tantum miraculum fuit. Sed vira vni puellæ reddita compluribus salutem peperit animorum. Quippe pater, & filia, cæteri que domestici ad Christum aggregati. Et hoc exemplo alij ad implorandam Xauerij opem, Christique fidem expetendam accensi. Inter quos leprosus fuit honesto loco natus. Hic certum hominem ad Franciscum allégauerat rogans, vt ad se curandum accederet. Et ille legatione benigne audita, occupationes excusans eo vnum ex comitibus suis miserat monitum, quid factu opus esset. Is igitur ægrum ex Francisci præscripto salutatum ter interrogat, num fieri velit Christianus. annuentem manu in crucis morem ducta protinus signat. mira dictu res. subito crux lepram absterfit. Quo circa ille Christianis præceptis imbuitur, ac deinde baptismo lustratur. Hæc in Cangoximæ ciuitatis oculis gesta, cum alij tum Vincentius Pereira Lusitanus Nauarchus in India Francisci socijs enarrauit, grauis quamuis magnæ rei autor, idemque Xauerij, vt proditur, familiaris.

De Antonij Criminalis martyrio cognoscit.

Cap. IV.

LAETVM rei Christianæ successu Xauerium haud leui dolore affecerunt literæ eisdem fere diebus ad eum ex India perlatæ, ex quibus de Antonij Criminalis morte cognouit. Is (vt supra ostendimus) Comorino promontorio a Francisco præpositus, re Christiana per quadriennium præclare gesta, anno M. D. X L I X. haud multo prius, quam in Iaponiam appulit Xauerius, martyrij decus laborum suorum præmium adeprus est. Nam cum magna Badagarum manus Christianæ religionis odio accensa ex finitimo regno Bisnagæ Comorinensem

V 2 sem

sem populanda inuasisset oram, Christiani ut in se trepida, re-
cta protinus & vicos deserere: ad panes Lusitanorum, qua-
rum forte aderant, pro se quisque confugere cœperunt. Ibi in
maximo puerorum ac mulierum tumultu, Antonius multis
simul anxius curis, hortabundus fugam trepidantibus expedi-
re, instare cunctantibus, imbecillis opem ferre. Inter hæc
aduentante hoste, veritus ne forte Neophytorum aliquos a
barbaris interceptos tormentorum acerbitas a Christi fide ab-
straheret, decreuit, si res posceret, *bonus pastor animam suam da-
re pro quibus suis*. Inuitabatur a Lusitanis in sua nauigia, ut præ-
fens periculum effugeret, sed ille sui oblitus suorum consule-
bat saluti, pueros maxime ac mulieres quorum imbecillitas
propior periculo erat, in tutum recipere festinans. Ita dum
alios a Barbarorum crudelitate vindicat, ipse interuentu ho-
stium interclusus a nauibus, in præcursores incidit. Tum ille
Dei amore ardens, æternæque magis, quam huius vitæ memor
positis humi genibus, tollensque manus in cælum, incredibili
fortitudine offert se neci. Neque barbarorum sæuitia eius vir-
tuti defuit. Tribus hastis transfixus mortem occubuit. Fer-
tur, cum grauius vulneratus spoliaretur, ipse in veste detra-
henda, prædones illos vltro iuuisse, ne vestis tenacior esset
quam vitæ. Hic nuntius varie (quod necesse fuit) animum
affecit Xauerij. Nam & tali se adiutore priuatum doluit; &
tanto eiusdem bono, velut paris decoris sibi quoque destinati
pignoris, mire lætatus est. Itaque lacrymis simul & laudibus
debitis tam memorabilem sancti viri mortem profecutus, spe-
rare cœpit agrum illum martyris rigatum sanguine, vberio-
res in dies lætus editurum. Nec Xauerij spem rei deinde fe-
ellit euentus. Ex eo tempore nusquam lætiores extiterunt
quam in ora Comorinensi, Euangelij fruges; adæo multiplex
subinde soboles orta Neophytorum non facilitate magis,
quàm pietate præstantium.

*Rei Christianæ cursu Cangoximæ impedito, Firandi &
Amangucij Euangelium prædicat. Cap. V.*

DIS PAR in simili causa Cangoximanz ciuitatis Francif-
cæique conditio fuit. Cum enim is martyrij audis autorita-
tem obtinisset Bonziorum, iamque læta Neophytorum seges
niteret, subito procella a Bonzijs concitata rei Christianæ in-
gentem

gentem intulit calamitatem, quæ Xauerio grauior omni mar-
tyrio accidit. Multi iam cælestis numinis instinctu Christiana
susceperant sacra: plures ad Christi religionem perspecta veri-
tas pelliciebat; cum Euangelij cursum (id quod tanto ante Fran-
ciscus prouiderat) Bonzij auerterunt. Nam Christiana reli-
gione inducta, cuius incrementum eos fecerant, Deorum ^{Bonzij cum}
religionem suamque autoritatem ad ludibrium recidisse in <sup>sum Eu-
gelij auer-
tunt.</sup> tuentes, enim uero flagrare ira, odio furere cœperunt. Ergo
non magis dolore quam Diabolo stimulante, ad Regem fre-
quentes cœunt, grauius saepe seuerèque illi denuntiantes.
Videret etiam atque etiam quid ageret: dum integra res esset,
suae communique prospiceret saluti. si suos populares peregri-
nas religiones suscipere pateretur, profecto Deos patrios pas-
sim ludibrio futuros, quibus iratis, cui dubium esse, quin Can-
goximæ regnumque eius vniuersum breui euentum foret.
An vero non videret Christianam religionem Japonicæ peni-
tus aduersari; tantumque de illa demi quotidie, quantum Chri-
stianæ accederet? An ignoraret acerbissimum patrijs Dijs inu-
rere dolorem, qui cumque patria sacra postferret peregrinis, vti-
que leuiorem culpam esse peccantis populi, quam Regis in pec-
cato alieno coniuuentis, cælestes iras mora fieri acriores. Japo-
nicæ quippe religionis conditores, haud dubie præ tanta contu-
melia debitas de Cangoximanis expeturos poenas: & pauco-
rum impietatem Regi, regnoque exitio futuram. Quare si
quis ei patriarum carimoniarum, si quis Deorum respectus
memoriae esset, eosum vel gratiam spectaret, vel formidaret
iram. Hæc Bonziorum oratione ille perterritus, & simul com-
mercij Lusitanorum spe frustratus, protinus cum vinculorum
mortisque minis edieit, atque interdixit, ut omnes patriam
retineant religionem; ne quisquam in posticum Christianis
mysterijs inrietur. At Xauerius meliora quotidie sperans cum
summa cura excolebat Neophytos: quod ab ea re orti erat, ex
consuetudine sua tribuebat Deo, quo cum magis, quàm cum
hominibus versabatur, diuinum colloquium non tantum vir-
tutis hortamentum, sed laboris etiam solacium, rarus. Itaque
grauissima famis, & frigoris incommoda aliasque maximas dif-
ficultates homo peregrinus in barbara, & infesta ciuitate, mi-
ra æquitate animi pertulit. Cateram anno in hisce laboribus,
& arumnis circumacto, cum penitus obseprum Euangelio iter
Cangoximæ cerneret, demigrare statuit aliò. Neophytis ergo
valere iussis, Paulo eorum tutelam reliquit; ipse Cosmo Tur-
riano,

Regnum
Figuenum riano, & Ioanne Fernando comitantibus, noua erectus spe, in
 Figuenum regnum, quo iter Lusitani auerterant, petere in-
 tendit. Incredibile dictu est, noui Christiani in Francisci di-
 gressu quantum profuderint lacrymarum. quippe illum cum
 alijs nominibus, tum verò ob egregiam eius sanctitatem exi-
 mie carum habebant omnes. Quocirca flentes, eumque ma-
 gistrum, ducem, patrem confusis appellantes vocibus, pro se
 quisque immortales abeunti egere grates, quòd eis tantò suo
 labore aeternae salutis monstrasset viam. Erant Neophyti facile
 octingenti tam bene instituti, vt Paulo magistro intra paucos
 menses orbat, septem ipsos annos, sine vllò duce, omnes ad
 vnum in Christi fide permanerint, quo ad aliquot e Societate
 I. E. S. V. eo missi venere. Figuenum regnum est in eadem
Firandum
oppidum. Iaponiae insula, quam Ximum appellari docuimus. Ad hu-
 ius regni oppidum (Firando nomen est) millibus passuum a
 Cangoxima circiter LC. progressus Xauerius, benigne a Lu-
 sitanis, & eorum insinuat, etiam ab Rege excipitur: apud quem
 dies aliquot diuersatus, oppidanos facile centum ad Christi
 fidem, cultumque traduxit. Et quanquam eum operae apud
 Lusitanos, & Firandenses positae haudquaquam poenitebat (plu-
 res quippe Firandi paucis diebus, quam Cangoximae multis
 mensibus ad Christi adiunxerat gregem) tamen maiora mente
 complexus Cosmo Turriano Neophytos committit, ipse cum
Amangucium
oppidum. Ioanne Fernando in Iaponem insulam traicit Meacum peti-
 turus. Verum edocus à locorum peritis. Amangucium op-
 pidum satis celebre in via esse, confestim eò Amanguciani Re-
 gis animum ac sensus tentandi explorandique studio pergit.
 Oppidum est maritimum in praecipua illa Iaponiae parte, quam
 Iaponem proprie vocari diximus, Amangucium, imprimis
 amplum, ac nobile. quippe sedes Amanguciani Regis, qui opi-
 bus praepotens cum Meacensi Rege omnium maximo de impe-
 rio dimicat. Id oppidum gentis more rectis ligneis constat:
 Familiarum millia amplectitur circiter decem. Absesse dicitur
 à Firando millia passuum ferme CCC. Huc igitur cum venis-
 set Xauerius reperit nobiles viros permultos, pluresque è plebe
 auidos cognoscendae Christianae religionis, de qua multa ru-
 more ac fama dudum acceperant. Itaque in compitis ac tri-
 uis, bis in die de scripto (nondum enim linguam Iaponicam
 probe norat) Euangelium diuulgare instituit magna hominum
 frequentia, concursuque. Caterum sermonem de diuina lege,
 non aequè prospere omnium excipiebant aures, multi audie-
 bant

bant sanè libenter: plures contra repudiabant penitus: non-
 nulli etiam procacius irridebant. Quocirca per vias eun-
 tem deinde Xauerium velut insanum magna puerorum, vi-
 timaeque sortis hominum turba prosequabantur illudentes,
 atque ea quae audierant Christianorum mysteria legesque
 nominatim per iocum ac ludibrium inculcantes. Quae ille
 omnia, non tam contumeliam, quam contumeliae causam in-
 tuens, aequo latoque ferebat animo. Ita plus ferendo, quam
 dicendo profecit. Namque auditorum prudentiores cum mi-
 nimè fatuum esse intelligentes, egregiam eiusdem in tot pro-
 bris verborumque contumelijs patientiam aequitatemque
 animi admirabantur; vtique cum eundem audirent inde vsque
 ab Europa per immensa Oceani spatia in Iaponiam, dunta-
 xat nouae religionis tradendae studio, traiecisse. Ad vltimum
 peregrina virtus miraculo esse, & multorum sermonibus, ac
 studijs celebrari, colique. Ergo Dynastae plures diligentius
 exploraturi quid tandem religionis ex alio aduexisset orbe,
 cum domum suam accersebant, suapte sponte pollicentes, si
 religiones quas afferret, ipsis probauisset, haud dubie patrijs
 praelatos. Sed nimirum id opus non est volentis, neque currentis,
 sed miserentis Dei. Eadem res aliter ab alijs, à plerisque autem au-
 ribus magis, quam animis admissa. Post dies aliquot in com-
 pitis, & priuatorum aedibus non sine fructu consumptos, ad
 Regem eius accersitu Xauerius venit. Percontanti genus cau-
 samque sui in Iaponiam aduentus, respondet se natione Hi-
 spanum eò diuinae legis praedicandae causa venisse, de ipso-
 rum salute sollicitum. Neminem, quippe saluum esse posse,
 qui non Deum huius vniuersitatis opificem, ac I. E. S. V. M.
 vnicum Dei Filium omnium gentium Saluatorem agnosce-
 ret: eiusque caelestem salutaremque legem impensius custodi-
 ret. Iussus ergo ab Rege protinus eam legem explicare, morem
 illi gessit haud inuitus: bonamque sui libri recitauit partem.
 Auditus est horam circiter attente sanè ac diligenter. Sed Rex
 barbarus audiendis rebus caelestibus, quam gerendis aptior,
 audita neglexit. Xauerius inde ad concionandi munus reuer-
 sus (vt paulatim consuetudo homines quamuis feroces mitiga-
 mollitque) aequioribus populi animis, secundioribusque con-
 cionibus est vsus. Complures iam egregia Christi facta cupide
 audiebant. Vbi vero ad acerbissimos eius cruciatus indignissi-
 mamque necem ventum erat, lacrymis temperare non pote-
 rant. adeo etiam barbaris miseranda videbatur. Misericordia
 reli-

Xauerius
 velut insa-
 nus, exagitatus.

A Dyna-
 stis domo
 accersitur.

Ro. 9.

Regi Euan-
 gelium praedi-
 catur.

Ethnici au-
 dendo Chris-
 ti crucia-
 tus lacry-
 mantur.

religioni aperuit viam. Nonnullique Christo aggregari cepti. Verum Franciscus haud operæ pretium ratus in ea Vrbe versari diutius; Meacum pergere decrevit: ea mente, vt à Meacensi Rege, qui propter imperij magnitudinem, Magnus Rex dicitur, vrbis diuulgandi Euangelij peteret. Meacum quippe Vrbem totius Iaponis longe clarissimam sciebat esse, ac Gymnasio maxime inclytam. De cuius magnitudine Vrbis, celebritate, Collegiorum, cœnobiorumque multitudine, in ipso itinere adeo multa cognorat, vt ei in animo fuerit rectâ contendere Meacum. Sed Deo Cangoximani fauente, Cangoximam, vt supra diximus, nauis appulsa est; vbi spes Christianæ rei bene gerendæ diutius, quam fructuosius eum retinuerat. Meacum igitur iturus, dedit se in viam duobus comitibus Ioanne Fernando, & Bernardo Iapone Neophyto antiquæ probitatis viro, qui Cangoximæ ad Christi fidem accesserat primus.

Meacum magno labore contendit.

Cap. VI.

MEACUS vrbs. in media ferme insula sita est velut Iaponis umbilicus. Distat ab Amangucio, quod in primo insulæ aditu est positum, recta quidem regionē passuum millia non amplius CL. sed anfractus maximi æstuariorum ac montium intercedunt. Eo iter intendit Xaverius anno post Christum natum MDL. mense Octobri, quo mense in Iapone ingruit frigus. Erat tum iter illud non modo saxi asperum, sed etiam perpetuis oblitum niuibus, quas acri gelu vis hyemis adstrinxerat. Quocirca passim in syluis concretæ ex niue glacieque quasi trabes ex arboribus pendebant, pestem atque exitium viatoribus minitantes. Accedebant bellorum, quibus tota regio ardebat, haud leuia pericula: crebra etiam latrocinia, quibus itinera erant infesta. Franciscus tamen omnium rerum præterquam diuinæ providentiæ salutisque animorum in memor iter adeo longinquum ac periculosum alienissimæ anni tempore suscepit. Cæterum siue vt expeditum inter barbaros iter, siue vt certum aliquem talis viæ ducem haberet, equiti indigenæ Meacum petenti famulum semet adiunxit, seruitutem quoque pro Christo sibi decoram ratus. Domini ergo equitantis sarcinulam, præter suum Missæ instrumentum, cur-

Xaverius equi famulum se adiungit.

fitans gestabat humeris. Herus quippe, cursus magis quam itineris modo, concitabat equum per obnoxia latronibus loca. Et Franciscus pedibus ferme ibat nudis, quod riui amnesque vado transeundi se passim offerrent. Itaque sæpenumero pedibus ex niuis, & algoris iniuria intumescens, grauiter laborabat: crebro etiam cursu, & sarcinarum gestatione fatigatus, glacie, aut asperitate viæ fallente vestigia, corruebat. Quæ ille omnia non æquo solum, sed etiam intento in Deum, & a sensibus alienato superabat animo. Quippe tanta erat vis celestis contemplationis, vt victis dulcedine sensibus, subinde in vepres indueret se; ad lapides offensaret pedes, laceraretque sine vilo prorsus sensu doloris. Nec vero noctis conditio melior, quam diei. sæpe de nocte imbris madefactus, frigore confectus ac fame, ad diuersorium veniebat, vbi humana ærumnarum subsidia, solatiaque suppetere nulla. Argumento est, quod toto illo itinere, oryza, eaque emendicata vitam tolerauit, non minore alimentorum inopia, quam corporis vexatione procedens. Tantas hæc itineris ærumnas insolentia exasperabat gentis. Iapones vt elato sunt, celsoque animo peregrinum hominem Iaponicæ elegantia, ac moris ignarum, eundemque sui contemptorem exagitabant velut stolidum, fatuumque. Quocirca in oppidis ac pagis, quæ transibat, in nauigijs, quibus vehebatur, in vijs passim ac diuersorijs omnium erat ludibrium. At ille hilariter non modo patienter cuncta perferebat, cum Apostolo stultus propter Christum, & omnium peripsema esse gestiens. Mensibus in itinere duobus exactis, demum innumerabilibus terra marique perfunctus malis, Meacum Dei benignitate saluus & incolumis peruenit. Meacus Vrbs est regia Iaponiæ totius longe maxima, ac celeberrima. Ea cum floreret (si famæ libet credere) rectorum prope CC. millibus frequentabatur; sed crebris vastata bellis, populationibus, incendijs prope dimidio minor euasit. Sane murorum circuitus, vrbisque vastitas ea est, quæ veram esse ostendat vetustatis famam. Cum eò venit Xaverius, domorum habebat facile centum millia. Meaci Academia est percelebris; collegia discipulorum quinque præcipua; Cœnobia vero innumera virorum mulierumque. Itaque maxima seges ac materia conversionis offerri videbatur. Verum (quæ sunt occulta Dei consilia) ea spes prorsus irrita, atque inanis fuit. Meacum vt venit, intentus in occasionem Regis aduendi, petendique ab eo vt faceret Euangelij in suo regno pronuntiandi

Meacensis itineris labores ærumnas.

Xaverius exagitur vt stolidus.

Meacus vrbs maxima & celeberrima.

Xaverius
a cohorte
regia elu-
ditur.

Lapidi-
bus appe-
ditur.

potestatem, ad Regiam dies aliquot frustra expectavit. Iaponicæ quippe consuetudinis urbanitatisque incitia, vulgaris & obsoleta vestis, Christianæ vitæ simplicitas eum cohorti regiæ eludendum præbebant. Itaque adeo obstructos omnes ad Regem inuenit aditus, ut nunquam omnino eum adire licuerit. Ergo cum interim comperisset, cæteros Dynastas, Meacensis Regis maiestate obsolescente, nequaquam illi dicto audientes esse; mutato consilio curaque impetrandi regij diplomatis ommissa, tentare Meacenses cœpit, quo tandem animo Christianam acciperent legem. Reperit ciuitatem omnem sollicitam expectatione, suspensam metu bellorum ingruentium. Itaque auersis auribus animisque omnium, tempus terebat. Vltro etiam in compitis ad circumfusam multitudinem verba faciens (quod idem illi in alijs quoque oppidis acciderat) a pueris ac fece plebis passim obsoletis calceis, aut etiam lapidibus petebatur, exigebaturque. adeo nihil salutare non modo ad animos, sed ne ad aures quidem admittebat obstinata superstitio. Et ille quidem *ibat gaudens quod dignus habitus esset pro nomine IESU contumeliam pati.* Demum ut perspexit nec pacatam esse ciuitatem, & ab Euangelio prorsus alienam; enimvero doluit sibi post tantos itineris labores; re infecta nulloque cum manipulo ex tanta segete discedendum: sed tota re diuinæ voluntati, prouidentiaque permessa, Amangucium remigrat, illa se cogitatione consolans, præclarum esse, pro CHRISTO, magna non solum agere, sed etiam pati.

*Amangucij Rege muneribus conciliato complures
Christianos facit. Cap. VII.*

AMANGUCIUM igitur pari ferè labore & incommodo, atque inde Meacum ierat, reuersus, extemplo statuit Regem conuenire: eique à Præfecto Indiæ, Episcopoque Goano literas ac dona, quæ Firandi reliquerat, tradere. Hæc ille munera Meacensi Regi, qui totius Iaponiæ maximus ferebatur, destinarat animo. Cæterum vbi animaduertit illum precario iam regnantem non tam imperio magnum esse, quam nomine, Regem autem Amangucij opibus pollere; mutata voluntate, huic danda censuit, ratus eum sibi potissimum donis conciliandum, qui rem Christianam autoritate iuuare plurimum posset. Itaque Firandum celeriter regressus, nouam Regis adeundi rationem

tionem, quam subiecerat necessitas, inuit. Iam vsus eum docuerat, ab Iaponibus, communi mortalium vitio, homines specie cultuque corporis æstimari: pannosos vero vix hominum numero haberi; perinde ac si viri decus vestitus magis, quam virtus foret. Quocirca obsoleta veste deposita, vestitus elegantiam assumere decreuit: & splendore vestis oculos speciosa magis quam vera bona spectantium, capere; ut eorum deinde animis lucem offerret veritatis. Ergo Amangucium cum remeasset splendida in veste, duobus tribusve famulis comitantibus adiit Regem. Et consilium comprobauit euentus. Protinus ab affectis ad Regem introductus, ab eo sanè benigne comiterque excipitur. Pauca præfatus, à Prorege Indiæ, & Goano Episcopo literas amicitiaæ obfides, peregrina munera amicitiaæ pignora, atque in his monochoidum, & horologium Regi tradit, non tam pretio, quam nouitate, & admiratione artificij grata illis locis, & accepta. Rex igitur literis, donisque Lusitanorum mire lætus, magnum argenti aurique pondus Xauerio inuicem elargitur. At ille memor se non mercatorem esse, sed sacerdotem, remisit quæ offerebantur, Regem precari enixè iussit, ut diuinæ legis in sua ditione sibi promulgandæ, suis popularibus accipiendæ potestatem regio faceret edicto; hoc dono nullum sibi, nullum Lusitanis dari optatus posse. Itaque Rex tantam abstinentiam admiratus aspernantis quod alij per ingentia fretorum, terrarumque pericula peterent, non dubitauit eius religioni fauere, cuius suspiceret virtutem. Extemplo igitur per omnes vrbis vias pronuntiare præcones iubet; placere Regi Christianam Religionem proponi suis popularibus, ut quicumque vellent, fierent Christiani. Proinde ne quisquam Lusitanos Sacerdotes facto verboue læderet, neu cuiquam patria sacra deseruisse fraudi foret, probroue. Insuper ut cum potestate facultatem daret, Xauerio inane Bonziorum cœnobium ad habitandum attribuit. Ea res & nomen Francisco, & religioni exultationem conciliauit. Ergo permulti cognoscendæ nouæ religionis audi, ad eum audiendum confluebant. Nec illorum studijs deerat Xauerius, aliquam iam ipsorum linguæ facultatem nactus. Bis in die concionem ad populum habebat, magna semper ciuium frequentia. Vbi perorauerat, aliquantisper cum auditoribus de rebus pro suggestu expositis disceptabat. Aut enim interrogantibus respondendum erat, aut ipsi inuicem interrogandi. Id certamen, alijs super alios vrgentibus, plerun-

Splendore
vestis ad-
ditum sibi fa-
cit ad Regem

Dona Regi
offert.
Regis dona
repuat.

Edictum ve-
gnum pro
religione
Christiana

que ad multam noctem tenebat, vix vt esset corporis curandi locus. Nec alia res maiori erat impedimento, quam Iaponicæ linguæ inscitia. Quippe identidem, cum insolens aliquod verbum fastidiosas delicatasque eorum offendisset aures, Francisci infantia risui erat. Itaque non deerant qui risus captandi causa quæstionibus eum onerarent. Cæterum is orationis spiritus, ea vitæ ac religionis sanctitas, tamque a Bonziorum vitæ doctrinaque discrepans eminebat, vt quod dicta non poterant, ostenderent facta. Quocirca Iapones ingeniosos vtique & obsequentes rationi haud fallebat; quam contentanea essent illa, vtcunque dicerentur. Conueniebant multi e cœnobijs Bonziji Bonziæque, plures etiam e nobilitate, e plebe vero quamplurimi. Assidue referta erat domus omnium ordinum hominibus; ac sæpe aduentantium capere nequibat multitudinem. Interrogationes adeo multæ fuerunt, ac variæ, vt discussa demum errorum caligine, ac luce veritatis oborta, non pauci ex Francisci responsis perspicerent, leges suorum Deorum inanes, ac falsas; diuinam autem veram esse solidamque. Nec in suscipienda vera religione, quam in excutienda segniores fuerunt. Diebus aliquot in percontando respondendoque consumptis, plures Christiani fieri; primi autem omnium ij, quorum præcipue perniciousa Xauerio in concionibus certaminibusque obstiterat, Deo pertinaciam in facilitatem vertente. Quanquam primum decus non doctrinæ fuit, sed patientiæ. Fernando Francisci socio in trinio concionante ad plebem, Iapon forte quidam præteriens ad concionem accessit. Inde, vt erat homo insolens, prodit in medium, & collectam in ore saluam in concionantis os conijcit; eam ille contumeliam adeo patienter tulit, vt nihil omnino commotus, absterfa linteo facie, institutum pertexeret sermonem. Tantæ patientiæ miraculo motus quidam e concione, in animum induxit suum, a viris tanta virtute præditis non posse religionem, nisi sanctam afferri. Itaque domum ad Franciscum venit, instituitur, ac primus omnium baptizatur. Huius exemplum alij deinceps sequuti. Inter hos Laurentius quidam Luscius tantum animo diuinæ lucis accepit, vt nuntio rebus humanis remisso, totum se Deo consecraret, magno cum Iaponiæ emolumento. Is namque in Societatem a Xauerio adscriptus, egregius deinde concionator extitit; populariumque suorum quam plurimos ad Euangelij lumē adduxit. Baptismate deinde lustrati honesti homines multi, qui summa

Franci-

Francisco familiaritate deuincti tantopere ei gratificari studebant, nunquam vt satisfacerent sibi. Quocirca de Iaponum sectis, ac religionibus ab illo interrogati, impensius etiam quam rogabantur omnia prodebant.

Cognitis Iaponum sectis complures eorum conuertit
Cap. VIII.

EX his igitur ille longe accuratius quam antea Iaponicas ^{Iaponum} religiones, disciplinasque cognouit: sectas vigere in Iaponia tum virorum tum feminarum omnino nouem; liberum cuique esse quam velit, sequi. Itaque euenire vt in iisdem sæpe tectis, quot capita tot pene sint disciplinæ: domesticique inter se contendant, suam quisque alijs præferre conantes. Ex hisce sectis nullam de mundi, animorumque procreatione quicquam tradere. Nimirum idcirco, quod nullum horum esse principium consentiant vniuersæ. Inter omnes conuenire, post hanc vitam sedes esse animorum duas, damnatorum vnā, alteram beatorum. Cæterum quale tandem sit beatorum domicilium, cuius imperio animæ detrudantur ad inferos, docere neminem: tantum quasdam decantare fabulas de suarum disciplinarum autoribus, quorum Xaca & Amida principes numerentur: eos propter aliorum salutem, grauissimas vltro subijsse ^{Xaca, & Amida Iaponii Dii} pœnas, maximeque diuturnas. Harum sectarum alias trecentis, quingenis alias præceptis contineri: omnes tamen quinque tantum leges ad salutem necessarias ducere, quibus caueatur; Ne hominem occidant: neu animal vllum occisum comedant, neu furentur, neu mœchi mendacesque sint, neu vinum bibant. Bonzios verò & Bonzias hoc suscepisse, vt pro populo, qui vrbis curis, negotijsque impeditus eas seruare nequeat leges, ipsi satisfacerent, hac tamen lege, vt eis domicilia, redditus annuos, cæteraque attribueret subsidia, & scilicet honorem haberet. Quocirca locupletes e populo, ac Dynastas, vt peccandi licentia fruerentur; conditione accepta, impense illis quæcunque postularent, concessisse, ratos Bonzijs deprecantibus haud dubie vel ab inferorum pœnis se vindicatum iri. Bonzios porrò ipsos ab omnibus petere eleemosynam, dare nemini. His alijsque rebus eiusmodi compertis, Xauerius suis Iapones institutis, quasi armis oppugnare adortus, sic apud populam cum Bonzijs cœpit agere, vt eorum commenta certis argumentis ^{Bonziorum improbitas & auaritia.} ratio-

Fernandi
virius.

Iaponis cu
iusdam in
solentia.

Patientiæ
vis ad
Ethnicorum
conuersio-
nem.

Laurenti-
us Luscius
conciona-
tor egre-
gius.

rationibusque conuelleret. Præcipue vero docebat ex inferorum supplicijs Bonziorum deprecatione eximi neminem posse; utique cum Bonzij leges, quas pro alijs seruaturos se recepissent, ipsi minime seruarent. Constabat quippe illos lapsa iam vetere disciplina, potare vinum, carne clam vesci, palam mentiri, moecharique. Proinde populus patefactis Bonziorum dolis, indignari vulgo, & illorum fraude se deceptos, bonisque spoliatos queri. Et ab ipsis Bonzijs demum veritatis confessio expressa est: nisi solertia eos ab inopia vindicaret, enimvero fore sibi pereundum fame. Itaque ex eo Bonzij magna non solum damna, sed etiam dedecora subierunt. Inde Xauerius comperto ex Iaponum amicorum sermonibus literarumque monumentis, Xacam & Amidam duo annorum millia expleuisse: Xacam verò octies millies natum, aliaque multa his similia risu quam relatu digniora; extemplo ineptas fabulas exagitare institit, illos non homines, aut Deos, sed Diaboli portenta fuisse demonstrans. Quibus Bonzij, venefici, cæterique diuinæ legis aduersarij prorsus conuicti cum reticerent, gaudebant scilicet Christiani in suscepta fide, ac proposito confirmati: Ethnici vero, qui aderant perspectis magistrorum erroribus, in suis religionibus labantes paulatim ad Christi cultum transferbant se. Ergo id indigne ferentes Bonzij grauius eos quod patrias religiones desererent accusare: illi contra respondere, nimirum diuinam legem magis consentaneam esse, idque vel ipsis autoribus, qui Iaponicis obiecta legibus refellere nullo modo sustinerent. Rursus Bonzij obiectare Francisco auctoritatem Sinarum, a quibus religiones petitas Iapones habent. Nunquam utique Iapones religionem, & cærimonias mutatu-
ros, nisi prius Sinæ mutassent. Proinde abiret illuc, inferret Euangelium, Sinis Christi iugum imponeret. illis subactis, tum demum Iaponiam quoque in Christi fidem vltro esse venturam. Cæterum hæ Bonziorum voces nihil admodum Xauerij conatibus obstabant, qui nihilo minus destinata exsequi studebat. Iapones quidē qui nihil penitus de solis, lunæ, stellarum, orbium cælestium, terræ, maris, animorum, cæterarumque rerum molitione inaudierint, huius vniuersitatis opificem & effectorum vulgo nullum agnoscunt. Francisco igitur ostendente, rerum omnium ac nominatim animorum conditorem esse Deum; mirabantur scilicet eiusmodi rerum principium, non Iaponibus modo, sed etiam Sinis, vnde ipsi religionem assciuerint penitus occultum, & ignotum fuisse. Admiratio eò demum eru-

Fabule Iaponum de Xaca & Amida.

Iapones Astronomie ignari.

pit,

pit, vt non magis Xauerium Christianique religionem suspicerent, quam Bonzios Iaponicasque contemnerent sectas. Hisce ergo disputationibus adeo Bonziorum nationem conturbauit Xauerius; vt qui ante eius aduentum de suis legibus inter se contenderent, iam omisso hoc certamine, omnes pariter de vna Dei lege loquerentur. Ac multi multa quotidie percontabantur ex Francisco; vnum ne esset rerum bonarum malarumque principium, idque vtrum bonum an malum? Respondenti vnum esse rerum omnium principium, & summe bonum, obijciebant illi Diabolos humani generis hostes, quos malos esse constaret: si Deus bonus esset, cur res tam perniciosas procreasset? Tum Xauerius illos bonos procreatos a Deo, suo vitio malos euasisse, atque idcirco apud inferos æternis mactari supplicijs. Et illi deinceps quærere institerunt. Cur Deus homines ab se ad suum cultum conditos a Dæmonibus in fraudem impelli sineret? Quin humanas mentes ad virtutem propensas fecisset potius, quam procliuēs ad vitium? Ad ea Franciscus hominem liberum esse natura; diuinæque præsidia ad pugnam victoriamque parata, si modo vti velit, habere demonstrauit: & simul humanum genus ad honestatem natum, parentum vitio, maloque cultu deprauatum esse docuit. Tum illi ab hominum culpa in seueritatem numinis versi, sciscitari cur tandem inferorum carcerem malorum vltimum ædificasset? cur hominum æternis addictorum cruciatibus nulla vnquam eum misericordia caperet? Contra Xauerius ostendere tantam esse Dei maiestatem, tanta eius in homines vel vniuersos vel singulos promerita; vt nullum reperiri possit supplicium tantum, quod non homuncioni cælestis numinis violatori pro tanto scelere deberetur. Eam tamen esse Dei clementiam, quæ semper aliquid de merita remitteret pœna. Et hæc quidem aliaque his similia ingenti assensu audiebantur, vt cuncti facile acquiescerent. Cæterum illa cura eorum animos sollicitabat maxime, quod nec benignus, nec æquus Deus videretur, qui omnium regionum præterquam, Iaponiæ memor, Iaponibus ante Francisci aduentum nunquam indicasset sese; utique si quotquot ignotum non coluissent Deum, ad inferorum damnasset supplicia: eodemque fuisset ipsorum maiores cælesti luce fraudatos præcipites ferri, agique. Ad hæc Franciscus demonstrare, diuinam legem mortalium animis insitam, legum omnium esse longe antiquissimam. Quippe Iapones etiam ante leges ab Sinis petitas, rationis admonitu non ignorasse, nefas esse homi-

Acute Iaponum interrogatio- nes.

nem

nem occidere, furari, peierare, & cætera quæ diuina lex prohiberet. Itaque si quis tale quidpiam admisisset, conscientia quasi sceleris vindice stimulante cruciari. Id adeo in solitario homine explorari licere, qui in desertis syluis sine vlla literarum legumue humanarum cognitione educatus, tamen diuinarum legum de homicidio, de furto, de periurio, rebusque cæteris haudquaquam foret ignarus. Quod si in barbaris quoque nationibus cerneretur, quid tandem in humanis ac politis futurum? An non igitur iure multari supplicijs, qui diuinam legem naturæ insitam violarint; quam si obseruassent, vtrique eis cælestis fuerit obortura lux? Hoc responso cum silentium esset eis impositum; paulatim salubre Christi iugum accipere cœperunt. Ergo duorum mensium spatio civium capita baptizata facile quingenta. Hi flentes vicem liberum, parentum, necessariorum, maiorumque suorum, sciscitabantur identidem de Xauerio, ecqua spes, ecqua via foret æternam ab eis miseriam depellendi: quibus ille obortis lacrymis abnuens, suadebat, vt hoc impensius ipsi, quibus diuinitus oblata lux salusque esset. Deo grates agerent: & alienæ cladis sensum suæ incolumitatis spe lenirent; quo necessitatem patientia faceret leuiorem. Inde illi ad alia quærenda versi rogitabant quæ mundi figura, qui solis, ac siderum cursus; vnde crinitæ stellæ, venti, fulgura; fulminaque existerent; quæ vis niuem, grandinem, imbres effunderet. Quarum origines rerum Xauerius haud ignarus Astrologiæ Philosophiæque naturalis cum expromeret, stupebant scilicet homines ad ralia rudes, peregrinum ingenium pariter, doctrinamque mirantes. Et harum rerum fama cum peruassisset urbem, ingens etiam Christianæ legi nomen fecit, vt non in publico tantum, sed etiam in priuatis tectis celebraretur. Et ea res haud minus emolumenti dempsit Bonziorum familiis, quam addidit rei Christianæ, plurimorum animis a patria superstitione auersis. Iamque opinio erat breui multa illorum cœnobia compluribus Bonziorum disciplinam deferentibus, deficientibusque vitæ subsidijs, peritura, magno vtrique rei Christianæ incremento. Quantum porrò Bonziorum autoritas diminuta, atque obtrita sit, vel ex eo intelligi licet, quod eorum studiosissimum quemque iam non tam voluntas, quam necessitas in veteri retinebat instituto. Dynasta quidam erat Aman-gucij copiosus, & opulentus in paucis; is vna cum coninge impense & Xauerio & Euangelio fauebat. Verum vtrique præteriti temporis temeritas ademit in posterum libertatem. Hi ni-

mirum

mirum multa Bonzijs domicilia ædificata magnis reditibus instruxerant, Amidam quem præcipue colerent, sibi ad beatitudinem propitiaturi. Quocirca negabant commissuros se, vt collectam per tot annos, tantis sumptibus Amidæ gratiam commutata religio subito effunderet. Nisi hæc animum remorderet cura, aliud consilij esse capturos. Bis insipientes, qui & temere errarint, & hæere in errore, quam emergere maluerint. Sed quod hi vano veteris instituti respectu noluerunt facere, vt spectatam Christi fidem sequerentur, id alij complures veritatis luce capti impense fecerunt. Ergo Bonzij ludibrij, damni que impatientes ira & inuidia furere in Christianos; in suis concionibus eodem tempore habitis multa in Deum impie iactare: multa contumeliose, quæ in ipsos conuenirent, in Franciscum euomere: minaciter Iaponibus denuntiare, Iaponiam simul Christianæ legis iugum accepisset, interituram. Sed eorum contumeliæ magis ipsis odium, quam Xauerio contemptum crearunt. Iapones enim haud dubij Bonziorum maledicta ex inuidia, ac maleuolentia oriri, non solum id ipsum prædicare, sed innoxio etiam fauere cœperunt, inuidorum obrectatione in laudem fauoremque cedente. Inter hæc Franciscus summa cum cura exquirens, ecquam Iapones notitiam habuissent olim Euangelij, Christique, comperit Iaponicarum literarum, siue Iaponum ipsorum testimonio, Iapones ante ipsius aduentum, Christi nomen ne fama quidem accepisse. Quæ res strenuum alioquin in Euangelio circumferendo Xauerium, haud secus quam par erat, stimulauit mirè lætum eò religionis propagandæ causa penetrasse; vt Euangelij sonus in vltimis auditis terris, etiam in vltimis insulis audiretur. Pluribus iam ad Christi ouile congregatis, florebat res Christiana, cum magnum ei vel adiumentum, vel decus accessit. Banduensis Academia est in Iaponia & celebritate & nobilitate maxime incluta, vtpote quæ amplius quatuor auditorum millibus frequentatur. Ex hac Academia vnus magna sapientiæ fama, ac nomine factus est Christianus memorabili sane ratione. Genus est Bonziorum, qui commentationibus dediti, quid ipsis futurum sit post vitam, & alia eiusmodi meditantur. Ex quibus haud sanè paucos sedula commentatio in eam demum adduxit sententiam, vt in Iaponum disciplinis nihil esse censerent opis ad salutem animorum. Sic enim ratiocinabantur. Nimirum oportere vnum omnium rerum principium reperiri, de eo in suis libris mirum esse silentium, cum

Y nulla

Iapones
quingenti
baptizati.

Iapones
nulla Chri-
sti & Eu-
gelij lucē
acceperat.

Acade-
mia Ban-
duensis.

nulla vsquam de huius vniuersitatis conditore mentio fiat. Qui igitur ignaros conditoris sui saluos esse posse. Sed cæteris inter pudorem metumque hæsitantibus, is quem diximus ad Christianorum se addidit cœtum, salutis cupiditate verecundiam vincente. Et quidem is in animo habuerat aggregare se ad Bonzios, verum vt ex Francisci disputationibus eorum agnouit errores; suum vtique, mundique opificem, quem Christiana religio proponeret, colendum ratus, mutata in diuersum mente, Christo adiunxit sese. Ea res quam Bonzijs acerba, tam iucunda Neophytis fuit. Cum enim is in sua ciuitate eruditionis primas teneret; eius autoritas in vtramque partem valebat plurimum. Quocirca illo ad baptismum cæteros suo exemplo incitante, res Christiana, & dignitate, & numero auctior cœpit esse. Tantus autem Neophytis ea re ardor iniectus, vt pro se quisque cum Ethnicis de religione decertarent, conuictos velut captiuos ad baptismum adducerent, suasque inter se pugnas ac victorias compararent. Qua ex re Franciscus eam percipiebat animo voluptatem, quæ omnem laborum ærumnarumque extingueret sensum Igitur. Amangucij ingenti incremento Christiana res aucta est (quippe vnus anni spatio ad tria capitum millia baptizata) gregisque incrementum pietas æquauit. Qui olim suas illas precatorias calcolorum series ita percurrerant, vt suæ quisque sectæ conditorem subinde nominatim implorarent; superstitione in religionem versa, studium illud suum auxerunt. Nam B. Mariæ coronas ritè decurrentes, salutatione angelica ad minores orbiculos recitata, identidem inuocabant salubria I E S V & Mariæ nomina: seque in Francisci velut vnici exempli mores, quo ad fas esset formare nitebantur. Tantos porro Amanguciani Neophyti progressus in pietate fecerunt sub Xauerio haud pœnitendo magistro, vt post eius discessum propter Regum importunitatem a magistris fere, ac rectoribus destituti, quinque & viginti annos, in medio Ethnicorum institutum vitæ Christianæ cursum tenuerint, ipsi sibi rectores magistrisque.

Bungi Regem ipsius inuitatu adiens insigni honore excipitur a Lusitanis. Cap. IX.

MAGNVM iam erat Xauerij nomen in Iaponia, magna sanctitatis opinio, vt iam humanum fastigium propemodum excederet. Quocirca illum Iapones tanquam diuinum quendam

*Iaponum
Neophyto
rū ardor.*

*Vnius anni
spatio
tria mil-
lia homi-
num bap-
tizat.
Iaponum
precatória
sorena.*

quendam hominem venerabantur. Hæc sanctitatis fama longinquas etiam regiones peruagata, Iaponiam prope vniuersam eius nomine, egregijque factis impleuerat. Itaque dum ea quæ exposuimus, maxime gereret Amangucij, ab Rege Bungii literas accipit plenas officij, humanitatisque; Lusitanorum nauis ad suæ ditionis portum appulsa, ex eis se de ipsius eximia virtute multa comperisse; illorum sermonibus incensum cupere coram certis cum eo res communicare. Proinde ad se Bungum primo quoque tempore proficisci ne grauaretur. Et per idem tempus Odoardus Gama Nauarchus Lusitanæ nauis ad Bungii portum CLXXX. millia passuum ab Amangucio Franciscum per literas inuitauerat. Ergo Xauerius cum noua vtrobique spes rei benæ gerendæ affulisset, Cosmo Turriano & Ioanne Fernando in Neophytorum tutela relictis, impigre se ad nouum iter accingit. Mox duobus, tribusue Neophytis comitibus dat se se in viam. Iam CLXXV. fere millia passuum confecerat pedibus, cum Gama illum iam de via fessum aduentare cognouit. Igitur Lusitanos aliquot cum equis prope eibuiam mittit. Hi mille circiter passus progressi Franciscum vna cum Neophytis Amangucianis offendunt. Erant hi domi suæ nobiles & copiosi, sed ob Christi religionem ab Rege Amangucij bonis exuti; Xauerium sequebantur ea mente, vt instituerentur Gox. Cæterum eos splendido vestitu insignes egregij vehebant equi, ita scilicet Xauerio iubente, at ipse pedibus equitantes subsequebatur, sarcina quidem sacræ suppellestilis onustus, tantus erat amor humilitatis, crucisque. Ea species Lusitanis non miserationem magis, quam admirationem mouit talis tantique viri tantopere semet abijcientis, & fatigantis. Confestim igitur ab eis equus illi admoneri, sarcinaque eripi: contra ille nullis precibus flecti, vt equum ascenderet. Quocirca Lusitani, quamuis ipso inuito, & reclamante, pedibus eum comitantur. Præbuit ea res gratum ac salubre spectaculum Neophytis Christianorum modestiam, comitatemque mirantibus. Ita ad Bungii portum ventum est: Fingensem annis nomine incolæ appellant. Bungus vrbs regia est in altera Iaponiæ parte, insulaque, quam Ximum appellari supra docuimus. Rex Bungenis adolescens consilio doctrinaque præibat ætatem. Per id tempus Bungii tantum imperitabat, rex apud Iapones prudentia, quam opibus clarior. Nomini Lusitano non alius magis fauebat. Quippe Lusitanorum amicitia cupidine accensus ad Lusitanæ Regem, Præ-

*Franciscus
à Rege Bū-
gi accersit-
tur.*

*Xauerij
studij hu-
militatis
& crucis.*

*Bungus
vrbs re-
gia.
Rex Bun-
genis.*

Xaverius
omni hono-
re a Lusitani-
s excipi-
tur.

toremque Indiæ iamdudum literas cum muneribus destinabat. Ut perlatum est ad Lusitanam nauim adesse Xaverium, exemplo Lusitani cum ingenti gaudio & gratulatione obuiam effusi pro se quisque sancti viri aduentum celebrare cœperunt. Eoque progressa res est, vt festa bombardarum omnium (duodeviginti erant) dispoſitione quater eum subinde salutarent. Docuit inde euentus id non tam effuso hominum fauore, quam diuino consilio factum. Ingens creberque tot bombardarum auditus fragor naualis prælij speciem Iaponibus præbuit. Itaque Regem qui in vrbe haud procul portu erat, grauis cura incessit ratum Lusitanos depugnare cum piratis. Ergo propere vnum e cohorte regia ad Nauarchum destinat, scitatum quid tandem rei esset, vt pro re ac tempore Lusitanis offerret auxilium. Huic Gama post grates Regi actas, id quod erat respõdet. Apud Lusitanos pacata omnia lætaque esse: Franciscum Xaverium virum sanctum & ipsi Lusitano Regi venerabilem aduenisse eum ab Lusitanis, vt par erat, ingenti fauore, & quibuscunque rebus effusa lætitia significatur, exceptum. Ad hæc stupere Bungensis, & vix credere, homini mendico, & ab egestate summa squaloreque vestis infami tam inusitatum ab Lusitanis honorem habitum. Bonziji quippe veriti, ne Franciscus sancti moniæ fama ingens, si Bungum venisset, similiter vt Amangucij, Bonzio nomini officeret, eius nomen apud regem populumque indignis infamauerant modis. Ergo regius ille familiaris attornito similis aliquandiu hæsit admiratione defixus. Conſpecto deinde Xaverio, cuius ex ore quamuis exoleta in ueste dignitas ac sanctitas eminebant, fraudem illico sensit Bonziorum. Quocirca strenue in vrbem regressus ab Lusitanis responsa, ab se visa nunciât Regi. additque eos perinde gaudio exultare ob aduentum Xaverij, ac si nanis eorum argento onusta ad portum appulisset. Proinde dubitari non posse, quin ex vano hausta forent, quæcunque de Francisci Xaverio prædicarent Bonziji, vtique eximie eius gloriæ inuidentes. Enimvero Francisci os plenum esse dignitatis adeo, vt facile amorem ac reuerentiam conciliet intuentium. Tum rex admirans, merito igitur illum, inquit, & Lusitani tantopere venerantur & tu suspicis.

Bonzij Xa-
uero
men infamant.

Insigni

Insigni pompa à Lusitanis in regiam deducitur.

Cap. X.

PROTINVS Rex adolescentulum propinquum suum cum literis amicissime, reuerentissimeque scriptis ad Xaverium mittit enixe rogans, vt postero die ad se venire ne grauetur, & simul magnum Christianæ religionis cognoscendæ studium præferens. Venit ergo regius iuuenis ad Lusitanos triginta nobilibus viris, & morum Magistro comitatus. Qui vt Franciscum conspexit quamuis pannosum, tamen vultu, & corporis specie venerabilem, summoque a Lusitanis honore cultum, obstupuit. Itaque post redditas Francisco regias literas, in digressu Præceptorem suum intuens, nimirum, inquit, præcellentissimum oportet esse huius gentis Deum, eiusque consilia nobis prorsus occulta. Quippe cum homini pauperi Lusitanas naues pareré, tantoque bombardarum strepitu declarari velit, quàm superis cordi sit merx paupertatis vulgo tam vilis, adeoque a mortalibus contempta, damnataque. Postero die Gama mercatoribus, Lusitanisque cæteris in consiliis adhibitis, summo omnium consensu decreuit, e re Christiana fore, si prima illa Francisci cum Ethnico Rege congressio quanto maximo posset apparatu instructa, aliquam maiestatis speciem haberet: simul vt Bonziorum obrectationibus, & calumnijs obuiam iretur, ne quid promulgationi Euangelij obstarent: simul vt Xaverij dignitas superbissimorum hominum quæsitam mendacijs auctoritatem obtereret. Cui enim dubium esse, quin quanti ille a Lusitanis fieri videretur, tantidem apud Iapones esset futurus? Cæterum cunctis Nauarcho assentientibus, vnus Franciscus honoris impatiens, & Euangelicæ simplicitatis tenax dissentiebat. Veruntamen non tam rationibus, quam Lusitanorum consensu victus ad vltimum cessit. Exemplo itaque Lusitani preciosissimam pro se quisque vestem induti cum Xaverio ad vrbem regiam pergunt, apparatu memorabili. Parua nauigia illos vehebant sericis intenta velis, & præclaris vexillis insignia. Accedebant tubæ lituique festum per interualla alternantes sonum. Igitur ad rei nouitatem magni vndique indigenarum concursus fieri: ripæ omnes fluminis, quâ transituri erant, spectatoribus compleri, adeo vt submoueri per satellites regios turbam oportuerit, vt foret

Studium
paupertatis
Iaponibus
mira-
culo est.

Lusitanis
Bonzioris
calumnijs
obuiâ est.

Ad bung
regem cum
insigni pa-
pa munitis
deducitur.

Lusitanis

Lusitanis ad excensum locus. Confestim Regis missu vnus procerum adfuit cum lectica, qua Xauerius veheretur. At ille gratijs comiter Regi actis, regio beneficio vti noluit. remissaque lectica, pedibus peruenit ad regiam, plurimis ex nobilitate Iaponica prosequentibus. Inter quos Lusitanorum comitatus longe eminebat. Triginta erant numero, splendida veste, & torque aureo. omnes insignes, quos totidem serui haud sane vulgari ornatu sequebantur. Franciscus quoque ipse, iisdem cogentibus, habitu corporis se augustiorem fecerat; subinde exoletam ad vestem rediturus. Tum egregie togatus carbasinam vestem superinduerat. Sacerdotalis stola e serico villosa viridi ad genua pendebat e collo, cum appendicula aurea, qualis tum sacerdotes fere utebantur. Præibat eum Nauarchus oeconomi instar, virgam præferens manu. Quinque ex omni numero lectissimi iuuenes proximi ministrorum speciem gerebant. Quorum vnus breuiarium serico inclusum sacculo, alter crepidas holosericas, alius scipionem e Bengalensi arundine, aureo capulo insignem, galorum alius, alius denique Deiparæ Virginis effigiem cum Damascenæ vestis rubræ inuolucro præferabant. Cæteri deinceps Lusitani velut quadrato agmine sequebantur. Ipsorum inuentum hoc erat, vsurpatumque ab inuentoribus, non tam approbante, quam non prohibente, quia non poterat, Xauerio. Hac pompa nouem celeberrimis vrbis vijs ad regiam ventum est, tanta indigenarum frequentia, tanto visendi studio, vt etiam domorum tecta compleerentur.

*Bungi Rex perhonorificum se Francisco præbet
inuis Bonzijs. Cap. XI.*

FRANCISCVS porro regiam ingressus, Prætorianos milites numero sexcentos luculenter armatos offendit in vestibulo atrioque. mox in spaciola porticu complures e cohorte regia obuios habet. Hic quinque illi Lusitani quos diximus, submittentem genua, quod quisque ferebat, Xauerio venerabundi offerunt. Ex quo tanta Iaponibus qui aderant, admiratio incessit; vt vulgo fremerent. abeant iam Bonziji in malam crucem, nec posthac in conspectum hominum venire audeant homines vanissimi. Enimvero hic Xauerius haudquaquam talis est, qualem ipsi nobis, ac Regi descriperant; sed talis vti que, vt ad eludendas inuidorum obtreccationes diuinitus eum

huc

huc missum sentias. Aula hinc patuit viris nobilibus plena vbi puer septennis, sed quod facile appareat, indolis raræ, tenuis in-
ab sene ductus occurrit Xauerio: eumque more patrio salutat. Puer septennis in-
dolis raræ
Fortunatum eius in regiam aduentum regi perinde carum iucundumque fore, vt tempestiuus imber sit per æstatem segeti sitienti. Proinde ingrederetur lætus, ac memor se bonis iuxta carum esse, & inuisum malis. Ad quæ cum Franciscus comiter ac benigne respondisset, adiecit puer. O te beatum Pater, qui ex alio orbe in alienas terras veneris nihil hinc mercium petens præter infamiam paupertatis. O immensam Dei, quem colis bonitatem, o reconditam sapientiam, cui cordi est in suis sacerdotibus rerum inopia egestasque. En nostri Bonziji ab egestatis probro vsque eo abhorrent; vt iurati propalam confirment, pauperibus obstructum, obuallatumque esse iter in cælum. Hic Franciscus in spem venire se dixit fore, vt clementissimus cæli terrarumque moderator Deus, discussa tandem errorum nube, quæ Bonziorum animos occæcasset, lumen eis offerret veritatis: ipsique cælesti luce oborta, continuo prauas opiniones abijcerent. Porro is puer grauissimis de rebus supra ætatem differens in vltiorem aulam Franciscum Lusitanosque deduxit, vbi Procerum filij considebant. Qui conspecto Xauerio, repente consurgunt vniuersi; & gentis more ter capita in terram inclinantes eum venerantur. Duo pro omnibus loquuntur. Libitum est eorum orationem effingere, vt intelligi possit, cuiusmodi eloquentia Iaponibus cordi sit. Illi igitur in hunc maxime modum locuti dicuntur. Felix tuus aduentus sacerdos sancte, adeo gratus regi erit, vt infantis dulcissimi risus matri vbera præbenti. Enimvero ipsi parietes, quos conspicias, tua præsentia gestientes tuum a nobis aduentum ingenti studio, ac fauore celebrari iubent; idque in gratiam, gloriamque eius Dei, de quo Amangucij mira quædam enunciaffe te fama vulgavit. Exin altera excipiebat porticus per ampla in interiorem aulam ferens, vbi Ficharondonus Regis frater cum Procerum primoribus versabatur. Is Franciscum vt vidit, cum cæteris benigne eum excepit: & salute accepta redditaque, negavit diem vllum regiæ illuxisse lætiorem, vti que cum rex tanti viri aduentu beatiorem se iudicaret, quam si tribus & xxx. (tot enim esse ferunt) Sinarum thesauris auctus esset. Tandem in vltimam longeque ornatissimam aulam a Ficharondono Regis germano ductus Xauerius Regem ipsum offendit, qui stans eius præstolabatur aduentum. Ceperat iam ante Regem ex
Bungi rex
stans Præ-
cisii præ-
stolatur
aduentum
fama

Oris ma-
iestas Xa-
verio exi-
mia.

fama rerum egregiarum, admiratio viri; sed longe maior ex congressu veneratio cepit. adeo speciem quantumvis amplam, ac magnificam, quam rex animo subiecerat, Francisci presentia superavit. Quippe oris maiestatem, quam natura, & cana iam ætas dederat ei, quidam adornabat sanctimonie fulgor contra intuentium oculos pene perstringens. Rex igitur viso Xaverio, paulum progressus excepit eum iuxta reuerenter, comiterque. Et procumbentem de more ad genua confestim inhibuit, atque alleuauit manu. Mox ipse vltro Franciscum inclinato capite, ter patrio more veneratus in pari strato sibi met assidere voluit. Post mutua salutationis & gratulationis officia Rex Ficharondonum fratrem ac proceres intuens, clara voce, vt omnes exaudirent, sic proloqui cepit. Vtinam fas esset nobis ex illo cali terrarumque architecto, ac rectore Deo arcana eius consilia sciscitari: percontarique quid tandem causæ fuerit, cur aut nos in tantis tenebris iacere suerit, aut hisce viris ex alio profectis orbe tantum lucis ac sapientie indulserit. Constat quippe inter omnes, quæcunque ab his dicantur, quamuis nostris religionibus contraria, consentaneis firmari rationibus adeo, vt contra dici nihil possit, si rationem ducem sequaris, aut nisi impos sis rationis. Bonzios nostros contra videmus in religione explicanda palam hæsitare; eosdemque tam varios inconstantisque esse, vt nunquam sibi ipsi consent; sed ijdem eadem de re alias aliud sentiant doceantque. Itaque satis apparet, eorum doctrinam religionemque confusam prorsus esse & incertam; vt haudquaquam recte ei committatur sempiterna animorum salus. Hac regis oratione motus Bonzios nobilis, qui forte aderat (Faciandono erat nomen) Regi fidenter sane libereque respondit. Religionis causam non esse eiusmodi, de qua ipse statuere posset doctrinæ interioris ignarus. Proinde si quid eius ambiguam angeret mentem; præsto esse, quem consuleret. Profecto se perfecturum, non modo vt scrupulum illi eximeret, sed etiam, vt id ipsum de quo ambigeret, solis luce clarius foret. Ex quo omnes liquido iudicaturos, & vera esse, quæ docerent Bonzij, & recte poni apud eos pretia doctrinæ. Tum rex subridens, Agedum, inquit, Doctor vnice, recondita ista ac retrusa vestræ religionis mysteria aliquando enuntia: nos taciti audiemus. Et Faciandonus magnifice se circumspiciens, Principio, inquit, de Bonziorum sanctimonia ambigi nefas est. Satis constat inter omnes sanctam ab ijs, gratamque & acceptam superis agi vitam. Quippe cum castitatem

Regis Bun-
gensis de
Christiana
fide re-
simonium

Bonzij ar-
rogantia.

colant; recenti pisce abstineant; teneram erudiant ætatem; moribundis collybistica chiographa tradant pecuniæ in cælo exigendæ: de nocte surgant ad Deos populo propitiandos. Et super hæc omnia, familiares sint Solis, Astrorum, Deorumque cælestium: quibus cum nocturnos sæpe sermones, sæpe etiam complexus iucundissime misceant. Hæc & alia eiusmodi deliramenta præfatus, stimulante inflatum, & impotentem animum ira, intemperantius inuehi in Regem cepit. Itaque ille bis teruè germano suo significauit, vt silentium imponeret Bonzio. Quo tacere iusso, Rex Faciandonus intuens, se vero satis magnum ex ipso specimen cepisse ait Bonzianæ sanctitatis: simul illud confiteri, se illius licentia, ac temeritate lingue ita esse affectum, liquido vt iurare auderet, plus in Faciandonus iuris inferos habere, quam Faciandonus in superos. Hic Bonzios ad pristinam violentiam intoleranda quoque superbia adiecta, proclamare, Tempus fore cum Faciandonus mortales omnes infra se positos despiceret, sic prorsus, vt nec Bungi Rex, nec quilibet omnino Regum ad eius sedem aspicere iustineret. Ad hæc stomachari Rex, & simul Bonzij arrogantiam irridere, Franciscum intuens. Qui Regem admonuit, vt spatium animo daret, expectans dum Bonzij ira resideret. Rex itaque Faciandonus abire iussum monet, vt in posterum de Deo loquens, ipse apud homines ne gloriatur: interrim imperet animo, & ad se redeat, prius quam redeat ad Regem. Ergo Bonzios ignominia ob procerum qui aderant frequentiam, accensus exclamat. Regem talia in Deorum antistites ausum cælestis ignis absumat. Et simul exæstuans, fremensque ex aula se repente proripit, cum ingenti indignatione Regis Satraparumque. Exin Rex mensæ accumbens Xaverium ad prandium inuitat. Ille laponici prandij insolentiam causatus recusat comiter: & simul Regem rite venerans, Deum precatur, cuius gratia tantum sibi honoris habeat, satis vt illi diuinæ lucis, opisque impertiat; quò cum bonus Rex sancte, casteque colat in vita; ac demum mortalitate exutus in omnem æternitatem perfruatur. Ad vltimum Rex Francisco roganti abundi potestatem facit, enixe eum precatus, vt subinde se interuiferet, Christiana mysteria edoctrurus. Simul annuit Xaverius; exemplo Rex lato benignoque vultu appositi cibi particulam sua manu illi offert rogans, vt sumeret: nec ille, vt Regi morem gereret, abnuuit. At Nauarchus cæterique Lusitani, qui Xaverium circumsteterant, in genua pariter procubue-

Bonziorum
deliramen-
ta.

Regis mo-
deratio.

Bonzij su-
perbia, &
lingue in-
temperan-
tia.

Xaverium
Rex inui-
tat ad præ-
dium.

Rex de mæ
sa offert
Xaverio.

re vniuersi grates agentes Regi, quòd tam insigni honore Patrem inuitis Bonzijs affecisset.

Regem & populum Christianis mysterijs imbuit, Bonziorum audaciam frangit. Cap. XII.

SEX & quadraginta dies Franciscus in vrbe regia versatus est, summa ope in salutem institutionemque indigenarum incumbens, Præcipua cura erat Regis animum imbuerè Christianis mysterijs institutisque. Igitur eum sibi tam arcta consuetudine deuinxit; vt per id tempus Bonziorum nemini adiutus pateret ad Regem. Quippe ingens illum pudor inceserat flagitiorum, quæ autoribus ac magistris Bonzijs admiserat. Ergo Xauerij suasu, multa vitia exiit; amores ac delicias suas eiecit domo: pauperum inopiam contra Bonziorum præcepta benigne subleuare, ac fouere cœpit. Subinde ad corrigendos populi mores versus infantium cædem; facinus illis locis vsitatum, aliaque multa scelerâ ac flagitia Bonzijs autoribus in mores inducta paulatim fenerissimis legibus prohibere: Xauerium velut hominem cælo lapsum, sibi que superum dono missum suspicere: illum mirari vnum, in illius ore tanquam in speculo, cuncta flagitia, quibus Bonziorum hortatu animum suum contaminauerat, verecundantem se intueri dictitans. Itaque iam prope esse, vt fieret Christianus. Nec vero Franciscus ita Regi aderat, vt populo deesset: sed sui immemor plebi forensi concionabundus bonam dabat diei partem. Lusitani vix vnam post occasum solis ab illo auferebant horam ad pia colloquia; alteram ante lucem ad expiationem animorum: Quocirca Xauerius familiarium quosdam querentes, quod sero nimium se domum reciperet, enixe rogauit, ne se vnquam ad prandium expectarent, neque de die omnino numerarent in viniis; ingentem sibi molestiam si secus facerent, parituri. Nimirum suas epulas, quibus vnice delectaretur, esse incolumitatem animorum; nullasque suas delicias esse maiores, quam vel vnus Iaponis Christo se aggregantis salutem. Nec piæ eius auidiati diuina prouidentia parum indulgit. Ad eum magni fiebant concursus non plebis modo, sed etiam nobilitatis, Bonziorumque. Quorum vnus in primis nobilis ad Christi fidem accessit ingenti rei Christianæ bono. Saquaygiranus hic erat Bonzius primarius, eruditione iuxta & nobilitate inclutus. Qui cum

Xauerio

Xauerio congressus ad vltimum euctus rationibus, diuinoque instinctus numine manus veritati dedit. Ergo omnium, præterquam oblata diuinitus veritatis oblitus, propalam in medio foro, maxima hominum frequentia, procumbit in genua: & manus oculosque ad cælum tendens obortis lacrimis, quanta maxima potest voce succlamat. En tibi IESVCHRISTE aterne fili præpotentis Dei totum me dedo, dicoque: & quod pectore concepi, libera voce profiteor. tu modo quem vltro vocasti, ne repelle venientem. Inde circumfusam Iaponum multitudinem madidis oculis circumspectans adiecit. Vos vero ciues oro quæsoque, vt mihi & ignoscatis ipsi, & petatis ab alijs, quos obuios habebitis, vt ignoscant, quod toties populo venditani pro veris, quæ nunc vana esse intelligo. Hæc Bonzij clarissimi confessio mire animos mouit indigenarum: plurimisque exemplo fuit Christianæ religionis amplectendæ. Satis constat Xauerium ipsum Lusitanis domesticis liquido confirmasse, vno die, si vellet, amplius quingenta Iaponum capita baptismo ab se expiari posse. Cæterum quod in illo ardore animi vix credas, rem prudentius, quam auidius exsecutus est; omnique ope operaque cauit, ne quid temere, ne quid cupide fieret, quod promptum Bonziorum furorem instigaret. Bonzios quippe Christianæ rei infensos iam pridem in Xauerium eiusque familiares ira stimulabat. Itaque iam populo suadebant, vt quando se perditum ire vellent, magnam a Francisco vim pecuniæ peterent, mercedem mutatæ religionis, ne gratis perirent. Quod Bonziorum consilium eo spectabat, vt nota in vulgus Christiani sacerdotis inopia, multum de eius sanctitatis detraheret fama, tantum erat apud Iapones probrum egestas. Cæterum nihil admodum proficiebat calumnia aduersus cognitam, exploratamque veritatem: sed insuper eius cupidinem velut aspersa aqua flagrantem ignem, vehementius inflammabat. Itaque hæere Bonzij consilij inopes & concitati ira in omnes se uersare partes. Cum nihil eis ex sententia succederet, vltima experiri. Iam ipsi cum Francisco sæpe congressi e certamine victi discesserant, vt coram illo hiscere non auderent: iam absentis nomen falsis criminibus nequicquam obtriuierant: iam frustra cælestes iras populo denuncianerant. Quocirca suam in animis ciuium auctoritatem exoleuisse cernentes, scilicet ira in rabiem versa, insanire ac furere cæperunt. Ac primo Xauerium probris, ac maledictis onerare, putidum canem, egentissimum omnium mortalium,

Z 2 huma.

Rex suas
Xauerij
corrigit
sua & po-
pularium
vicia.

Cibi im-
memor in-
seruit ho-
minum sa-
luti.

Bonzius
nobilis cõ-
uictus,
aduersus-
que ad
Christum
eius fidem
in foro pro-
ficiunt.

Quingenti
Iapones
Christo cõ-
ciliati.

Xauerij
prudẽtia.

Callidum
Bonziorum
consilium.

Pauper-
tas probrit
est apud
Iapones.

humanorum cadauerum voratorem per ludibrium appellantes. Deinde in ipsum comitesque eius iactare minas, pericula intendere, nisi incœpto desisterent. Infensaque illorum ira, rabiesque eo demum erupit, vt consilia agitent Francisci Lusitanorumque per tumultum ex composito excitatum in foro interficiendi. Nec fallebant hæc Franciscum Lusitanosque. Sed ille maximum Dei donum ducebat, quod hostes minabantur, id modo cauens, ne improvide præcipites ad iram animos incitaret. Hi vero regis præsidio testi inanes uas sanorum hominum minas & insidias contemnebant. Ergo Bonziji posteaquam vis non procedit, alio consilia vertunt.

*Bonziorum doctissimum, certamine coram Rege
inito, vincit. Cap. XIII.*

BONZIUS erat Ficarondonus nomine: vnus inter omnes doctrinæ fama maxime inclytus: quippe XXX. ipsos annos in celeberrimo Iaponiæ Gymnasio, interiores, & reconditas ipsorum literas docuerat. Is cænobio tum præerat Bonziorum ab eo loco millia passuum ferme XL. Hunc igitur Bungenfes Bonziji ad certamen cum Francisco ineundum haud sane ægre perpulerunt, ratum sibi pulchrum fore, si (quod procliue videbatur) coram Rege vicisset peregrinum sacerdotem, a quo ceteros Bonzios victos esse constaret. Confestim igitur sex septemue doctissimis viris comitantibus in urbem regiam adnolat. Peropportune eo ipso tempore Xauerius Lusitanique Regem adierant, vt eum valere iuberent postero die vela facturi. Dum grates pro se quisque agentes commeatum petunt, repente nunciatur Regi, Fucarandonum adesse cum lecta Bonziorum manu. Haud sane lætus (quod ex vultu notari poterat) is nuncius Regi fuit, verito ne Franciscus ipsaque veritas doctrinæ abundantia obruerentur. Ergo vt Regem consilij ambiguum vidit Xauerius; causæ bonitate fretus orare institit, vt Fucarandonum illum columnen Bonziæ nationis introduci iuberet, satis fidens, vt magna sit vis doctrinæ, maiorem tamen esse veritatis. Itaque tandem annuente rege intronittitur Bonzius. Qui post vtitata venerationis officia, roganti Regi quorsum veniret, respondit, nempe vt sacerdotem ex alio orbe peregrinum viferet, exploraturus quid tandem hominis foret: quidue afferret noui ex nouo orbe terrarum

rarum. Hæc tanta confidentia, arrogantiaque intonuit, vt facile eum superbissimi Dæmonis ministrum esse sentires. Mox defixo in Xauerium, a quo comiter salutabatur, oculorum obtutu, perfunctusque salutationis officijs, (horum Bonziji admodum sunt liberales) supercilio plusquam Bonziano scitatur ex eo, an ipsum norit: negante illo, quippe qui nunquam antea eum vidisset; conuersus ad comites, apparet, inquit, nihil nobis negocij futurum cum isto, qui Ficarondonum de facie non norit. Exin Franciscum intuens, tenes ne memoria, inquit, quas mihi merces Finoramæ vendideris? negabat ille habere se, quod responderet de eo, quod penitus non intelligeret: neque enim se vnquam mercium inuitorem fuisse; nec Finoramam vidisse: nec antea cum eo locutum. proinde qui conuenire, vt ei Finoramæ vendiderit merces? Bonzius liquido affirmabat, plane id factum esse: illumque, nisi obliuiosus esset, vtique meminisse oportere. Quocirca rogauit eum Xauerius, vt quoniam se memoria deficeret, ipse suggereret. Tum vero ille sane fidenter, ac vultu insitam superbiam præferens, Redi mecum in memoriam, inquit, millesimus, & quingentesimus annus est, cum tu mihi centum numero rudis serici saccos Finoramæ vendidisti: quibus ego distrahendis, lucri plurimum feci. Hic Xauerius seuerè pariter, & comiter eum intuens, scitari, quot annos esset natus: cumque ille vnum & quinquaginta respondisset, vrgerè Franciscus institit, qui tandem abhinc millesimo & quingentesimo anno mercator esse potuerit, qui ante alterum, & quinquagesimum annum genitus non esset? nisi forte tum cum mercaturam exerceret, natus non erat. Iam constare inter vos audio, inquit Xauerius, Iaponiam regionem sexcentesimo abhinc anno incolæ captam: qui igitur conuenit, vt ante mille, & quingentos annos Finoramæ, quæ illis temporibus mera solitudo erat, exercueris mercaturam? At vide, inquit Bonzius, quanto notiora sint nobis præterita, quam vobis præsentia. Scito igitur (quoniam adhuc nescis) nullum mundi, humanique generis principium fuisse: nullum item extremum fore. Itaque hominum animi quippe immortales, in alia ex alijs deinceps migrant corpora tum marium tum feminarum, pro Lunæ cum Sole, astrorumque coniunctione, quæ tenera corporum membra fingit, formatque. Proinde mentes, quæ valent memoria (cuiusmodi mea est) facile reminiscuntur omnia, quæcunque in vita gesserint, cum alia corpora animarent: obliuiosa autem qualem apparet esse tuam, non item.

Haud

Bonzij superbia.

Bonziorum deliramenta Pythagorica de migratione animorum.

Pythagorica
comē-
ta redar-
guit.

Haud sane difficile fuit Xauerio Philosophorum, Theologorumque discipulis exulto ista Pythagoreorum, Platoniorumque somnia firmis refellere argumentis. Omnium igitur primum ostendit, mundum æternum non esse, sed a certo tempore conditum. quippe cum nec per se ipsum extiterit: nec conditori æqualis, & coævus esse potuerit. Conditum autem, & hominibus, cæterisque animantibus instructum ab omnium rerum fonte, & autore Deo. Id cum pluribus ostendisset, proclive ei fuit ostendere, animos quoque hominum principium habere; nec ante corpora quorum formæ sint, extitisse: sed corporibus a Deo ingeneratos ministerio sensuum, corporumque uti ad capeffendas disciplinas. Quem enim adeo cæcum esse, quin videat, animos nec volentes cum tanti boni iactura damnoque noua ac mortalia corpora subituros; & inuitos in custodias corporum, ærumnarumque societatem se daturus? Quid quod ratio ipsa conuincat, apud æquissimum hominum Iudicem Deum, pro meritis æterna vel præmia, vel supplicia mortalibus vita functis constituta? utique cum ea viuus non persolui fatis appareat. Hæc Franciscus eidentibus rationibus, appositis similitudinibus, & exemplis cum illustrasset; Rex quidem ac proceres illi assentiebantur, illa plane consentanea esse, secundis acclamationibus declarantes. at Bonzius & si omnium iudicio euctus tamen ab insita animo superbia pertinaciaque, repugnabat; ne suo quoque iudicio conuictus victoriam aduersario cedere videretur. Deserta itaque mundi, animorumque causa, acriter inuehi in Xauerium cœpit, qui præposteram libidinem tanquam nefarium flagitium acerrime accusaret. Satis quippe constare inter omnes, licere illam Iaponum legibus, quæ tamen homicidia, adulteria, furta grauissime vindicent? Ad quæ Xauerius cum planum fecisset, nefarium illud luxuriæ genus naturæ, rationi, propagationi sobolis, bonis moribus vel maxime aduersari; respondit minime mirandum esse, legum Iaponicarum latores hoc ipso vitio obcætos eius fœditatem non vidisse; aut si viderint, lege non coercuisse in alijs licentiam, quam sibi vellent esse communem. Cæterum, ut nulla Iaponum lex id vetet, certe naturæ legem in animis hominum impressam, ipsamque rationem (nisi malo vsu deprauata sit) plane vetare. Maximo argumento esse, quod in talibus maxime flagitijs tenebræ, ac recessus quarantur, arbitratorumque oculi summa ope fugiantur, & simul quod maxime promptum sit in probris, si quid tale obijci possit.

Iam

Iam Fucarondoni pertinacia omnium iudicio conuicta cedebat veritati: ille tamen quoniam rationes eum defecerant; infestis clamoribus proteruius etiam, quam peruicacius decertabat. Mouit arrogantissimi hominis violentia Regem pariter Satriapalque. Itaque vniuersi acclamare coeperunt, si bellandi causa venisset, in Amangucianum regnum facefferet, quod tum foret in armis: ibi prælij copiam illi non defuturam. nam ipsis pacem, & otium esse cordi. Quod si disputandi gratia accessisset; abstineret iracundia, pertinaciaque: imitaretur peregrinum sacerdotem, quo cum disputaret: eius utique moderationem, modestiamque in differendo, ipsi exemplo esse debere. Tum vero Bonzius, ut præceps ingenio in iram erat, pronectus intemperantia linguæ in maledicta procerum Regisque, furere debaccharique cœpit. Ergo Rex accensus ira, confestim exturbari hominem regia iubet, sanctè adiurans, nisi sacerdotij reuerentia obstaret, ceruices eius frangi fuisse iussurum.

Bonzi pro-
cax perui-
cacia.

Francisci constantia in consternatione Bonziorum.

Cap. XIV.

HAEC tam insignis ignominia Bonziorum nomini (ut ipsi interpretabantur) iniusta, seditionem eorum maturauit. Itaque ex composito omnium fanorum valux in vrbe regia clausæ. populus proceresque sacris prohibiti. Iamque res prope seditionem etiam plebis venerat: cum Rex prudenti dissimulatione, & gliscentem Bonziorum consternationem, & multitudinis motum facile sedauit. Inter hæc Lusitani quæ populi tumultum, quæ Bonziorum iram veriti strenue se in portum receperant: autorefque fuerant Xauerio, ut ipse quoque tempore cederet: seque impendenti periculo eximeret. Cæterum ille Catechumenorum orbitatem causatus morem eis gerere abnuerat. Itaque Lusitanis Francisci vicem sollicitis, ne talem virum proderent barbaris, placuit Gamam ipsum in urbem redire, qui inde eum abstraheret prius, quam aliquid acciperet incommodi: ipsos nauim in altum prouectam in anchoris habere, quoad Nauarchus cum Xauerio remearet. Gama igitur paruo nauigio impigre in urbem reuectus, Franciscum in humili lecto reperit apud indigenam Catechumenum diuersantem. Protinus illi mandata Lusitanorum exponit, multis rationibus suadens alternis roganfque, ut imminentem eius capiti Bonziorum

Bungenfis
Regis pru-
dentia.

rum

Xaverij
foriundo
animi.

rum procellam vitaret. At ille non solum ad pericula interri-
tus, sed etiam mortis pro Christo oppetendæ avidus, O fortu-
natum, ait, si cui nostrum contigerit, id ipsum subire, quod
» tantopere extimescis. Equidem sat scio me tam insigni deco-
» re dignum non esse: cæterum si indigno Deus indulgeat, non
» reculem. Proinde quod me tam impense monetis, vt fuga sa-
» luti consulam, grates ago habeoque amori vestro; monitis
» parere nec debeo, nec possum. Quæ enim perniciës accidere
» potest maior ijs, quos modo Christo genuimus, quam deser-
» tosa parente, iræ ac furori obijci Bonziorum? Quid porro
» optabilius Bonzijs, quam cedere eorum minis, qui argumen-
» tis non cesserit: & turpi fuga partam de ipsis victoriam cœdare,
» prædam omittere? Ego vero nullo modo committam, vt meus
» timor nefarios Christi hostium conatus iuuet. Cum his quip-
» pe nobis res est, quibus nostra fiducia terrorem incutiat, for-
» mido confirmet audaciam. Agedum igitur, quoniam quid ani-
» mo meo fixum, ac statutum sit, non ignoras: reuertere ad so-
» cios tuum reditum præstolantes. Video quid tu illorum merci-
» monijs debeas: sed idem sentio quantum egomet debeam tam
» benigno ac misericordi Deo, qui pro meâ cæterorumque mor-
» talium salute mortem occubuit, *mortem autem crucis*. Hæc ma-
» nantibus lacrymis, tanta verborum vi, animique sensu dixit;
» vt Gama nihil contra hiscere ausus, attonito similis ad nauim
» reuerterit. Igitur cum Lusitanis quid actum foret, renunciaf-
» set, adiecit. Debere se ex pacto, illorum merces ad Cantonem
» Sinarum portum deuehere. proinde onerariam eis permittere
» ad suum arbitrium vsuris. Certum sibi ac fixum esse redire in
» urbem, ea mente, vt vel tegeter Xaverium, vel cum eo caderet.
» Permoit pios Lusitanorum animos egregia Nauarchi fides.
» Itaque collaudato eius consilio, certatim ipsi quoque semet
» in gloriosi periculi societatem offerunt. mox obuersa prora
» portum repetunt rei exitum expectaturi. Is nuncius simul Xa-
» uerium, Catechumenosque erexit, simul afflixit, fregitque
» Bonzios, hominum genus vt aduersus timidus audax, sic ad-
» uersus audaces timidum.

Nauarcho
autore Lu-
fici cum
Xaverio
periculum
subeunt.
Bonzj au-
daces ad-
uersus ti-
midos, ti-
midi ad-
uersus au-
daces.

Noua de Principe Bonziorum victoria.

Cap. XV.

BONZII ergo ab aperta vi ad suas artes versi coeunt fre-
quentes ad Regem. Instant vt intermissum Fucarondoni
cum

cum Francisco de religione certamen extemplo integrari iu-
beat. Aegre id scilicet Rex, sed ramen certis conditionibus con-
cessit. Vt sine clamoribus, & iracundia res gereretur. Vt ad res
controuersas dijudicandas certi arbitri ex alio genere quam
Bonziorum constituerentur, quorum munus foret, quæ conce-
denda, quæ confirmanda essent iudicare: & argumentationes
ad rectæ rationis normam dirigere. Vt post disputationem de
vnoquoque capite religionis staretur iudicio arbitrorum, audi-
torumque; quodque plures eorum iudicassent, id haberetur fir-
mum ratumque. Denique ne Bonzj aut ipsi per se, aut per alios
impedirent, quominus, si qui vellent, Christiana sacra suscipe-
rent. Has condiciones non tam probarunt Bonzj, quam quia
reijcere non poterant, acceperunt. Postero igitur die Fuca-
rondonus cum amplius tribus Bonziorum millibus in Regiam
venit: ad bellum cum exercitu proficisci eum diceres. At Rex
omni ex numero quatuor dumtaxat admisit, causatus periculum
tumultus, & infamiæ Bonziorum; quibus haud sane decorum
foret, si tria ipsorum millia cum vno peregrino sacerdote di-
sputasse fama ferret. Nec Lusitanorum studia Francisco defue-
re. Quippe ad noui certaminis famam exciti in urbem reue-
huntur maiore quam ante ornatu corporum insignes. Et eorum
splendor, eximiaque aduersus Xaverium veneratio Bonziorum
oculos perstrinxerunt. Vt in confessum ventum est, Rex per-
contari ex Fucarondono, quid tandem causæ afferret, cur no-
uam ex alio orbe allatam religionem in vrbe regia vulgandam
non esse censeret. Cui ille iam probro mitior factus placide re-
spondit, causam in promptu esse. quod nihil inimicius foret autis
religionibus, rei publicæ, nationi Bonzionum, quæ tã sancte caste-
que Deos semper coluisset, coleretq;. Enimvero eius rei grauif-
sima Iaponiæ Regum iudicia, ac testimonia extare. vt nefas esset
aliunde ipsos salutem petere, quam vnde patres, maioresque eo-
rum per tot secula petijissent. Ad ea iussus ab rege Franciscus di-
cere, desiderauit ordine, ac ratione pugnam institui. Quocirca
Regem orauit, vt quando Bonzj se oppugnatum vltro uenirent;
si videretur, Fucarondonum nominatim exponere iuberet, quæ-
cunque ipse, cæterique Bonzj improbarent ex ijs, quæ ab se
docerentur; vt potestas foret ad singula respondendi. Ad hoc
rogauit, vt vitandæ contentionis gratia, quod ipsemet Rex cum
maiore arbitrorum parte de rebus controuersis statuisset, id
ratum, firmum, fixumque esset. Annuit Rex Francisci postula-
tis. itaque fieri iussit. nec Bonzius abnuir. Quærit igitur ex

Dispna-
tionis con-
ditiones.

Нова въ
Франциска
Студия ер-
га Xауе-
риана.

eo Ficarondonus, cur sanctissimis Iaponum Dijs peregrinus sacerdos obtrearet. Et ille, quia eos iudico tam insigni ac diuino indignos nomine, quod recta ratio proprium dicauit ei, qui natura aeternus & immortalis est, quique rerum omnium parens caelum ac terras condidit, regitque. Dei quippe infinitam vim ac potestatem humanarum mentium vix suspicio attingere valet, nedum capere cogitatio. Itaque pauca haec quae oculis cernimus, caelestium orbium, astrorumque motus, certae, ac ratae temporum, frugum, fructuumque ac ceterarum rerum vices illum, qui mundum hunc ab se conditum administrat ac regit, verum germanumque Deum esse clamant. Nam Xacam, Amidam, Gironem, aliosque qui a vobis in Deorum numero habentur, vestra quoque historiarum monumenta docent homines praepotentes opibus, ac mortales fuisse. Hanc Xauerij ingressionem secunda iudicum admurmuratio excepit. Itaque Bonzium contra dicere parantem Rex porro pergere ad alia iubet. Id quippe iam ab arbitris iudicatum: eorum iudicio standum esse. Igitur ille percontatur ex Francisco, cur tandem improbaret chirographa collybistica Bonziorum, quibus pecunia mortuis curaretur in caelo: praesertim cum illorum beneficio vita functi apud superos repente diuites existant ceteroquin egentes futuri. Ad ea Xauerius diuitias ait mortalium euntium in caelum non Bonziorum chirographis sed recte factorum meritis contineri. Recte, autem facta esse, quae recta ratio, veraque religio pepererint: aeterno utique illi Deo, qui pro meritis praemia cuique persoluat, grata acceptaque. Veram porro germanamque nullam esse religionem, nisi Christianam, quae verum Deum caste pieque colat. Christianam autem ex eo appellatam, quod a Christo Dei filio sit mortalibus tradita. Christus enim, inquit, pro hominibus homo factus egregiam illam doctrinam deuocauit e caelo: & miraculis clarus praecipis caelestibus humana imbuit pectora. Ad vltimum pro salute mortalium mortem opperijt, eorum scelera suo sanguine luens. Proinde quicumque Christianis mysterijs expiati Christi praecipia ad extremum vsque spiritum custodierint, his demum aditus patet in caelum ad vitam immortalem, ac bonis omnibus circumfluentem. Neque vero auara, angustaque Christianorum religio est, similiter vt Bonziorum: non excludit caelo pauperes, non mulieres si modo Christiane pieque vixerint; quibus tamen Bonziorum siue auaritia, siue superstitio caeli iter interclusit. Ex quo facile apparet,

Chirographa collybistica Bonziorum.

Bonzij pau-
peres &
mulieres
caelo exclu-
dunt.

Bonzio-

Bonziorum rationem ad emolumentum, vtilitatemque ipsorum magis, quam ad religionis veritatem dirigi: eisque suum quaestum potiorum esse, quam Dei cultum, salutemque populorum. Nam cum Deus caeli terrarumque dominus feminas iuxta ac mares, pauperes aequae, ac diuites procreauerit; quid est causa, cur non eosdem, si honestam piamque vitam coluerint, sine villo discrimine, saluos ac beatos velit? Hic Rege, ceterisque arbitris vehementer Francisco assentientibus, ingens Bonzios incessit dolor pudorque, victos se Regis procerumque iudicio e certamine discedere indigne ferentes. Is enim finis disputationis fuit. Haud tamen eorum pertinacia victa. Alij deinceps Bonzij doctrina, eloquentiaque insignes, ne debellati viderentur, bellum aduersus Xauerium integrant. Itaque eum ad populum verba facientem multis sane, ac varijs interrogationibus vrgere ceperunt. Tenuit id certamen quinque amplius dies. nec vnquam Rex absuit, seu disputationis fructum capeffens, siue hospitem in suam fidem receptum sua autoritate tecturus. Qui praecleara sane, & consentanea Francisci responsa pertinacius, quam verius oppugnari a Bonzijos indigne patiens acerrimum patronum se praebuit veritati. Ergo vociferantes, cateruatimque ruentes in Xauerium Bonzios inhibuit clamans, si quis religionem rectae rationi congruentem explorare velit, hunc scilicet haudquaquam oportere similiter vt illos, abhorrere a ratione. Et surgens Franciscus manu prehensum, Dynastis prosequentibus, ad hospitalem eius deducit domum. Id vero non magis Xauerio, Christianaeque religioni pulchrum, & gloriosum, quam Bonzio nomini turpe, & ignominiosum fuit. Nouaque ignominia nouam insuper iram infestis eorum animis mouit. Ergo furore amentes palam fremere, & magnis vocibus vota facere, vt Rex fulmine ictus deslagraret; quando auitam religionem tot Regum autoritate firmatam peregrinae probrosaeque sectae posthaberet: & Bonzij nominis autoritatem putido, vago, & ignobili homuncione duceret leuiorem.

Noua disputationem alicuius Bonzijos

Rex deducit Xauerium ad hospitium.

Bonziorum rabies.

Amangucij, Bungique reges conciliat nomini
Christiano. Cap. XVI.

INTER haec Franciscus rebus praesentibus laetus (Deo aduersa secundis miscente) quae Amangucij varie gestae essent post

discessum suum cognoscit. Iam Cosmi Turriani labor non minus feliciter in Bonzijs coarguendis, quam in excolendis Neophytis versabatur; cum intestinum bellum repente natum cuncta turbauit. Præpotens quidam Dynasta Regem suum magna armatorum manu ex improviso adortus exegerat regno. Et ille haud ignarus quæri se ad necem, ne in hostis popularis sui potestatem viuus perueniret, sibijse mortem consciuerat. Interea in tumultuante ciuitate nulla facies mali deerat, cum armatorum crudelitas ac licentia per omnes ordines, atque ætates vagata, etiam in ipsa sæuiret tecta. In tot cædibus atque incendijs, Christianos, eorumque magistros infesti Bonziji haud dubie oppressissent; nisi illos diuina prouidentia præsentiope texisset. Cæterum sub Regis cædem, ex tam tristi bello, læta repente pax. Regni primores compositis rebus, Bungenis Regis germano imperium per legatos deferunt. Xauerius ergo nouum Regem Amangucianis Neophytis conciliandum ratus Bungi Regem adit, orans vt Societatis Patres, Christianosque Amangucij incolas fratri commendaret suo. Fecit Rex impense quod rogabatur, sic prorsus, vt nouus Amangucij Rex Franciscus proluxe omnia polliceretur. Nec promissum fefellit. Et Bungenis Rex, vt facta pondus adderent verbis, protinus quod fratri suadebat, ipsemet in suo regno facere instituit, Neophytos fouens, & certum Francisci socijs Bungum venturjs domicilium destinans. Cæterum quominus religionem quam tantopere probaret, foueretque, ipsemet amplecteretur, amittendi per seditionem regni metus obstabat. Quocirca Franciscus eum ad Christi cultum pellicere frustra conatus, postquam in irritam spem tempus teri sensit, remque nondum maturam esse vidit; alio consilia vertit, curasque. Porro sub Xauerij digressum Rex obortis lacrymis, Lusitanos qui eum comitabantur inuens, Ego vero, inquit, talem vobis comitem, ac socium inuideo; quo ipse orbatu lacrymas tenere non possum: præsertim cum verear, ne hoc vltimum sim eum visurus. Tum Xauerius gratijs Regi impense actis de beneuolentiæ erga se indicijs, ait, se vero, si vita suppeteret, breui, Deo approbante ad eum vti que rediturum. quod promissum manantes Regi lacrymas absterfit. Subinde Franciscus sermonem de Christiana religione ingressus reuocat illi in memoriam, quæ maxime salubria censebat esse, enixe monens, vt memor se mortalem, secum animo reputaret, quam multa piacula (nisi ea viuus expiasset) eius mortem essent consecutura. Sic autem in animum induceret suum,

Rex Bungi
domicilium
Societatis
Iesu de-
stinat.

Regis fle-
uit in di-
uersu Xa-
uerij.

Francisci
horatio
ad Regem.

taum, quoscunque aliena Christi fide extremum diem obierint, eos haud dubie æternas apud inferos sustinere pœnas: qui vero Christianam religionem animo factisque seruauerint, Christi beneficium ac munere beatos in cælo perfrui æuo sempiterno. Hæc Francisci verba ad eo Regis perculere pectus, vt bis inter audiendum integrato fletu, vim profunderet lacrymarum. Xauerius igitur Rege valere iusso, tandem ab eo diuellitur. Subinde Catechumenos maturi reditus, aut certe vicarij spe solatus excedit vrbe, plenus spei, fiduciaque. Quippe Regem ac bonam populi partem procliues ad Christi fidem relinquebat. Magna vti que eum tenebat spes talis Regis gratiam, illis locis Christianæ rei præsidio futuram. nec fefellit. Ex quo Bungi Rex in Lusitanorum amicitiam venit, Christianæque religionis tutelam suscepit, vno semper tenore fidem, & officium coluit. Francisci socijs eo destinatis commodam in suo regno attribuit sedem: & ad Regum finitimorum familiaritatem, gratiamque commendatitijs literis aditum aperuit. Ad hæc Euangelij propagationem, ac Francisci socios in maxima temporum varietate fouit, ingenti Iaponiæ bono, suoque. Quippe Christiana res Ethnico rege tanente, magnis deinceps auctibus creuit. Ipse autem Christi benignitate qualecunque meritum suo tempore remunerante, non modo quatuor alia regna paterno adiecit; verum etiam trigesimo ferme post Xauerij obitum anno, repente factus est Christianus. Nec nihil ea res ad Francisci demortui meritum, decusque pertinet. Rex cum rite baptizaretur, siue suæ erga Franciscum venerationis memor, siue etiam illi secundum Deum, tantum Baptismi beneficium debere se testatus, Francisci potissimum nomen assumpsit. Sapientissimi Regis exemplum, autoritatemque plæriq; procerum, nonnulli etiam Dynastarum secuti, quibus ille non minus pietate, quam dignitate præstitit. Huius legatum ad Gregorium XIII. Pont. Max. Deus nostræ ætati nuper dedit, vt videremus. Cum iuuenes Regij a tribus Iaponiæ partim Regibus, partim Dynastis Christianis Romam destinati Pontificem Romanum, religionum Antistitem, gentiumque omnium parentem rite agnouerunt. Eorumq; aduentum ex alio orbe terrarû, reditumque in patriam, non modo Roma ipsa, sed etiam Italia, atque Hispania summis celebrarunt studijs. Quippe illi quacunque transibant, summis iuxta infimisque, vt inauditum post hominum memoriam, sic iucundissimum præbebant spectaculum: ingentique concursu, admiratione, fauore hominum passim excipiebantur, cum plausibus, clamo-

Bungenis
regis stu-
dium ius-
de propa-
gandæ reli-
gionis Chri-
stiana.

Bungi rex
cum bap-
tizaretur
Francisci
appellari
se voluit.

ribus,

ribus, cæterisque effusæ lætitiæ argumentis, ut cum illis Xaverij, qui primus Iaponiam Euangelio imbuit, memoria triumphasse videatur. Cæterum illa tempestate vna Xaverium sollicitabat angebatque cura, quod apud nobilitatem Iaponicam (cuius nomen in vtramque partem apud plebem plurimum valeret) nihil admodum profecisset, nullo procerum, nobiliumue salubria consilia animis accipiente. Aduersabatur negotio primum Sinarum, a quibus Iapones religionem petitam habebant, auctoritas, ad quam conuicti Bonzj Bungenses iuxta & Amanguciani confugiebant, illud vulgo iactantes, si vera esset Christiana religio, cur eam non probassent Sinæ? Deinde Regis Bungensis obstabat exemplum, qui prudentiæ, & eruditionis fama clarissimus, Christiana sacra, & instituta, quia non suscipiebat ipse, suo iudicio damnare videbatur. Franciscus itaque cum videret nisi expugnata Sinarum superstitione, Iaponum animos capi non posse; decreuit ipsam inuadere arcem, satisfidens, Sinis in Christi castra compulsis, eorum auctoritatem Iapones haud ægre secuturos.

Cur Sinas
adire de-
stauerit.



HORATII

HORATII TVRSELLINI DE VITA FRANCISCI XAVERII

LIBER QVINTVS.

Sinas aditurus Indiam repetere statuit.

Caput. I.



IN ARVM fines a Iaponia, qua breuissimus traiectus est, non amplius CC. passuum millibus distant. Regnum in continenti longe amplissimum, pacatissimumque est totius Orientis. Non alia Regio pluribus, maioribus, opulentioribus frequentatur vrbibus, oppidisque. Nec ea populorum modo, omniumque rerum vbertate, atque copia, sed etiam ingenijs liberalibusque studijs abundat. Vnius imperio paret vniuersa, omnibus Regis nutum intuentibus. Constat quippe nulli vsquam Regi toto orbe terrarum, neque populos, neque Magistratus magis dicto audientes esse. Regem porro ipsum moderationis potius, quam potestatis memorem non ad libidinem, atque arbitrium suum, sed de Senatus sententia, & ex patrijs legibus omnia administrare. Republicam magis, quam regnum esse credas, adeo consilium, & ius dominantur. Gens porro ipsa similiter quidem ut Iaponica alba est, & ingeniosa; cæterum non similiter dedita studio armorum. Bonzj autem, Deorum antistites, senescente sanctitatis eorum opinione, iam nullo apud Sinas erant honore ac pretio. Non alia ferme natio ad Christi religionem aptior, nisi luxus, & scilicet Dæmonis dolus obstaret. Nam Satana suis rebus timentis opera, omnis quasi sub signo, & claustris tenetur regio, Euangelij præconibus prorsus exclusis. Antiquissimis quippe Sinarum legibus peregrini omnes, præter legatos, aditu prohibentur. Si quis iniussu Regis accesserit, capitale est.

Sinarum
descriptio
ac mores.

Sinarum
regio clau-
su Evan-
gelio.

est. His rebus compertis Xaverius, rationem inire cepit in-
nuandi se in Sinas. Cogitanti illud occurrit, vt in Indiam re-
uerfus cum Prorege, Goanoque Episcopo ageret de legatione
ad Sinarum Regem destinanda: ipse legati comes, patefacto
introitu, Euangelium Sinis inferret. Atque hoc ipsum, quod
tot populi ac prouinciarum vnus regerentur imperio, propagan-
da facilius religionis pignus a Deo habere videbatur. Proin-
de non desperabat fore vt (quod olim Romano imperio eue-
nisset) ab ipso Rege, & capite orta religio in omnes Sinarum
gentes, sicut velut regni membra manaret. Biennium totum
iam in Iaponia versatus erat: praecepitque in regnis non solum
Christo greges, sed etiam sedes Societati quaesierat; cum cepit
de reuersione in Indiam cogitare. Praeter eam, quam dixi-
mus, legationis mittendae causam, suorum quoque respectus,
& cura domum illum aliquando reuocabat: non tam quod lo-
corum longinquitate, ac suorum desiderio commoueretur;
quam quod committendum non putaret, vt Ethnicos ad Chri-
stum aggregans, commissum sibi a Christo, & ab Ignatio dese-
reret gregem. Etsi enim absens per literas, quaecunque a So-
cijijs gererentur, identidem cognoscebat; tamen subibat ani-
mum illa cogitatio, frontem (vt dicitur) esse occipitio prio-
rem: ac sedulos pastores suis magis oculis, quam alienis gre-
ges suos lustrare oportere. Quocirca statuit Indicos socios,
quibus praerat, longo interuallo reuifere; ac delectu habito,
ex eis aliquot submittere in Iaponiam: ipse autem rebus com-
positis, & legatione instructa, pariter cum legato in Sinas
penetrare.

Cura so-
ci

*Sinas petens abreptam vi tempestatis scapham precibus
recuperat. Cap. II.*

LVSITANAE ergo nauis Sinas petentis occasione inui-
tatus, simul cum Bungenfis Regis legato, qui Proregi In-
diae ferebat dona, conscendit, Nouembri mense anno huius se-
culi LI. Ex Iaponia Mattheum & Bernardum indigenas ab se
baptizatos secum deduxit, simul specimen gentis Iaponicam simul
idoneos maiestatis Christianae spectatores Romam deinde mis-
surus. Nimirum vt Romanae in primis Ecclesiae ornamentis,
opibusque exploratis, domum reuecti conciliarient nomini
Christiano apud Iapones dignitatem, commemorando alijs,
quae

quae ipsi oculis subiecisset. Prospero inde cursu vectos Lusitanos
sane varia & miraculis insignis navigatio excepit. Septimo qua
soluerant die, subito atrox tempestas coorta nauim in ignora
nautis maria vi aestus abripuit: caecisque in fluctibus errantem
cum praesenti periculo naufragij, transuersam egit. quippe a-
deo spissae caelo intendere se nubes, vt penitus conderent solem.
ita vix vsquam internitente luce, perpetua pene nox quinque
totos tenuit dies. Quo tempore Francisci sedulitas, non modo
sanctitas enituit. Ille non verbis magis, quam exemplis ad iu-
uanda nautarum ministeria caeteros incitare: ille nocturnis iu-
xta, & diurnis laboribus nemini cedere: ille a gros animi solari,
& spe salutis excitare torpentes. Ducem illum, ac Nauarchum
diceres. Porro saeuiente vento, & maiores volente iam flu-
ctus, gubernator ne, quod euenit, repentina procella vis sca-
pham auferret, validis eam rudentibus ad onerariam religari
iussit. Nauantes operam scaphae (erant facile xv. praeter Sarace-
nos duos) nox oppressit. Nec ita multo post abruptis retinacu-
lis, scapham violenta tempestas abstulit tanto impetu, vt mo-
mento pene temporis omnium conspectum effugeret. Nauar-
chus igitur illorum miseratus vicem, actumque de oneraria,
omniumque salute ratus, nisi scapha reciperetur, cursum di-
rigit eo quo illam ferri senserat. Caeterum exasperato fluctibus
mari, nauis obuallata vndis ingenti procella incessitur, ac pe-
ne demergitur. Ad nautarum, vectorumque clamores B. Ma-
riam inuocantium excitus Xaverius, ex Nauarchi cubiculo
vbi tum Deo supplicabat, accurrit. Erant vectores, nautaeque
alii super alios strati, oneraria pene obruta ad vltimum pericu-
li venerat. Ergo ille non tam sua quam sociorum vice sollicitus
exclamat. O IESU CHRISTE, Deus cordis mei, obsecro te
per quinque illa vulnera, quae tibi in cruce nostri amor infli-
xit, *Famulis tuis subueni, quos precioso sanguine redemisti.* mirum
dictu. repente fluctibus exsuperatis nauigium emerit, cunctis
diuinum auxilium agnoscentibus. Proprio periculo discussio,
ad alienum discrimen curae omnium versa. Vt quisque cogna-
tos, aut necessarios in scapha habebat, certatim eorum ca-
sum deplorare ceperunt. Inde cum aliquandiu in desiderio suo-
rum haesissent, in ipsos miseratio vertit. Quippe in eo mari ia-
ctabantur, vbi cum scapha etiam spes salutis amittitur. Xa-
uerius ergo vniuersos collacrymantes, ac solitudine pene
exangues intuens, bonum habere eos animum iubet: ac praedi-
cit fore, vt ante triduum filia remearet ad matrem. His ver-

Franciscus
periclitan-
tionerariae
operam nau-
at.

Nauim pe-
ne obruta
periculo e-
ripit.

Faticina-
tio de sca-
pha ad o-
nerariam
reditura.

bis per ambages significabat scapham ad onerariam redit-
ram. Haud credita vulgo res, non tamen eos spes omnino de-
feruit. Postero die prima luce Franciscus læto vultu prodit in
medium: & Nauarchum comiter salutatum rogat, vt iubeat
aliquem malo conscenso, speculari num scapha compareat.
Ad hæc senior quidam, & experiens nauta, (Petro erat nomen)
respondit illudens, tum demum receptum iri scapham amissam,
cum amitteretur altera. Cui Franciscus, An vero censes Pe-
tre, quidquam Deo esse difficile? atqui ego non diffido, Dei
benignitate, & Deiparæ Malacensis, cui tria sacrificia vo-
ui, præsidio, scapham cum miseris illis, incolumem propediem
affuturam. Subinde vbi renunciatum est, ex malo eam non con-
spici, in cubiculum se supplicabundus abdidit; ibique lacry-
mans bonam diei partem extraxit precibus. Exin procedit in
publicum læta nuncians; ipsos propediem scapham reducem
esse visuros. Protinus Nauarchum rogitat, vela demittat,
scapham opperiat, haud dubius omnes qui essent in ea, ac
præcipue par illud Saracenorum, Dei Deiparæque ope, saluos
fore. Abnuere Nauarchus, reclamare cæteri, simul quod fru-
stra iam expectaretur scapha; simul quod sine manifesto pericu-
lo onerariæ, expectari nequiret. oberrabat quippe oculis ima-
go recentis periculi. Cæterum Nauarchus tandem Francisci
precibus fatigatus dolones, quibus tum solis vtebatur, submit-
ti paulisper iubet. Intermisso temporis spatio, cum nihilo ma-
gis, quam ante scapha conspiceretur, & iam periclitari ipsa
videretur naus sæuiente adhuc mari, tolli prope vela impe-
rat. Instare Xaverius, rogitare nauticos, vt adhuc paululum
præstolentur, liquido affirmans, scapham nullo periculo onera-
riæ, paulo post affore. Cumque nautæ desperata re, ac stimu-
lante metu, nihilominus vela sustollerent; accurrit Pater, ma-
nuque antennæ iniecta, inhibitos per Christi mortem, ac vul-
nera obsecrare institit, ne pigeret etiam num morari parumper.
Morem gerunt illi, ipse se ad numen orandum dat. Inter hæc
eius rogatu Antonius Dias fastigium ascenderat mali. Is longe
lateque specularus nihil dispicere se renunciat. demum rogat
Xaverium, vt sibi bona cum eius venia liceat descendere. Ille
contra rogare, vt parumper adhuc moraretur. Et simul ipse
sublatis in cælum manibus Deum enixe precatus, Nauarchum
cæterosque bono esse animo iubet. Interea naus expectans,
quasi Francisco periculum præstante, ingentibus agitata flu-
ctibus impune fluitabat in salo. Iamque per tres ferme horas
dilatata

dilatata omnium expectatione, pro desperata res erat; cum re-
pente Dias scapham apparere, atque aduentare proclamar.
Tum vero læti omnes pro se quisque Deo, Franciscoque gratula-
ri cæperunt. Vt scapha in conspectu omnium fuit, confestim
ad eam excipiendam naus in obliquum statuitur. Et illa, Deo
scilicet ducente, recta ad onerariam tendit. Aduentanti ala-
cres nautæ funem de more eminus iniicere parabant, cum Xa-
uerius, nihil fune opus est, inquit: ipsa per se, sua sponte ac-
cedet ad onerariæ latus. Idque omnibus miraculo attonitis,
ita euenit: atque ita apte se applicuit, vt miseri illi commode
exciperentur. Quin etiam, in medijs fluctibus retinente nemi-
ne tam diu stetit, quoad religaretur ad nauim. vt satis appa-
reret, eiusdem, cuius adducta foret, precibus eam retineri.
Mira deinde res, ac pene fidem excedens traditur. Fernandus
Mendes Pintus Lusitanus honestus & grauis comes Francisci
peregrinationis ex Iaponia in Sinas, & periculi socius fuit. Is
cæteris quæ exposuimus enarratis, autor est reduces illos in
onerariam receptos, cum vellet nauta scapham inanem iam
ac religatam submouere, inhibuisse clamantes, vt manum prius
Xauerio porrigeret, qui adhuc in scapha resideret. respon-
denti nautæ Xauerium in nauim esse, ac fuisse ante ipsorum redi-
tum, certatim illos adfirmasse, nimirum quamdiu ipsos in sca-
pha tempestas agitasset infesto vagantes mari; Franciscum ad-
fuisse: cunctosque solantem, & ad spem salutis excitantem sca-
phæ cursum ad onerariam direxisse. Tum demum intellectum
est, Francisci pro illorum salute supplicantis speciem eis præ-
sto fuisse (quod & de S. Nicolao Myreenfi Episcopo memoriæ
proditum est) vt appareret cuius ope a præsentis exitio seruati
forent. Res omnium vectorum, nautarumque sermonibus
celebrabatur. At Xaverius diuinum id opus non suum esse præ-
dicans gubernatori nauis denunciat, vt vela impigre expediat,
haud ita multo post, sedata tempestate, secundis ventis vlurus.
Nec prædictio incassum cecidit. Vix nautæ vela aptauerant, cum
repente venti vis, ac procella cecidit: mox tranquillitas secuta
est, secundaque aura prouehi nauis capit. Et scaphæ salus val-
uit in primis ad Saracenorum, qui cum illa periclitati pariter
fuerant, salutem. Quippe tam euidenti miraculo motis superue-
nit Xaverius. Ab eo haud ægre ad Christi fidem pellecti, & post
institutionem baptismo expiati, vt eidem secundum Deum, &
corporum, & animorum salutem deberent. Naus porro secunda
tempestate vsa Cinceum sinarum portum tenuit, quem petebat.

Scapha
sua sponte
ad onera-
riam se ap-
plicat.

Franciscus
cum esset
in nauim
etiam in
Scapha eo-
dem tem-
pore versa-
ri visus.

Prædictio
tranquilli-
tatem mar-
is.

*Portum Sinarum, & Malacense iter Vaticinationibus
insigne reddit. Cap. III.*

IBI Franciscus in terram egressus peropportune Iacobum Pereriam amicissimum suum, virum nobilitate, ac diuitijs clarum offendit propediem Indiam versus vela facturum. Salute accepta redditaque, cum ingentibus benevolentia signis atque latitiae, Franciscus de ratione ad Sinarum Regem penetrandi eum consulens, suum ipse consilium expromit. Et ille ut erat homo prudens, taliumque rerum peritus; optimum factu censuit curare legationem: atque insuper munera ab India Prorege ad Sinarum Regem exprimere. Extemplo auxilium consilio adiicit, & ad eam rem (adeo animum eius amor pariter Xauerij, religioque stimulabant) suam ipse operam, nauim, fortunas offert Xauerio, non speciosa oratione magis, quam propensa voluntate. Et dictis facta munificentiora addidit. Subinde certum hominem cum eo Goam destinat, triginta aureorum millibus in eam rem assignatis. Franciscus gratijs impense actis, praemium Pereriae, & a Deo precatur, & repromittit ab Rege. Inde Machaum emporium Sinarum sane celebre delatus est. Ibi cum puellam offendisset cuius pudorem inopia prodebat, pecuniam corrogare coepit, vnde ei dotem conficeret. Venit igitur ad Petrum Vellium veterem familiarem, eundemque institorem satis pecuniosum. Offendit hominem latrunculis ludentem domi alienae. Re breuiter exposita, aurum ab eo mutuum petit centuplicato faenore reddendum in caelo. Ille intempestiuo Xauerij interuentu non nihil offensus, negare illud esse tempus accipiendi quod peteret; se domo sua abesse, vbi aurum haberet. Instare comiter Franciscus, mortali semper esse tempus recte faciendi. Itaque ille hac voce motus clauem illi (ut erat domesticarum eius rerum satis gnarus) arcae nummariae tradit, auferre iubens quantum vellet. Xauerius trecentis nummis aureis ex arca depromptis, Petro reddidit clauem, quantum auri abstulisset renuncians. Tum ille, Errasti, inquit, Pater, tuisque pudor mihi iniuriam fecit; utique multo minus sumpisti quam volebam. Namque arcae clauem tradens dimidiam auri partem tradebam tibi. Inerant nummorum aureorum xxx. millia: hanc summam inter nos ex aequo diuisam oportuit. at tu quotam inde particulam tibi sumpisti? Sensit Franciscus Vellium sincere, & ex animo locutum; eaque

Iacobi Pereriae eximia munificentia.

Petri Vellij egregia liberalitas.

eaque verba non comitatis esse magis, quam veritatis. Itaque admirans, Maeste vir liberalitate esto, Velli, inquit. Grata & accepta Deo est egregia voluntas tua haud dubijs testata factis. Promde eius ego tibi verbis polliceor, nunquam Deum tibi defuturum. Insuper hoc daturum esse, ut supremum vitae diem ipso praenuncianre cognoscas. Nec Franciscum Deus, nec Vellium Franciscus fefellit. Vellius quippe ex eo alius vir extitit: adeo se benignitati addixit pietatique. Post aliquot annos diuinitus de instante decessu praemonitus colligere sarcinulas coepit. Igitur compositis rebus domesticis, reque familiari magna ex parte in pauperes diuisa, adhuc valens, vigenque ad vltimum illud discrimen comparare se. Aderat iam supremus vitae dies, cum ille ad sacram profectus aedem, Parochum perpulit, ut pro Petro Vellio piaculare sacrum (quod a Defunctis nomen habet) solenni ritu faceret: cui ipse interfuit, se iam numerans in mortuis. Inde singulos amicorum conuenit: eosque valere iubet, peregre abiturus. Scitantibus quo tandem iter intenderet, respondet in caelum. At illi iocari hominem caetero qui facetum ac lepidum rebantur: Caeterum posteaquam ille omni asseneratione in caelum ire se perseverabat; aegritudinem animi, & insaniam interpretabantur: utique vbi fama ad eos pertulit, Petrum Vellium animo solennibus mysterijs rite procurato, tectis inclusum praestolari mortis aduentum. Ergo domum eius frequentes coeunt, pro se quisque eum a tristi illa cogitatione abducere conantur. At ille vultu gaudium praefrens satis ostendit nullam subesse animi aegritudinem; & simul Xauerij praedictionem, eiusque euentum amicis laetabundus exponit. Ad vltimum de tota re edoctos rogat, ut Petri Vellij mox obituri funus, eodem ipso die prosequantur. Atque ita prorsus euenit. Affecta iam iam aetate hominem repentina mors abstulit: eodemque die funere elatum amici ad templum profecti sunt, quae Vellij decessu, quae Xauerij praedictione attoniti, stupentesque. Franciscus interim Pereriae nauim conscensurus repente conuersus ad comites, qui frequentes aderant, deprecemur, inquit, Deum pro vrbe Malaca, quae ab hostibus obsessa valde premitur. Quod si quis subsidium ferre laboranti potest, maturet: ne perditis rebus serum veniat auxilium. Ea denuntiatio commouit omnes, vel Malacensium periculo, vel miraculo vaticinationis. Quippe aberat ab eo loco Malaca leucas circiter nongentas. Itaque omnes pariter Francisco auctore dant sese in preces. Neque irrita supplicatio fuit. Dum nauis se

Vaticinatio egregia.

Duplex Vaticinatio.

ta se ad reliquum instruunt iter; Iacobus Pereria Xaverij, quem probe norat, denuntiatione permotus, arma ac milites subsidium obfessorum comparabat. quem ille Malacensis periculi metu sollicitum intuens, Mitte inquit, Iacobe timorem, apparatusque bellicum. & nobiscum vna Deo gratulare. Iam enim Malacam diuina benignitas obsidione liberauit: vt satis appareret fusas nuper preces Malacensibus saluti fuisse. Inde cum in Pereria nauis Sinarum soluisset portu, quadragesimo quam ex Iaponia soluerant die, ad fretum Sincapurani portum CXX. millia passuum a Malaca, nauim appulerunt; ibique paucos admodum dies substiterunt. Hinc Xaverius, ne qua forte res Malacæ suum iter moraretur, datis ad Malacenses socios literis, eos de suo reditu facit certiores, monens vt quam primum res sibi necessarias ad profectiorem Indicum comparent, ne qua festinationi suæ obijciatur mora. Bona iam pars idoneæ ad Indicum iter tempestatis abierat, cum a Sincapurano freto Malacam perrexere, Indiam petituri. Quocirca Pereria sollicito suspensoque animo erat, veritus ne ulla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Franciscum transportaret in Indiam. Tum Xaverius, Desine, inquit, Iacobe vereri, atque istam omitte curam. Antonius enim Pereria nauis ad profectiorem parata, nos iam dudum opperitur. Prænuntiationem breui res ipsa comprobauit. Malacam vt ventum est, Antonium inueniunt tertium iam diem Xaverij aduentum instructo atque expedito nauigio prætolantem. Et simul comperiunt Malacam nuper a Iauis barbara gente ac finitima obsessam esse acriter, ac paulo post exemptam obsidione periculoque, omnia iisdem plane temporibus, quibus Franciscus prænuntiarat. Vt primum Xaverium ex Iaponia Malacam reuertisse fama vulgavit; extemplo magni ad eum concursus omnium ordinum facti sunt reuersionem, incolumitatemque gratulantium. Quippe sollicitis omnium animis in Iaponiam soluens tam longinquæ periculosaque nauigationi commiserat se: simul autem illum in Iaponiam saluum atque incolumem peruenisse, Malacam nuntiatum fuerat, vltro Malacensis Ciuitas supplicatione ad Societatis IESV templum indicta, & immortalis Deo publice gratulatione facta, satis ostenderat, & quam vnice diligeret Xaverium, & quam bene de Iaponica eius expeditione speraret. Quocirca eius reuersio cum latis de Iaponum conuersione nuntijs, multiplex vniuersæ ciuitati attulit gaudium.

Sincapurani portus

Malacensis

Malacæ ingenti omnium gaudio & gratulatione excipiuntur.

Goæ

Goæ Socium moribundum sanat. res a socijs gestas cognoscit. Cap. IIII.

FRANCISCUS Malacæ in gratiam Sociorum Malacensium paucos dies moratus, in nauim iam dudum paratam conscendit: & secundo cursu appellit Cocinum. ibi pari omnium lætitiæ & gratulatione excipitur. Cocinum Franciscus tenuerat, cum iam naues Goam petentes essent vela facturæ: mox igitur expeditum nactus nauigium, summa celeritate aduolat Goam. Vt primum in terram egressus est, ex consuetudine ad valetudinaria priusquam ad Societatis domicilium contulit se. Inde ægros blande solatus, domum aliquando venit summe a socijs expectatus. Ibi post mutuas salutationes, amplexusque fraterni amoris indices, ne humanior in alienos, quam in domesticos foret, statim rogat ecquis æger iaceat domi. Respondetur vnum esse omnino. E uestigio Xaverius priusquam se in cubiculum reciperet, hominem adit. Is tum urgente vi mali, proximus erat morti: & desperata a medicis corporis salute, diem noctemque custodiebatur a socijs animæ salutis consulentibus. Iamque omnia erant ad sepulturam ac funus parata: neque tamen æger ipse, etsi iam pene animam ageret, vitæ amittebat spem, interruptis ac moribundis vocibus distitans, si Xaverij aduentus (in dies expectabatur) suum præuertisset obitum, eius vtique meritis ac deprecatione perditam valetudinem se recuperaturum. Nec ægroti spem Franciscus fefellit. moribundum salutat, Euangelium recitat, interitu eximit. Quippe ille confestim releuatus morbo, paulo post prorsus conualuit: diuinitus & ægrum Xaverij aduentum expectasse, & Xaverium iter, accessumque ad illum accelerasse crederes. Incredibiles inde fuerunt non domesticorum solum, sed primariorum quoque ciuium Iaponicas res cognoscere expetentium gratulationes. Ibi Xaverius se absente rem Christianam pariter, Societatemque reperit ingenti aucta incremento. Nam Goæ Lusitani cum fratrum Franciscanorum & Dominicanorum egregia industria, tum Sociorum opera exculti, euulsis vitiorum fibris, in summa rerum omnium licentia, honeste, pieque viuebant. Viri quippe bellicosi, ac pugnaces non modo sine simultatibus, rixis, iniuriisque, sed etiam sine concessis vulgo voluptatum illecebris vitam degebant; vt portenti

Simul Goam venit ægros inuisi.

Socii moribundum sanat.

Franciscanorum & Dominicanorum industria.

tenti

tenti simile esset, eorum quempiam habere pellicem. Adeo caelestium mysteriorum vis militarem coercebat licentiam. Sæpius namque in anno, & quoties in expeditionem mittendi forent, Confessionis, & Eucharistiæ sacramentis sese armabant: diceres religiosos magis viros, quam milites. Paulus item Francisci Vicarius Nosocomio pauperibus curandis Goæ instituto, ad id sustentandum ipsemet per urbem eleemosynas corrogabat, haud sane minore incitamento piorum, quam egen-
 tium commodo. Antonius quoque Gomes Prætoris & Episcopi missu, in Malauariam profectus, Fanoridis Regem nuper a Vincentio Franciscano conuersum clamque baptizatum imbuerat Christianis mysterijs, præceptisque. Inde eundem sermones hominum verentem perpulerat, tandem vt religionem metu duceret potio-
 rem; seque Christianum palam professus Goam contenderet. Vbi omni honore apparatuque ab Episcopo, ac Proregè exceptus multis Dynastis, ac Regibus exemplo fuerat experiundæ Christianæ religionis, popularibus autem suis etiam suscipiendæ. Neque interim Socij à Xauerio in varia loca dimissi non strenue pro se quisque Domini vineam coluerunt. In Comorino quidem promontorio, quod Antonij Criminalis laboribus excultum, sanguine rigatum diximus, lætissima animorum exstabat seges. Quippe ad CCCC. millia Christianorum capitum censebantur. vt dubium sit vita ne illius, an mors Christianam rem magis auxerit. Armuziæ vero, quam urbem pulcherrimam, opulentissimamque in angustijs ac faucibus sinus Persici sitam esse docuimus, Gaspar Berzeus Belga egregie rem gesserat. In ea Ciuitate propter Ethnicorum, Saracenorum, Iudæorumque colluui-
 onem, Christiani palam cupiditates suas soluerant, iam degeneres, & patrij ritus prorsus ignari. Gaspar igitur Francisci missu, institutoque corruptos ac deprauatos eorum mores breui correxit emendauitque; haud indignus illo magistro discipulus. Egregia eius facta ab alijs prodita sunt: quorum ego vnum duntaxat, hoc loco commemorare non grauabor, vt ex vno facto fiat de cæteris coniectura. Fanum est Armuziæ amplissimum ac celeberrimum Mahometi sacrum. hic summa carimonia ac religione Mahometes ab Saracenis colebatur. Gaspar ferre non poterat debitum Christo cultum nefario desertori Christianæ Religionis adhiberi. Itaque diuino zelo incensus facinus edidit memorabile. Canentium agmen puerorum ingentibus armatum crucibus ducens, luce palam fanum aggreditur: ipse cum

Tanoridis
 Rex bapti-
 zatus.

In Co-
 morino
 Promon-
 torio ad
 CCCC.
 millia
 Christia-
 norum cæ-
 sentur.
 Armuzia.

P. Gaspa-
 ris Belge
 facinus
 memora-
 bile.

eum cruce in mediam vociferantium Saracenorum turbam irumpit primus: & inspectantibus attonitisque miraculo barbaris, sex in eo templo per otium defigit cruces; sentires fanaticorum hominum furorem diuina virtute compressum teneri, ne quid ei nocerent, cui præclari facinoris Deus autor fuisset. Idem planius rei exitu declaratum est. Quippe inuictæ crucis aspectus importunos illos vociferatores, Saracenosq; vnuerfos adeo fre-
 git, terruitque, vt lymphatis similes, deserto in perpetuum Mahometis fano, item vt dæmones solent, obiectu crucis repente diffugerent. Habitauit primo Gaspar Francisci instituto in hospitali domo. deinde Armuziana ciuitas eius ac Sociorum virtute perspecta, certū Societati domicilium ac réplum extruxit. Quod vtrumque postea Societas certis de causis relinquendum rata, Dominicanis in Christi vinea magna cum laude, fructuque desudantibus, pro sua erga sanctissimam illam familiam obseruantia concessit vltro. Nihilò segnius in oppido Sancti Thomæ Cyprianus versatus est. Is cum eò venisset, concionibus atque exemplis adeo permouit oppidanos, vt sedem Societati perpetuā suapte sponte traderent. Multa inibi, eaq; præclara Cyprianus diuinitus fecit. Sed illud egregium. Nauicularius quidam Christianam mulierem viro per vim ereptam imponebat in nauim, non in scio Nauarcho. Cyprianus re cognita, cum tantum flagitium nulla ratione impedire quiuisset, pro suggestu varicinnans ita pronunciat. Coniugè a viro certi homines abduxerunt: sed haud ita multo post meritas Deo hominibusq; luent pœnas. Quippe naus qua mulier aueritur, deperibit. & luscus fiet cæcus, & balbus mutus. Omnia prorsus vti pronunciauit, euenerunt. Naus enim illa paucis diebus interijt. Nauarchus furore inciratus nauiculario, qui luscus erat, alterum effodit oculum: ipse ob insanam in naufragio vociferationem, ex elingui factus est mutus. Nicolaus quoque Lancellottus Colani, Balthasar Gagus Bazaini, Malacæ Franciscus Peres, Ioannes Beira in Maluco & Maurica, cæterique Francisci socij alius alibi in Neophycis alendis, Ethnicisque Christo patiendis, Christo ipso bene iuuante, haud sane inuilitèr elaborarunt. Vitæ autem sanctimoniam in tanta humanorum subsidiorum inopia, rerumque difficultate mire coluerunt omnes. Itaque domicilia Societati facile compararunt, stabillierunt. Sub idem tempus Tanæ (quod oppidum abest a Bazaino millia passuum XVII.) per Gasparem Consaluum Societati sedes quæ sita est. vbi oppidani a Patribus ad Christianam pietatem eruditi, omnes fere, &

Crucis vna

Dominicæ
 nori laur.

Cypriani
 virtus egre-
 gia.

boni coloni euadunt, & boni viri: magna autem puerorum manus pro cuiusque ingenio, ac propensione partim in literis, partim in varijs opificijs exercentur; vt ex eadem disciplina simul cum honestæ vitæ ratione viuendi accipiant facultatem. Huc ad Patres ab extremis Indiæ finibus, Indus religionis causa venit affecta iam ætate, & grandi macie torridus, eiusmodi habitu, ac specie, vt vnus ex antiquis illis Anachoretis videretur. Is Christianis præceptis breuiter eruditus, cum puerum IESVM lactentem in gremio matris depictum conspexisset in tabula; ex templo diuinum puerum venerabundus amplexari cœpit; & protinus quasi alter Simeon in Christi complexu de vitæ exitu admonitus, vt gere Patres, instare vehementius, vt nulla interposita mora, fieret Christianus: imminere sibi mortem, adesse supremum vitæ diem. Ergo quamprimum baptizatus, postridie prima luce moriens, cum iam Dei salutem suscepisset, est dimissus in pace. Xauerius itaque de rebus, quæ vbique gererentur, deque difficultatibus suorum certior factus pro cuiusque loci conditione, ac necessitate, non subsidia tantum socijs submittebat, verum etiam præcepta: quæ nos ne historiæ series interrumpatur, hic prætermittenda duximus, suo deinde loco exposituri. Interim cum cæteri omnes, lætis de Iaponia nuncijs alacres, præcipua lætitiâ, laudeque Iaponicas res vulgo ferrent; vnus qui gesserat, inexplibili animorum diuinæque gloriæ cupiditate flagrans, paruum quiddam præ ijs quæ spe, atque animo conceperat, imbutam Euangelio Iaponiam ducebat. Iam dudum Sinas, frequentissimasque illas oppidis atque incolis regiones, ipsamque amplissimi orbis terrarum regni spectabat regiam, velut consummatum suæ peregrinationis munus, salutemque Orientis.

Legatione adornata, Sinas petit.

Cap. V.

Vix dum Goam peruenerat (adeo de Sinis imminens illi cura erat) cum profectionem suam summo studio parare instituit, quicquid temporis intercederet, id morari Sinarum salutem ratus. Confestim igitur cum Alfonso Noronia Indiæ Prorege, & Ioanne Alboquercio Goaho Episcopo de Legato ad Sinas mittendo transigit. Decretus est Iacobus Pareria ob pietatem egregiam, summamque familiaritatem: à Francisco omni-

Iacobi Pereriae pietas & liberalitas egregia.

omnibus votis expetitus. Qui haudquaquam eius sefellit spem. Quippe pro suo propagandæ religionis studio, ita rem suscepit, vt in legationis instrumentum, ac donorum apparatus maximam fortunarum suarum consumeret partem. In eo negotio conficiendo, eximia Xauerij celeritas extitit. Namque vnus mensis spatio, non tantum legationem, diplomata, literas, munera à Prorege & Episcopo expressit; sed quæcunque ad tam difficilem expeditionem opus erant, comparauit. Quam ad rem plurimum momenti habuit Alfonso Proregis viri pij, & Francisco amicissimi sedula liberalitas. Quippe & legatum ei ad voluntatem dedit, & res omnes ad iter illud necessarias non impensius, quam maturius parauit. Ad hæc totum negocium Aluaro Thardi Malacæ vrbis Præfecto, impense per literas commendauit. Nihilo secius Xauerius sui officij memor, inter ea dum legationem & profectionem in Sinas curat, quæ ad Indiam cæteraque Sociorum loca pertinebant, curare pergebat. Nam Gasparem Belgam Armuzia euocatum, suum Vicarium, eundemque Goani Collegij Rectorem constituit, sapientissimis saluberrimisque præceptis instructum. Eodem tempore Diu (Lusitani imperij propugnaculum est in ostio Indi fluminis positum) sacerdos cum suo administro missus, itemque alij alio, suis quisque monitis ad locum aptis ornati. Interim Matthæum Iaponem Goæ mors abstulerat. Igitur Bernardus Romam destinatus. Andreas quoque Fernandus in Lusitaniam ad Regem, & Romam ad Ignatium Societatis parentem allegatus ea mente, vt ad Iaponicam, & scilicet Sinicam expeditionem, sociorum quamplurimos deduceret, & maxime idoneos. Quid sui consilij esset in Sinarum expeditione, in ijs quas ad Regem Lusitanæ per id tempus dedit, literis ostendit his verbis. Tres omnino è Societate cum Iacobò Pereria Legato ad Sinas proficiscimur eo consilio, vt Lusitanos captiuos in libertatem vindicemus; Sinarum Regem ad Lusitanorum perducamus amicitiam; Dæmonibus & eorum cultoribus bellum inferamus. Itaque Regi primum, deinde reliquis cælestis Regis nomine denunciamus, ne Diabolum posthac, sed Deum hominum conditorem, & IESVM Christum eorundem vindicem, ac Saluatorem colant. Audax inceptum videri potest, barbaros populos, ac præpotentem opibus Regem ad ire increpandi erroris gratia, prædicandæque veritatis. Verum illud ingentes nobis addit anxios, quòd hanc nobis mentem haud dubie Deus iniecit: idemque nos bonæ spei, ac fiduciæ adeo impleuit, vt eius benignitate

Gaspar Belgæ Francisci Vicarius. Diu opus pidum.

Caput literarum Francisci ad Regem Lusitanie

arreti nihil de immensa eius potentia, quæ infinitis partibus Sinarum Regem superat, dubitemus. Multa præterea scribit Regi Lusitaniæ in eadem epistola, ex quibus incredibilis quædam eius animi magnitudo eminet. pari cum submissione coniuncta simulque ardor, ac studium singulare Christianæ religionis vel cum certo capitis periculo propagandæ. Sed ea nos, quia persequi operæ non est, hoc loco prætermissa in proprium reservamus volumen, quo ferme omnes Francisci epistolas, quæ in nostras manus pervenere, cõiecimus. Goa discessurus, ut humilitatis & obedientiæ studium socijs inijceret, in cœtu Patrum Fratrumque, obedientiæ magister egregius, omnibus ad obsequendi studium vehementius inflammatis, quod verbis docuerat, factò egregio confirmavit. Nam cum P. Gaspare Belgam socijs omnibus Indicis, sibi que ipsi præposuisset, eius genibus aduolutus, nouo more professus est in eiusdem se potestate futurum: non minus cæteris, quam ipso Gaspare attonitis rei admirandæ nouitate. Igitur extemplo reliqui ex intimo animorum sensu flentes, pro se quisque in genua procumbunt, idemque ex ordine profitentur, nullo detrectante exemplum, quod ipse occupasset Xauerius. Inde Socios vltimum illud visurus, mutuis perfusus lacrymis amplexatur, & ex omni domesticorum sequi gestientium numero, quatuor tantum delegit, non tam in Sinarum ducturus expeditionem, quam in Iaponiam subsidio missurus. Goa discessit xvij. Kal. Maias anni post Christum natum. M. D. L. I. magnum & sui, & illius expeditionis desiderium relinquens. Protectam in altum onerariam atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Cum maxime procella sæuiret, & cunctis ac præcipue Iacobo Pererix ipsi Nauarcho peritissimo imminentis mali species ante oculos esset; Xauerius percussis omnibus, quamuis trepida in re impavidus stabat. Ac Pereriam pauore torpentem intuitus, Bono animo esto, inquit, Iacobe. diuina nos prouidentia tegit. vltimam par esset fors nauis alterius, quæ nobiscum vna soluit e portu, cuius breui conspiciemus indicia calamitatis. At vero onerariam hanc, qua vehimur, nauale coagmentauit; nauale dissoluet. Multiplici prædictioni deinceps multiplex respondit euentus. Extemplo quidem ventus cadere, procella sedari cæpit. Subinde tabulæ, vasa, cadauera per undas fluitantia nauis alterius naufragium ostenderunt. Porro illa Pererix nauis trigesimo post anno in nauale subducta, ut dissoluta reficeresur, Xauerij vaticinationem tanto post tempore comprobauit.

Christiane
humilitatis
exemplum.

Vaticinatio
triplex.

Cate-

Cæterum Xauerius octauo ferme, quam Goa solueret die, Cocinum appellit. Ibi Socios magna & sua, & illorum lætitia cum reuississet, de Comorinensium & Colanensium Sociorum necessitatibus certior factus, literas ad Gasparem Vicariũ suum propere dedit, ut eis subueniret quamprimum: & quicquid in hoc genere fecisset, ad se primo quoque tempore perscriberet, satis gnarus celerius ac diligentius prouisurum, qui sciret eius ipsius rei protinus reddendam esse rationem. Cocini paucos moratus dies, Malacam eodem mense contendit. In medio ferè cursu atrox procella vectores, nauasque in maximum adduxit metum. Præsentis periculi species omnium animos horrore perstrinxerat, cum Xauerius cæteris suam, suorumque vicem effuse deplorantibus, hilari vultu procedit in medium: bono illos esse animo, & omittere timorem iubet. Statim conscensa puppi, sacrarum reliquiarum thecam funiculo religatam in fluctus deiicit: & simul Deum precatus in cubiculum recipit se, operam confitentibus daturus. Mirum dictu, extemplo venti cadunt. sedatur tempestas. sereno cælo cursus tenetur. Gratijs (ut par erat) diuino numini actis, sollicitudo, ut sit, in securitatem versa est. At Franciscus gubernatorem nauis ut apud se esset admonens, valde vereri se dixit, ne in eodem itinere alia ipsis non minora imminerent incommoda. Atque ita prorsus accidit. bis enim nauis latentes per scopulos, ac saxa decurrens, prope fecit naufragium; factura fortasse, nisi preces eiusdem, qui præuiderat, periculum auertissent. Nec domestica solum in eo cursu discrimina, sed etiam externas calamitates dissimulanter denunciauit. Aberat etiam tum longe à Malaca, nec quisquam inde per eos aduenerat dies, cum subito vectores impense obsecrauit, ut Deum enixe precarentur pro Malacensi ciuitate, quam eo ipso tempore afflictam crederet morbo. Diuinam præsigitionem fuisse ostendit euentus. Vbi Malacam applicuerunt, Urbem graui lue populatam offendunt. Is morbus ex recentis obsidionis angustijs ortus primum per ciuium capita vagatus est: post incolarum stragem, aduenas quoque corripuit, & in classem quæ modo è Lusitania aduenerat, serpendo peruasit. Cæterum quanquam in illa ipsa nauis, qua aduectus Xauerius erat, ad quadraginta homines eadem absumpsit lues, comitum tamen Francisci nullum Dei benignitate attigit.

Tempestas
à Xauerio
diuinitus
sedatur.

Malac.

Malacca Praefecto sacris interdicte.

Cap. V I.

XAuerius Malacæ a ciuibus, pro malis quibus vrgebantur, benignius, quam à Praefecto Urbis exceptus est. Vt primum in ædes Societatis venit, imminentis certaminis haud ignarus, socios etiam atque etiam rogauit, impensis vt precibus Deo commendarent suam in Sinas expeditionem. Pertimescere enim se, ne humani generis hostis omni eam ope per suos administratos impedire moliretur. Nec vanus is timor fuit. Praefectus urbis minime Lusitani ingenij homo Iacobi Pererix, cui pridem infensus erat, obstare gloriæ cepit. Apparebat quippe ingenti non solum emolumento, sed etiam decori futurum ei, si Proregis legatus tenderet in Sinas. Igitur primorum ciuitatis consilio, atque opera vsus, per causam obsidionis vrbi imminentis, Iacobum Pereriam retinuit, quo minus obire posset legationem. Ibi Franciscus de sua expeditione sollicitus, cœpit Praefecti animû omnes in partes versare. Cæterum æmulatio non mentem solum excæcarat, sed etiam aures occluserat. Non illum Episcopi Goani literæ, Proregis diplomata, non allegationes, & preces amicorum quicquam mouebant. Venit ad eum Xauerius, qui modo ipsius egerat negocium cum Prorege: pecuniamque illi mercedis nomine curarat. summa demissione orat pro amicitia, obtestatur per Christum communem Dominum, vti se cum Legato quem Prorex Indiæ destinasset, in Sinas ire permittat: ne cursum Euangelij impediatur aut moretur: ne hanc à Diabolo gratiam, quam ille tantopere velit, ineat; neu tam insignem Christi sanguini ac nomini iniuriam inurat. At homo hiante avaritia, qui legationem illam iam spe, & opinione deuorasset, non minus ingratus in homines extitit, quam impius in Deum. Quippe vœcordia captus non modo Francisci auctoritate, recentique merito, sed ne obiecta quidem religione commotus est. Et Franciscus miscens precibus minas, magnopere eum monere institit, denunciâns, cauere ne in Proregis Indiæ, Regis Lusitaniæ, Dei denique immortalis incurreret offensionem, iramque: vpote qui in vno negotio simul omnium illorum auctoritatem, numenque violaret. Sed ille obstinate abnuens, contemptim omnia eludebat. Incertus igitur animi Xauerius, cum cerneret vâsanum hominem non Regis,

gis, non Dei reuerentia, metuque tangi, consilium à necessitate petijt. Nunquam ad eam diem publice se pro Apostolico legato gesserat: verum apud obstinatum animum nihil proficiens verbis, personam ab humilitate positam paulisper sumendam, præsentemque caelestis iræ terrorem illi incutiendum existimauit. Ergo Pontificium diploma diu reconditum, tanquam è vagina gladium educere decreuit, execrationesque & excommunicationes ostendere, quibus extemplo ingularentur, si qui suis in agenda religione conatibus obstare ausi forent. Non alias magis Francisci moderatio enituit. Quoniam tam atrox Deo potius quam sibi illata iniuria eius mouebat animum; quando ius obtinere nequibat suum, vt æquitatem animi obrineret, laborabat. Quo circa dolorem quamuis iustum vicit, iraque cuius mirè potens erat, compressa, in tanta hominis insolentia, non magis auctoritatem suam retinuit, quam modestiam, ac lenitatem. Nam (qua erat in omnes homines beneuolentia) illud ipsum diploma ita protulit, vt nō ad vulnerandum, sed ad minitandum prolatum vellet. Cæterum si lenitas nihil proficeret, seueritatem adhibere statuit; demumque omnibus rebus ante tentatis, necessarium illi vulnus imponere. Nec moderatius, quam prudentius rem exsecutus est. Vt sine turba ac tumultu res ageretur, optimum facturatus per internuntium, Japonum more, negotium gerere, impotentis Praefecti congressum ipse vitauit. Ioannem Soarium Malacensem Vicarium adit. rem ostendit. negotium vt suscipiat, precatur. Cum ille se vero id non pro suo munere magis, quam pro amicitia sedulo facturum recepisset, libellum supplicem apud eum Franciscus relinquit, indicem non minus modestiæ, quam potestatis suæ, quem nos libellum operæpretium duximus historiæ intextere, quò magis appareat Xauerij in tam acerba iniuria, æquitas animi, moderatioque. Is igitur est huiusmodi, Paulus III. Pont. Max. nostri Regis rogatu me in Orientem, ad Ethnicorum conuersionem legauit, vt quantum in me esset, Euangelium diuulgandum & Mundi effectorem ab hominibus ad eius similitudinem conditis agnoscendum, colendumque curarem. Quod negotium vt cumulatius, ac maiore cum auctoritate perageretur, idem Pontifex me Legatum Apostolicum creauit: eiusque rei testes Pontificias literas cum diplomate ad Regem Lusitaniæ misit, vt ipse si videretur (quoniam quidem eius efflagitatu me huc legabat) hisce præsidijs auctoritatem instrueret, ac muniret meam. Rex igitur, cum ad eum Olyssipponem eius accer-

Francisci
moderatio
insignis in
iniuria.

In excom-
municatio-
ne infligenda
moderatio.

Japonum
more per
internuntium
agit cum
Praefecto
urbis.

Xauerij li-
bellus sup-
plex.

litu

„ situ venissem, ipse mihi Pontificium diploma legationis Aposto-
 „ licæ testimonium, simul cum regijs literis tradidit. Hæc ego
 „ vt primum Indiam attingi, ad Ioannem Alboquercium Goanum
 „ detuli Episcopum; qui vti par fuit, & agnouit, & approbavit.
 „ Itaque idem ratus Christianam rem apud Sinas bene geri posse,
 „ eò me allegauit ea mente, vt veram illis populis, ac salubrem ex
 „ ponerem religionem. Id adeo ex eiusdem ad Sinarum Regem
 „ epistola cognosci licet, quam tibi eo misi, vt in ea Episcopi su-
 „ per mea in Sinas profectioe sententiam perspicias, & volun-
 „ tatem. Prorex autem Indiæ è re diuina esse credens tuto me in
 „ Sinarum fines penetrare, Iacobum Pereriam mecum ad Sina-
 „ rum legauit Regem. Id ita esse eiusdem Proregis mandata ac
 „ literæ Iacobo datæ testantur. Franciscus item Aluarus Arcis
 „ Goanæ custos, idem Regius Procurator, & regionum negotio-
 „ rum Cognitor omnia vti Prorex præceperat, fieri imperavit.
 „ Atqui Malacensis Præfectus iter tam acceptum Deo, tam ho-
 „ minibus salutare, tot tantisque autoribus initum morari,
 „ Euangelioque obstare non veretur. Hic ego te Dei, & Episco-
 „ pi Goani, in cuius potestate es, nomine vehementer oro, quæso-
 „ que, vt quoniam Episcopi hoc loco personam geris, Præfecto
 „ vrbis decreta Pontificia, quorum initium est; Qui verò de cæte-
 „ ro. (quibus decretis quicumque Legatis Apostolicis impedi-
 „ mento sunt, anathemate feriuntur) diligenter explices; eumque
 „ per Deum obtesteris, ne iter nostrum ex Proregis, & Episcopi
 „ autoritate susceptum inhibeat. Sin minus, denuncies ei statim
 „ sacris interdicti, non quidem Episcopi, aut tua, aut mea autori-
 „ tate, sed sanctorum Pontificum, qui decreta illa & Canones
 „ condiderunt, suprema vi, ac potestate. Quocirca eum per
 „ IESV Christi Domini nostri mortem, plagasque meis verbis
 „ obsecrabis, ne in tam graues pœnas ecclesiasticas præcep-
 „ tuat. Nam longe profecto maiores, quam putat, Deo exsolue-
 „ ret pœnas. Hunc ipsum deinde libellum supplicem simul cum
 „ Præfecti responso ad me remittas oro, vt Episcopo testis sit, non
 „ negligentia mea factum esse, vt profectioem in Sinas de ipsius
 „ sententia susceptam ommitterem. Id autem quamprimum vt
 „ peragas, te vehementer etiam atque etiam rogo. Abit enim
 „ tempestas ad Sinicam navigationem idonea. Id si feceris, ea-
 „ dem opera, Deo rem gratam, mihi exoptatam feceris. Neque
 „ enim adduci possum, vt credam Præfectum vsque eo durum, ac
 „ ferreum esse, vt decretis Pontificijs cognitis, non continuo nos
 „ dimittat. Ergo Vicarius hoc Francisci libello, & precibus ad-
 „ ductus

ductus Præfectum conuenit seuerè denunciare, exemplo ei
 Pontificia autotitate anathema infligi, nisi desistat Francisci
 conatibus obstare. orat per Christi mortem ac vulnera ne com-
 mittat, vt mortiferam plagam accipiat summo dedecori iun-
 ctam. caueat ne se tam graui, & inexpiabili obstringat scelere,
 pro quo haud dubie maiora omnium opinione supplicia cæle-
 sti numini sit daturus. Sed surdæ erant vafania obstre-
 pente. Ne Pontificali quidem autoritate, & anathematis fulmi-
 ne intentato, homo inuidus (adeo nihil nefas inuidiæ est) incoe-
 pto destitit; vt satis appareret, non tam hominis illam pertinacia-
 m esse, quam Satanæ Sinarum regno ac suæ ditioni pertime-
 scentis. Aegre tandem ab illo impetratum, vt pateretur Fran-
 ciscum in Sinas abire; vt autem Pereriam Legatum dimitteret, ^{Legatio in}
 nullo modo exprimi potuit. Ita constituta legatio, consilium ^{Sinas im-}
 que omne Xauerij (quod postea ostendit euentus) impotentis ^{pedita.}
 hominis vitio ad nihilum recidit. Tum verò Franciscus tam
 proiectæ audaciæ infestus, ne quis in posterum tale aliquid au-
 deret, edendum sibi duxit exemplum seueritatis suæ. Itaque
 Præfecto vrbis, eiusque administris, ac satellitibus nominatim
 sacris interdictum esse Pontificia autoritate rite pronuncian-
 dum curat; non quidem vt eis infligeret vulnus, sed vt saucij ^{De excom-}
 iam inflictum agnoscerent. Quippe Xauerius ipse dixisse fer- ^{municatis}
 tur, nunquam se quidem cuiquam autorem futurum tam gra- ^{Xauerij}
 uem alteri excommunicationis plagam imponendi: tamen om- ^{sententia.}
 nino effecturum, vt qui Pontificum decretis propter contu-
 maciam vulnerati iam essent, eorum vulnera omnibus aperi-
 rentur; quo cæteros illorum pœna a simili vècordia deterreret,
 ipsos vero saltem admoneret pudor, vt properè tam fœdis vul-
 neribus remedium quærerent. Cæterum haud leue in eo certa-
 mine vulnus accepit Xauerius. Satis constat ex omnibus ærum-
 nis ac molestijs, quas in omni vita plurimas maximasque per-
 pessus erat, nihil vnquam illi acerbius accidisse, quam quod
 tam salubris profectio ab eo impedita foret, a quo adiutam
 oportuisset. Itaque ille mœstus non tam suam, quam Præfecti
 vicem ipsius vitio periclitantis, cum gemitu exclamasse dici-
 tur. Enimvero breui ille humani, diuinique iuris violator in-
 sanam pecuniæ, & honoris cupidinem, non pecunia solum, & ^{Vaticina-}
 honore, sed etiam corpore (vtinam non etiam anima) luet. ^{tio grauis.}
 Subinde templum, quod ex aduerso erat, intuens genua posuit. ^{Malacensi}
 Supinisque manibus numen illi propitiare cœpit. Igitur manan- ^{Præfecto}
 tibus lacrymis exclamat. Te ego IESV CHRISTE Deus cor- ^{pani entia}
 dis ^{a Deo pre-}
 dis ^{cibus in se}
 irat-

dis mei, per acerbissimos tuæ necis cruciatus obsecro, obtestorque, vt intuearis ipse tuas cicatrices, quas æterno Patri assidue pro nobis ostentas: easque salubres etiam misero illi esse velis, vt malis edoctus tua benignitate aliquando resipiscat. Nec irritæ preces, nec vana prædictio cecidit. Haud ita multo post ille, cum & alia multa per summam iniuriam fecisset, & eodem ore atque audacia, qua Xauerij auctoritatem contempserat, Proregis contempsisset imperium; memori numinis cælestis ira, in arrogantia cumulo debitas pœnas exsoluit. Confestim namque homini contumaci, quasi deficere ab Rege moliretur, Proregis iussu injiciuntur catenæ. Mox ita vt erat victus Goam ad Proregem, inde in Lusitaniam ad Regem abripitur. Ibi bonis male partis spoliatus, notatus ignominia, æternis addictus vinculis, lepra insuper teterrima coopertus interijt; vt non magis Rex imperium, quam Deus numen suum vindicasse videatur. Cæterum malis fatigatus oculos tandem aperuit, & vitæ labes salubri pœnitentia expiavit.

Fracto legationis consilio, nihilominus in Sinas pergit. Cap. VII.

NEC vero fracto consilio, inuidus Xauerij animus fractus est; sed sibi non tam cum hominibus quam cum communibus hostibus esse certamen ratus, ne quid omnino Sathanæ cederet, summa ope contra tendendum putauit. Fama acceperat in Sinarum regno custodias esse maximas ac refertissimas victis: peregrinos autem, qui sine fide publica in Sinas penetrassent, æternis vinculis mandari solitos. Quod terrori alijs fuisset, illi inuitamento fuit. Iam tum Christi, hominumque amore ardens sempiterno carceri se deuonebat, victis primum, deinde per eos cæteris Euangelium vulgaturus. Namque spem conceperat, si qui victorum Christi fidem secuti essent, hos deinde emissos familiam quemque suam ad Christum aggregaturos: insuper si Deo cordi foret, curaturos, vt ipse quoque vinculis exemptus Christianam religionem propagaret. Itaque etsi videbat hominum improbitate humanum sibi auxilium in difficili, ac periculoso negotio ereptum esse; nihilo secius tamen diuino fretus præsidio in Sinas pergere statuit, rem per semet vtunque tentaturus; vt si minus ipse in Sinarum

rum regnum penetrare posset, at certe aperiret socijs aditum, & posteris exemplum, vel facti, vel conatus relinqueret. Ergo Balthasarem Gagum, Duarte Syluam, & Petrum Alcaceuam socios & comites suos dimittit in Iaponiam: ipse vero vno sibi socio & Sina interprete relicto, Malaca discedit. In vrbe porta puluere de calceis (vt Christus præceperat Apostolis) excusso, ciuitati cælestem iram, multasque & graues denunciat clades. Et denunciationi respondit euentus. Nam breui bellis, fame, morbis vrbs ita vastata atque exhausta est, vt ex celeberrima ciuitate ad solitudinem propemodum redigeretur. Cæterum Xauerius quamquam Pereriam Legatum, ob impeditam legationem, maximosque frustra in eam rem sumptus factos, mœrere non ignorabat, eum tamen ne mutuus conspectus, vt fit, vtriusque auerget mœrorem, discedens alloqui non sustinuit. Itaque illius solitudine magis anxius, quam sua, amicissimum hominem e nauis per literas solatur, pollicens illam damno implicatam contumeliam, & emolumento ipsi & honori futuram. Idque ita postea accidit. Nam ab Rege Lusitanie (cui Franciscus eum impense commendauerat) magnis vel copijs, vel honoribus auctus est ornatusque. Xauerius igitur Sinas petens in Pererie Legati nauim, ipso relicto, concendit eiusdem permisso: vt nauis illum de amantissimi hominis non minus desiderio, quam beneficio admone-ret. Sub profectioem ad eum in nauim Vicarius venit rogans, vt ad Præfectum vrbs salutaturus eat prius, quam soluat Malaca. videat ne sermonum præbeat materiam, si prætermisso salutationis officio, tanquam abalienata voluntate discedat. At Franciscus diuini honoris magis studio, quam iusta inflammatus ira; Ego ne (inquit) vt hominem e fidelium comunione eiectum adeam salutandi causa? Enimuero nunquam post hac neque ego illum, neque ille me visurus est in hac vita, ne post mortem quidem, nisi cum apud summum illum Iudicem in valle Iosaphati eum accusaturus sum, quod in probissima, turpissimaque cupiditate obcæcatus, tantam animorum impedierit messem. Nam rumores, & suspiciones hominum neutiquam vereor, cum satis constet ei sacris interdicitum esse. Proinde eius sermonis, congressusque contagionem omnibus defugiendam, idque mea potissimum auctoritate exemploque declarari oportere. Quin potius periculum foret (inquit) ne mea execrandi hominis salutatio multum de Pontificia nota, deque excommunicationis detraheret po-

Puluere de calceis excussit. Denunciatio calamitatum.

Excommunicari congressu omni ope vitat.

na. Committerem utique, ut alij cum illo & congressu & colloquio sine vlla religione, me autore iungerentur. Quocirca suas secum ipse res agat, me quidem amicum non habebit, quamdiu habuerit inimicum Deum. Hac oratione Vicarium conuictum cum dimisisset, mense Iulio soluit, e Malaca quam primum excedere festinans. Inde ad Sicapuranum fretum cum substitisset, amicorum haud parum memor, Iacobum Pereriam Legatum recenti casu afflictum rursus non amica magis quam pia epistola recreauit, enixe orans ut accepto vulnere consilio, ac prudentia miederetur: atque illo ipso tempore audius quam alias per Confessionis, & Communionis Sacramenta Deo mentem applicans, certam ab eo solatij peteret medicinam: seque ad diuinam voluntatem totum fingeret, formaretque. Neque enim dubitandum esse; quin illa contumelia ac molestia in decus, ac laceritiam esset ei aliquando cessura. Inde navigatione repetita, comites eius duo diurnum in morbum inciderunt, quibus in curandis, subleuandisque assidue Francisci benignitas, patientiaque exercita est; ne crucis amatori vilo tempore deesset crux. Ceterum secundis ventis vsus tertio mense, quam e Malaca soluerat, ad Sinas peruenit.

Maroris et
erummaria
solatia a
Deo peten-
da per sa-
cramenta.

Sinarum fines frustra patefacere conatur.

Cap. VIII.

SINARVM regio Asia pars est vltima, spatio locorum, & oppidorum frequentia, nulli earum gentium secunda. quippe eius longitudo amplius CCC. Leucarum, latitudo CCC. perhibetur; vrbibus autem habitatur ita frequentibus, ut superante multitudine, etiam flumina ipsa distentis conftrata nauigijs incolantur. Ab Oriente ac Meridie, Oceano cingitur: a Septentrionibus muro latissimo ac pene infinito diuiditur ab ijs Asia Scythijs, quos vocamus Tartaros: ab Occidente vltiorem spectat Indiam. Sinæ ipsi pacis, quam belli artibus aptiores, vnus Regis nutum inueniunt. Nulli apud eos Reguli, nulli Dynastæ: Rex vnus in omnes æque dominatur. Is per Præfectos prouincias administrans, ex his cognoscit grauiora cuiusque loci negotia. Præfectorum, verò seminarium non aula, sed Academia est. Quippe ipsorum legibus, Regis propinqui ac necessarij prorsus abstinent administratione regni. Ex Gymnasijs viri eloquentia simul, iurisque prudentia præstan-

Sinarum
regionis de-
scriptio.

Sinarum
mores.

præstantes delecti, vrbibus ac Prouincijs, non utique suarum ciuitatum aut gentium, præsent. Deos vulgo adeo contemnant, ut seu preces irritæ fuerint, seu grauior aliquis incidere casus, Deos suos penates tanquam seruos accipiant plagis. Nullos apud illos, præter Magistratus, quorum propter eximiam seueritatem numen horrent, Deos esse credas. Complura quidem haud sanè vulgaria traduntur de Sinarum moribus, quæ a nostro instituto aliena sciens prætereo. Ceterum illud haud facile dixerim inhumanius sit, an imprudentius institutum, quod cæterarum nationum fugientes mutuos vsus, terrore mortis aduenas omnes procul a suis arcent finibus. Oræ maritimæ adiacet insula inculta, deferraque Sancianus nomine, a continenti passuum millibus circiter CXX. Eo Lusitani, ac Sinæ illa tempestate commercij causa commeantes, ibidem stramine, aut ramis tuguria sibi breuis diuerforij causa, raptim construebant. Huc igitur Xauerio quoque sui commercij gratia petente, insulæ oram legens gubernator dubitare cœpit, an Cunianum portum, quem peteret, esset præteruectus. Iamque ratus adhuc procul abesse, vela facere parabat; cum hæsitanti Franciscus liquido affirmar, eum portum iam esse præteritum. Ille dubius animi super sedit primò, deinde quia nunquam eum Xauerij affirmatio sefellerat; illi magis quam sibi credendum existimans iactis anchoris, scapham in mare deijci iubet: certosque homines propere mittit rem diligentius exploraturos. Paucis horis intermissis, scapha cum Lusitanis aliquot in insula diuersantibus ad fidem rei faciendam reuertitur, portum Cunianum, uti Xauerius confirmarat, præteritum esse renunciens. Quo nuncio admirabundi nauæ conclamant, diuinitus profecto id Xauerio indicatum memorantes; & sublatis anchoris, conuersaque velificatione reperunt portum. Vbi fama ad incolas perlata est, Franciscum Xauerium, celebre etiam illis locis nomen, aduentare; propere Lusitani omnes læti obuiam se illi effundunt in littore. Ut terram attingit, mutua gratulatione perfuncti pro se quisque hospitio talem virum excipere certabant. Ille sine cuiusquam iniuria, certamen ita diremit, ut apud Georgium Aluarum veterem amicum, sique per studiosum diuerteret. Tum Lusitanos communiter obsecrat, ut sacram sibi ædiculam, quam minimo sumptu, ex ramis & stramine excitarent: vbi rem diuinam faceret, ministraret sacramenta, pueros ac seruos ex sua consuetudine, catechismo erudiret. Extemplo illi libentissimis ani-

Sancianus
insula.

mis Xa.

mis Xauerio gerunt morem. & satis strenuè administrata res est. In colle qui à summo æqualiter decliuus vergit ad portum, ædificata biduo stetit. Protinus ergo Xauerius veteri instituto, sacra ibi ministeria impigre obire: & modo ægros in nauibus morbo afflictos omni obsequio recreare: modo egentibus subleuandis ipsemet à locupletioribus corrogare stipem: interdum cum Sinis mercatoribus quàm de ipsorum, quàm de Christianorum religione differere. In his laboribus ac muneribus duos menses ac dimidiatum, ingenti animi ardore consumpsit. Quæ res illum etiam apud Sinas non minus sapientia, quam sanctitate conspicuum fecit. Interim e Lusitanis, ac Sinis percontabatur, ecqua tandem via reperiri posset Euangelij in Sinas inferendi. Verum & Lusitani, & Sinæ ipsi, difficillimum

Sinas aduenas excludunt.

negotium dicebant esse, periculique plenissimum. Regis quippe ipsius iussu, omnia regni claustra acribus septa custodijs teneri; omnes aditus peregrinis penitus esse clausos, morte proposita, & aduenæ introeunti, & indigenæ aduenam introducenti. Omnino iniussu magistratus alicuius, continentem attingere peregrino homini nefas esse: Veniam autem ab eis, petere neque Sinas audere, propter summum illorum imperij terrorem, neque Lusitanos posse, qui haud secus quam reliqui aduenæ excludantur. Quocirca non Lusitanus, non Sinæ ullus omnino reperiebatur, qui in eius gratiam sustineret manifestum necis, aut certæ seruitutis periculum adire. At Franciscus vt erat inuictus ad ea, quibus cæteri terreri solent, perpetua suorum conatuum felicitate ad discrimen adeundum accenditur. Itaque statuit, quoniam nulla præterea rei conficiendæ patebat via, per illa ipsa pericula rem aggredi: moliri que omni ope, atque opera, vt in urbem Sinarum aliquam occultè denectus, Prætores adiret, negotium transigeret. Hoc Xauerij consilium tanquam audax, ac temerarium vulgo improbabant Lusitani. Igitur non desuerunt qui eum pro amicitia ac familiaritate ab incæpto deterrere summa vi niterentur, orantes ne se in acerbißimæ necis, seruitutisue discrimen daret. Magistratus quippe (Lutias incolæ, Mandarinis Lusitanis appellant) in legibus custodiendis adeo fereros, aut potius acerbos, & crudeles esse; vt leuissimas ob noxas nullo discrimine indigenas, ac peregrinos verberibus cedant vsque ad necem. Recens documentum, & quidem domesticum esse Lusitanos quosdam, qui superiore anno, tempestate ad illorum littus eiectione, longe sauiores Oceani fluctibus Sinarum animos

Inuictus Francisci animus ad pericula.

Sinarum Magistratus crudelitas in aduenas.

experiri

experiri forent: verberibusque scædum in modum lacerati adhuc in carcere & squallore iacerent, incisa in perpetuum spe pristinae libertatis: Proinde quam rationem esse, ommissa certa tutaque aliarum gentium cultura, vt efferatæ nationi Euangelium per vim obtrudas, in dubiam libertatis, ac seruitij aleam ire? Et Lusitanorum denunciationem Sinarum consensus adfirmabat. Ad hæc Franciscus interritus (adeo diuinus amor sanctis viris potior humano timore est) non aliud magis se omni voto expetere respondit, quam vel morte sua Sinarum salutem repræsentare. Quid enim? Num ignorarent, quod ipsos identidem vsus doceret, cedere spei metum, vbi maiora sint periculis præmia? An ambigerent, Sinarum ciuitates, si semel Euangelij semen accepissent, propter accuratissimum disciplinæ, atque administrationis genus, longe vberimos fœtus edituras? Vt enim dubium esset, an prospere succederet, quod conaretur; ita certum esse, conatum & obsequium suum Deo gratum futurum. Nam vincula, cruciatus, mortem denique ipsam pro Christo, beatitudinis & immortalitatis instar sibi esse debere. Iam silentium imposuerat amicis, cum has curas maxime agitantis febris superuenit, qua per dies quidecim afflictatus demum Deo bene iuuante conualuit quidem, sed ita, vt morbus ille aduentantis mortis nuncius esse videretur. Cæterum vt conualescere cœpit, ad pristinos labores retulit se, nullius rei magis, quam otij, & quietis impatiens.

Transigit cum Sinæ, vt se clam Cantonem inuehat,

Cap. IX.

NIHILLO autem segnus idoneum aliquem mercatorem quærans, a quo transmitteretur in Sinas, Lusitanos primum, deinde Sinas omni artificio tentare cœpit, multas rationes rei calandæ proponens, sibi que in tam honesto postulato vt gratificaretur, obestans. Verum obstinatos ad cauendum animos nullæ artes, nullæ mollebant preces. Aures omnium, timor clauserat, abnuentium fortunas, caputque suum manifesto periculo offerre. Itaque Franciscus non auxiliij modo, sed etiam consilij inops fluctuabat animo. Ac ne quid deesset incommodi, eius comites grauis vrgebat morbus. Et Antonius Sanctæ fidei natione Sinæ Goani Collegij alumnus, quem pro interprete inde

inde usque ab India secum aduexerat, Sinarum sermonem de-
 suetudine oblitus, vsui esse iam nequibat; utique cum urbana
 reconditaque eorum lingua, qua Magistratus uti solerent,
 prorsus esset ignarus, rudisque. At Xauerius ad omnia inui-
 ctus, nihilque inexpertum, nihil inausum relinquendum ratus,
 nihilo secius rem vrgeret institit, confidens fore, ut in Deo suo
 transgrediretur murum. Inter hæc haud parua res eius cupidita-
 tem simul, & fiduciam accendit. Eodem tempore comperit
 Sinarum Regem Legatos quoque versus dimisisse exploraturos
 aliorum leges, institutaque regnorum. Quocirca magna spes
 erat, gratum illi ac iucundum fore, Christianam legem ac di-
 sciplinam cognoscere. Ex ipsis etiam Sinis homines locupletes
 atque honesti Francisci familiares, eum ut ad Sinarum Regem
 sese conferret, magnopere hortabantur, ex ipsius sanctimonia
 Christianam æstimantes religionem, iisque libris quos affer-
 ret secum, præclaram aliquam legem, suaque meliorem con-
 tineri credentes. Enimuero his rebus multo etiam magis ex-
 citatus Xauerius, eam mentem ratus est Sinis eorumque Re-
 gi datam diuinitus, ut Euangelium aliquando intraret si-
 narum fines: vrbesque incolis frequentissimas peruaderet.
 Ergo diuinæ spei ac fiduciæ plenus, omnes rei maturandæ vias
 tentare decreuit. Se enim aut sine vlllo periculo magnoque
 cum rei Christianæ emolumento ad Regem peruenturum, aut
 si quid grauius accidisset, in magno positurum lucro. Nam
 pro Christo excruciatum necari, quod summum periculum
 videretur, id vero maximum Dei beneficium duci oportere.
 Igitur cedentibus, ut fere fit, constantiæ difficultatibus, bre-
 ui alius se illi interpres obtulit. Inde Sinam mercatorem mi-
 nime timidum nactus, spe ac pollicitationibus sollicitat atque
 impellit ad audendum. Cum sine præsentis pretio nihil spes
 efficeret, pretium a mercatoribus Lusitanis corrogat: & ma-
 gno piperis numero, quod erat aureis prope ducentis, cum
 illo transigit, uti se cum interprete, ac libellis suis de nocte in
 Sinas quam occultissime deportatum, in Cantonij portus lit-
 tore exponat ante lucem. Ille igitur ad rem penitus occultan-
 dam, ne caput suum committeret dubiæ nautarum fidei; liberis
 suis, seruorumque fidelissimis pro remigibus uti, Franciscum-
 que noctu parua nauicula transmittere cogitauerat. Vltro
 etiam pollicitus erat Xauerio, bidui aut tridui apud se recep-
 tum, ac latebras, donec tuto emerisset, Cantonis oppidi Præfe-
 cto sui in Sinas aduentus exponeret causam. Duo tamen in hoc
 negotio

negotio pericula Xauerio ab amicis denunciabantur; vnum
 ne mercator, accepta per fraudem pecunia, fidem proderet:
 ipsumque suppressendæ rei gratia in desertam aliquam insu-
 lam, aut etiam in altum præcipitem daret. Alterum (ut san-
 cta esset barbaro fides, eumque in Cantonio portu exponeret)
 ne Præfectus vrbs in aduenam contra edicta Regis, sine fide
 publica, eò se insinuantem exempla ederet; verberibusque
 crudeliter casum aut vltimo afficeret supplicio, aut certe in
 perpetuam seruitutem redigeret. His ille alia haud paulo ma-
 iora opponere dicebat discrimina, quæ cæteros latebant. Primum
 periculum dicebat esse, ne sua diffidentia verius, quam cautio
 Dei bonitatem, ac prouidentiam offenderet, si prouinciam il-
 lius instinctu ac monitu susceptam hominum terricula
 excuterent. Deinde ne Christo indignus foret discipulus, si
 eam non audiret denunciantem, *Qui perdidit animam suam pro-*
pter me inueniet eam. Ergo satis gnarus, animi periculis pe-
 ricula corporis esse longe leuiora, tutius ratus est per vi-
 ta discrimina pertumpere, quam animi salutem in discrimen
 adducere; utique cum haud difficilius, quam præclarus foret,
 Sinas Deo fauente, inuitis eius hostibus peti, subigi-
 que. Per id tempus mira res accidit. Petrus Gerra Nauar-
 chus haud ignobilis Iaponiam petebat: iamque portas, quem
 capere destinarat, in conspectu erat; cum repente venti vis ce-
 cidit malaciaque consecuta est tanta, ut per biduum triduum-
 ne naus nil prouchi posset. Ergo tristis & indignabundus in Si-
 nas cursum flectere parabat, cum repente nauicula vectus ab
 Sinis (neque enim longe aberat oneraria) occurrit Xauerius.
 Qui Nauarchum amice salutatim bono animo esse iubet mo-
 nens, ut vela strenue panderet: se quippe confidere futurum,
 ut Deo fauente secundus naui, ventus afflaret. Nec vana præ-
 dictio fuit: Vix expediuerant vela, cum naus afflante Zephy-
 ro portum tenuit. Atque ut diuinum extaret auxilium, naui
 in portum delata, ventus in Africum est versus, eam nisi por-
 tum iam occupasset, haud dubie abrepturus in Sinas. Inter
 hæc Sinæ mercatoris, cum quo deciderat, reditum Franciscus
 opperiens, complures & ad socios, & ad amicos literas dedit.
 Primum quidem ad Gasparem Goani Collegij Rectorem, ut ex
 Episcopi auctoritate (adeo nihil sibi Legatus Apostolicus su-
 mebat) Malacensibus illis, qui suæ in Sinas profectio-
 ni impedimento fuissent, Pontificia auctoritate interdictum esse sacris,
 quam primum rite pronuntiandum curaret; quo scilicet mise-
 ros illos

Matth. 7.

ros illos lethalis plaga refricata aliquando remedij admo-
 ret. Ad Franciscum etiam Peren scripsit, vt Malaca relicta,
 cuius Prætor suam in Sinas profectioem impedisset, cum om-
 nibus socijs in Indiam discederet primo quoque tempore. Nec
 Iacobi Pererix sui oblitus, eius mœrorem consolando per li-
 teras tertio leuauit, quarum literarum hæc est clausula eximix
 virtutis index. Vtinam nos aliquando in Sinarum Regis aula
 reuisamus: quanquam ego si ad Sinas peruenero, spero futu-
 rum, vt ibi me aut seruitio addictum, aut in Cantons carcere,
 regiae custodia vincitum offendas.

Transmissione dilata, suum obitum prædicit.

Cap. X.

ECCE autem Sinarum conuersionem, & martyrij palmam
 meditati Xauerio, nouæ magnæque difficultates obiectæ.
 Interea dum proxima spe lætus profectioem adornat suam, re-
 pente nouum eius interpretem ab incepto siue occulta Lusita-
 norum ars, siue imminentium suppliciorum terror auertit. Ita-
 que timoris magis, quam fidei memor, Franciscum nihil mi-
 nus metuentem subito deserit. Nihil tamen improviso malo
 cessit Xauerij constantia. Sed cum veteri interprete etfi pa-
 rum idoneo, quod Sinarum linguam, vt diximus, non satis te-
 nebat, nihilo secius decreuit ire. Confestim igitur ad eum ex
 composito coeunt Lusitani mercatores, non Xauerij vice soli-
 citi magis quam sua. Circumfusi pro se quisque precantur, vt
 incepto desistat aliquando. Quod si suo periculo non tanga-
 tur, at moueatur alieno. Agi ea in re non ipsius solum, sed
 etiam Lusitanorum omnium salutem. Prætores quippe Sina-
 rum tanta audacia irritatos non vnus pœna contentos fore:
 omne nomen Lusitanum ad supplicium vocaturos. Proinde ne
 amicorum fortunas, vitamque ipsam in eundem traheret ca-
 sum. Quod si certum ac deliberatum esset, fortunæ aleam
 tentare; at expectaret, dum opportuna profectio Lusitanas na-
 ues iniuriæ subtraheret. Tum Xauerius bonum illos ani-
 mum habere iubet. Se vnum vile caput, si quid impendeat
 periculi, subire velle. Quocirca nihil omnino tentaturum,
 priusquam ipsi in tutum recepissent se. Illis ergo iter ma-
 turantibus, Franciscus quoque ad expeditionem suam se in-
 struebat. Cæterum in Sinarum fines eum penetrare Deo vti,
 que cordi non fuit. Ne quid deesset difficultatis, mercatoris
 quoque

Xauerij
 humani-
 taris Lu-
 sitanos.

quoque illius Sinæ, quo cum transegerat, eum fides sefellit. Is
 quippe siue casus alicuius interuentu, siue metu pœnæ, siue e-
 tiam Diaboli ipsius instinctu, non stetit promissis. Et Francis-
 cus, cum frustra eum diutius expectasset; denique suam trans-
 missionis spem pene damnauit. Igitur nihilo fidelioem Sinam
 mercatorem, quam interpretem expertus, consilij inops cogi-
 tationem in omnes versabat partes. Non tamen illum ab in-
 genti spe distitutum defecit animus: quin potius humanæ opis
 desperatio diuinæ fiduciam accendit. Diuinæ ergo bonitati
 confusus, nouam in Sinas transmittendi occasionem captare,
 ignarus transmittendum esse sibi propediem in cælum. Inter
 hæc noua illi, sed vana spes affulsit. Cognouit quippe Sionis
 Regem (quod regnum Malacæ, quàm Sinis propius est) le-
 gationem in proximum annum ad Sinarum Regem destinasse;
 Itaque opportuno nuncio lætus nouæ legationi adiecit ani-
 mum: statuitque si Sina ille mercator ad tempus non occurrat,
 ipse ad Sionem nauigare: atque omni ope adniti, vt cum Re-
 gio Legato penetraret in Sinas. Sed iam non in limine ope-
 rum, ac laborum suorum, vt sibi videbatur, sed in exitu sta-
 bat. Ergo dum, si vetus destituat spes, noua auxilia moliens
 regnum Sionis cogitat, ad cælestem Sionis arcem vocatus est.
 Iam socium illum suum ægrotum, ne sibi in Sinas transmissuro
 oneri, atque impedimento foret, Lusitanis Indiam repetentibus
 bene commendatum deuehendum tradiderat, ipse cum Anto-
 nio Sanctæ fidei, alioque seruo remanserat in sanciano. Et
 post Lusitanarum profectioem nauium, Franciscus (vt spes
 pertinax est) adhuc mercatorem illum Sinam expectans, con-
 sueta caritatis munia haud segnus exsequabatur, Satanam a
 quo artes omnes ad suos conatus auertendos adhiberi cerne-
 bat, Deo duce, & adiutore victurus. sed Deo cuius *inscruta-
 bilia consilia, & inuestigabiles viæ* sunt, aliter visum; quippe eius
 conatu contentus, Sinarum conuertendorum decus (fortasse
 quod tum bene maturum tempus non erat) alijs reseruabat.
 Incenso itaque Xauerij agendi, patiendique studio lætus, la-
 boriosissimo homini veterum laborum, quos plurimos, ac ma-
 ximos sustinuerat, præmia persoluere, quam aditum ad novos
 labores aperire maluit. Igitur eodem ipso die, quo die in por-
 tum Cantonium trajcere destinarat, in morbum incidit; quo
 deinde extinctus est. Morbi occasio hospitis inhumanitas fuit.
 Sub discessum enim nauium Indiam petentium, etiam Francis-
 ci hospes mutato consilio, desertoque iure hospitij, repente

Franciscus
 ab hospite
 destitutus
 in morbum
 incidit.

discessit. Subita impotentem animum seu cupiditas, seu dementia simulavit: adeoque precipitem egit, ut Xaverium veterem amicum atque hospitem salutare, nauemque in alia Sinarum insula emptam oppediti festinatio prohiberet. Franciscus more suo rem diuinam faciebat, cum bonus ille hospes omisso sacro, cui intererat, & hospite destituto, fugienti magis quam abeanti similis soluit ex insula. Sacrificio peracto & precatione fuit: pro mortuis de more facta, circumferens oculos Xaverius, hospitem abesse cernit. Quarenti quid illo factum esset; responderetur, eum propere admodum Malacam versus è Sanciano soluisse. Tum Franciscus. Enimvero (inquit) verè orne illum conscientia sceleris alicuius agitet, irato Deo. Quorsum enim ista tam prapropèra festinatio? En aduentat nauis quam modo emendam curarat: eius tamen aduentum expectare grauatus est. Sed abeat sanè Malacam, unde abiturus est nunquam: ibi enim vitam amittet miser. Ex duabus prædictionibus alteram mox, alteram deinceps euentus excepit. Vix qui aderant è templo excefferant, cum nauis illa repente comparuit, mirantibus omnibus, & Xaverium tanquam diuinum hominem intuentibus. Hospes verò (vti postea cognitum est) paucis diebus, quibus Malacam venerat, cum lignatum islet in syluam, a latronibus interfectus perijt, foedam ac miseram mortem sortitus, quod Franciscus causa immaturæ mortis fuisset. At Xaverius haud ignarus sibi propediem e vita migrandum, id ipsum familiaribus prædixit; non admirabili magis, quam salubri ratione. In circulo Lusitanorum cum esset, numerum inite, inquit, diligenter eorum, qui hic sumus: nati intra annum plerique nostrum moriemur. Variacinatio verior fuit, quam latior. Namque è septem qui tum aderant, quinque eo anno sunt mortui, ex quibus ipsemet Xaverius fuit, haud dubie imminentis sibi mortis & gnarus & vates. Et isdem fere diebus, Franciscum diuinitus mortalitatis oblitum ingens Dei visendi cupido cepit, haud leue proximæ beatitudinis pignus. Itaque in Epistola quadam scripsit, tamen ad id tempus vitam sibi suppeditari optasset, ad Christi obsequium Christianique nominis propagationem, tamen iam eos igniculos ardenti diuinæ Maiestatis visendæ fruendæque desiderio retrixisse.

Duplex
Variacinatio.

San-

Sanctissime moritur. Cap. XI.

INHOSPITALIS discessus hospitis necessitatem imposuit Xaverio victus emendicandi. Eoque grauior eum inopia vexauit, quo arctiora omnia tum Lutiæ custodiæ fecerant, ne quis annonam ex Sinarum finibus exportaret, intentione cauentes cura. Quod ille incommodum Euangelicæ paupertatis magis, quam suæ necessitatis memor libentissime perferebat. Itaque nouum hospitem nequaquam sibi quarendum, sed precario victu defungendum existimauit. Verum etsi animus patiendi audis fortiter occurrebat tantis rerum omnium difficultatibus incommodisque; corpus tamen utpote iam confectum ætate, assiduis laboribus, & scilicet recenti morbo, ex quo nondum satis conualuerat, necessario frangebatur. Ad hæc angebant eum ingentes animi curæ, quas ex desiderio suæ in Sinas profectiois capiebat. Itaque ager non corporis solum, sed etiam animi, cum petisset animæ suæ ut moreretur, XII. Kal. Decembris recidit in morbum. Missæ sacrificium pro mortuo fecerat, cum mortifera illum febris inuasit, quæ aditum ei ad æternam vitam aperiret. Igitur cum febris aduauim, qua aduectus erat, recipit se, simul visendi de more ægros, simul inter eos diuersandi studio. Sed ingravescens morbus, cum iactationem nauis ferre non valeret, remigrare eum coegit in terram. Lusitanus igitur quidam talem virum misere febris æstuantem, iacentemque in publico conspicatus, misericordiaeque captus, extemplo eum benigne inuitat hospitio. ac domum suam (ea erat deserto in colle casa verius quam domus) deductum pro rerum inopia liberaliter tractat, tum eius saluti consulens rogat, atque obsecrat, ut incidi sibi patiatur venam. Et Xaverius quanquam non ignarus quales tandem medicos deserta haberet insula, tamen ait se in rebus omnibus quæ ad curationem corporis sui pertinerent, omnino in medentium fore potestate. Idque alacrius fecit, quam dixit, vnde cunque obedientiam materiam quærens. Sanguinem misit non sine spasms, ac distentione neruorum. Dolorem corporis subssecutum est fastidium ciborum omnium; quanquam cibi nulli ægrotis idonei suppetebant, præter paucas amygdalas, quæ à Lusitano Nauarcho traditæ, ad eum perlatae sunt ferè. Iam enim cibum adeo fastidiebat, nihil ut sumere omnino posset.

Xaverius emendicatio cibo vitam tolerat.

Recidit in morbum.

Tugario excipitur a Lusitano.

Disco audiens est medico.

Morbi dolores.

Cibi fastidium.

set. Interim satis gnarus sibi adesse supremum diem, quæ secum in casam illam extulerat, ne per morbi sui occasionem perirent, in nauim referri iussit. Biduo iam inedia traducto, cum morbus magis, magisque ingrauesceret, magis etiam Francisci patientia, ac virtus enituit. Humanis subsidijs omnibus destitutus inita iam hyeme, in tugurio ventis atque imbribus peruo iacebat, maximoque pestiferæ febris iactabatur æstu. Cæterum incommoda omnia, ac vim morbi æquisimo subibat animo, patientia autem tanta, vt nihil supra. Nullum prorsus eius verbum excipiebatur, aut de grauitate morbi querentis, aut vllam circumstantium opem, (vt in grauibus morbis fieri solet) implorantis: contraque omnia dicta & gestus erant tales, vt satis appareret, morbum velut solidæ virtutis, æternæque materiam gloriæ, ab eo in diuini beneficij loco numerari. Vnum scilicet ægre ferebat, naturali se vulgarique morte extingui in lectulo: omnibusque expetitam votis martyrij palmam sibi pene in manibus infringi. Cæterum haud ignarus martyrij decus donum Dei esse gratuitum, quod sepe negetur expetentibus, aliud agentibus offeratur; ad diuinæ providentiæ rationem animum composuit suum, tam insigni beneficio se indignum existimans. Inde vis mali vehementior penitus insitam Francisci sanctimoniam declarauit. Namque vt in cæteris ferè cum vrgentur morbo, tum maxime vitiosa se prodit natura, ita in Francisco tum præcipue solida, atque egregia pietas emicabat. Quippe eadem propemodum faciebat moribūdus, quæ sanus facere consuebat, nunc defixo in cælum oculorum obtutu, læta fronte ac vultu cum Christo Domino, quasi adesset colloquens; nunc psalmodum versus pie admodum vsurpans, identidemque illas iterans voces IESV fili David miserere mei. Tu autem peccatorum meorum miserere. Mater Dei memento mei. Hisce alijsque eiusmodi vocibus biduum extraxit. Aderat iam illi suprema hora. Igitur Christi crucifixi effigiem manu tenens, intentisque oculis intuens crebros edere gemitus, & subinde succlamare. IESV Deus cordis mei, lacrymas precibus miscens, donec eum vox pariter ac vita defecit. Ita ad extremum vsque spiritum fortissime cum morbo ac morte luctatus, quarto Nonas Decembris (qui dies S. Bibianæ virgini sacer est) IESVM & MARIAM sapius inclamans æquistimo animo obdormiuit in Domino; atque ad eos ipsos, quos viuus in visceribus, moriens in ore semper habuerat, migravit in cælum. Vultus adeo hilaris mansit, ac lætus, vt species ipsa corporis animi beatitudinem

indi-

Patientia
eximia.Discedis
vita.

indicaret. Decesit annos natus circiter LV. decennio iam expleto post suum in Indiam aduentum, anno post Christum natum M. D. LII. vir plane admirabilis cum veris virtutibus, tum vero incredibili animi magnitudine, studioque conuertendorum Ethnicorum. Nullum vnquam laborem aut discrimen Dei causa recusauit, & Indorum, finitimarumque gentium salute non contentus, omnem Orientem complexus est caritate illa, cui nimis angustus ad benemerendum orbis terræ videbatur. Itaque Euangelio, ac Societate toto pene Oriente disseminatis, in ipsa cura, ac meditatione Cantonij portus petendi, defunctus huius vitæ fluctibus, æternæ felicitatis tenuit portum, Sinas præsentibus apud Deum precibus adiuturus. Nec vero dubitandum est, quin eius iam beati assidua ad Deum preces aditum in Sinas patefecerint non tantum Societati IESV, sed Lusitanis mercatoribus, Christianæque religioni. Nam paulo post Francisci obitum, ad Cantonium portum accedendi, ibique commercij causa commorandi, vulgo facta copia est Lusitanis. Et eorum opinio fuit Xauerium suis precibus obseptos Sinarum fines aperuisse. Anno autem post Francisci excessum circiter XXX. remissa paulisper a Sinis finium custodia; Patres aliquot è Societate IESV, Francisci virtutis æmuli aliquando penetrarunt in Sinas, ibique Deo propitio Christianæ religionis fundamenta iecerunt.

Mortuus
aditū pa-
tefecit in
Sinis.

Vita in calce sepelitur. Cap. XII.

VBI Francisci mortem fama vulgavit (quippe febris perniciosior quam minacior omnes præter ipsum, fefellerat) Lusitani pene omnes, qui reliqui erant in insula, tam tristi nuncio exanimati confestim ad eius, velut ad communis parentis funus conuolant. Ac primo gemitibus ac lamentis tota circa tugurium personabat area; deinde triste silentium consecutum est, ad contemplandum Xauerium dolore conuerso. Cæterum eius corpus, imaginem animi, effigiem cælestis felicitatis intuentes fletum integrabant: iucundissimoque aspectu neque animos, neque oculos satiare poterant. Corpore Franciscus fuit satis amplo robustoque: statura proceræ, iustam haud sane multum excedente, colore candido, facie honesta ac liberali, vultu hilari quidem sed viuido & ardenti, cæsijs vegetisque oculis,

Lusitanorum
sensus
in morte
Xauerij.Francisci
forma ac
figura.

oculis, naso modico, barba & capillo natura nigro, sed iam aetate aut curis potius, cano; vestitu tenui vulgarique sed mundo. Tunica calari, ut supra diximus, induebatur (Indorum ritu sacerdotum) distincta, ut togæ etiam vicem haberet. Iraque subibat spectantium animos eximia illius comitas, benignitasque in omnes singularis. Magnitudo animi, periculis, ac difficultatibus inuisita. Mortis, cuius ceteri nomen horrent, perpetua contemptio: Diuinæ gloriæ, ac religionis proferendæ infinita cupido: demissio magnitudini animi par: pietas ac sanctitas prorsus egregia. Igitur illam suauitatem morum, illud exemplum fortitudinis, illud ægrorum auxilium sibi ereptum: talem præconem religioni, tantum præsidium ademptum esse rebus humanis: nouum sydus, quod perpetuæ penè Indorum nocti illuxisset, quod Euangelij lucem caliganti attulisset Orienti, subito occidisse querebantur. Quem propagaturum in vltimas terras religionem? Quem agris Lusitanorum corporibus atque animis saluti fore? Quem in Francisci locum successurum? Interea dum Lusitani grabato circumfusi iucundissima Francisci specie, memoriaque oculos, & animos pascunt suos: tantamque iacturam lacrymarum pleni, sui que iam immemores lamentantur; Antonius interpret, qui Francisco ægrotanti, ac morienti præsto fuerat, accurrit ad nauim, sacerdotalem Francisci habitum (ibi enim asseruabatur) petiturus. Lusitani qui erant in nauis, Xauerij obitu nunciato, obortis lacrymis crebros ediderunt gemitus, non præsentis suo tantum, sed futuro quoque Pereriæ domini sui absentis dolore perculsi. His igitur comitatus interpret, non sine fletu domum reuertitur. Francisci deinde corpus sacerdotali vestitu rite indutum de sententiâ Lusitanorum, ligneo loculo (ut Sinarum mos est) includere statuit. Quod quidem diuino potius quam humano consilio factum ostendit euentus; ut ea scilicet, quæ sancto corpori diuinitus contigerunt, essent hominibus notiora. Corpus igitur arca lignea inclusum postero die multis prosequentibus effertur: & tenere, quantis maximis in illa rerum inopia studiis potuit, celebrato, in ipso portus littore rite mandatis sepultura. Iam terram erant iniecturi, cum repente, diuino utique instinctu, placuit ad carnem exedendam, viuam corpori calcem adhiberi; ut nuda deinde ossa in Indiam deferrentur. Itaque aperto loculo magna vis calcis inditur, quæ citius conficeret carnem; tum arca diligenter occlusa ibidem humatur. Tumulo grandes lapides sepulcri indices impositi; ut si quis e

Sacerdotali
vestitu
sepelitur.

Loculo
nauis
calcinatur.

Societate

Societate id quæreret, illis indicijs admonitus nullo negotio reperiret. Discessum est à funere multis cum lacrymis, incredibile cum mœrore, ac desiderio, talis ac tanti viri.

Corpus integrum repertum Malacæ denuo humatur.

Cap. XIII.

VERE deinde primo, cum adesset tempus, quo tempore nauis, quæ Franciscum aduexerat, Malacam solueret; Sina interpret, quem diximus, siue Xauerij caritate, siue diuina magis vi stimulante, Nauarchum adit, & ingemiscens, Ita ne vero (inquit) Franciscum Xauerium, qui nobiscum vna, inde vsque ad India huc venit, hic in deserta Sinarum insula, apud barbaros relinquemus populos? At qualem virum? nempe eum, cuius egregiam vitæ ac mortis sanctitatem nos ipsi perspeximus, posteritas omnis intuebitur. Quin potius sacrum eius corpus deferimus in Indiam, ut ibi potius sit, vbi colatur, quam hic vbi contemnitur? Tum ille, ego vero libenter mecum in Indiam eius asportarem reliquias, si consumpta carne, ossa deferenda forent. Proinde rem extemplo per certum hominem explorabo. Quod si spes responderit voto; enimvero facturus sum, quod rogas, non tua magis causa, quam mea. Neque enim ignoro quantam hoc munere gratiam Iacobi Pereriæ Domini mei sim initurus, cui haud sane leue solatium erit, si Franciscum, quem viuum eximia caritate dilexerat, videre atque habere apud se licuerit mortuum. Protinus igitur spectata virum fide mittit, qui effosso apertoque loculo, an Francisci corpus calce absumptum esset, intentius exploraret; secumque si videretur auferret. Venit ille ad tumulum, arcam effodit, excussa que calce, inspicit corpus. mirum dictu, prorsus integrum reperit, modo humatum crederes. Nullas grauis odor, sed potius suauis: nulla tabes, ne in naso quidem, qui primus mortuis effluere solet: color viuax, caro planè recens, vestimenta nulla ex parte tabefacta, læsaue. Ne vigor quidem, qui ex spiritu constat, destituerat vultum. Vix ut ille Xauerio velut spiranti admoere manus sustineret. Attonitus ergo rei miraculo, diuinum beneficium agnoscere, integritate corporis integritatem æstimans animi. Et hoc maior eum cœpit admiratio, quod Xauerius natura non siccus, sed succi plenus erat; & ipse exploratum habebat, eundem quartum

Corpus
Francisci
integrum
reperitur
quarto post
mense.

Ff

iam

iam menssem iacere viua obrutum calce. Ergo veritus ne vana afferre crederetur, tantillum carnis è coxendice defectum, in- corrupti corporis specimen, Nauarcho affert; explorata renuncians. Fecit abscissa caro fidem miraculi. Extemplo igitur Nauarchus, nautæ, vectoresque admirabundi ad tumulum accurrere. Re comperta, nonnulli qui aut necessaria Francisco viuo maligne suppeditarant, aut de illius mortui fama detraxerant, vbertim flere, & ora palmis conuerberare cæperunt, semet inculantes. Cæteri Deum collaudare, cui etiam cadauera curæ sint seruorum suorum. Tum Nauarchus Francisci corpus, sic vt erat, in arca deferri ad nauim imperat, miraculum vel certius exploraturus ipse, vel planius alijs ostensurus. Ad vltimum satis explorata re, atque perspecta, venerabundus arcam cum calce, vt erat, imponit in nauim: & e Sanciano profectus mense Martio, secundissima navigatione peruenit Malacam. Francisco ventos ipsos obsecundare sentires. Onerariæ aduentum scapha præcurrens Xauerij corpus integrum reperiunt aduehi Malacam nunciarat. Quo nuncio exciti Malacenses, & simul veterem iniuriam officio nouo compensaturi, quem viuum cum aliqua dimiserant contumelia, mortuum summo cum honore excipere decreuerunt. Ardor Xauerij & vultus concionantis ad populum, perditos ad salutem reuocantis, ægros curantis, & energumenos; futura absentiaque prædicentis, occurrebant animis oculisque. Itaque contumacia in venerationem versa, pro se quisque funus celebrare tanti gestiebant viri. Iacobi Pereriz Legati qui etiam tum Malacæ morabatur, inter cæteros vt desiderium, ita studium eminebat. Namque is dolorem ex amici morte perceptum, eius aduentu corporis, abitergi posse ratus, maximam vim cereorum, cæteraq; ad funebrem pompam necessaria egregia sedulitate comparauit. Inter hæc applicata ad terram nauis, loculum in sacras ædes portui proximas inferunt, dum ciuitas obuiam prodeat, expectantes. Vt primum in urbem fama perlata est, integrum Xauerij corpus in terram expositum; cuncta illi ciuitas obuiam se plenis portis effudit, tum visendi studio, tum etiam rosarijs contingendi. Processit etiam eò cum sacerdotum agmine Malacensis Vicarius: apertaque palam arca, inuenit corpus integrum, ac recens, nulla tabe aut liuore corruptum, nulloque tetro odore, sed magis suauis ac iucundo. Confestim omnes stupentibus similes pro se quisque diuinum numen efferre, sanctas reliquias deosculari, coronisque contingere cœperunt.

Malacensis studium in excipiendo Xauerij corpore.

Tactus corporis ægrum sanat. Funus Malacense Xauerij.

runt. Pereria præcipue ex magno luctu in magnum gaudium versus, extincti amici aduentum quantis maximis poterat studijs celebrabat. Cæterum vt humanis iudicijs indicium diuinum adderet fidem, æger quidam tacto Xauerij corpore, ex templo conualuit. Postero ergo die mane sacerdotum ac totius ciuitatis agmen accensis candelis ac funalibus, processit obuiam, summo cum sensu lætitiæ, pietatisque. Nullus tum erat Malacæ e Societate IESV. nuper enim ipsius Francisci iussu Patres omnes decefferant. Placuit tamen Ciuitati eiusdem corpus templo, quod Societatis fuerat, inferri, vt eiusdem reuersionis prædem ac vadem haberent Xauerium. Quocirca supplicatione frequentissima celeberrimaque, multis vndique collucentibus facibus, ad id quod dixi templum, arca defertur. Ibi post sacrum solenni ritu ac cærimonia decantatum, Franciscus excussa calce in nouo loculo, celeberrimo loco sepelitur, collacrymantibus plerisque, & recentis lætitiæ miraculi, & misto dolore, ac desiderio tanti viri. Mox miraculum miraculo additur. Noui loculi breuitas coegerat eos, qui operam dabant funeri, Xauerij corpus nonnihil comprimere, atque inflectere. Itaque ex humeris repente profluxit sanguis miram afflans odoris suauitatem. Quæ res obiecta oculis animisque, omnes qui aderant stupore ac miraculo attonitos defixit. Quippe cum corpus, quod quintum iam menssem vacabat animo (adeo rarum pariter ac diuturnum miraculum fuit) non modo carnem, succum, & colorem, sed etiam sanguinem, eumque odoriferum retineret; vt ille odor non tam sanguinis videretur esse, quam sanctitatis. Quocirca cum sine loculo condid placuisset, arca exemptum, non honorifice solum à Malacensibus humatum est, sed velut diuinæ clementiæ pignus asseruatum. Nec vero sua illos frustrata spes est. Iisdem diebus, haud dubia Dei ira, contagiosa tota vrbe grassabatur lues, quæ bonam ciuitatis partem depopulata, terrore omnes perculerat. Subibat anxios religione animos Xauerij prædictio ex iniuria: iratique numinis causam non aliam esse credebant. Hæc lues eo, quo Xauerio parentatum est die, compressa satis ostendit, eundem iam placatum, irarum cælestium veniam, pestique finem attulisse.

E morte Xauerij corpore sanus effluit mense quinto.

Francisci beneficio Malacæ lue liberata.

Corpus in Indiam aduehitur.

Cap. XIV.

IDIBVS porrò Augusti Ioannes Beira Sacerdos è Societate IESV, cum aliquot socijs Molucum petens diuertit Malacam. Is pro sua erga Xauerium obseruantia, pietateque, corpus eius, quod incorruptum esse fama acceperat, inspicere mirum in modum expetebat. Quocirca nocte intempesta cum socijs in templum occulte venit: sepulcroque patefacto, Franciscum velut spirantem, & nihilo minus integrum ex humo, quam antea ex calce, reperit mense post obitum nono. Ergo, omnes collaudato Deo, qui *mirabilis est in sanctis suis*, venerabundi sacra, quæ extabant, membra multis cum lacrymis exosculantur. Nec nouum miraculum defuit. Velum, quo eius facies operta fuerat, ob superingestam compressamque in humatione terram, animaduertunt velut recenti imbutum. Errore: Tum Beira manifesto motus miraculo, ad Xauerium ornandum animum vertit. Igitur re cum Iacobo Pereria communicata, in conclauedium asseruandum Francisci corpus censuit. & Pereria nouam curauit arcam, ab interiore parte Damascena veste subfutam, extrinsecus aureo vestitam textili. Itaque Beira Xauerio in nouum loculum incluso, discedens Emmanuelem Taberam, unum è socijs Malacæ relinquit, qui tantum thesaurum primo quoque tempore deuehat Goam. Inter hæc Ioannis Mendozæ Lusitani mercatoris nobilis, & copiosæ nauis Sinatum mercibus onusta, Malacam appulerat. Huius procurator expositas merces in vrbe asseruabat idoneam tempestatem opperiens. Cæterum ubi nauigationis tempus adfuit, facilis defuit nauigij. Vna erat omnino in portu nauis, eaque vetustate inuilita: Carina imprimis debilis, ac pene dehiscentes. Itaque homines nauticæ rei experti, ac periti pronunciabant fore, vt in medio cursu, haud dubie laxatis compagibus, aquam accipiens mergeretur. Quocirca procurator tristis hætebat. Verum vt Xauerij corpus illa nauis Goam vehendum esse cognouit, non merces solum, sed suam quoque illi salutem credidit, satis fidens sancti uiri ope, cuius diuinam virtutem satis exploratam habebat, onerariam incolumem futuram. Petrus Alcaceua interim e Societate IESV Malacam Cosmi Turriani missu venerat, Francisci reliquias Goam deuecturus.

Francisci corpus in segrum mense post obitum nono. Felix recentis crucis imbutum.

Curns. Is igitur cum Tabera sacram arcam in nauim imponit, magna nautarum iuxta vectorumque lætitia; quippe qui multum in ea aduersus tempestates præfidij ponerent. Extemplo cubiculum sacro corpori assignatum in naui. ibi locus serica amictus veste positus. ad eum odores, & cerei. Pro his officijs gratiam Franciscus illis cumulatissime rerulit. Cum essent in cursu, oneraria cæcis impacta scopulis tenaciter inhæserat adeo, vt neque progredi, nec regredi posset; sed uelut affixa staret immobilis. Postea uero quam nautici onerariam molientes per multas horas nequicquam cum cautibus luctabantur; omnium animos ingens desperatio incessit. Ergo humana ope damnata, diuinam spectare cæperunt. Quocirca ad Alcaceuam frequentes coeunt impensè orantes, vt Francisci corpus in apertum proferat, Haud grauate ille morem gerit monitis, vt cuncti pariter Francisci implorent opem. Nec mora. vniuersi cum accensis cereis ante sacrum corpus supplices Xauerium inuocare, & manantibus lacrymis orare cœperunt, vt diuinam ab ipsis auertat iram. Nec frustra id fuit. Cum maxime id facerent, repente scopulus amissa tenacitate, onerariam cum ingenti fragore dimisit, & illa vadis expedita, prospero afflante vento cursum tenuit. Sæpe etiam alias in manifestum naufragij discrimen adducta, Xauerio quem uehebat, a vectoribus nautisque implorato, præsens euasit periculum; ac demum Cocinum peruenit innoxia. Simul incorruptum Francisci corpus adesse fama nunciauit, cunctam ciuitatem rei nouæ miraculo conciuit. Extemplo cerneret portum hominibus compleri, scaphas a primis occupatas accelerare ad onerariam, cæteris eorum reditum opperientibus in litore. Transgressi alij super alios in nauim ad cubiculum tendunt. mox pro se quisque sacras reliquias manu, osculoque contingere; admirabundi integrum corpus intueri, diuinamque benignitatem prædicare, quæ in sanctorum virorum etiam mortua redundaret corpora. Nauis paucos dies Cocini morata Goam petens, ex itinere ad Baticalum Indiæ oppidum millia passuum a Goa octoginta, substitit, haud exiguo incolarum bono. Ibi Francisci beneficio primaria femina Lusitana graui morbo liberata est; alia præterea edita miracula, quæ a nobis suo deinceps exponentur loco. Cæterum aduerso vento nauim morante, quo minus Goam perueniret, Nauarchus ipse actuariâ nauis Goam præcurrens, rem Xauerij socijs nunciat. Mora atque expectatio (vt fit) cupiditatem accendit. Quocirca cum Pa-

Goanorū studia in uisendo Xauerij corpore.

tres diutius Francisci desiderium nequirent ferre, Melchior Nunnus Collegij Rector Prorege adito, ab eo celocem haud ægre impetrat ad sacram arcam propere deportandam. Erat ea celox Alphonsi Noroniæ viri pij, & Francisci studiosi, qui navigium impensius quam exigebatur commodans, operam quoque suam ad eam rem prolixè deferebat. Ad hæc Nauarchus qui Xauerij corpus Malaca deuexerat, reclamare obtestarique, ne (quando sua nauis iam prope abesset a Goa) tam certo ac salutari nudaretur præsidio. Sed vicit Xauerij visendi cupido postulati eius aequitatem. Ergo Melchior inhibita domesticorum comitari cupientium turba, cum præcipuis aliquot Patribus, & orphanorum agmine celocem conscendit. Et quanta maxima celeritate potest applicat ad onerariam. Confestim in eam transgressus, cubiculum vbi locus asseruabatur, intrat, offenditque Xauerium summa integritate eademque specie qua viuus fuerat. vt modo vita defunctus, aut potius adhuc spirans videri posset. Quocirca manantibus gaudio lacrymis, vultum illum cælestis felicitatis, indicem paulisper contemplatus, magno cum pietatis sensu sacras manus pedesque suauiat. Idem cæteri certatim faciunt. Inde arcam ornatam atque compositam efferunt è cubiculo. Inter quæ Nauarchus onerariam multis vexillis ac tapetibus exornari, tormenta bellica veste serica integri iusserat. Vbi in foros nauis corpus delatum est, pueri qui Goa aduenerant, floribus coronisque redimiti, ramos tenentes manibus, Zachariæ canticum piè admodum nec sine suis, aliorumque lacrymis decantare cœperunt. Hoc concentu arca in celocem demissa sensim locatur in puppi. Oneraria interim festa bombardarum dispiosione Francisci discessum profecuta, lætitiâ lacrymasque omnium integravit, reputantium animo summam Dei liberalitatem, qui tam magnifice seruum suum vel in medio honestaret mari. Cæterum nauis reddito Francisci corpore, & mercibus leuata, velut suo perfuncta munere, eodem loco, tranquillo mari sua sponte demergitur; vt appareret eam Xauerij præsidio inter fluctus & saxa incolumem extitisse. Porro celox sub vesperam applicuit ad ædem S. MARIAE cognomento Rebandariæ, passibus circiter mille & quingentis ab Vrbe Goa, propter flumen, quod Goam insulam præterit. Ibi Melchior Xauerij corpus per otium inspiciundi, contemplandique avidus, de media nocte remotis arbitris, valuisque clausis, Franciscum in sacerdotali ornatu, sicut erat, ex arca eximit, mense post obitum

Honor Xa-
uerio tri-
butus a
nauis a-
lysq̄ue.

Corpus
Francisci
integrum
mense post
obitum de-
cimosesto.

sexto-

sexto decimo. Reperit eadem prorsus facie, habituque corporis, quo constabat eum fuisse cum viueret. caro succi plena, cutis recens, color viuus. crederes eum sopitum potius quam extinctum. Erat carbafina veste indutus, quam ille secum in Sinas detulerat eo consilio, vt illa, gentis more, amictus Sinarum Regem adiret. Hac quia viuus nunquam erat vsus, indutus est mortuus pro subucula. Ea ipsa, etsi extincta membra tot menses proxime vestierat, viua quidem calce, vel humo obsita; tamen adeo integra visebatur, ac munda; vt eam modo illi iniectam diceres, & seruata magis a corpore, quam vlla ex parte læsam. Post actas (vt par erat) numini grates laudesq; Melchiorem memorem quatum incitamenti ad virtutem Antonius in palmea S. Pauli Heremitæ tunica, quantum præsidij Eliseus in Helix pallio reperisset, cupido cœpit subuculæ Xauerij auferendæ. Itaque illi detractam apud se diligentissime seruauit, vel pignus Francisci, vel ornamentum suum. Quippe eandem postea in Iaponiam detulit secum, vt illa indutus Iaponum Reges, ac Dynastas conueniret: Franciscoque Deum propitiante, non oculos solum, sed etiam animos eorum caperet. Et voto respondit euentus.

Francisci
subucula
quoque il-
læsa post
tot mensis
sepulcrâ.

Eius funus Goæ omni apparatu celebratur.

Cap. XV.

HOC interim spatio Prorex (is tum erat Goæ) de Xauerij aduentu prima nocte certior factus, pro sua erga illum veneratione, magnum ex eo nuncio gaudium cœpit, statimq; solemnem pompam atque apparatus in posterum imperauit diem. At Patres quos inuitos Melchior domi reliquerat, tanta exultarunt lætitiâ, vt pectoribus visendi carissimi parentis cupidine occupatis, somnum aut quietem ea nocte capere nequirent. Neque eorum tam remisso ac languido animo, aut corpore quisquam fuit, qui illa nocte conquieuerit. Tanta erat Francisci expectatio, ita eius caritas omnium ad se trahabat animos. Quocirca intempesta nocte cum surrexissent omnes, pro se quisque templum frondibus, peristromatis, ac veste stragula exornarunt, optatissimum parentem apparatu quam maximo excepturi. Forte res in sextam feriam, quæ antecedit sanctam hebdomadam inciderat: tamen læto festoque cultu aras, quam elegantissime exornari placuit.

Sic

*Funus ma-
ximum.*

Sic enim statuebant, sanctum virum, cuius funus insigni pompa Deus celebrari vellet, festo potius, quam funebri sacrae ædis apparatu excipi oportere. Destinatus erat funeri dies xvij, Kal. Aprilis, anni post CHRISTVM natum M. D. LIV. Qui dies vt primum illuxit, Iacobus Pereria, qui per eos dies Malaca reuerterat, moræ impatiens cum amicorum manu in nauigium actuarium conscendit, & cum candidis facibus amicissimo suo occurrit obuiam. Confestim sex nauiculæ subsecutæ, quibus vehabantur ad quinquaginta viri amici, & admiratores Xauerij. Sua cuique fax accensa, & puer cum cereo. Vt ad ædem ventum est, vbi Francisci corpus asseruabatur, cuncti pariter humi prosterunt corpora; obortisque lacrymis sacras reliquias venerantur. Inter omnes Pereria pietas eminebat, qui Xauerium vnice dilexerat. Inde alij super alios phaseli ad duodecim secuti Lusitanorum, Sinarum, Malacensium honestissimorum, cum pari, vel vestium, vel luminum apparatu. Qui Franciscum venerati cum cæteris, in suum quisque nauigium se receperunt. Multa iam die locus veste amictus aurea, in myoparonis puppi reponitur, plurimis circum cereis collucentibus. Mox Patribus in alba veste, & pupillis rite coronatis, diuinis circa hymnos ac laudes inuicem canentibus, aduehitur Goam. Myoparonem nauiculæ ferme viginti cum facibus, cereisque accensis longo ordine prosequabantur funebris pompæ speciem augentes. Collucebat mare flammis, littora cantibus personabant, & plerisque pius animi sensus eliciebat lacrymas. Vt vero nauis tot cereorum fulgore insignis, in urbis conspectu fuit, & ex inusitata luminum copia intellectum est adesse Xauerium; tum vero ingens cunctæ ciuitatis exitit motus; exultare eam, ac triumphare gaudio crederes. Et si enim Patres modestiæ memores sedulo cum Prorege & Episcopo egerant, uti Xauerius non tanquam uir sanctus, sed ueluti Dei feruus (quoad Pontifici Maximo aliter uisum foret) acciperetur, habereturque; tamen Proregis ipsius iussu, campanæ urbis omnes percrepare læto, festoque cœperunt sono. Quæ significatione uniuersa ciuitas excita, sese Francisco obuiam effudit. Littora, urbis muri, fenestræ, summa tecta, solaría, unde conspici modo nauis adueniens posset, hominibus complebantur. Quo propius spes, nauis accedente, admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, cupidoque uisendi crescebat. Itaque plurimi impetu quodam ardoris ruentes, certatim desiliebat in mare, ut sacrum loculum contingerent primi. Iam

mi. Iam Prorex cunctaque nobilitas, & maxima ciuium frequentia in portu cum cereis ardentibus præstolabantur nauim. Et maximæ ædis canonici, cæterique sacerdotes linteati cum suis processerant crucibus. Aduenerat quoque sodalitas Misericordiæ cum suis vexillis atque insignibus argento auroque fulgentibus. Sequebatur magnificum sane feretrum Attalica veste constratum: vbi Sodales Misericordiæ sacrum loculum reponendum censuerant. magnificentiore vtique speciem præbituri. Vt primum arca in terram a Patribus exposita est, quasi signo dato, omnibus in vnum conuolantibus, tanti repente concursus vndique facti adire, contingere, osculari eam cupientium, vt se mutuo prementes alij super alios corrue-
rent. Ad loculum porro, cum recessum primis vltimi non darent, adeo constipauerant se; vt necesse foret multos coarctatos, atque oppressos exanimari, nisi prudentia obuiam isset periculo. Prorex satellitibus immisis ruentem submoueri turbam, supplicationemque aliquando institui iussit. Multitudine ægre submota, supplicatio instituta est, peractaque quanta maxima potuit pompa. Nouissime feretrum magnifice exornatum Patrum humeris ferebatur, duobus pari ornato feretris inianibus latera cingentibus, Prorege cum cohorte, omnique nobilitate, & ciuitate vniuersa prosequente, tanta funeralium ac luminum copia, vt vrbs ardere videretur: tam insolita omnium ordinum lætitia, plausuque vt non funus, sed triumphum videre te crederes. Loculus quippe aurea fulgebat veste. Totum iter erat frondibus, floribusque constratum: rectorum fenestræ parietesque veste pretiosa ornati: in via multa passim ab utroque latere odorama disposita. Feretri porro latera thuribulis argenteis cincta, perpetuis odoribus complebantur. Hoc igitur triumphali funere Franciscus è Sinarum expeditione rediens Goam in Societatis templum inuectus. Vt intelligeretur cuiusmodi tandem honore insignis eius animus esset in cælo, cuius corpus extinctum, propter animi sanctitatem, in terris quodammodo triumpharet.

*Concursus
ad Xauerij
corpus.*

*Funus res
refre.*

Ad eius corpus uisendum maximi concursus fuerunt.

Cap. XVI.

VBI ad Societatis sedem ventum est, Missæ sacrificium solenni ritu ac ceremonia decantatum. Feretrum intra

G g

cancellos

Concursus
incredibili-
lis ad Xa-
uerij cor-
pus.

cancellos aduersus impetum multitudinis constitutum. Fama exierat, sub sacrum, arca patefacta, fore omnibus corporis visendi copiam. Quocirca ingruente multitudine, septa haud difficulter perfracta sunt: sed clausam arcam nihil magis, quam multitudo semet impediens tutabatur. Ibi Collegij Rector auidæ plebis impetum veritus, petere vehementer etiam atque etiam a Prorege, vt domum cum vniuersa nobilitate reciperet se; plebem vtique eorum exemplum secuturam: ipsos deinde laxato facello, turbaque semota, commodius corpus Xauerij conspecturos. Igitur Prorex illi morem gerens discedit. Eum cuncta nobilitas sequitur. At cæteri obfirmato animo hærere in vestigio, instare, flagitare, vt ostenderetur; se nisi voti compotes haud quaquam inde vestigium moturos. Demum perseverantia inceptum obtinuit. Cum enim mora nihil proficeret, Melchior ad vltimum cessit tempori. Itaque submota paulisper multitudine, septisque restitutis, atque obfirmatis, Xauerij corpus amictu sacerdotali, vt delatum erat, eminus ostentatur. Quod conspicata multitudo tanto cominus visendi desiderio exarsit, vt ingenti impetu ruens, iterum facelli perrumperet septa. Proinde repentinus Patrum metus, ad vim arcendam, loculum confestim operuit, obstinateque tenuit. Ergo præcisa inspiciendi spe, & expectatione defatigati, qui proximi steterant, Xauerijque integrum conspexerant corpus, aliquando recesserunt: & quod ipsi viderant, cæteris enarrarunt. Et illi hac commemoratione accensi, obstinatione quadam animi vsque eo institerunt, dum cancellis denuo obiectis, ipsis quoque monstraretur. Eodem ipso die sub vesperam Antonius Pereria Lusitanus cum muneribus ac literis Regis Bungenfis ad Proregem Indiæ, appulit Goam. Is Regis missu venerat, Xauerij reditum in Iaponiam sero iam curaturus. Epistolæ regiæ summa hæc fuit. Franciscum Xauerium sapius apud se de mundi conditore, ac vindice Deo verba fecisse: & eius verba hæsisse in visceribus suis medullisque. Itaque certum iam sibi, ac deliberatum esse, Christi sacris initiari Francisci manu, vel cum periculo excidendi regno. Franciscum quidem in digressu promississe, breui se ad eum, si vita superpeteret, rediturum. Sed quoniam illius reditus spe tardior foret; placuisse certum hominem Goam mittere, qui exploratam renuñciaret causam tam longæ moræ. Proinde oratum velle Proregem, vt Xauerium primo quoque tempore ad se destinaret. Eius vtique aduentum ingens simul inuitamentum religionis

gionis Christianæ, simul Lusitaniæ amicitiae vinculum fore. Prorex igitur regijs literis recitatis, Melchiorem Nunnium (is vnus è primoribus Societatis Iesu erat in India) haud ægre perpulit, vt ipse pro Xauerio ad Bungi Regem ire maturaret. Interim Xauerij corpus Goæ non spectaculo solum, sed etiam miraculo erat. Cæterum non explebatur videndi fitis videndo, sed excitabatur magis. Ita iidem reuisendi gratia sæpius redibant. noua etiam in horas multitudo visendi causa confluebat in templum. Ergo necessitas consilium mutauit. Vt infinitæ multitudinis cupiditati satisfieret, corpus in facello validis cancellis præsepto, triduum totum omnium oculis expositum fuit; potestas vt esset omnibus per otium contemplandi. Tum vero incredibiles vndique concursus facti visentium Xauerium, coronisque tangentium, magna vi lacrymarum, sensuque pietatis. Inter hæc quorundam dubitatio rem non certior modo, verum etiam insigniorem fecit. Quoniam rei miraculum excedebat fidem, non defuerunt aliquot viri graues, qui Franciscum exemptis intestinis curatū, balsaminoque oleo conditum esse propalam dictitarent. Ergo Prorex rem exploraturus, Cosmum Sarainam inter medicos artis eximiam, tentare atque inspicere corpus iubet. At ille ventrem secare aggressus, cum animaduertisset recentem adhuc manare sanguinem, miraculo attonitus incepto deltitit. Insertis deinde in vulnus digitis, integra ac solida intestina comperit, nullo balsami, oleiue indicio. Idque iuratus publico testimonio confirmauit. Quocirca re perspecta, atque vulgata, non magis cæteri, quam illi quos dixi, Xauerij corpus celebrare, venerarique cœperunt, pro se quisque pedes eius osculantes, manusque rosarijs contingentes. Tanta autem infederat animis omnium de Xauerij sanctitate opinio, vt certatim aliquid ex eius corpore aut vestimento surripere conarentur. Itaque intenta ad præcauendum Patrum cura ægre valuit piam arcere vim populi. Inter hæc passim Franciscus laudibus ferebatur, egregiaque eius facta, vaticinationes, miracula, ab ijs qui aut ipsi viderant, expertique erant, aut ex idoneis cognorant autoribus, memorabantur, India vniuersa velut vno ore Xauerij sanctitatem celebrante. Et vetera miracula nouis adfirmata sunt. Complures eorum, qui ad id spectaculum confluerant, iurati confirmarunt accessisse eo certos homines partim membris captos, aut debilitatos, partim varijs morbis laborantes; tactoque Francisci corpore, abijisse sanos, ac valentes. Exacto triduo, etsi nondum

Proregis
insu medi-
cus eius cor-
poris inte-
gritate ex-
plorat.

expletis oculis animisque multitudinis, arca propter aram maximam ad dexteram in sepulcro per eos dies parato, ad tempus condita est, dum pro dignitate talis viri, Patrumque studijs, & Goanorum religione, monumentum eius satis exornaretur; si Rex Lusitanus ut spererat, eum in numerum caelestium referendum à Pontifice curasset. Decimo circiter post sepulturam die D. Antonius Ribera Goani Episcopi Vicarius, & Inquisitor generalis pro suo munere atque officio, suis ipse oculis explorare decreuit, verane de Francisco integritate fama emanasset. Igitur aperto circa meridiem sepulcro, multis collucens facibus, omne pertentavit, perspexitque corpus. Cumque nihil non integrum reperisset; suum testimonium consignatum literis ad posteros tradidit. Interim Xaverij veneratio cultusque crescebat in dies. Ad eius sepulcrum plerique venerabundi accedere: multi flores & coronas afferre: non pauci candidos adhibere cereos, qui perpetuo lucerent. Et hominum studia Deus approbavit. Satis constat cereum cubitalem inibi accensum totos duodeviginti dies, noctesque perpetuo arsisse. Deum quoque honorem famulo suo habere sentires. Rex porro Lusitaniae his nuncijs commotus. cum egregia Xaverij facta, atque miracula per Indiae Proregem conquesta perscribi sedulo iussisset, ea Romam ad Legatum suum misit, ut ageret cum Pontifice de Francisco Xaverio in Sanctos reponendo. Cæterum pios optimi Regis conatus intempestiva occupavit mors. Patres igitur novo templo absoluto, ac vereri disturbato, Xaverij loculum in domesticum transtulerunt sacellum, ubi hodie eius memoriae ac nomini priuatim honos habetur; donec per Pontificem Max. (si Deo cordi erit) publice solennes haberi honores liceat.

Episcopi
Vicarius
rem rur-
sus explo-
rat.

Rex Lusitaniae
Franciscum in
sanctorum
numero re-
ponendum
curat.



HORATII

HORATII TURSELLINI
DE VITA
FRANCISCI XAVERII
LIBER SEXTVS.

*Francisci facta ac miracula Lusitani Regis Imperio
perscribuntur. Caput. I.*



ETSI divina dona ac munera, quibus Franciscus cumulatus fuit, in omnibus eius vitæ partibus omnia demonstrauiimus, identidem enituerunt; tamen non erit ab re quæ cursim, & obscure significata sunt, propalam, otioseque contemplanda proponere. Atque (ut primum exponamus ea, quæ vulgo plus admirationis habent, atque in se æquos iniquosque conuertunt) non solum in toto vitæ cursu, sed multo etiam magis in ipso funere permulta Francisco contigere diuinitus, quæ nulla naturalis causa miraculo eximere queat. Ea nos igitur divina indicia, ac testimonia eius sanctitatis diligentius persequemur. Omnium autem rerum eos autores citabimus ac testes, quorum de autoritate, ac fide dubitare nefas sit. Ioannes ergo Lusitaniae Rex hoc nomine tertius, cuius missu, ut ante diximus, Franciscus Xaverius in Indiam contendit, cum cognitam, exploratamque haberet eius sanctimoniam; non minus honoris habuit mortuo, quam viuo habuerat. Nam Xaverij morte nunciata, haud secus quam par erat, tanti viri iactura motus, Orientis ingemuit cladem, qua nullam fortasse maiorem ab irato Deo accipere potuisset. Inde ubi animum laxauit dolor (ut eum egregia sua pietas, ac prudentia facere admonebat) vnde dolorem acceperat, indidem remedium petijt doloris. Plurima per Franciscum ut in vita sic post mortem diuinitus edita ad eum fama

Proregi fama pertulerat. Itaque tum hominis, tum Religionis studio
India ne- accensus Francisco Barreto Indiæ Proregi negotium per litē-
gotium da- ras dat, vt illustra Xauerij facta, miraculaque omnibus indi-
tur a Re- cijs peruestigata perscribat ad se. Sibi enim in animo esse, eam
ge vt Fran- testificationem, Romam mittere ad Pontificem Max. vt ille, si
cisci illu- ei videretur, viro sanctimonia, & miraculis, in clyto cælestes
stria facta honores rite decerneret. Vt autem optimi Regis de Xauerij
ad eū per- virtute opinio nota, ac testata sit omnibus, operæ pretium du-
scribat. ximus exemplum regiarum intexere literarum. Prorex amice
Regis consi- tibi ego Rex salutem plurimam. Francisci Xauerij vita ac la-
liū vt Xa- bores exempli adeo salutaris extiterunt, vt Deo gratissimum
uerius in fore existimemus, si ea ad diuinam gloriam, laudemque pro-
sanctorum ferantur in lucem. Quocirca vt illa in vulgus edita quam par-
numerum est apud omnes autoritatem habeant, ac fidem; magnopere
ad scribere tibi mandamus vt vsquequaque in Indiā, vbicunq; locuple-
tur. tes atque idonei huiusmodi rerum testes esse videbuntur (qui
Regis epi- scilicet cum Francisco vsu consuetudinemque habuerint) ta-
stola ad bulas publicas, ac testificationes; testibus iureiurando ada-
Proregem ctis, ritè conficiendas quam diligentissime cures, cum de vi-
Indiæ. ta eius ac moribus, deque rebus omnibus ab eo ad hominum
 salutem, & exemplum laudabiliter gestis, tum verò de ijs, quæ
 diuinitus ille & viuus patrauit, & mortuus. Eas tabulas simul
 cum testimonijs autoritatibusq; omnibus tuo chirographo sub-
 scriptas, annuloque obsignatas, triplici ad nos transmittes
 via. Hoc sedulo & celeriter si feceris, magnam à nobis inie-
 ris gratiam. Olysisipone V. Kal. Apr. M. D. LVI. Prorex igitur
 Indiæ perlectis regijs literis, ex ijs confestim per idoneos ho-
 mines intentius inquiri iussit, non solum Goæ in Indiæ metro-
 poli, verum etiam in ora Indiæ vniuersa; adhæc Malacæ, cæte-
 risque locis, vbi Franciscum versatum esse constabat. Comper-
 ta sunt haud dubijs autoribus permulta per Franciscum & in-
 vita & post mortem, vel salubriter gesta, vel patrata diuini-
 tus. Ea Prorex in tabulas publicas relata, suaque subscripta
 manu, atque annulo obsignata ad Regem celeriter perferen-
 da curauit. Res eo loci iam erat, vt Rex iisdem tabulis Romam
 transmisis, per legatum suum ageret cum Pontifice, vti Xa-
 uerium rite in sanctorum virorum numero reponeret; cum pijs
 eius consilij immatura mors interuenit. Extat apud nos re-
 giarum tabularum exemplum, rite obsignatum, subscriptum-
 que Proregis manu, vnde sunt ea, quæ adhuc exposuimus, quæ-
 que deinceps exposituri sumus, magna ex parte deprompta.

Et

Et quoniam superioribus libris illorum pleraque compræhen-
 dimus, iam reliqua subtexemus; quæ de industria huc reieci-
 mus, quia suis intexere locis haud sane facile videbatur.

Xauerius futura, & absentia prædicit.
cogitationes hominum introspicit.

Cap. II.

MVLTIS quidem Xauerius, præclarisque Dei muneribus, sed non alio magis quam multiplici Prophetiæ dono conspicuus fuit. Eius rei haud dubia indicia elucet in omnibus ferme vitæ eius partibus, sed illa maxime excellunt. Cosmus Ioannes procurator regius adamantem eximia magnitudine coemerat in India octo aureorum millibus, quadruplo pluris in Lusitania futurum. Hunc Ferdinando Aluaro in Lusitaniā soluenti crediderat deferendum ad Regem. Sub id tempus Franciscus Goam ad eum venit: pro familiaritate, vti mercimonia eius habeant, rogati ille cum de cæteris mercibus in Lusitaniā missis, tum vero de adamante illo narrat, feliciter secum agi ratus. Tum Xauerius rogat cui tandem nauis tam pretiosam commiserit gemmam. Simul nauis nomen accepit, Nolim inquit, isti naui credidisses. Cur tandem, inquit ille, an quia superiore anno aduersa tempestate iactata pene interijt? minime, inquit Franciscus, sed quia grauius ei impendet periculum. Tum vero ille Xauerium etiam atque etiam rogare, vt Deum pro illo nauigio orare ne desisteret; præsertim cum adamantem illum suo periculo mitteret Regi. Anxio deinde Cosmo de nauis illius euentu, nunciatum est eam, tabula vi tempestatis reuulsa, prope fecisse naufragium; cæterum denunciato perfunctam periculo, afflantibus Xauerij precibus, in Lusitaniā secundo cursu tenuisse. Prædie vero quam Malaca Franciscus in Sinas solueret (vti eius socij, qui præsentibus adfuerant, commemorarunt) cum inusitato quodam more super lectulum toto pronus corpore, inter somni vigiliæque speciem iaceret: diuinitus constantissimeque in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, durauit alienato à sensibus animo. Nam socios, qui forte interuenerant, rei nouitate attonitos tanti viri reuerentia tenebat, quò minus eum affari, aut excitare sustinerent. Itaque à stupore ad curam versi, sollicito animo atque suspenso, rei prætolabantur euentum. Demum ille velut

ex alto

Malaca
prospicit
animo per-
iculū quod
Societas
IESV sus-
bibat in
Lusitania.

ex alto experrectus somno, & ingenti aliqua molestia emerfus, certum hominem qui tum in Lusitania versabatur, nominatim appellans crebro in clamavit, Deus tibi ignoscat. Atque in præsentia quidem quorsum tandem illa conquestio spectaret, ipso qui vnus norat, reticente, omnes latuit: verum literæ deinde allatæ ex Lusitania rem patefecerunt; per id tempus vitio illius, quem toties lamentans nomine appellasset Xaverius, magnum Societati IESV in Lusitania detrimentum illatum: quod tamen Dei beneficio, & scilicet deprecatione Xaverij, cessit in commodum. Ex quo satis apparuit Deum illi, quid in Lusitania tum ageretur, ostendisse, vt imminens Societati periculum, precibus auerteret suis. Nec longinqua solum Malacæ, sed etiam futura prædixit, nec tristia magis, quam læta. Sileo populationes agrorum, obsidionem vrbs, pestilentiam ciuitatis, aliaque incommoda vel inter concionandum, vel in sermonibus priuatis, tanto ante Malacensibus prænuntiata, sic prorsus, vt postea euenerunt. Subeat animum memorabilis illa de Acenis barbaris victoria vaticinatioque Xaverij for vaticinationibus insignis, tot diuinæ prouidentia: iudicijs nobilis. Iam verò ad Amboinum, Molucæque insulas quàm multiplex, ac varia prædictio? Quàm egregia prænuntiationes de Tolana victoria, de aduentu scaphæ, quam vis tempestatis abstulerat? Sed hæc non inaudita, illud nouum: Sinas cum peteret, in Malacensi cursu, rostrata nauis, qua vehebatur, inter insulas Samatræ adiacentes, tempestate subito iactata, apertum naufragij adibat periculum. Ingens iam omnium mentes desperatio incesserat, cum mortis imminentis species omnium obuerfaretur animis. Ibi tum Franciscus Iacobum Sosam Nauarchum adit, eumque ac cæteros, qui aderant, bonum habere animum iubet. eodem ipso die sub vesperam sedata tempestate, nauim portum esse capturam. Idque vti prædixerat prorsus euenit. Ante solis occasum, auster cadit, mare sedatur, portus tenetur. Nec salutem aduentantem modo, sed mortem etiam impendentem multis sæpe prædixit. Nam vt de Ioannis Arausij prænuntiata mortè taceamus, Malacæ cum Antonio Sosâ familiariter colloquens, mentione de Præfecto vrbs illata, liquido affirmavit illum, et si optime tum valeret, haud ita multo post è vita cessurum. Prædictionem mors eiusdem intra alterum mensem comprobavit. Soluens inde in Sinas Iacobum Pereriam mercatorem locupletem cuius nauis vehendus erat, pro amicitia monuit, alium vt substitueret curatorem mercium suarum

Vaticinatio tranquillitatis in metu nauis fragij.

Predicit maturam mortem bene valentium.

suarum: nam quem destinasset, in Sinas haudquaquam esse peruenturum. Et vaticinationi respondit euentus. Curator ille in ipso cursu extinctus est, prius quàm Sinarum fines attingeret. Molucum deinde lembo petens e portu pariter soluit, cum Ioanne Galuano mercatore, qui alio lembo vehebatur. Haud multo post vi tempestatis abreptus Xaverius destinatum tenuit portum. Ibi cæteris Galuanum auide expectantibus, ipse pro concione repente auditores pro Galuano modo extincto, ad comprecandum Deum hortatur. Et triduo post Galuani merces repertæ in littore, domini naufragium & interitum ostenderunt. Illa quoque eius vaticinatio admirabilis, quam nuper res ipsa comprobavit. Nauis erat in India adeo vetustate, fluctibusque labefactata, vt plerique vererentur, ne si mari se commisisset, tempestate dissolueretur prius, quam aspiceret portum. Tum Xaverius (nam forte aderat) diuino instinctu spiritu, bono animo estote, inquit, neque enim hoc itinere est interitura nauis isthæc, sed deam sine cuiusquam damno peritura. Et fuit prædictioni fides, nec defuit euentus. Quippe infitiores haud dubij, quin id, vt alia multa, Franciscus prædixisset diuinitus, pro se quisque in eam nauim suas merces imponere cærabant, rati, quod erat, se sine vilo naufragij iacturæ discrimine, illa nauis vltro citroque commeari posse. Nec eos sua sefellit opinio. Nauis quamuis vetusta & cariola, vsque ad annum huius sæculi LXXXIII. in tot cursibus, ac tempestatibus incolumis semper mansit, annos prope XXX. ipsi superstes Xaverio. Tandem cum mercibus vacua sederet in portu, sua sponte dissoluta, sine cuiusquam damno interiit, haud certior in incolumitate sua, quam in interitu, testis Francisci vaticinationis. Nec vero futura solum, absentia, ac remota, Prophetarum more prænuntiavit, sed animos etiam hominum, cogitationes, & vitæ maculas introspectit. Id adeo et si arcanum fugæ consilium ab Ioanne Duro initum a Francisco diuinitus cognitum (vt suo loco demonstrauimus) satis ostendit; tamen multo etiam magis declarabunt ea, quæ deinceps dicturi sumus. Bazainum oppidum est Indiæ, quod inter Goam, & Indum flumen situm diximus pari ferme vtrinque distare spatio. Huc Xaverius sub Iaponicam profectionem Proregis conueniendi causa, qui in Cambaia versabatur, diuerterat. Ecce autem Malacensis quidam eius studiosus atque amicus, obuio complexum ferebat. Hunc Franciscus a perdita vitæ ratione ad honestum piique viuendi genus perductum, vt ani-

Vaticinatio de nauis in portu pe viura.

mæ suæ confuleret saluti, iustissimis de causis in Lusitaniam remigrare iusserat, & Sacramentum frequentare confessionis. Cæterum is etsi primo receperat se utrumque facturum; dein de tamen in utroque sefellerat fidem, abiecto Lusitanicæ profectiois consilio, tertium iam annum sine confessione traducens. Ergo ut eum in India adhuc hærentem conspexit Xaverius, simulque conscientiæ eius vulnera diuinitus vidit; amici amplexum, amicumque ipsum pariter auersatus, Apage te, inquit, siccine bone vir stetitisti promissis? en (vt fileam cætera) ex quo in Indiam a meo digressu nauigasti, vitæ noxas confessus es nunquam. Ego vero te neque alloquar, neque amicum agnoscam prius, quam delicta confessione expiaueris. Tum ille qui & dilata confessionis, & flagitiorum suorum conscius sibi esset, hac voce perculsus facile animaduertit, id ipsum diuinitus (neque enim humanitus poterat) a Xauerio obiectum. Quocirca culpam agnoscens ac præ se ferens suam, extemplo confessione eluit animi sordes, quas Francisco senferat suboluisse. Alium item amicum Cocini cum rogasset, vt valeret, illeque recte respondisset; corpore tu quidem recte vales, inquit Xauerius, sed animo non item. Tum enim uero ille, vt qui nescio quid fraudis, ac sceleris illo ipso agitaret tempore, conscientia ictus fatetur ingenue, Franciscum verius quam se, de sua valetudine iudicare. Itaque peccata apud eum rite expiat, scelestoque illo consilio abiecto, mentis recuperat sanitatem, quam illi Xauerius deesse persenserat. Pridie vero quam excederet vita, alterum è comitibus, qui sibi ægrotanti præsto erant, acribus intuens oculis, miserabili voce ter succlamauit, væ tibi. Nec irrita denunciatio fuit. Haud ita multo post ille, cum meretricijs iam pridem amoribus implicatus teneretur, subito cæsus interijt, vt triplex illa Xauerij comminatio videatur triplicem illi pestem denunciaffe, conscientiæ vulnus, corporis cladem, interitum animi.

Miracula cuiusque generis edit in vita.

Cap. II.

IAM per omnia ferme miraculorum genera Xauerij virtus vagata est, quorum nos hoc loco pauca referemus, cætera alibi exposita generatim perstrinxisse contenti. Dæmones quidem non tantum ipse pugnando sæpe vicit, cum Meliaporæ in

æde

æde Sancti Thomæ, quamuis acriter cæsus; illorum terrores minasque contempfit: iterumque in Iaponica nauigatione, cum eorundem incurfationes atque terricula magnitudine animi superauit; verum etiam sæpe in ora Comorinensi, Malacæ, & alibi ex obsessis eiecit corporibus, quæ ipse per se, quæ per Neophitos. Haud minor in morbis, quam in dæmonibus diuinitus depellendis eius vis extitit. Atque vt complures prætereamus, quibus in eadem ora Comorinensi (vt ostendimus) tum ipsemet, tum per pueros Catechismi ministros febrem alioque expulit morbos; in insula Ceilano Michaellem Fernandum grauius ex calculo laborantem inuisens, bono animo magna- que Dei fiducia esse iussit: se postridie rem diuinam pro illo facturum: nec dubitare quin propitiato Deo, spe maturius animi corporisque recuperaturus esset vigorem. Idque ita prorsus enenit, vt prædixerat. Nec nullam moribundis, aut ijs qui naturæ vitio, casuue aliquo sensibus mentis brisue captierant, attulit opem. Amangucij quidem satis constat, claudio ingrediendi, mutis duobus loquendi, totidem surdis audiendi facultatem a Francisco redditam. Moribundis etiam multis ad eum deportatis crucis signo, vel aquæ sacre aspersione desperatam sanitatem corporis restitutam. Goæ verò (vt ante ostendimus) socium iam depositum, ac sepulturæ destinatum è Iaponia rediens cum inuiseret, Euangelio super eum recitato, ex faucibus eripuit mortis. Nec moribundos solum a morte, sed etiam mortuos ad vitam reuocauit. Satis constat; tres ab illo in ora Comorinensi à mortuis excitatos: his Cangoximannam puellam quartam accessisse. Permirum autem est, in alio genere, quod de illo memoriæ proditur. Institor erat quidam Lusitanus (nomini parcutur, vt famæ parcatur) nauis in paucis industriusque. Is quo primum tempore Franciscus diuertit in Sinas, magnam cum eo familiaritatem contraxerat. Cæterum aliquot annis interiectis, reuectus in Indiam, vitam cauti-
Flagitiosè hominè diuinitus redarguens flagitij ad Franciscanum institutum impellit.

tius, quam castius agebat. Huic igitur Xauerius (incertum an longe absens, an vita functus) se obtulit, Deum iam iam ex ipso pænas expetiturum denuncians. Illo confitente, se vero id meritum esse; adiecit. Enim uero tu es meritus, qui nefarium illud facinus (certumque designauit flagitium) admiseris. Erat res eiusmodi, quæ mortales omnes lateret, præter ipsum. Itaque occulti flagitij commemoratio repente mercatoris percudit pectus. Ergo admirabundus exclamat. Nimirum, Pater, diuinitus isthuc tibi est indicatum. Age igitur, quoniam vul-

Hh 2 nus inspe-

Amici peccata diuinitus videt et quæ diuinitus confessione abstrineat.

Amici animi scelus molieris inuolpiat.

Moribundus comitibus permittit prædicat.

Cæculos diuinitus sanat.

nus inspexisti, præscribe curationem, ostende erranti salutis viam. Tum ille, Franciscanum ergo institutum sequere, quam tu disciplinam si obseruaueris sedulo, nã tu saluus eris. Ad illam quippe potissimum disciplinam te video natum factumque. Paruit extemplo ille quasi cælesti voce iussus salubri consilio; ac deinde totam rem alijs retulit lætus euentu. Complura porro aliorum etiam generum miracula Xauerius patrauit. Semorrum oppidum est vltra Malacam, quod latus pariter altusque amnis præterfluit. In huius ripa accolæ mali dæmonis instinctu Franciscum lapidibus petebant, sagittisque. Itaque is cum à barbaris acrius premeretur, ingenti trabe, quæ in agere fluminis in transuersum defixa obstabat fugæ, haud ægre submota, facilem receptum habuit. Ea res stupore ac miraculo torpentes defixit hostes; & ab insequendo deterruit. Constabat quippe trabem illam vix a magna hominum manu moueri posse: & diuinam vtique vim, non humanam saluti fuisse Francisco. Illud pene inauditum. Amangucij ad Bonzios aliof-

*Pro respõ-
so varijs Ia-
poni per-
contationi-
bus satisfa-
cit.*

que Ethnicos de Christiana Religione quotidie verba faciebat. Sub sermonem (vt gens est non magis acri, quam aduersus aduenas insolenti ingenio) alij super alios permulta illis de rebus odiose percontabantur. Xauerius ergo cum multis multorum vno tempore sane varijs diuersisque vrgeretur interrogationibus; vno sæpe responso (mirum dictu) satisfaciebat vniuersis, perinde ac si separatim singulis respondisset. Id testificatus est Bernardus Iapon vir antiqua probitate, ac fide, qui tum certaminibus illis interfuit: remque non semel ipsemet cum alijs obseruauit plurimis. Haud minus testatum est, & admirandum, quod in Indiz oppido (Coramandeli nomen est) accidisse memorant. Hic cum esset Xauerius, naufragus quidam mendicus ad eum venit pro sua calamitate petitum aliquid opis atque subsidij. Franciscus etsi benignæ voluntati deerat facultas, non potuit tamen miserum illum spei irritum dimittere. Ergo cum suæ egestatis immemor (& benignitas stimulat) in sacculum suum inseruisset manum, nihil prorus inuenit. Nec tamen incepto desistit, sed respicere cœpit eum cuius est aurum, & argentum. Igitur tollens in cœlum oculos, mendicum diuinæ confidere largitati iubet. Nec Xauerijs spem Deus, nec mendici decepit Xauerius. Diuinæ fiducia plenus manum rursum inanes in loculos iniectam aureis nummulis (sanoos incolæ appellant) plenam educit: protinusque pecuniam diuinitus suppeditatam naufrago elargitur omnem, in exhausto diuinæ

spei

spei thesauro fatis fidens. Subinde Lusitanus miles alea ludens sexcentos aureos amiserat. Igitur tristis & inops consilij, auxilijque ad Franciscum confugit. Tum ille ex veneno ipso medicinam morbi petendam ratus, aleam ab eo poscit. Suaque manu permittam reddens repetere ludum iubet, eo quod reliquum ludus fecerat, amissa recuperaturum. Nec sefellit. Repente mutata cum autore ludi fors, & miles secundo vsus ludo cuncta recuperauit. Suo recepto, ludere pergentem Franciscus inhibuit. nec miles abnuir, sed beneficij memor salubribus eius præceptis impense paruit. Quin etiam vltro promissit, se in posterum nunquam alea lufurum, & exitit promissifides, ex eo tempore aleam in manus sumere sustinuit nunquam: tantum illius ludi odium eum cæperat, autore Xauerio. Erat hoc Francisco solenne, vt mari iter faciens, quicquid viatici nomine attributum intulisset in nauim, vectoribus, nautisque egentibus distribueret, ipse emendicatio victitaret cibo. Itaque cum oleum perentibus haud maligne præberet; breuiter exhaustum est vasculum. Venit deinde, qui oleum peteret. Et Xauerius ei dari iussit. negare eius socius quicquam reliquum esse olei. iam guttum exinanitum esse. inuersum ab se, & circumactum, ne guttam quidem olei iam ire. Tum Franciscus abi dum, inquit, ac reuise. Paret ille, ac subinde ad eum reuersus guttum, quem inanem paulo ante reliquisset, iam olei plenum esse nunciat. At Xauerius miraculum de more dissimulans, abito igitur, inquit, & petenti benigne dato. Porrò cum forte in puerum ægrum, & vlcerosum incidisset, misericordia captus substitit. mox allenatum in humeros suos extulit, eumque complexu fouit dictitans, Deus te sanat. Vix ea verba iterum aut tertio enunciarat, cum puerum sanum ac vegetum restituit matri. Hæc quoque Vincentius Pereria Nauarchus, idemque Xauerij familiaris (cuius alio loco meminimus) Indicis Francisci socijs retulit. Sed innumerabilia sunt eiusmodi a nobis exposita in eius vita. Hæc autem hunc in locum eò reieci- mus, quod tempora, quibus gesta essent, haud satis comperta haberemus. Illud quoque admirabile quod in Sanciano Insula accidit. Saracenos complures eximã corporum magnitudine baptizans Xauerius, visus est Lusitanis, qui eminus rem spectabant, longe eminere. Itaque tanta eos cœpit admiratio, vt propius accederent exploraturi, an baptizaret è suggestu. Verum cominus intuentes reperiunt Franciscum ex æquo loco exercere baptismum. Tum vero intelligunt animi magnitudi-
dinem

*Aleatorẽ
mira ra-
tione ad lu-
di odiũ ad-
ducit.*

*Vasculum
oleo exhan-
stum diui-
nitus im-
pletur.*

*Leprosũ
precibus
sanat.*

*Naufrã-
go aureos
nummulos
diuinitus
suppedita-
tor largi-
uit.*

dinem tantum eius adiecisse corpori, vt humanæ magnitudinis formam excedere videretur. Nec leue est virtutis pietatisque eius monumentum, quod mare Sancianicum furioso quodam vento (Typhoni nomen est) & crebris naufragijs antea infame, ex quo tempore Franciscus Sancianum Insulam sacris mysterijs inibi peractis velut expiauit, adeo sedatum placatumque est; vt Typhone ferme cessante, raro admodum sæuiat in naues. Tantum seu Xauerij pietas, seu Missæ sanctitas valuit.

Miracula per eum post mortem edita.

Cap. IV.

NIHIL O autem magis Xauerij vita, quam mors talibus sanctimoniam notis clara fuit, & insignis. Quippe Deus, qui *mirabilis est in sanctis suis*, Francisci corpus, templum dum viuere Spiritus Sancti, post mortem multis illustribusque adornauit miraculis. Namque (vt ante diximus) eius cadauer effossum cum tertium iam mensem in calce viua fuisset, prorsus integrum repertum est, cum odore quidem iucundo suauisque. Quod sane miraculum & perpetuum fuit, & multiplex. Eandem enim integritatem suauitatemque odoris perpetuo retinuit, etiam posteaquam Malacæ menses sex humatum iacuerat sine loculo. Ad hæc diuina illa corpori impertita vis redundans in vestimenta, ea quoque penitus incorrupta, atque intacta ab omni seruauit tabe. Atque etiam (quod admirabilius est) quinque post obitum mensibus, cum Malacæ humaretur, effudit cruorem; cuius vestigia vsque ad Goanam sepulturam, hoc est ad decimum sextum post excessum eius mensem, recentia manserunt. Itaque non magis inclyta Francisci sanctitas, quam fama de eius corporis integritate Goanos quoque, cunctamque pene Indiam ad eius funus exiuit, cuius quidem species (vt ostendimus) triumpho fuit, quam funeri similior. Tanti porro omnium ordinum vndique ad sanctum corpus etiam sub funus concursus facti sunt, quantos nemo vnquam meminerat, vt triduum totum, vt diximus, omnium oculis expositum relinqui oportuerit. Adde huc, quod sacri illius corporis religio adeo cunctorum perfuderat animos; vt omnes certatim sacras illas reliquias rosarijs contingere, & aliquid inde furripere niterentur. Denique hoc ipsum corporis miraculum Deus ipse ita multis, & apertis miraculis (quæ deinceps exponentur)

nentur) honestauit, vt æquis, iniquisque omnibus animi beati fecerit fidem. Atque hæc quidem, quæ de Francisci commemorauimus corpore, adeo testata sunt, vt tot habuerint testes, quot per eos dies Goæ fuerunt; hoc est Indiam propemodum vniuersam. Cæterum ne forte tam insigne Dei immortalis beneficium apud aliquem plus admirationis haberet, quam fidei; humano pariter diuinoque consilio factum, vt priuatis testimonijs accederent publica. Namque Ambrosius Ribera Inquisitor, idemque Goani Episcopi Vicarius Generalis, cum tanti miraculi fama totam Indiam peruassisset, eam rem pertinere ad munus suum ratus, vna cum peritissimis medicorum ad Francisci corpus prius quam sepeliretur, inspiciendum accessit, exploraturus an integrum incorruptumque penitus esset, quod ferebat fama. Is igitur perspecta in præsentia corporis integritate fidem excedente, ac deinde eximia viri sanctitate, Régis Lusitani iussu, inquirendo explorata, clarissimum dedit testimonium veritati. Quod totidem verbis interponere hoc loco, operæ pretium visum est. Testificor ego D. Ambrosius Ribera Inquisitor & Vicarius Generalis, idemque adiutor Episcopi Goani atque Indici, nouem iam annos, quibus hisce in locis versor, Franciscum Xauerium oppida, ac vicinos Indiarum, Malacæ, Moluci, Iaponiæ, & alia remotissima Barbarorum loca circumcurasse concionando, & Christianæ fidei mysteria ac præcepta tradendo, tum Lusitanis hominibus, tum vero cæteris gentibus ac nationibus: iisdemque in locis maximum Ethnicorum numerum ad Christi conuertisse cultum: complura passim templa excitasse: eiusque rei causa plurimis maximisque ærumnis ac laboribus ad extremum vsque spiritum esse perfunctum. Eiusdem porro corpus Goam aduectum, solennique exceptum pompa, ab vniuerso clero ac ciuitate ad Collegium S. Pauli delatum, sepultumque. Verum quia rumor de eius corporis integritate percrebuerat, cum videretur supra vires naturæ, ac diuinum prorsus miraculum, corpus tam diu vita functum, quippe quod menses vndecim humatum fuisset, tres apud Sinas, octo Malacæ (vti Prorex Indiæ Alphonsus Nononia, & ego haud dubijs autoribus comperimus) ab omni tabe alienum, atque immune perstare mensem iam sextum decimum; rem vtique mihi pro meo munere cognoscendam atque explorandam existimaui. Itaque templum vbi iacebat, adij: arcam aperiri iussi: facibus accensis, vna circiter ante meridiem hora, Francisci corpus inspexi: brachia

crura

*Inquisitor
vis & Vi-
carij testi-
monij de
sanctitate
Xauerij.*

*Eiusdem te-
stimonij
de integri-
tate corpo-
ris.*

crura, vsque ad genua & coxendices, & maximam corporis partem (vt ex apertis facilis esset tectis de partibus coniectura) diu multumque tentavi, tractauique: ac totum corpus integrum inueni, omnisque plane tabis expers: atque insuper omnino recens, carne solida, nativo succo & colore. Vidi etiam in coxendice sinistra paulum supra genu, quasi vulnus, vnde frustulum carnis instar digiti abscissum erat. Itemque aliud vulnus in ventre, in quo ego met digitis insertis, nihil non integrum, atque incorruptum reperi, & sine graui odore. Ad hæc os meum ori illius admoui, totamque faciem summa cum cura pertentavi, atque perspexi. Quare hæc omnia explorata, vti à me comperta erant, tabellionem meum literis consignare iussi, & ipse mea manu testimonium subscripsi, obsignauique.

De corporis integritate eximij Medici testimonium.

Kal. Decembris M. D. LVI. Proregis quoque medicus nobilis, Domini iussu, perspecto Francisci corpore, nihilo obscurius eius integritati tribuit testimonium, quod eiusmodi fuit. Testificor ego D. Cosmus Saraina medicus Alphonsi Noroniae Proregis Indiae. Cum Francisci Xauerij corpus Goam delatum foret, inspectum a me ac pertentatum, præcipue vero ventrem, quæ pars maxime obnoxia solet esse tibi: ibique reperta à me intestina integra prorsus, solidaque; cum neque balsamo, neque oleo, nec alia re vlla aduersus tabem condita, illitaue esse constaret. Inde cum me autorem in plagam, quæ propter cor in sinistro patebat latere, quidam è Societate IESV digitos immerisset; aqua mistus effluxit cruor, quem ego olfaciens haud quaquam grauius olere sensi. Crura quoque, & reliquas corporis partes integras comperi, carne adeo solida, atque nativa, vt medicorum opera illo modo conseruari neutiquam possit. Quippe iam fere sesquiannum id corpus vacabat animo, & prope annum totum iacuerat in sepulcro. Hæc ego iuratus testificor pro eo, quod mihi datum est in hac re, negotio. Goæ XIV. Kal. Decembris M. D. LVI.

Aegra mulier Francisci corpus uenerat sanatur

Cæterum humana testimonia diuinis cumulantur indicijs. Per multa enim per idem tempus miracula edidit diuina vis, ad testificandam Francisci sanctimoniam, caelestemque felicitatem. Ioannis Mendozæ nauis, quæ reuehebat Xauerij corpus in Indiam, maxima pericula diuinitus euasit, maxime vero ad Insulam Ceilanum. Inde ad Baticalam Indiae oppidum vbi ventum est, Maria Sarra regij procuratoris vxor, femina Lusitana satis honesta, graui affecta iacebat morbo, quæ de Xauerij corpore certior facta extemplo eo se deuehi, deferrique imperat,

rat, sancti viri non minore fiducia, quam pietate opem implorans. Haud incassum missæ preces. protinus deprecatione Xauerij, diuinoque munere conualescit. Eadem mulier cinguli, quo præcinctus Franciscus erat, frustulum summis precibus expressum in argenteam inclusit thecam, eamque suspensam è ceruice gestauit, vel monumentum Francisci, vel morborum remedium. Nec sua illam pietas frustrata est. Paruum filium sextum iam mensem graui febri conflictatum theca illa admota sanauit, eundemque deinde releuauit diutina oppressum apoplexia. Ancillæ item periculose parturientis collo alligata facilem ei præstitit partum. Febrim quoque viro ægrotanti discussit: pustulosisque pueris duobus grauius laborantibus pustulas ac morbum absterfit omnem. Hæc omnia ipsamet Procuratoris Baticalis coniuuata narravit. Goæ porro satis constat, ægros plures Francisci corporis contactu valetudinem recuperasse. In his ancillam inter parturiendum exanimatam, ac morti proximam (quippe fœtus materno in ventre extinctus, & in transuersum iacens extrahi nulla nequibat arte) aliquot Francisci tapillis, qui in theca religiose asseruabantur, admotis, repente præsentis periculo ereptam fœtu mortuo effuso. Id eius dominus Antonius Saa iuratus testificatus est, qui etiam adiecit domi suæ mulierem indigenam partus difficultate iam deploratam, eadem reliquiaria theca admota, statim fœtum incolumem enixam esse: constat alios item plures varijs eiusdem reliquijs varios depulisse morbos. Illud memorabile. Antonius Rodericus vir minime obscurus, diutina pituita adeo captus erat oculis, ut ne eos quidem cerneret, quibuscum cominus loqueretur. Is damnata medicorum spe, quorum medicamenta frustra expertus fuerat, ad Xauerij sepulcrum duci se iubet. Patres exorat, ut loculum aperiant, Francisci manus oculis admouet suis. repente caligine excussa cernere incipit; breuique pristinum recipit lumen oculorum. Id adeo ipse iuratus exposuit. Nec minus memorabile est quod contigit Balthasari Dias Sacerdoti. Is angina fauces prementem, nihil prorsus deglutire poterat. Itaque humana ope desperata, uertit se ad diuinam: clauem loculi, vbi Franciscus asseruatur, petit, attingit, sanatur: adeoque repente pituita defluxit, vt clavis illa, beneficio Xauerij, gutturis claustra aperuisse videretur. Cæterum illud longe clarissimum. Ioanna femina primaria diuturno afflictata morbo, iamque morti proxima erat, cum diu noctuque ad eius lectum domesticis

Xauerij cingulum mulier & grauis morbis medetur.

Vir nobilis Francisci manus oculis suis admota lumen recepit. Loculi clavis pituita depellit. Primaria femina cupida visendi Xauerij ex graui morbo conualescit.

excubantibus Xauerij corpus delatum est Goam. Ergo simul festo campanarum sono, simul sanctimoniz, miraculorumque eius fama excita mulier Christophorum Pereriam virum suum, aliosque qui aderant, rogat etiam atque etiam, vt ad Xauerij funus deferri se sinant. Negant illi sine manifesto mortis eius discrimine fieri posse: atque in eo obstinato animo perstant. Non tamen mulieris pietas incassum cecidit. Ex eo tempore melius habere cœpit; magnisque in dies virium incrementis haud multo post conualuit prorsus. adeo non solum tangendi, verum etiam videndi cupido ipsa ægris saluti fuit.

*Francisci
flagellum
multis sa-
lutaris.*

Certis etiam autoribus compertum, flagella ex funiculis, quibus Franciscus se diuerberare solitus erat, a Neophyto quodam pie admodum asseruata, atque horum beneficio sanitatem redditam nonnullis, aliaque multa sane admirabilia perpetrata. Quocirca Francisci Xauerij nomen in India, totoque Oriente & est, & fuit magna apud omnes non gloria solum, sed etiam veneratione: vulgoque mortales eius fidem, & patrocinium implorant. Itaque nauæ ac vectores quoties Sancianum insulam, vbi primum Xauerium humatum diximus, præteruehantur, Franciscum consueuerunt inuocare velut sanctum virum in beatorum cœtu collocatum. Neque vero Indiæ, & Orientis finibus Xauerij vis & fama se tenuit; sed Oceanum transgressa peruasit in Europam. Eboræ vrbs est Lusitaniz, egregia in primis, ac nobilis, vbi Collegium est Societatis IESV ab Henrico Cardinali, qui deinde Rex fuit exædificatum, nec illius munificentia, nec amplitudine vrbs indignum. Hic per id tempus quo nuncij de Xauerii obitu miraculisque allati sunt (vt mihi vir haudquaquam vana fide narrauit talia scribenti) primores patrum duo Leo Henricus Collegij Rector, & Andreas Capreda Confessarius eximius, graui vrgebantur febri; quos admirabilium Francisci rerum fama ad spem recuperandæ sanitatis erexit. Leo igitur Indicas literas vbi felix Francisci excessus, & illustre miraculis funus perscribebatur, afferri sibi recitarique iussit. Quibus recitatis, extemplo quasi diuino instinctus numine, & Xauerianæ virtutis admiratione excitatus, super le-

*Francisci
inuocatio
duos Pa-
tres e So-
cietate sa-
nat in Eu-
ropa.*

ctum vbi iacebat, cubito alleuat se: & manus oculosque tendens in cœlum, pari pietate ac fiducia, contra vim morbi Franciscum implorat; ne minus benignus in tuos foret, quam fuisset in alienos. Nec vana spes, aut imploratio fuit. preces sanitas excepit. Continuo Henricus febrim sibi, quasi diuina

manu

manu depulsam, vires præterea redditas sensit. Ergo gaudio exclamans, obortis lacrymis, suppliciter gratulatur Deo, Franciscique vim prædicat, omnibus qui aderant stupore attonitis. Mox sanus, ac valens exilit è lecto, & ad Capredam morbi socium lætus occurrit. Ille haud ignarus quam grauior modo Leo ægrotaret, stupere scilicet, & quid tandem rei esset rogitare. Tum Leo tota re breuiter exposita, non verbis magis quam rebus ostendit, in sui morbi depulsiōne quàm præsentem Xauerij expertus sit opem: simulque monet, idem ipse vt faciat, profecto simili in causa, par eiusdem auxilium experturus. Haud mora, paret ille, excitat fiduciam, Xauerium inuocat. Nec spe frustratur sua. Ipse quoque citius omnium expectatione, febris liberatur. Ita gemino miraculo sociorum duplicata latitia, & Francisci sanctimonia clarius comprobata. Horum, quos nominauimus, Leo Henricus hodieque superstes est in Lusitania, expertæ Xauerij virtutis testis luculentus. Quæ deinde famam cum emanasset, plures non modo è Societate verum etiam alieni homines Francisci virtutem mirari, sanctitatemque venerari cœperunt. Parisijs (vt minora omittamus) supererat, cum hæc scriberemus vir quidam honestus, ac pius non minus probitate, quam ætate venerabilis. Is ita commemorabat, se cum primum allatum esset de obitu Francisci Xauerij, quem fama tantum & auditione cognouisset, mire ad illius venerationem excitatum. Itaque cum per id tempus vxor sua ex labore partus iaceret moribunda, desperata à medicis valetudine; quædam illi de Xauerij sanctimonia, ac virtute narraffe: ac magnopere suafisse, vt sancti viri imploraret auxilium, haud dubie affuturum. Paruisse illam impense monenti viro. Ne multa. Implorata Xauerij ope, coniugem incolumem facili felicitique partu enixam esse foetum. Sic matrem simul, ac prolem Xauerij deprecatione à præsentis periculo vindicatam. Nec vero natale Francisci solum eximiam alumni sui sanctitatem eodem tempore ignorauit. Compertum est domesticis prodigijs præsignificatam eius mortem eodem loco, vbi acceperat vitam. In Xauerio castello, atque adeo in ipsa natali Francisci domo sacellum est, vbi Christi crucifixi effigies religiosissima, & illis locis antiquissima visitur. hic prodigium fuit visu euentuque mirabile. Constat ligneum hoc, quod dixi, Christi simulacrum, quoties Xauerius grauius aliquid pateretur in India (quod ex eius literis domestici collatis temporibus compererunt) haud dubio sudore fluxisse: porro eo ipso anno, quo Xauerius extin-

*Parisijs
imploratus
femina moribunda
partum facilem præbet.*

Christi effigies crucifixi in Xaueria vixit la sudat sanguine.

Etis est ferijs sextis deinceps omnibus per annum totum sudaf-
se sanguine: Sudandi autem initium feria itē sexta, fecisse.
Quod homines sic sunt interpretati, perinde quasi Francisci (*qui
crucis mortificationem iugiter in suo corpore portauerat.*) mortem post
maximos ac diurnos labores Christi causa exsudatos portende-
ret.

Studium orationis. Caput V.

RES admirabiles, quæ uti demonstrauimus, partim diuina
ui patratæ sunt a Xauerio, partim ei diuinitus contige-
re, testimonia quædam fuerunt, atque indicia eximiarum vir-
tutum atque donorum, quæ in eius animo diuina bonitas ple-
na (vt dicitur) congeserat manu. Neque enim miraculis, quam
cœlestibus virtutibus insignior fuit. Ex quo numero aliquot à
nobis (quæ etsi sedulo ab illo occultatæ, tamen sua sponte fo-
ras eminebant) in vulgus edentur. Eoque libentius hæc quam
superiora persequar, quod sanctimoniam sint non indicia solum,
sed etiam exempla: quippe cum illa in admirationem tantum,
hæc etiam in imitationem cadant. Atque vt ab ea virtute
initium capiamus, quæ caput est ac fons aliarum; orationis,
contemplationis, meditationisque studium in illo eximium ex-
ticit. Etsi enim mentem in Dei diuinarumque rerum cognitio-
ne defixam perpetuo habebat; statum tamen ac certum quoti-
die se ponebat tempus, quod ereptum negotijs tribueret medi-
tationi rerum cœlestium. Maxime verò in CHRISTI vitæ
mortisque meditatione acquiescebat; satis gnarus ibi eximia
omnis exempli documenta in illustri posita monumento intueri
atque imitari licere. Hoc meditationis genus maxime salu-
bre, ac frugiferum (præcipuum vtique exemplar Christianæ vi-
tæ, & ingens inuitamentum diuinæ caritatis) impense & com-
plectebatur ipse, & aliis commendabat. Quo in negotio haud
maiore mentis ardore versabatur, quam animi constantia. Id
adeo non alias magis intellectum est, quam cum daret operam
valetudinarijs. Etenim cum assidua occupationes nullam ei
diurni temporis partem ad orandum vacuam relinquerent;
orationis magis, quam somni memor, nocturnæ corporis quieti
detrahebat horas semper aliquot, ne animus cœlesti illa, opta-
tissimaque fraudaretur requie pabuloque; adeo eius mentem di-
uini dulcedo colloquij cœperat. Binas ferme, cum plurimum,
ternas somno horas tribuebat, sed ita vt ne somnus quidem va-
caret

*Christi vi-
tæ mortif-
que medi-
tatio.*

*Ne eterna
gratio.*

daret oratione. Sæpius enim per somnum emittebat eiusmodi
voces; O IESU bone, o Creator mi, aliasque confimiles:
orare illum, non dormire crederes. Constat orandi morem ab
eo ne in summis quidem Comorini Promontorij occupationi-
bus intermissum; quippe eum meditandi occupationem præci-
pam duceret. Meliæpora quoque ad ædem S. Thomæ cum di-
uerfaretur (vt supra docuimus) de nocte surgens itabat in tem-
plum, nec vllis aut hominum sermonibus, aut plagis, ac rurbis
Dæmonum adiuuans colloquijs deterreri potuit. Sæpe etiam
ibidem totas pene noctes extraxit precibus. Malacæ verò cum
in cubiculo e storeis habitaret, quidam sanctitatis eius opinio-
ne suadente, ex insidijs per storearum rimas (vt ipsi postea nar-
rarunt) quid tandem rerum noctu Franciscus, ageret, observa-
runt sæpius: ac semper eum viderunt, cum nixus genibus ante
Christi Crucifixi imaginem iam ad multam orasset noctem, ve-
geto tamen animo, ac corpore perseverare, donec ingruente
somno, natura necessitati paulisper cedens humi procumbe-
ret. Inde in saxum instat cervicalis recubentem, fracta diur-
no nocturnoque labore membra reficere parumper: sentires il-
lum somno vt pro medicamento, & in quiete capienda, nihil
minus amare quam quietem. Cæterum haud dubius quin Deus
in sacris locis, vbi sanctius colitur, benignius audiret orantes;
quotiescunque copia erat, haud paulo libentius in sacris ora-
bat ædibus. Itaque vbiçunque res ferret, cubiculum sibi qua-
rebat proximum templo, eo se de nocte clam supplicandi cau-
sa recepturus. Observatum est Malacæ a socijs eum fere in sa-
crario, quasi alterum Samuelem, humi cubitare solitum: in tem-
pesta inde nocte in templum obrepere, & ante aram maximam,
sacrosanctamque Eucharistiam submisfis genibus orare; cruri-
bus autem defatigatis, super aræ gradus proiectum, aut mani-
bus innixum perseverare in negotio, donec aut somni neces-
sitas, aut auroræ lux superueniret. Quod si facultas templi dees-
set, non tamen studium deerat orandi. Sacerdos quidam Xa-
uerij hospes narrabat, sæpe illum ab se repertum domi suæ, mul-
ta iam nocte supplicentem, & (sive quod aptior locus non esset,
sive quod fractis iam genibus niti ultra nequiret) sediculæ sub-
nixum precibus insistentem. Malacensium porro nonnulli ciues
honesti commemorarunt, Franciscum sæpenumero cum ipsis
summa affabilitate sermonis versantem, sensim se clam omni-
bus, subduxisse de circulo: inde cum ab eis diu multumque re-
quisitus foret, in sylua aliqua aut solitudine suppliciter orantem
aut

*Quoties
piæ erat,
orabat in
templo.*

In solitudi- nem secedit orandi gra- tia.
 aut corpus suum verberantem esse depræhensum: ita ne molesti interpellatores interuenirent; re penitus dissimulata, relictum. Nec terra, quam mari constantior Xauerij pietas inorando fuit. Eius rei indicia ita multa emittuerunt: in eius navigationibus à nobis expositis; vt exemplorum: conquirendorum labor non supernacaneus tantum futurus sit, sed etiam molestus. Quippe in dissimillimis etiam locis ac negotiis semper sui similis vitam omnem vno quasi tenore traduxit. Illud tamen quod maris proprium fuit, reticendum non est. Constat eum in naui ex media ferme nocte ad lucem vsque in oratione pernoctare solitum, & in mediis tempestatibus, summisque periculis æquis- simo animo Deum orare. Itaque persæpe nautas perinde ac ve- ctiores suam nauisque salutem Francisci precibus acceptam re- tulisse. Erat Xauerij oratio ardens semper & accensa, plerum- que cælestibus quoque gaudiis affluens. id quod plurimis ac maximis argumentis declaratum est. Atque vt omniam exi- mias illas in Comorinensibus, & Mauricis laboribus diuinitus haus- tas voluptates, de quibus suis locis diximus; Obseruarunt eum sæpe Goæ Patres quidam intempesta nocte, fixo in cælum oculorum obtutu, in hortis domesticis inambulantem, totum- que ex Dei cogitatione, atque amore pendentem: vt nou am- bigeres eius animum a sensibus abstractum eminere foras. Inde ad se cum redisset, tunica de more ab æstuanti pectore manibus diducta, hanc identidem vocem iterantem exaudierunt, S A T EST Domine, sat est, eo vocis sono, qui facile ostenderet tantam vim esse superfundentis se lætitiæ cælestis, quantum capere vix posset mortalitas. Goæ quoque in cœtu Patrum comiter agen- tem sæpe immensa quædam animi lætitia subterfugere homi- num coge- bat oculos: quod tantum gaudiorum dissimulare haud quaquam valeret. Quanquam in negotiis etiam humanis ita diui- na quædam in eo elucebat species, vt qui cum illo versabantur, veneratione capti oculos vultumque, quasi alterius Mosis, ne- quirent aduersum intueri. Denique in Meacensi itinere sanc- tæ aspero impeditoque (vti antea diximus) cum iucundissime di- uina meditans animum in Deo defixum abduxisset à corpore, crura ac pedes stirpibus, lapidibusque offensans, sine vlllo lace- rabat sensu: tantisque incedebat lætitiis, vt beatorum gaudia præcipere, non solum vitam meditari videretur. Et sane mira- bile est, tantam in illo contemplationis cum actione coniun- ctionem esse potuisse. Quippe fidem excedit, quod de illo acce- pimus, hominem ingentibus negotiis, quotidianis itineribus,

difficilli-

difficillimus navigationibus perpetuo implicatum, eundemque in vitæ consuetudine comem, ac iucundum, tam eximio diuinæ contemplationis dono fuisse præditum: tanto Sancti Spiritus cæ- lestisque fluminis impetu lætificatum. Verum enimvero diui- nus ille vir, vbicumque esset, quicquid ageret, secum semper, & cum Deo habitabat. Itaque ex ipsis negotiis, cœtuque ho- minum, vsque eo vegeta, & erecta eius mens veniebat ad medi- tandum; vt statim in iucundissimam cælestis sponsi consuetu- dinem penitus sese daret, immergeretque. Crederes eum in summa solitudine vitam degere. adeo in maximis etiam nego- tiis & congressibus hominum, fixum ac locatum animum ha- bebat in Deo. Haud multo minor in oratione vocali, quæ di- citur, psalmisque, & hymnis recitandis, vel pietatis sensus, vel sedulitas in illo fuit. Antiquissimum quippe habebat diuinum officium, horasque canonicas diligenter simul ac pie recitare. Initio igitur Ecclesiasticum audiens monentem. *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum,* interio- re cura comparabat sese. Namque ad mentis attentionem ac pietatem vehementius accendendam, hymno, *Veni creator,* an- te singulas horas pronunciato, haud segniter Sancti Spiritus ex- poscebat opem. Quem quidem ille hymnum tanto semper pro- nunciabat ardore; vt ei cor e pectore exilire, animusque defi- cere videretur. Et satis constat per sæpe eum hominum inter- uentu alloquioque, vt sit, interpellatum, eundem illum a prin- cipio iterasse hymnum, tam intento animo, quam si nemo inter- uenisset. Insignem vero eius in hoc genere religionem fecit il- lorum licentia temporum. Nuper nouum ternarum lectionum Breuiarium (Sanctæ Crucis dicebatur) occupatorum homi- num leuamen editum erat: eiusque vsus Francisco propter oc- cupationes ab initio concessus. Ille tamen quamuis ingentibus curis negotiisque distentus, nunquam permessa vti voluit licen- tia: vetusque Breuiarium nouenarum lectionum haud paulo longius perpetuo recitauit; vt qui iucundissime cum Deo age- ret, cum eodem quàm diutissime colloqueretur. Super cætera in sacro faciendo, pietatis ardor in illo præcipuus eminebat, vtique cum ad consecrandam Eucharistiam, sumendamque ven- tum erat. Tum enim manantibus gaudio lacrymis, ora comple- bat sinumque. Tantus porro diuinæ pietatis sensus in pronun- ciatione, vultu, totoque corpore eminebat, vt in circumstantes redundaret: eosque pia quadam admiratione defigeret rerum omnium oblitos. Nec defuerunt, qui confirmarent eum dum

rem

Officium di- uinum re- citat sum- ma præpa- ratione & intentione animi.

Eccl. c. 18

Breuiarium longius præ- fert breui- ri.

Ardor Xa- uerij in sa- cro facien- do.

rem diuinam faceret, sublatum paullum à terra, sublimemque ab se visum. In missa porrò sacrificio conuersionem Ethnicorum præcipue à Christo Domino per eius mortem illorum causa obitam, enixe petere consuevit. Ad eam rem quoque precationem ab se compositam frequenter adhibebat. Ea erat eiusmodi. Aeterne rerum omnium effector Deus, memento abs te animas infidelium procreatas, easque ad imaginem & similitudinem tuam conditas. Ecce Domine in opprobrium tuum his ipsis infernus impletur. Memento IESVM filium tuum pro illorum salute atrocissimam subiisse necem. Noli quæso Domine ultra permittere, vt filius tuus ab infidelibus contemnatur; sed precibus sanctorum virorum, & Ecclesiæ, sanctissimæ filij tui Sponsæ placatus, recordare misericordiæ tuæ, & oblitus Idolatriæ & infidelitatis eorum, effice, vt ipsi quoque agnoscant aliquando, quem misisti Dominum IESVM CHRISTVM, qui est salus, vita, & resurrectio nostra, per quem saluati, ac liberati sumus, cui sit gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Sub sacrum porro gratijs Deo rite actis, solemne illi erat, certam pro mortuis recitare precationem, vt etiam cum pro viujs faceret, subleuaret animas mortuorum. Nec minus insignis eius religio in ministrando sanctissimo Christi corpore, quam in consecrando conficiendoque fuit. Proprium Francisci erat, vbi commodè id fieri posset, sacrosanctam Eucharistiam submissis genibus ministrare populo. Et euentus docuit eam rem Deo cordi fuisse. Cosmus quidem Saraina Medicus nobilis, alijque complures viri honesti, & graues liquido affirmarunt Xaverium in Goano templo positis genibus sacratissimum Christi corpus præbentem populo sæpe ab se esse conspectum, cum amplius cubito sustineretur diuinæ vi sublimis a terra. Demissionem eius efferri a Deo sentire. Egregia verò pietate in sanctissimam Trinitatem fuit, quippe solitus eam, summa religione, & colere, & appellare. Christum humanæ salutis autorem vnice diligebat. B. Mariæ Dei parenti, benignissimæque hominum patronæ maxime addictus erat. Itaque moribundus sacrosanctæ Trinitatis, IESV Christi, B. Mariæ, vsu magistro, identidem exposcebat opem; vt quorum cum eximia veneratione vixerat, eorum crebra cum imploratione moreretur. Secundum hos, Archangelum Michaelem cælestium principem, ac propugnatorem Ecclesiæ egregio colebat studio. Inde beatorum omnium, ac fidelium cœtum, Christique sponsam Ecclesiam, cuius auxilium sæpius implorabat. Angelum quoque custodem suum,

itemque

itemque Archangelos locorum, vbi versaretur, aut quo tenderet, Præfides frequenter in suis conatibus, ærumnis, periculis inuocabat.

Cordis mundities, & castimonia.

Cap. VI.

HANC Francisci excellentem in orando pietatem par animi mundities acuebat ad videndum Deum. Id adeo declarat talis munditiæ index innocentia vitæ, multorum eius familiarium testimonio comprobata. Hi quippe professi sunt nihil se vnquam in illo deprehendisse, quod cuiusquam oculos aut animum offenderet. Illud quoque indicio est, quod & sæpius in die diligentius conscientiam excutiebat suam: & cæteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, in eo perfectæ vitæ cardinem verti ratus. Sacramento vero confessionis vbi Sacerdotis copia erat, utebatur quotidie. Animi porro sanctitatem perpetua corporis sanctitas honestauit. Satis constat ab eo virginalem pudicitiam florem ad extremum vsque spiritum custoditum. Id & Meliaporæ Vicarius ex sermone cum Francisco ibidem habito se comperisse liquido confirmauit, & alij eius confessiones excipere soliti se perspexisse testati. Insignis profecto in illo amor castimoniam, in signe odium libidinis fuit; adeo vt vel minimas huius generis labe culas exosus, ipsum horreret libidinis nomen. Quod vel ex eo quod subiciam, existimari licebit. Olyssipone profectiois Indicæ diem opperiens, cum Simone Roderico in eodem diuersabatur cubiculo. Ibi in tempesta nocte, repente excitatur e somno, adeo commotus vt enaribus magnam vim cruoris profunderet. Eius deinde rei causam Simonem rogitantem obstinato silentio calauit, quandiu in Lustrania fuit. Ad vltimum vbi soluendi aduenit tempus, sub digressum in nauis angulum cum eo secessit: & sine arbitris, nunc demum, inquit, tempus est enunciandi, quod roties ex me Simon frustra es sciscitatus. quippe hoc vltimum (vt arbitror) sum te in hac vita visurus. Scito igitur illa nocte impuram speciem per somnium mihi oblatam: summaque vi repellere conanti tantam illam copiam sanguinis erupisse. Hisce signis humanisque testimonijs diuinum indicium ac testimonium, extincti corporis accessit integritas. Quod eximium Dei beneficium inter alia egregiæ Virginali castimoniam con-

K k

cessum

Oratio Xaverij pro conuersione infidelium.

Sub missa oratio pro mortuis.

Submissis genibus Eucharistiam ministras. Sublimis a terra diuinitus suscipitur. Eius pietas in S. Trinitate. & B. Vir.

Pietas eius in Archangelum Michaelem.

Sæpius in die conscientiam excutiebat.

Solitus coram fratri quoti die.

Virginalis pudicitiam.

Horror impurarum cogitationum.

*Cautio in-
pudicitia
servanda.*

cessum accepimus. Cæterum Franciscus, ut tantum custodi-
ret thesaurum, non castior fuit, quam cautior. Etsi enim vir
sanctissimus cælestium rerum contemplationi maxime dedi-
tus, excellentisque temperantiæ armis tectus, nullo negotio
tela nequissimi ignea extingueret; tamen adeo timidus in hoc ge-
nere, & cautus erat, uti si maxime obnoxius esset libidini.
Nunquam cum femina vlla nisi luce palam, & adhibitis arbi-
tris de rebus utique necessarijs collocutus est, ratus mulieres
ferme adiri minore emolumento, quam periculo.

Crucis, & Evangelicæ paupertatis studium.
Cap. VII.

VITAE quoque asperitas, integritatis custos, in Xaverio
eximia fuit. Namque & ad edomandam lasciuientem æta-
tem (ut antea dictum est) nudos artus funiculis sæpe ac diu con-
strictos habuit, cum acri sensu doloris; & in omni vita tum fre-
quentibus ieiunijs, tum crebris verberationibus corpus affli-
ctavit suum. Victus tenuis semper, ac parabilis, isque aut
precario quæsitus, aut elemosynæ nomine ultro delatus. Cæ-
terum foris apud alienos cœnans, Christo autore, promiscue
comedebat quæcunque apponebantur, ita nec molestus erat
hospitibus; & singularem illam suam abstinentiam occultans,
deinde hospitalis mensæ lautitiam priuata victus duritie vin-
dicabat. Omnino cibi, potionisque modus naturali desiderio fi-
nitus, non voluptate. Mos illi erat semel dumtaxat in die ci-
bum, & vnus ferme generis capere, qui non tam delectaret
palatum, quam sustineret naturam. Cibus quemcunque occu-
paratus parasset, satiabat. Carnem ac vinum raro admodum
gustabat nisi apud conuiuas, hospitesque. ne pane quidem ipso
(etiamsi suppeteret) explebat famem. In Meacensi itinere sa-
ne longo, impeditoque, oryza assa perpetuo vixit. Quamdiu
autem in Iaponia versatus est, adeo insulsis Iaponum cibus, in-
solitaque frugalitate assuevit, ut Goam deinde reuersus nostrati-
um, pristinorumque ciborum gustum haberet nullum. Vino
multos abstinuit annos, quoad affecta ætas & laboribus at-
tenuata valetudo subegit adhibere paullum vini bene diluti. Ita-
que cum ad eum in Comorinensi promontorio versantem Al-
phonfus Sosa Indiæ Prætor duos vini cados dono misisset; id ip-
sum vinum Xaverius ingustatum dispertiuit pauperibus. Tam

lectuli

lectuli mollitiem ita non amabat, ut quicumque locus ad cu-
bandum aptus videretur, illi esset pro lectulo. Itaque ei sapi-
sime humus (quod in Promontorio Comorino, in Moluco, in
Iaponia solenne fuit) nuda, inquam, humus cubile præbuit.
In naui aut asseres, aut anchorarij funis volumina stratum de-
derunt. Si qua lectuli esset facultas, eam ferme omittebat,
ægrotis suapte sponte concedens. Atque etiam in ora Como-
rinenfi ut liberius cubaret humi, culcitram cum cervicali ad se
ab Indiæ Prætoris missam donavit ægrotis. Terrestria itinera,
quanquam sæpe esset equi copia, fere confecit pedes, idque et-
iam in Iaponia, vbi passim cum saxis, niue, glacie, torren-
tibus erat luctandum. Verum nihil antiquius illi fuit, quam
ut cupiditates, motusque animi abhorrentes a ratione atque
honestate, quam maxime frangeret: seque ipsum (quod difficil-
limum ac pulcherrimum victoriæ genus est) omnibus in rebus
penitus vinceret. Argumento est quod Venetijs valetudinario
insanabilem inferuiens (ut supra ostendimus) in vlceroso ho-
minè a quo animus abhorreret, in perpetuum se ipse vicit.
Socios autem identidem admonebat, ut semet paruis in rebus
vincere assuescerent; ita demum magnorum certaminum fo-
re victores. Itaque ipse hanc quam alijs præcipiebat rationem
secutus, omnes animi motus domitos compressosque in sua di-
tione ac potestate habuit. Hinc illa perpetua mentis tranquil-
litas, & idem semper vultus. Quod si quando vitium aliquod,
aut delictum grauius inculandum erat, seueritatem velut re-
prehensionis aculeum ita sumebat, ut sub obiurgationem quasi
persona deposita, ad pristinam comitatem ac facilitatem re-
dired. Cæterum illi animi moderatio afflictatione corporis po-
tior erat. Prauos quippe atque impotentes animi motus ma-
xime domandos ratus, eo referendam esse censebat corporis
vexationem, ut externa mortificatio interiorem iuaret. Quo-
circa ea maxime mortificationum genera probabat, quibus in-
teriores sensus perstringerentur; acueretur virtus pietasque.
Irae perinde potens fuit, quasi nesciret ira sci. Eximia eius man-
suetudo cum sæpe alibi, tum vero Malacæ spectaculo fuit, vbi
cum insana Præfecti vrbis insolentia certauit. Nam cum ille Si-
nica legatione per summam iniuriam intercepta (ut ante do-
cuimus) impudenter æque, & obstinate egregios Francisci co-
natus Evangelicæ impediret cursum; tanta Xaverij extitit le-
nitas; ut demum temerario homini, ac vafano Pontificalis ex-
communicationis fulmen intentans, Nuncius Apostolicus sup-

*Humi cu-
bitabat.*

*Mortifica-
tio animi
suique vi-
ctoria.*

*Idem sensu
per vultus*

Ira potens.

plicem Episcopi Vicarium ad eum sapius allegarit. Crederes Franciscum non accepisse iniuriam, sed fecisse; & vulnus deprecari potius, quam minari. In grauissimis vero contumelijs, ærumnis, & vexationibus nunquam de quopiam querebatur, sed pro vexatoribus suis orabat numen; vt eos misericordia potius exciperet, quam diuinæ reseruaret iustitiæ. Itaque illo ipso tempore a Malacensis Præfetti emissarijs vltro omni contumeliarum genere appetitus, pro importunissimo homine quotidie fecit sacrum, ne qui semel ruere cæperat, interiret. Haud minor emicuit in eo voluntariæ paupertatis amor, quam animi moderatio. Nam diu multumque meditatatus egestatem Christi, qui propter nos egenus factus est, cum esset diues, Euangelicam paupertatem vnice dilexit, vtique cum quotidie magis eum vsus doceret, quam opulenta foret eiusmodi paupertas, quæ animum anxijs curis solutum ac liberum cælestibus affairum ditaret bonis; efficiereque vt nihil habenti nihil deesset. Quocirca fere etiam in Goano Collegio, vbi vltro omnia suppetebant, mendicatio victitauit cibo. Nec terra solum, sed etiam mari sine viatico & comæatu iter fecit. Eximia illius paupertatis exempla tota illius suppeditat vita. Atque vt minus illustria sileantur, subeat animum memoria profectiois Indicæ ex Lusitania, cum Magistratibus regijs, Regis imperio etiam atque etiam instantibus, præter centonem aduersus Bonæ spei promontorium antarcticis frigoribus infame, paucosque necessarios libellos, accepit nihil. In ipsa vero nauî nullis neque primariorum hominum, nec Prætoris ipsius precibus deduci a precario victu, vestituque potuit. Quippe non solum alimenta sed etiam calceos, indusia, cæteraque necessaria a militibus classarijs Christi nomine mendicare, quam a Prætoribus, Prætorisue comitibus vltro oblata accipere malebat. tanta erat dulcedo Euangelicæ paupertatis. Indico itinere haud absimilis fuit Comorinensis profectio solis ocreis contenta. Cæterum vestitu erat Franciscus cultuque corporis vulgari. Pannosus ex Vrbe in Lusitaniam, atque inde in Indiã perrexit. In India honesto vestitu, qui offerebatur, repudiato, cannabinam adamauit tunicam sine pallio, veritus ne splendorem habitus (vt fit) aliqua animi elatio sequeretur. Francisci toga detrita vsu iam erat laceraque. amici nouam ei offerebant. at ille sua paupertate se inuoluens nunquam passus est veterem sibi detrahi, ut indueret nouam. Itaque missus ab eis, qui intempesta nocte, dormienti Xauerio laceram vestem auferret

auferret, nouamque eius substitueret loco. Ille ante lucem surgens, quam reperit vestem induit pro sua: ea que indutus deinde prodijt in publicum, nihil penitus benignam amicorum fraudem sentiens. Erat forma nouæ togæ longe alia, quam veteris. Ergo eodem die cum apud Franciscum Papiam, aliosque amicos rei conscios canaret, illi velut admirabundi super cœnam quidnam illud vestimenti esset, per iocum rogitare ceperunt. Tum demum Xauerius togæ aduertit animum. Vt vero oculis manibusque nouam esse persensit; obstupuit scilicet. mox fraude intellecta subridens ait, nimirum alienum illum vestitum alijs conuenire, non sibi. Subinde autem summis precibus eos tandem exorauit, vt subduam togam redderent, subiectam reciperent. Igitur summa Iaponiæ frigora, quanquam sæpe algens ac tremens, consueti in toga tolerauit. Ex Iaponia porro cum egregijs paupertatis insignibus galero obsoleto, subucula detrita, tunica lacera, varijsque temere assutis pannis deformata; de luxu quodammodo triumphans reuertit Goam. Quam libenter autem paupertatis incommoda subierit, quantum in omnium rerum angustijs tanquam in cælestibus delitijs gestire sit solitus, facile intelligi potest ex clausula eius epistolæ, quam ex Mauricia misit ad socios Romanos. Vbi regionem illam describens, cum omnibus eam victus, vitæque commodis carere dixisset, affirmat nunquam alias maiores, ac liquidiores diuinitus se hauisse voluptates. In literis quoque, quas ad Goanos socios ex Iaponia misit, Quæso vos (inquit) fratres carissimi, vt me in agendis Deo gratijs, pro tanto beneficio adiunetis. Iam singulari Dei munere Iaponiam peruenimus, vbi summa est rerum omnium inopia. quod equidem in maximis diuinæ prouidentiae beneficijs numero. Namque alijs in locis ciborum commodorumque cupiditates explendas. Itaque & eorum animi Euangelicæ paupertatis expertes cælestium donorum deliciarumque inopia laborant; & sæpe etiam corpora morbis alijsque incommodis afflicta, haud leues breuesque intemperantiæ luunt pœnas.

Obedientia, & Humilitas.

Cap. VIII.

NEC se cæterarum rerum facultate magis, quam sua libertate arbitrioque abdicauerat, in quo summa obedientiæ

dientia laus cernitur. Quæ virtus præcipuum Societatis IESV decus in Francisco inde vsque ab initio maxime enituit, cum ab Ignatio missus in Indiam est. Satis constabat navigationem Indicam non minus periculosam esse, quam longinquam. Et Societas qualiscunque erat, tum non imperio Ignatij, sed autoritate administrabatur. Franciscus tamen omnium præterquam obedientiæ immemor promptius etiam paruit, quam iubebatur. nullaque interposita mora, in posterum diem ad iter pene insinitum parauit se: vt summæ illi in obsequendo alacritati Deus vltimas Orientis oras aperuisse videatur. In Lusitania porro, Indiaque incredibile dictu est, quam libenti, prolixoque animo exsequeretur quæcunque illi per literas præcepisset Ignatius. Itaque homini cuncta ad obedientiæ normam exigenti adeo satis fecit, vt non alius obsequij laude clarior fuerit; dignus prorsus tali magistro discipulus. Franciscus quippe tantum tribuebat Ignatij sanctimoniam, vt eum tanquam cælestem diuinumque virum suspiceret. Quocirca illum in sermone, illum in literis nominans semper aut benedictum appellabat, aut sanctum. In reliquiaria quoque theca, quam suspensam gestabat e collo, Ignatij nomen ipsius manu scriptum (abscederat enim eius epistolæ subscriptionem) vna cum sacris reliquijs, suæque professionis formula inluserat. Socijs autem præcipiens adijcere solitus erat, hoc vobis pro vestra reuerentia obedientiaque aduersus sanctum Patrem nostrum Ignatium præcipio. Haud minus fiducia Ignatio erat in modestia, obsequioque Francisci. Eius rei vel illud certissimum indicium fuit, quod res quamuis arduas sane fidenter ei imperabat, haud dubius quin exequendum foret, quicquid imperasset Xaueio. Proinde prouidens *velocem fore depositionem tabernaculi sui*, cum Franciscum præcipuum Societatis columen Romam reuocandum censuisset; epistolam ad eum ita scripsit, vt expositis sui consilij causis, ad extremum vna litera I. eorsum subscriptioni adiecta rem designaret omnem. Significabat scilicet adeo se Francisci obedientiæ confidere, vt non dubitaret, quin Romam, vel ex vltimis terris, & ex medio Euangelij cursu reuocanti, etiam nulla talis itineris causa demonstrata, obtemperaturus esset, vna dumtaxat litera, qua ire iaberetur, inuitatus. Neque sua Ignatium de Francisci obedientia opinio fefellisset: omnino enim illud, I, eius perpulisset animum, vt e vestigio ab vltimo fere Oriente in Europam iret, nisi ante Ignatij literas perlatas, ille iam ad suorum laborum præmia abijisset

Ignatio
quantum
tribuerit.

Ignatij opi
nio de Xa-
uueij obe-
dientia.

abijisset in cælum. Franciscus porro, vt ipse in omni vita obsequendi studio præstitit, ita socijs omnibus huius virtutis primam voluit esse curam. Ergo illos subinde & coram & per literas admonens inculcabat, sine vera germanaque obedientia, hoc est prompta, atque hilari, verum germanumque Societatis alumnum, ac filium esse neminem. si quidem ea virtute vacuus cum animi lætitia, fruſtūque in Societate perseverare non posset. Præcipiebat igitur socijs, vt ex animo obsequentes, totos se ad arbitrium Præpositorum Societatis, Ecclesiæque fingerent, ad eorum non modo imperium, sed etiam nutum intenti. Longe enim tutius esse regi quam regere, & parere quam imperare. Quocirca Paulum Goani Collegij Rectorem quem Iacobo Borbano è Franciscana familia eiusdem Collegij curatori parere iusserat, ad obsequendi studium incitans, ad eum scripsit: se quidem, si ipse esset loco, nihil antiquius habiturum, quam vt obtemperaret imperanti. Quippe non aliam esse certioremturioremque rationem, recta, ac sine errore, quò intendas perueniendi, quam peritum itineris sequi duce: contraque nihil periculosius, quam suo arbitratu viuere, eorum qui præsent, præcepta spernentem. Erga Episcopos vero, eorumque Vicarios Xaueij veneratio iuxta & obedientia insignis fuit. Nam diuinum in eis numen venerans ex illorum autoritate sua munia obire gestiebat: eidemque prorsus omnibus in rebus dicto audiens erat. Idem cæteros è Societate facere iubebat, a nostris hominibus obedientiam in Præpositos Ecclesiasticos proddendum exemplum dictitans. Omnino cuiusque disciplina Societatis, quæ obedientia maxime continetur, cordi non esset, hunc à Societate censebat alienum: nec expectandum putabat dum grauius aliquid contra Societatis existimationem committeret, quem (vti principia se dabant) commissurum aliquando prouideret. Proinde incolumi Societatis dignitate, missionem repræsentabat: vt & ille amandatus, quod facturus erat faceret citius, & cæteri illius exemplo fierent in eodem genere cautiore. Eandem obedientiam aduersus Præpositos Ecclesiasticos exigebat a socijs, vt non conciones haberent ad populum, non Societatis munera obirent, nisi facta ab Episcopo, aut Vicario potestate: neue committerent vt Præpositi Ecclesiastici talibus ministerijs iure offenderentur, neue vñquam ab illis, quamuis iusta causa oblata, sese abalienarent. Quod si quando secus accidisset, sane grauiter se rebat. Itaque cum duo Vicarij de Patribus duobus, qui apud

Obedientia
commenda
tio.

Obedientia
Xaueij ex
ga Episco
pos, et r. q.
Vicarios.

Obedientia
aduersus
præpositos
Ecclesiasti
cos.

eos erant, cum Francisco questi essent per literas, protinus ad illos scripsit, ut exemplo Vicarios adirent; & dexteram eorum suppliciter exosculati peterent veniam: atque in posterum summam obseruantia significationem praeferebant singulis hebdomadis ad eos irent salutandi gratia. Talem vero tantamque modestiam, ac submissionem necessariam esse dicebat; cum ad Diabolum superbiae caput debellandum, tum vero ad Ecclesiae Praepositos insigni obsequio promerendos; ut illis secundis ac propitijs Christiana res melius gereretur. Iam obedientiae parens & diuinæ humanæque benevolentiae conciliatrix humilitas in Francisco vel maxime enituit. Cuius indicia in eius vita, nec pauca sunt, nec obscura. Nam proficiscens in Lusitaniam, ut supra docuimus, comitum sedulo curauit equos: & perpetuo tum domi, tum in valetudinarijs ad abiectissima quæque ministeria auidissime descendit. Goam autem Legatus Apostolicus cum venisset; Episcopi genibus aduolutus literas regias, ac Pontificium diploma tradidit, his non secus quam illi visum foret vsurus. Quæ demissio, sic Episcopi deuinxit animum, ut non magis in Xauerio potestatem vereretur, quam suspiceret demissionem. Praecipua vero Francisci in Ecclesiae Praepositos veneratio fuit, quos quasi Dei faciem praeferebant diuino propemodum honore coluit. Namque & uenerabundus eorum osculari solitus est manus; & interdum ad eorum genua sese prostravit. Cæterum (quæ eius humilitas erat singularis) non solum aduersus Episcopum, eiusque Vicarios; verum etiam erga priuatos Sacerdotes, & clericos maximam semper obseruantiam, ac submissionem adhibuit, pro omnium seruo magis, quam pro Legato Apostolico se gerens. Nec vero exteriori modo demissionem coluit indicem interioris; sed multo magis interiorem illam, quæ sita est in sui ipsius cognitione, despicientiaque. Etenim cum propter eximiam sanctimoniam haud secus quam vir Apostolicus suspiceretur; se tamen ipse nequissimum omnium mortalium indicabat. Id quod vel ex plurimis eius literis perspicitur licet. Itaque sui contemptor uincus non minus laudem, & honorem, inuitamenta arrogantiae, quam cæteri vituperationem, ac dedecus horrebat. Quippe honorem per os honorantes ita auersabatur, ut iam constaret inter omnes, veterem illi simplicitatem esse cordi fuci omnis & ambitionis expertem. Proinde laudabiliter, & praclare ab se facta solerter occultans, si quando ea vulgare aliorum utilitas cogeret, ita expromebat, ut ad alium quempiam

Reuerentia Xauerij erga Ecclesiae Praepositos.

Inerior humilitas.

Honoris odium. Occultatio donorum celestium.

utilitas

crederes pertinere. Veluti ex Comorino Promontorio de rebus ab se gestis ad socios scribens, valetudinem ægris pluribus per se restitutam attribuit pueris, quorum qualicumque usus erat opera. Itemque de caelestibus gaudijs, quæ eodem loco Deus sua causa laborantibus impertiret exponens, quod ipsimet usu venerat, quasi de alio quopiam citra mendacium narrat. Nec eius egregiam modestiam vlla res magis prodebat, quam insignis quidam in suis laudibus audiendis rubor, intimae humilitatis index. Quam vnus rei exemplo notasse satis erit. Goam ex ora Comorinensi reuersus Iacobo Borbano sciscitante, vere ne mortuum ab eo ad vitam reuocatum fama vulgasset, adeo pudore exanimatus est; ut Borbanum misericordia simul & verecundia instandi, vrgendique ceperit. Dignitatis porro titulos adeo non amauit, ut eum Legatum esse Apostolicum per decennij spatium (tamdiu enim illis in locis vixit) praeter Goanum Episcopum sciret nemo, ipso rem solerti consilio regente. Neque prius suam alijs auctoritatem aperuit, quam necessitas subegit: nimirum ad proiectam Malacensis Praefecti audaciam rerundendam. In quo tamen ipso ita auctoritate est usus, ut multo etiam magis modestia existeret quam potestas. Iam (quoniam *ex abundantia cordis os loquitur*) pleræque eius cohortationes ad socios, totæ fere ponebantur in arrogantia, & propriae virtutis opinione radicitus ex animis euellenda. Quantus quisque Dei iudicio, & existimatione esset, tantum quemque dicebat esse, nihiloque maiorem; etsi mortales omnes secus existimarent. Quocirca eos monebat, ne quisquam bona de se hominum opinione esterretur; sed sui cognitione libratus demitteret se, illud animo reputans, alium se sua opinione ac Dei iudicio esse, alium hominibus videri. Cæterum qui sui ipsorum notitia vacent, facile mortalium inflatos laudibus extolli, ratos se tales esse, quales ab hominibus habeantur; veluti si Deum perinde possint, & homines fallere. Illud autem ingemiscens subinde in ore habebat, O arrogantia venenum Christianae virtutis, quantum obfuisi, obest, obfutura es orbi terrarum? quam es instituto & perfectioni Societatis IESV contraria? Quantopere pijs, & salutaribus sociorum conatibus aduersaris? Negabat enim quenquam germanum Societatis IESV alumnum esse, ac Deo fideliter operam nauare posse; nisi contemptorem sui, & de seipso suisque rebus abiecte demissequem sentientem. Itaque, ut inmodicos sui aestimatores, qui per demissionis simulationem, aut propter

Insignis pueri Xauerij in suis laudibus. Titulum fugam.

Cohortationes de virtute humilitate.

nobilitatem maiorum suorum, in honore haberi vellent, nequibat concoquere; sic vere humiles, seque ac sua contemnentes, quanquam infimæ fortis homines, eximie diligebat.

Magnitudo animi diuinaque fiducia.

Cap. IX.

NEC vero hæc Francisci humilitas eius abiiciebat mentem, quominus auderet alta spectare, ingentiaque conari; sed nixus Deo nihil arduum, nihil nimis amplum ducens, immensa quadam magnitudine animi maxima quæque moliebatur, Vbicunque enim diuinus honor ageretur, nulli cedebat difficultati periculoue. ita nihil moliebatur, quod non efficeret: nihil inchoabat, quod non absolueret. Est hoc seruorum Dei proprium, vt apud seiplos humiles & abiecti, in diuinis negotiis mire fortes sint atque constantes. Hæc altitudo animi, difficultatumque, & periculorum contemptio passim eminent in eius vita; & quidem sæpe communis fortitudinis tantopere vsitatum excedit modum, vt temeritas censeferi posset, nisi diuinis magis, quam humanis consiliis auxiliisque niteretur. Nam & Trauacoriensi itinere, quod per medios erat hostes, manifestum periculum adire visus est; & longe manifestius cum Mauricæ incolis feritate insignibus excolendis animum adiecit, nulla alia re aduersus barbarorum, infestissimorumque hominum rabiem, nisi Dei fiducia armatus. In Iaponiam quoque vltimam Orientis regionem piratico vectus lembo ire sustinuit, securus periculorum, quæ ab amicissimis peritissimisque hominibus & plurima denunciabantur, & maxima. Qua de re ad Præpositum Prouincialem Lusitanæ scripsit ipse his verbis. Obstupescunt studiosi mei omnes & amici, quod tam longinquum ac periculosum suscipere iter non verear. Multa mihi tempestatum, syrtium, piratarum pericula proponunt. Cæterum haud paulo magis ego illos inuicem obstupesco, quod tam exiguam habeant Dei fiduciam, cuius illa omnia in ditio- ne sunt, ac potestate. Equidem cum Dei nutu atque imperio omnia gubernari certo sciam; nihil omnino metuo, præter ipsum Deum; ne scilicet is de mea, in suo obsequio religionisque studio, negligentia inertiaque meritas exigat pœnas. Quocirca reliquos terrores, discrimina, ærumnas, cruces, ni-

hil

hil admodum pertimesco. Vnum quippe timeo rerum omnium, effectorem, ac moderatorem Deum; quod res cæteræ quamuis noxiæ, non nisi quatenus ille finit, nocere hominibus queant. Mirum quantum ille spei in diuina reponeret ope. Itaque Dei vnus præsidio, per tot maris terræque discrimina, per tot gentes sermone moribusque dissonas, ad vltima Orientis penetrauit, Oceanoque toties remenso, Christianis misteriis feras ac barbaras instituit gentes, mitigauitque. Nec vero vnquam illum Dei fefellit fiducia; sed hostium, tempestatum, cæterarumque cladum periculis semper exemit. Atque, vt mittam cætera, quæ suis locis exposuimus, in Iaponicorum fretorum traiectu, non semel cum peteretur barbarorum sagittis, tela omnia Deo propulsante innoxia ceciderunt. In mari Molucico ter naufragium fecit, ac semel tabulæ incubans, biduum triduumque fluctibus impune iactatus euasit. Armatum in se Saracenorum furorem effugit, plures dies in proxima latitans sylua. Venena quoque, non solum tela hostium elusit; & mari piratarum, terra latronum sapissime vitauit occursum. Quamquam ille Dei amore ardens ærumnarum periculorumque non contemptor modo, sed etiam amator fuit. Itaque patiendi audis in ipsis incommodis ac periculis Deum enixe precabatur, ne his ipsum eriperet malis, nisi ad maiora mala diuinæ gloriæ causa reseruaret. Quocirca diuino numine egregiæ illius virtuti indulgente, ærumnis pariter ac meritis cumulatus est, haud minore Christi approbatione, quam lætitia sua. In difficillima porrò Sinarum expeditione sui similis fuit. Cum enim in Sinarum fines (vt ante diximus) insinuare se sine capitibus, aut seruitutis periculo peregrinus nemo posset, pari pœna aduenæ introeunti, & aduenam inuehenti constituta; tamen Deo viæ consiliique autore satis confusus, Sinae mercatoris fidei, quæ non minus anceps ac periculosa erat, quam ipse Sinarum introitus, suum credere caput decreuerat. Super ea re ipse in epistola ad Franciscum Peren Malacam ita scripsit. Duo mihi in hoc negotio ab amicis pericula denunciantur, vnum, mercator ille accepta mercede prodat fidem: meque in desertam aliquam insulam, aut etiam in altum præcipitet, ne transmissionis pactum vllis patefiat iudiciis. Alterum si ille, steterit promissis, ne Præfectus vrbis in aduenam, qui contra Regis edicta, sine fide publica eò se insinuauerit, edat exemplam; meque aut cruciatibus affectum necet, aut in perpetuam redigat seruitutem. His ego periculis alia haud paulo maiora,

LI 2 pericula

Barbarorum sagittis petitus. Ter naufragium fecit.

Periculis varijs crepitus.

» pericula oppono. quæ cæteros latent. Primum enim periculum
 » est, ne de diuina bonitate ac prouidentia diffidamus: si quidem
 » Dei vnus causa huc venimus, vt sacrosanctam eius legem, eius-
 » demque filium IESVM Christum humani generis Saluato-
 » rem his gentibus prædicemus: cuius rei ipse mihi conscius est,
 » qui hanc mihi mentem iniecit Deus. Proinde diuinæ nunc
 » prouidentia atque potestatis spem, fiduciamque abicere, pro-
 » pter discrimina, quæ eius causam agenti impendere dicantur,
 » næ id haud paulo maius periculum est existimandum, quam
 » quicquid periculi mihi creare Dei atque hominum hostes
 » possunt. Præsertim vero cum neque dæmones ipsi, neque eo-
 » rum satellites, ac ministri quicquam nos lædere queant, nisi
 » Dei permisso ac voluntate. Quid quod, si Deus nostros conatus
 » probat ac iuvat, non modo eiusdem nutu omnibus eripiemur
 » periculis, sed etiam Christum Dominum audiemus admonen-
 » tem, *Qui perdiderit animam suam in hoc mundo propter me, in-*
 » *ueniet eam?* Quocirca cum hæc animi pericula longe maio-
 » ra corporis periculis iudicemus; satius ac tutius esse ducimus
 » per vitæ discrimina perrumpere, quam in discrimen adducere
 » animi salutem. Omnino deliberatum est mihi in Sinas Deo
 » fauente, inuitis eius hostibus, penetrare: *Nam si Deus pro no-*
 » *bis, quis contranos?* Magnum omnino adimus periculum, si nihil
 » aliud, perpetuæ seruitutis. Verumtamen hæc me cogitatio
 » consolatur, satius esse Dei causa seruitutem seruire, quam
 » Crucis fuga perfrui libertate. Quibus sane in verbis interri-
 » tus ad omnia pericula animus satis eminet. Quantopere au-
 » tem Xauerius quicquid malorum est contemneret, apparet ex
 » epistola ad Iacobum Pereriam cuius clausulam suo subrexi-
 » mus loco. Haud minor animi magnitudo aduersus Christia-
 » norum hominum potentiam, quam aduersus barbarorum mi-
 » nas, ac terrores fuit. Oræ Comorinensis Præfectus homo Lu-
 » sitanus sane potens, acerbe auareque imperabat Neophytis.
 » Qua re cognita Xauerius minatus est homini, nisi humaniorem
 » in posterum se Christianis præberet, de eius iniurijs ac tyr-
 » nide cum Rege Lusitanæ per literas exposculeturum. Lūsi-
 » tani item Duci nouos Christianos iniuriolè tractanti denunciari
 » per socium iussit, nisi crudelitate desisteret, fore ipsum multo
 » immaniorem Herode: quoniam ille corpora dumtaxat inno-
 » centium puerorum, ipse etiam animas perderet. Id enim pro-
 » fus futurum, si Patribus propter eius importunitatem ex illa
 » ora digressis, infantes pueri interirent sine baptismo. Mala-

censi

censi porro Præfecto suum in Sinas iter per summam iniuriam
 perniciosamque impediendi (vt supra diximus) demum patientia
 in seueritatem versa, sacris interdixit: eamque rem profa-
 cris ædibus pronuntiandam rite curauit, vt cæteros in of-
 ficio contineret similis ignominia metus. Cæterum nulla res
 magis incredibilem eius animi magnitudinem ostendit, quam
 infinita quædam cupido Euangelij toto orbe terrarum circum-
 ferendi. Nam Indiæ vastitate non contentus, Malacam, Mo-
 lucas insulas, Mauricam, Iaponiam, Sinas, omnem denique
 animo atque industria complexus est Orientem: omnes vti-
 que terras deinde complexurus, si animi ardori vita respondis-
 set. Vltima quippe Orientis tanta celeritate lustrauit, vt eius
 animo angustus videretur orbis terrarum.

Dei caritas, & proximorum Cap. X.

PAR tanta fortitudini, Dei hominumque caritas fuit. Nam-
 que in omnibus vitæ partibus non alia virtus magis, quam
 diuini cultus proferendi, hominumque conseruandorum emi-
 cat studium. Nimirum caritate in Deum tanta flagrauit, quan-
 tam existere oportuit in eo, qui humanis rebus penitus contem-
 ptis, assidua rerum cælestium commentationi deditus foret.
 Hinc in Deum summum bonum, munificentissimique condito-
 ris conseruatorisque sui amorem mens erecta, vel in medijs
 hominum congressibus iucundissimos sermones miscebat cum
 Deo. Hinc inflammatus ille in IESVM CHRISTVM beni-
 gnissimum Dominum, Saluatoremque suum amor, identidem
 suauissimum illud ac salutare nomen dulcissime vsurpans. In-
 didem accensa, illa martyrij cupiditas, quæ a Turcarum fini-
 bus exclusa, ad vltimas terrarum oras progressa ex feris, at-
 que immanibus nationibus, ex pestilentia, naufragiorum,
 prædonumque manifestis periculis martyrij decus quæsiuit
 millies; vt illi martyrium potius, quam ipse martyrio desue-
 rit. Immensa hæc Dei caritas haud disparem in Francisci ani-
 mo caritatem hominum accenderat, quæ nec cessare vnquam
 illum, nec defatigari patiebatur. Hæc illum vbique agris, vin-
 ctis, miseris quasi seruum addixit, contagiosisque morbis in-
 ter ipsa funera obiecit intrepidum. Hæc ad barbaras esteratas-
 que gentes, vel cum aperto capitis discrimine instituendas im-
 pulit: atque apud eas quamdiu opus fuit, retinuit omnium
 rerum

rerum inopia laborantem. Hæc denique contemptis exæstuantis Oceani fluctibus, piratarum latrocinijs, incommodis infinitæ navigationis, ad ultimas vsque gentes perduxit, vt Iapones quoque Euangelij penitus ignaros aggregaret Ecclesiæ. Et tamen cum tot iam terras, tot maria emensus, omnibus prope maritimis regionibus Euangelio lustratis, ad vltimum mundi terminum peruenisset; eadem hominum caritas eum perpulit, vt Sinarû claustra seuerissimis legibus, & custodijs firmata tentaret, vel cum aperto capitis periculo: adeo inexhausta animorum auiditas nihil inuiû, nihil metuendum videri sinebat. Quin etiã tot gentibus ac populis ad Christi fidem adiunctis, ferebat ægerrime prohiberi se Sinarum aditu, vtpote qui totius Orientis salutem mente complexus, in primordio suorum operum stare se crederet. Nec dubium quin si ei contigisset, vt Sinarum expeditioni superstes, Romam quo ab Ignatio accerseretur, perueniret, Occidenti quoque, depositisque Ecclesiæ partibus fuerit pariter saluti futurus. Quippe siue Præpositus Generalis, siue Præpositi adiutor, contactas hæresi nationes per socios curandi non prius finem fecisset, quam illum aut curanda gens, aut vita ipsa deficeret. Incredibile dictu est, quantopere ille fuerit in mortalium salutem intentus. Malacæ quidem, & alibi confessionibus audiendis, reconciliandis dissidentibus, ægris subleuandis, cetærisque pietatis officijs assiduam dabat operam; adeo cibi ac potionis oblitus, vt sæpe biduum, triduumue traduceret ieiunus: sentires eum talibus ministerijs, diuinoque obsequio pasci. Nimirum adeo inustus erat illi hic iuuandorum hominum propagandæque religionis amor, vt fere innatus videretur. Huc ille toto impetu ferri, in hoc totus esse, hoc omnibus expetere votis, in hoc maxime acquiescere, vt CHRISTO aggregaret quamplurimos. Nec minor quærendi novos greges, quam tuendi partos cura erat. Quippe ita eos præceptis atque institutis instruere erat solitus, vt externi pastoris opera non magnopere indigerent. Ludouicus quidem Froes e societate IESV vir iuxta prudens ac pius ita narrabat, se cum primum Iaponem insulam obiret, forte ad arcem deuenisse in insulæ angulo sitam. ibi tres incolas sibi occurrisse rogitantes quid factum esset Francisco Xauerio. Qua inopinata interrogatione attonitum se primo hæsisse; deinde sciscitando comperisse, apud eos aliquandiu diuersatum esse Xauerium; & plerisque incolarum ad CHRISTI fidem perductis, sacram inibi excitasse ædem: Porro Neophytos adeo diligenter

Proximis
feruis ci-
bi & po-
tionis obli-
tus.

diligenter ab illo edoctos, vt sine vilo doctore Christiana disciplina cursum teneret suum. Quippe discessurum Xauerium illis in posterum consuluisse, & Christi vitam, summamque Ecclesiasticæ historiæ ipsorum sermone conscriptam: Romanum item Calendarium cum ratione festorum mobilium: implorationem caelestium, quam Litanias vocamus: septem psalmos, formamque baptismi eis tradidisse monitis, vt festis diebus vniuersi pariter conuenirent; in conuentu de Christi vita, sacraque historia aliquid audirent, festos dies cognoscerent, superumque ope implorata, septem psalmos recitarent. Cæterum Ducis scriba (nisi necessitas aliud suaderet) baptismo lustraret infantes. Et Neophytos Francisci præceptorum memores, adeo Christianis rebus instructos extitisse, vt nihil admodum cederent Europæis. Itaque affirmabat Froes, nihil se habuisse quod adderet: sed illud didicisse, Xauerij exemplo, ita vbique ferendam colendamque religionem, vt per se niti suis ipsa viribus posset. Quanquam Franciscus, quo ad eius fieri poterat, Neophytos per socios excolere non desistebat. Nec vero Xauerij caritas ita ciuitates gentesque totas adiunabat, vt singulos negligeret homines, quamuis pertinaces obstinatosque. Ternate decedens ex maximo Ternatinorum numero dumtaxat reliquerat duos, quibus detrahere nequiuerat pellices. Amboinum igitur reuersus (misericordia indignationis locum occupante) literas ad Ternatinum amicum dedit, rogans vt duos illos suis verbis quam bellissime salutatos commonefaceret, si quando in animum tandem induxissent, è flagitiorum cæno emergere, confestim se illuc aduolaturum; interim nunquam cessaturum eorum salutem a Deo communi parente deprecari. Malacæ vero cum identidem verba faceret ad populum, audiebatur interdum ab Iudæo erudito illo quidem, sed (quod illius gentis vitium proprium est) peruiacaci, nec minus Xauerij irrisore, quam veritatis. Is vitijs simul & erroribus implicatus obstinate obstabat Euangelio: eiusque autoritas cæteros Iudæos à Christi fide deterrebat. Hunc igitur Franciscus omni obsequio demulcens, & comiter apud eum cœnitans adeo flexit, vt in contrarium mutatus, è pertinaci Iudæo probus ac pius fieret Christianus. Hæc porro proximorum caritas haud fortior, quam solertior fuit. Canonium arx est Lusitanorum, portu celebris inter Goam, & Cocinum interiecta. Hunc portum petens ex itinere Xauerius, quendam in ipsa nauis ad confessionem peccatorum perducere frustra conatus, in-

Zelus ami-
marum.

Iudæi cõ-
uerit.

Mira soler-
tia in fle-
tendis ob-
stinatis in-
scelere ho-
minibus.

capto

capto paulisper desistit, ut securum ex improviso adoriretur. Namque ille cum vrgeretur acrius, ut erat obstinato ad negandum animo, confirmarat iureiurando, se numquam omnino id esse facturum. Franciscus ergo ubi in terram descensum est, statuit in exitiali morbo, vltima experiri auxilia. Itaque aliud se iam agere simulans, peruicacem hominem comiter per speciem animi relaxandi, in saltum (ut regionis natura fert) frequentibus palmis constitum ducit. Ut in locum ab arbitris remotum ventum est; subito deposita veste, tergoque nudato, procumbit in genua. mox stupente illo, & quid tandem rerum tanto impetu acturus esset, expectante; flagrum depromit aculeis ferreis sane asperum, atque in eius conspectu tergum suum strenue diuerberans, exclamat se eius causa id quicquid esset supplicij subire, ut caestem ab eo auertat iram. Inter hæc palmetum resonabat ictibus plagarum: spectator ille stupens, & attonito similis Francisci cruore respergebatur. Ergo admiratione in misericordiam versa; statim ad pedes Xaverij prociuitus rogat alienam culpam suo tergo luere desistat: se paratum esse sua aliquando expiare peccata. Itaque Xaverius victoria lætus extemplo induit vestem, eiusque confessione audita, perditum hominem in viam, ac spem salutis reducit. In ægra vero ac prope deposita Malacensi ciuitate curanda, haud paulo plus & prudentiæ adhibuit, & industriæ. Etenim cum animaduerteret Malacensium animos vsque eo flagitiorum senio ac tabe confectos, ut remedia funditus repudiarent; medicus animorum eximius nouam, ac salutare inijt medendi rationem. Mira illos dissimulatione adortus inferebat se militum lasciuientium circulis; ludentibus de industria superue niebat, se illorum lusibus & consuetudine delectari simulans. Si quis eius interuentu verecundiaque desisteret a lusu; comiter eum ad vitæ hilaritatem reuocabat: se quoque talis oblationis studio teneri; milites vtrique monachorum ritu viuere non debere: si nulla intercederet iniuria diuini nominis, satius esse ludere ac iocari, quam detrahere de alijs, aut quidpiam patrare flagitij. Inde conciliatis comitate animis, per omne obsequium in quam maxime familiarem vsam insinuare se, ut arcanos illorum eliceret sensus, morbisque demum per occasionem mederetur. Vltro etiam alijs pellicum amore implicatis ad prandium aut cenam condicere: super mensam familiari sermone illato, probare apposita fercula; de famula, quæ illa tam scite condidisset, percontari: rogare hospitem,

*Omnibus
omnia fit,
ut omnes
Christo lu
crifaciat.*

ipitem, ut eam accerferet; collaudatamque de solertia in ciuis condendis dimittere, sat habens in præsentia, viam sibi ad destinata fecisse. Si cui grauis conuiua futurus erat, ex improviso instabat, ut sibi eius lecta inspicere liceret. Introductus mira comitate deuinciebat hospitem; dissimulatoque consilio, velut feram vestigans nullum omittebat angulum, quem non perlustraret oculis. Si in hospitis incidisset pellicem, quam illa mulier, & cuius esset, sciscitabatur; seque omnia quæ videret, probare simulabat, occasionem rei bene gerendæ captans. Adeo autem omnia omnibus fiebat, ut inter milites miles, inter mercatores mercator esse videretur. Itaque non modo Lusitani, verum eorum etiam pellices ipsæ propter singularem eius comitatem, illum hospitem, illum conuiuam expetebant, quid tandem moliretur ignaræ. At Xaverius ubi se totum in illorum insinuarat familiaritatem, tum vero dissimulanter affectis animis mederi aggrediebatur. Si quem nactus erat formosâ ancillæ amore captum, huic mulierem commendare: eam vero propter egregiam formam atque indelem, dignam quæ pudica foret, dignam quæ honesto alicui nuberet viro. Inde percontari ex hospite, cur si vnice illam amaret, cum vtriusque dedecore pernicieque concubinam, quam honeste, sancteque coniugem habere mallet. ita mali causa in remedium versa, flagitia mutabat nuptijs. Sin autem mulier deformis erat, rogabat hospitem, satis ne sanus esset, qui adeo deformem famulam in delitijs haberet, propter quam in Lusitanorum incurreret sermones, irrisionesque? Quin potius se dignam coniugem quæreretur? Id illi magno vtrique honori item ut alijs fuisset (quos uocinabat) futurum. Alios porro minus ad nuptias expeditos, quod multarum ancillarum amoribus irretiti tenerentur, alia adoriebatur via. Quærebat primum cur tandem domi suæ tantum alerent ancillarum, quæ nullam pene vsam haberent aliam, nisi ut dominorum salutem ac rem familiarem perderent; domesticum otium contentionibus rixisque turbarent? Quod si omnes dimittere aut non possent, aut nollent; magnopere monebat, ut certe vnâ aliquam missam facerent. Inde ad eosdem intermissis aliquot diebus reuersus, amice instabat, ut alteram, deinceps ut reliquas omnes dimitterent, præter vnâ. Minus quippe inuios esse Deo, ac facilius veniam impetrare vnus mulieris, quam multarum amore implicatos. Demum nouam nactus occasionem, vrgebat ut illa ipsa, quam libido sibi reliquam fecerat, dimissa, aut

in matrimonium ducta, caelestem aliquando placarent iram. Ita paulatim perditos homines, demptis omnibus peccandi illecebris, a honestatis salutisque viam reuocabat. Fuit autem hoc proprium ac perpetuum Xauerio, vt facinorosissimi cuiusque familiaritatem ambiret maxime, ratus grauisimis morbis potissimum opus esse medico, medicinaque. Nec prius eos dimittebat, quam ad sanitatem perduceret mentis. Illud vero summæ semper curæ Francisco fuit, vt suis ac sociorum exemplis omnes ad virtutem pietatemque accenderentur, offenderetur nemo. Nec aliud magis socijs aliquo iruris solitus erat inculcare, quam vt *providerent bona coram Deo, & omnibus hominibus*, Certa etiam hac de re præcepta abeuntibus tradita, identidem per literas in memoriam redigebat. Quod si quid a quopiam offensum esset vsquam; adeo angebatur animo, vt in eum quadraret illud Apostoli, *Quis scandalizatur, & ego non vror?* Quocirca Gaspari Goani Collegij Rectori plane mandauit per literas, vt quicumque è Societate offensionis publice foret, eum dimitteret omnino: dimissumque nullo modo reciperet; grauiorem famæ Societatis, quam cuiusuis socij iacturam ratus. In quo illam quotidiano vsu comprobata vrsupabat vocem Apostoli. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Caterum vbi offensum esset, ibi censebat satisfieri oportere, vt præfens satisfactio offensos sanaret animos. Nec offensis modo, sed etiam infensis satisfaciendum putabat. Cocini cum sodales quosdam, qui Societati I.E.S.V. templum concesserant, Patribus infestiores esse cognouisset; ipsemet, maxima honestissimorum hominum frequentia, prostratus claues templi ante eorum posuit pedes: eaque demissione infensos animos penitus mitigauit. Illud autem habebat in ore, se quicquid diuitiarum, quicquid opum esset in terris, bono Societatis nomini posthabere: vtique cum Deus pijs hominibus sua comoda præ communi religionis existimatione contemnentibus, meliores diuturnioresque redderet opes, quam quibus sui iuris, atque vtilitatis retinentes, cum existimationis detrimento, iacturaque fruerebantur. Quocirca literis ad socios datis, illud solitus erat adscribere, sibi modicum fructum sine offensione, quam ingentem cum aliqua offensione esse potiorum. Exiguam quippe segetem animorum sine offensionibus, velut sine noxijs herbis crescere ac permanere: at quamuis magnam sementem, offensionibus quasi inimicis herbis, oppressam extenuari & euanescere. Atque hæc multo etiam impensius seruabat ipse, quam

Rom. 12.
Quantope
re vitari
scandalum
proximorum
2. COL. 11

Aedificatio
tionis pro-
ximorum
5474.

se, quam alijs præcipiebat, exemplis vtique quam præceptis clarior.

Comitas grauitati iuncta.

Cap. XI.

AD salutem porro hominum procurandam vel plurimum valebat grauitati iuncta comitas: quæ virtutes specie dispares ita in illo copulabantur, vt neutra quicquam detrahente de alterius vi, idem & grauisimus esset, & suauissimus. Quippe incredibilis quædam in Xauerio, vt supra ostendi, comitas ex vultu, gestu, sermone, consuetudine facile eminebat, quæ a natura infra, a Deo cumulata quemuis facile caperet, teneretque. Mira in ore hilaritas, in congressu facilitas, in consuetudine vsuque suauitas. Aspectus adeo iucundus, vt agris solatium, valentibus latitiam afferret. Itaque sæpe vsuuenit, vt multi sociorum nulla alia de causa viserent eum, nisi vt caelesti illo aspectu exhilarati ad beatæ vitæ studium, illius eximia alacritatis, ardorisque cogitatione accenderentur. Nunquam enim tristes aut languentes ab eo recedebant, quoties haurire potuerant ipsius alacritatem, & tanti animi spiritum. Eximia vero vultus ac sermonis iucunditas malos iuxta ac bonos, summos æque & infimos pelliciebat. adeoque cunctorum tenebat animos, vt eos quocumque liberet, impelleret: nihil a quoquam postularet quamuis magnum arduumque, cuius non facili negotio fieret compos. Porro salubres sermones, ne satietatem afferrent, magna solertia condire, miraue varietate miscere consuevit. Erat Franciscus Astrologiæ, Philosophiæque peritissimus. Quocirca quoties iter faceret, leuando viæ tædio, sermones identidem de caelestium orbium, astrorumque motibus inferebat. Lunæ Solisque defectiones multo ante prænucciabat. Rursus causas exponebat eorum, quæ in cælo, mundoque admirabilia fieri videmus. quæ grandinis, pruinae, niuis, pluuiæ origo. vnde nubes, nebulae, venti, tonitrua existant: quæ vis æstus maritimos ac freta cieat. Adiciebat cætera generis eiusdem, quæ plurimum vt admirationis, sic iucunditatis habent. eaque demum referebat ad Dei cultum metumque. De his igitur tam perite, iucundeque, apud Iapones præcipue talium rerum ignaros, diserebat; vt vulgo dictarent, Xauerio comite, totam Iaponiam sine vilo laboris sensu, posse peragrari. adeo eius comitas pro uehiculo comitibus erat, vt

Aspectus
Xauerij vti
sentibus iucundus.

eos sibi, Deoque obnoxios faceret. Cæterum hanc comitatem moderabatur par grauitas, vt in summa consuetudinis incun- ditate, omnia tum dicta tum facta redolerent sanctitatem. Cuius quidem tanta erat apud omnes opinio, vt quamquam vulgo cum flagitiosissimis hominibus per familiariter versaretur; nihil tamen turpissimorum hominum consuetudo Xauerij pollueret nomen, constanti sanctimoniam fama suspiciones hominum non solum sermone arcente. Quin etiam fuit hoc Francisci proprium, vt familiaritas eius non minueret reuerentiam, sed augetet. eius sanctitatem quasi gemmam, vsu & tractatione magis ac magis nitere diceret. Consaluus Fernandes nauicularius nobilis Xauerij per familiaris fuit. Huius ille navi sæpe veclus, sæpe Goæ hospitio vsus, utrobique cum eo familiarissime versatus. Cæterum erat in Consaluo Xauerij reuerentia tanta, vt quoties ille ad se domum accederet, venerabundus cum tota familia occurreret, cunctique prostratis humi corporibus eum exciperent: nec vero is quamuis sæpe a Francisco rogatus, ne id faceret, morem ei gerere poterat. adeo Sancti viri ueneratio eius animum occuparat. Iacobus quoque Pereria, quo nemo Xauerio amicior, referebat, se coram illo, nunquam sustinuisse, vt capite aperto esset, quamuis ipso rogitante. Enimvero quoties cum eo loqueretur, tanta se religione perfundi solitum; vt Deum in illo intueri sibi videretur. Nec Francisco si quando res posceret, grauitatis aculeus, seueritas defuit. Rem vno aut altero exemplo notabimus. Matrona quædam honesta piaque Francisco, quoties is adesset, de peccatis confiteri consuevit. Hanc (vt ipsamet religioso viro deinde narravit) quod bellum hominem, sciteque & eleganter ornatum esset intuita, grauitate Xauerius inculcavit increpans. tunc hominem suspexit: merita es, vt te Deus despiciat. Quæ vox adeo castum, piique perculit pectus, vt illa nunquam deinde in omni vita aspicere os viri cuiusquam sustinuerit. Acerrimus vindex præcipue contumaciæ fuit. In Comorino promontorio cum cognosset Idololum a Neophyto quodam esse consecratum; enimvero tanti facinoris indignitate commorus, protinus sacrilegis teetis iniici iussit ignem, vt poenæ magnitudo cæteros a tam nefario abstereretur scelere. Multis honestis viris supplicij grauitatem deprecantibus hoc solummodo permisit, vt rem familiarem domo liceret efferre. domum ipsam sacrilegij receptaculum, omnino incendio absumi voluit.

Prudentia

*Prudentia, & præcepta Goani Collegij Rectori,
& Gaspari Belge tradita. Cap. XII.*

I AM cæterarum moderatrix virtutum prudentia, non modo in conciliandorum conuertendorumque hominum solertia, quæ passim in tota Francisci emicat vita, verum etiam in propagatione religionis, & administratione Societatis enituit. Quippe latis gnarus nihil æque obflare Christianæ fidei, ac vitia, prauaque exempla improborum Christianorum: non prius ad Ethnicos religione imbuendos accessit, quam lapsos veterum Christianorum restituit mores. Neophytos autem ingenti labore ac patientia Christo partos ipse primum maxima assiduitate coluit: inde socijs alijs, idoneisque hominibus excolendos tradidit. Socios porro ipsos nulla in loca misit vnquam, nisi ante ab se lustrata. Quos vero mittebat, aduersus omnia incommoda, salutaribus ac proprijs armabat monitis, rudes imperitosque rerum edocens, quæ ipse longo vsu, diuinoque instinctu didicerat. Et quoniam in ijs quæ dixi præceptis, vel maxime Francisci elucet prudentia, haud salubrior illorum hominum magistra, quam aliorum; operæ pretium me facturum censeo si magnam exponerem partem eius monitorum: quippe quæ non magis illum admirabilem, quam nos prouidos facere queant. Paulo igitur Goani collegij Rectori constituto hæc præcepta discedens reliquit. Omnium primum te oro, quæsoque, vt pro tua erga Deum caritate, obseruantiaque in Parentem nostrum Ignatium, Societatemque IESV vniuersam, Patres, fratresque omnes siue ex Lusitania venientes, siue tota India sparsos, benigne modesteque accipias, tractesque. Equidem de sociorum omnium virtute eam habeo opinionem, vt (quantum coniectare potui) nequaquam existimem eos egere Rectore: tamen vt nec alijs desit obediendi materia, & recte atque ordine res administrantur, placet esse vnum aliquem, cui me absente obtemperent cæteri. Proinde tua submissione, prudentia, sapientiaque fretus cunctis socijs te præficiendum censeo, vt omnes, qui extra Goam sunt e Societate pareant tibi, quoad aliud statuatur. Antonius Gomes præerit Goano collegio, vectigalia exiget, atque in res necessarias suo impendet arbitrio. Harum rerum summa ei a me potestas permessa: quocirca tuam auctoritatem neutiquam interpones. Si quid secus visum erit, consilio eum

reges

Cura cordis. reges potius quam imperio. Iterum te oro quæ loque vehementer, vt pro obedientia quam P. Ignatio debes, intentius caueas, ne qua forte res inrer te & Antonium Gomem serat discordiam; neu domesticis alienisue materiam aliquam præbeat sermonum. contraque omni ope tendas, vt perpetuo concordibus rem geratis animis, studiisque. Si quando socij Comorinenses cæteriue, qui in Christi vinea elaborant, rem aliquam abs te pertierint ad animorum salutem quoquomodo pertinentem, sedulo eis, atque impense curabis. Quoties vero ad miteros illos maximis ærumnis oppressos das literas, caue quicquam durius scribes, quod offendere queat afflictos. Cæterum strenue Dei causa laborantibus res necessarias impigre benigneque submittes, maxime verò Comorinensibus & Malucensibus, qui grauissimam ferentes crucem, portant *pondus diei, & æstus*. Itaque eis non modo animarum, sed etiam corporum subsidia ad animos pertinentia enixe simul ac tempestiue ministrabis. Quod si quis eorum colligendi causa Goam receperit se; haud secus quam te illisque dignum est, excipies fouebisque. Idque ego tibi Dei, & P. Ignatij nomine mando ac præcipio. Ad hæc oro te mi frater, vt quotidie in virtutibus procedas, atque omnibus omnium virtutum exemplum sis, vti adhuc fuisti; crebroque in Iaponiam literas des, quæ me sigillatim edoceant de tuis domesticorumque rationibus, & scilicet de amore, & concordia inter te & Antonium Gomem, cæterosque socios, deque numero & facultatibus vel humanis, vel diuinis Patrum deinceps aduectorum è Lusitania. Id omnino bis in anno facies, Aprilis mense, atque Septembri. Ac de singulis Patribus fratribusque tota India sparsis, quæ me scire velle arbitraris, per domesticum quempiam (vt alienus labor tuum minuat laborem) perscribenda curabis. Quod si quid erit arcani, id tua subscribes manu. Rogo te etiam, atque etiam, vt hæc præcepta tibi cordi sint, eaque singulis hebdomadis perlegas. & simul vt mei memor assidue pro me, & ipse depreceris Deum, & tui studiosos ad deprecandum accendas. Alia porro, præcepta P. Gaspari Belgæ Armuziam ituro, aliisque Patribus Indiæ cultoribus data. Præcipue attende tibi, simul de cultu Dei, tuæque salute sollicitus. Profecto enim duobus hisce præsidij fultus & alijs plus opis afferes, & ipse ad Christianæ humilitatis religionisque ministeria eris paratior. Itaque Lusitanorum liberos, & seruitia, cæterisque idiotas Christianis præceptis erudies: neque hoc munus (quippe quod ad salutem

salutem animorum, hominumque beneuolentiam plurimum, habet momenti) committes alteri. In valetudinario miseros, subinde ægros reuises, monitosque morbum fere pœnam esse peccati, allicies ad conscientiam excutiendam, delictaque expianda. Inde eorum confessionibus per otium auditis, cælesti refectos pane, valetudinarij Præfecto commendari, necessariisque subsidijs iuuari oportebit. In custodias quoque itare conuenit ad vincos, eosque hortari, vt totius ante actæ vitæ confessionem instituant. Ex eo enim hominum genere plerisque inuenias, qui conceptas animi labe rite expiauerint nunquam. Et omnes quidem Sodalitio Misericordiæ commendabis, ne qua cuiquam fiat iniuria; cæterum egentibus res insuper corrogabis ad victum necessarias, vt miserorum subuenias, egestati. Misericordiæ autem Sodalitati, quantum in te erit, prospicies. Proinde si quando incertorum dominorum pecunia restituenda sit, eam magnopere censeo illi Sodalitati potissimum attribuas. Etsi enim non desunt egentes, quorum inopia recte talibus subleuetur auxilijs; sæpe tamen mendicantium fraus, aut infamia inquinare hoc negotium solet. Quæ pestes quemuis facilius quam Misericordiæ sodales fallant, quorum prudentiam satis vsus erudiuit ad præcauendum. Quo circa optimum factu est, rem omnem sodalibus permittere, qui egentibus notis spectatisque eleemosynam illam pro portione dispertiant. Id adeo faciendum multis magnisque de causis. Primum quia si per te ipse pecuniam pauperibus diuidas, profecto multi abs te petant subsidia maxime corporum: quod scilicet haud quaquam facient, si te animorum tantum difficultatibus subuenire constabit. Deinde vt suspiciones rumoresque fugias eorum, qui illas tibi pecunias egentibus diuidendas tradiderint. Namque (vt proni sunt hominum ad deteriora credenda animi) verendum est, ne quam avaritiæ suspicionem præbeat exactio pecuniæ: perinde quasi exactum ab eis argentum per speciem iuuandi pauperes, moliaris in tuum vsum & commodum auertere. Itaque præstat id muneris, in alios transferre, in quos nulla cadat suspicio. Quod si, quando tamen res ipsa contra suadeat; sequi licebit maiorem Dei gloriam, maiusque animorum emolumentum. Et apud eos, quibus cum versaris, quamuis amicos & familiares, ira semper te geres, vt si aliquando futuri sint inimici. Hæc cogitatio lasciuientem licentia vitam facile cohibebit, vt ne quid amicitia ac familiaritate prouectus offendas; simulque talis

Per externos eleemosynæ diuidende pauperibus.

Apud amicos viuendum vt si futuri sint inimici.

„ talis cautio illos in verecundiam adducet, sine vlla causa ami-
 „ citiam tibi renunciandi. Hæc inquam cautio non alienam mo-
 „ do arcet improbitatem, sed nostram etiam pietatem fouet.
 „ Quippe si apud te sis, & magis fruaris Deo, & maiorem noti-
 „ tiam habeas tui. Nimirum ignoratio atque obliuio sui ipsius
 „ multa vitiorum monstra parit, quæ amicos alienant, irritant
 „ inimicos; vt nostrorum haud ignari morum acrius in nos, ve-
 „ hementiusque cooriantur. Aduersus Episcopi Vicarium egre-
 „ giam semper adhibebis reuerentiam obedientiamque. Quo-
 „ circa simul atque oppidum, vbi is versatur, attigeris; protinus
 „ eius genibus aduolutus de more osculaberis manum. Inde pe-
 „ tes vt tibi potestatem faciat concionandi, audiendi confessio-
 „ nes, cæteraque pietatis munera obeundi. Nec vnquam te ab
 „ eo, quantacunque offensio alienabit, sed accendet potius ad
 „ illius pectus omni comitatis genere permulcendum; vt is ali-
 „ quando pijs meditationibus excultus, & commodior fiat, & me-
 „ lior. Cæterorum quoque Sacerdotum gratia captanda tuenda-
 „ que, quo impensius ipsi quoque ad salutares illas meditationes
 „ pelliciantur. Oppidorum vero Præfectis dicto audiens eris:
 „ omnique obsequio, & (quoad eius fieri poterit) familiaritate
 „ eorum tibi deuincies animos. Neque vlla de causa, quamuis
 „ iusta, in eorum offensionem, atque odium incurres. Si quid
 „ sceleris illorum admiserit quispiam; primum opportuno ser-
 „ mone illato, amice comiterque ei ostendes, magnum te cape-
 „ re dolorem ex infamia, quæ eius dignitatem nomenque scæda-
 „ rit: tum pari comitate ac submissione ita expones rumores de
 „ illo vulgatos, vt peccatum suum per se ipse & agnoscat, &
 „ corrigat. Id autem tum fieri oportet, cum spes latum pro-
 „ sperumque spondet admonitionis euentum. Sin minus omit-
 „ ti rotum hoc negotium præstat, quam frustra niti, nec a-
 „ liud, vt dicitur, laborando quam odium querere. Domi-
 „ nicis ac festis diebus post meridiem, seruis & ancillis, item-
 „ que libertis ac liberis Lusitanorum, tintinbabulo in sacram
 „ adem convocatis, præter fidei Christianæ capita, ratio quoque
 „ orandi traderur, animæque curandæ. Atque huius rationis
 „ vsus idiotis hominibus confessione expiatis poenæ loco impo-
 „ netur ad certum tempus, vt paulatim assuefactos salubris illa
 „ consuetudo deinceps sequatur, exploratum habeo multis eam
 „ rem saluti fuisse. Eadem ratio in tabella per scripta proponetur
 „ in templo, vt potestas describendi sit ijs, qui vti velint. Ali-
 „ quid etiam temporis, atque operæ pacificatio inimicorum,
 „ dissiden-

Reuerentia
 erga Vica-
 rium Episcopi.

Admonen-
 dorum Prin-
 cipum rati-
 o.

„ dissidentiumque inter se reconciliatio vindicabit. In con-
 „ trouersijs litibusque tollendis, illud inculcandum, plerumque
 „ plus impensæ in lites fieri, quam quanti id sit de quo litigatur.
 „ Video hoc officium Iurisconsultis, ac tabellionibus ingratum
 „ atque inuisum fore. Quocirca isti præcipue captandi sunt, &
 „ appositis meditationibus ad æquitatem conformandi. Nam si
 „ recte considerabimus, istos controuersiarum, ac litium (quip-
 „ pe quæ in ipsorum cedunt lucrum) architectos ac machinato-
 „ res esse reperiemus. Si quando incideris in homines fraudibus,
 „ libidinibus, odijs adeo implicatos, vt non solum hisce vitijs
 „ expediri non laborent, verum necessaria respuant remedia;
 „ omni humana diuinaque ope annitendum erit, vt eorum ani-
 „ mi quamuis iam depositi, aliqua tandem ratione sanentur.
 „ Proinde illis, nisi plane insaniant, amor & reuerentia quam
 „ Christo Deo, ac Domino suo debeant, proponenda; mortis
 „ impendentis, ac gehennæ incutiendus metus. Si quos neque
 „ amor Dei, neque timor flectet; eos vero acerbissimis poenis,
 „ quas cælestis ira ex improbis etiam in hac vita expetit, terri-
 „ tari oportebit. Itaque denunciandi graues, diurnique morbi,
 „ damna & iacturæ rei familiaris; orbitas ac solitudo libero-
 „ rum, coniugum probra, pericula tum maritima, tum terre-
 „ stria, casus inopinati, & atroces; atque alia generis eiusdem,
 „ quibus inueterata maxime scelera, ac flagitia solitus est Deus
 „ vindicare. Quippe multos videmus esse, quos multo magis ta-
 „ lium incommodorum timor moueat, quam cruciatuum æter-
 „ norum. Verum enimvero tam effusæ vecordiae, atque insanæ
 „ causa, vel diuini nominis obliuio, vel ingens negligentia con-
 „ scientiæ, vel cælestis fidei tenuitas est, hominibus utique ne-
 „ quam & sceleratis: qui velut pecudes rebus ijs, quas oculis cer-
 „ nunt, quasque ante pedes habent, cuncta metiuntur, imme-
 „ mores bonorum cælestium, vltimique discriminis, in quo ip-
 „ sorum æterna vertitur fors, vtrum scilicet beati an miseri fu-
 „ turi sint in omnem æternitatem. Nonnullos etiam interdum
 „ reperies in peccatorum hærentes cœno, qui tuam amicitiam
 „ familiaritatemque captent, non vt è vitijs extrahantur suis;
 „ sed simul vt meritam obiurgationem vitent, simul vt tua con-
 „ suetudine ad opinionem commendentur probitatis. Idcirco
 „ moneo, vt apud te sis: ac si quando te isti homines ad cœnam
 „ aut prandium iuuient, donisue colant; videas ne tua libertas
 „ deliniatur muneribus, quominus acriter peccantes admoneat.
 „ Itaque ad prandium inuitatus non recusabis tu quidem, sed in-
 „ uicem

N n

uicem

Lites di-
 uimenda-
 rum mo-
 dus.

Scelera-
 tos homi-
 nes con-
 uerendi
 ratio.

Causæ ob-
 stinatio-
 nis in sce-
 leribus ac
 flagitijs.

Concione
 toribudo
 na respun-
 da.
 Imitatio
 ad pran-
 dium qua
 sensus ac-
 cipienda.

„ nitem illos ad sacram inuitabis Confessionem. Quod si animad-
 „ uertes, te nihil omnino proficere, & prorsus ludere operam;
 „ seuerè denunciabis, nisi resipiscant, illis iam te amicitiam &
 Cuiusmo- di mune- ra accipi- eonueniat.
 „ consuetudinem renuciare. Neque vero ego cum quicquam
 a quoquam accipi veto, parua ac rara munuscula intelligo, qua-
 „ lia sunt poma, & alia eiusdem modi, quæ remissa grauitè of-
 „ fendunt eos, qui miserunt; sed dona magna ac pretiosa, quæ si
 „ accipias, captaris. Si quando magna vis missa fuerit cibariorum,
 „ ea valetudinario, cæcèri, cæterisque egentibus diuidentur,
 „ vt omnes intelligant; istarum etiam rerum maximam partem
 „ dissipari pauperibus: tibi vix minimam quandam particulam
 „ referuari. Hæc benignitas plus ad exemplum abstinentiæ va-
 „ lebit, quam talium recusatio munerum; cum præsertim qui ea
 „ mittunt, sibi ducant dedecori domum remitti, quæ miserint.
 Corrigen- di modus
 „ Iam prauos cuiuspiam mores emendaturus, non prius manum
 „ admouebis, quam intimos eius perspexeris sensus. Itaque ma-
 „ gnopere tibi suadeo, vt primum odoraris, atque inuestiges, an
 „ is vitio aliquo, aut mentis perturbatione occupatus ab animi
 „ sui salute abhorreat. Si æquo erit animo, & ad accipiendam
 „ admonitionem parato; tum vero eum sedulo, quæ videbuntur,
 „ monebis. Sin autem ira aut quauis molestia perturbatum sen-
 „ seris; super sedendum erit monitoris officio, & affectus animus
 „ insinuatione quadam ac dulcedine orationis deliniendus. Inde
 „ ad salutis suæ cogitationem, curamque traduci eum oportebit,
 „ lenioribus initio tentando monitis: quæ si belle processerint;
 „ grauioribus inde oppugnando. Ad vltimum vbi eum in tuam
 „ redegeris ditionem, obnoxio ad arbitrium tuum leges impo-
 „ nes, & quæcunque opus erunt; plane, aperteque præscribes.
 Ira sedan- da, mole- stiaue le- uandæ re- medium.
 „ Ac lenandæ molestiæ, iræque sedandæ vnicum remedium est, an-
 „ goris iracundiæ causam prudenter extenuare, eleuareque
 „ verbis. Si iratus sit, iniuriam imprudentiæ potius, quam ma-
 „ leuolentiæ attribuire; aut delictorum eius pœnas diuinitus ex-
 „ petitas dicere; ipsum fortasse, in parentes, propinquos, amicos,
 „ aut in alios innocentes commississe aliquando aliquid, pro quo
 „ nunc pœnas cœlesti numini iustas ac debitas soluat. Hæc alia-
 „ que eiusmodi, quæ ad extinguendam valent iram, inculcanda
 „ sunt. Quod de ira præcepi, ad cæteros impotentes animi mō-
 „ tus transferendum. Illud autem vrgebitur, etsi aliqua veri spe-
 „ cies obiecta animus eius commouerit; tamen si colligat se, co-
 „ gitationemque ad ipsam referens veritatem, res omnes confi-
 „ deret, atque circumspiciat intentius; profecto intellecturum

causam

„ causam, quamobrem tantopere moueatur, nullam esse. Ita
 „ demum hilari lætoque vultu illam animi absterges mole-
 „ stiam: ac pro hominis conditione & propensione volunta-
 „ tis, quid factu opus sit, amice enixeque commonebis. Iam
 „ omni ope efficere niteris, vt quos erudis ad pietatem, suas
 „ tibi tentationes, incurstantesque animi cogitationes ape-
 „ riant. Hoc quippe ad virtutis absolutionem præcipuum præ-
 „ sidium est rudibus in hæc genere pugnae, aut non satis peri-
 „ tis, exercitatisque. Cæterum si seuerior in eos quam benignior
 „ fueris (vt seueritas excludit fiduciam) facile illi quibus à Sata-
 „ na oppugnentur modis, silentio suppressent, lenius rati demo-
 „ nis insidias subire, quam acerbiter magistri. Ita necessario
 „ nudati præsidio, telisque acerrimi hostis, expositi vsque eo in-
 „ cessentur prementurque, donèc malis domiti faciant deditio-
 „ nem. Si quos aut superbia, aut libidine, aut alio quopiam vi-
 „ tio tentari senseris; optimum factu erit, spatium ad cogitandum
 „ dato, iubere ipsos remedia aduersus illa ipsa vitia excogita-
 „ re. Quod vt succedat ex sententia, viam primum aperies ad
 „ eiusmodi res inueniendas: deinde præcipies vt rationes exqui-
 „ rant, quibus ipsi in cohortationibus ægros, vinctos, aut alios à
 „ talibus deterreant vitijs. Ita medentes alijs ipsi medebuntur
 „ sibi. Quippe & illa aliis communicata prouiderunt, & ipsi sua
 „ sponte ad ea quæ alij suadent, incitabuntur. Eadem regula e-
 „ tiam cæteris vsui esse potest, quos propter impedimentum ali-
 „ quod non licet absolui. Scitum enim est ex ijs percontari, si
 „ quem ab illiusmodi, quo vrgeatur ipsi, vitio reuocare conaren-
 „ tur, quam tandem essent inuituri rationem. ad vltimum suade-
 „ re, vt id sibi consilij capiant, quod in tali re, ac tempore al-
 „ teri forent daturi. Illud etiam videndum, vt in exercendis
 „ alumnis nostræ disciplinæ virtutumque muneribus iniungen-
 „ dis, adhibeatur modus; & onera pro cuiusque imponantur vi-
 „ ribus. Nam si maiora erunt, quam vt ferri commode queant,
 „ non excitabunt virtutem, sed oppriment. Itaque illi fracti ani-
 „ mo, ac debilitati, imponendum onus derectabunt, impositum
 „ abijcient. Et quoniam Rex Lusitaniæ pro sua munificentia ius-
 „ sit omnia nobis necessaria vbi que suppeditari; eius potius, quam
 „ alterius, cuiusuis liberalitate vtaris censeo. Nam profecto qui
 „ alienas res accipit, libertatem amittit suam: quippe cum be-
 „ neficentia necessitatem imponat obsequendi benefico: em-
 „ ptaque beneficio libertas adeo seruiat, vt etiam si quid andeat,
 „ eius verba longe minus habeant ponderis, quam haberent, si

N n 2 sui

„ Efficien-
 „ dum, vt
 „ quos exco-
 „ lis, suas ti-
 „ bi tenta-
 „ tiones ape-
 „ riant.
 „ Benigni-
 „ tas magi-
 „ stro neces-
 „ saria.
 „ Vicia cor-
 „ rigendi re-
 „ tio.
 „ Modus
 „ adhiben-
 „ dus in ex-
 „ ercenda
 „ virtute.
 „ Liberta-
 „ tis tuen-
 „ de ratio.

„fui effēt iuris. Adde huc, quod si quid ab illo, qui dedit, peccatum sit; libere increpare haudquaquam valeas. Quod enim os tantum est, vt sustineat allatrare pascentem?

Præcepta Ioanni Brauio, alijsque socijs data.

Cap. XIII.

VBI mane e lectulo surrexeris, hanc tenebis regulam, vt minimum per semihoram aliquid è Christi vita mediteris; idque hoc ordine, vt initio ab eius ortu factō, deinceps cætera egregia eiusdem facinora, ad gloriosum vsque ascensum in cælum, sensim progrediens meditatio persequatur. Verum singulis diebus singula attribuentur capita, eadem plane ratione, quam exercitiorum spiritalium libellus præscribit vt singuli menses totam Christi domini vitam meditando percurrant. Iam tibi autor sum quotidie sub meditationem, vota paupertatis, castitatis, obedientiæ renouandi, quo vix vllum est hominibus Deo sacratis tutius contra Diaboli, intestinique hostis impetus munimentum. Quocirca antiquissimum habebis quotidie salutaribus hisce armis munire pectus. Pomeridianis autem horis, post curatum corpus, tantundem fere temporis iteratio matutinae meditationis absument, eamque pariter excipiet instauratio votorum. Nocturno porro tempore post cænam, priusquam cubitum eas, recipies te ad excutiendam conscientiam: & facta, dicta, cogitata eius diei examinans, videbis ecqua in re Deum offenderis hominesue: idque perinde exequeris, vt si esset mox securura confessio. Tum delictorum omnium veniam a Deo petes, emendationem vitæ ex animo tibi proponens. Demum precationibus solennibus Pater, & Ave, recitatis, paulisper rationem inibis corrigendi peccata illa quamprimum. Postridie igitur mane inter surgendum vestesque induendas, recentia superioris diei delicta rediges tibi in memoriam: diuinaque ope suppliciter implorata, ne quid eo die offendas, nominatim vero ne in noxas illas domesticas incurras: meditationem aggredieris eo, quem dixi, modo: Hoc idem quotidie facies. Si quid autem horum omiseris per incuriam; id vero tibi religioni ducens de more tuam culpam agnosces, prædicabisque apud sodales, quod tibi præscripta neglexeris. Cæterum omnibus in rebus, a quibus appetitum vitio-

namque

namque naturam senseris abhorrere, strenue te ipse vinces, haud ignarus nobis primam esse oportere Christianæ humilitatis curam. Nam sine demissione animi germanaque humilitate non tibi alijsue prodesse poteris: non Deo ac superis carus eris: non dignus, quem Societas IESV diutius ferat: vt pote quæ elatos sui iuris, ac sententiæ homines concoquere haudquaquam valet. Proinde studebis sedulo & vsquequaque præposito obtemperare, & quidem sine recusatione vlla, aut detrectatione; haud secus quam si imperaret ipse Pater Ignatius. Tentationes diabolicas cuiusque generis eidem enunciabis, vt eius consilio auxilioque instructus, acerrimi hostis petitiones facilius declines, atque propulses. Quippe demissio hostiles tentationes, insidiasque aperiens, haud minus opis impetrat a Deo, quam inuit gratiæ. Itaque non solum callidissimi hostis artes in præsens eludit, sed etiam vires conatusque frangit in posterum. Namque ille suas artes deprehensum iri cernens, paulatim cum spe victoriæ amittit oppugnationis voluntatem. Hæc Brauio Malacæ versanti, alia porro alijs Concinum petentibus monita data. Ante omnia quantum erit in vobis, amorem conciliabitis ciuitatis, præcipue vero cœnobarum, ac Sodalitatis B. Mariæ. Proinde dicta, factaque fidem faciant, nihil esse vobis potius, quam omnibus gratificari, & pietate tum ciues, tum sodales illos augere. Comitas in adeundis salutandi causa sodalibus, haud ægre illorum vobis in vestris difficultatibus impetrabit auxilium. Si quare ad pauperum inopiam subleuandam opus erit, ab eis potissimum petetis: sed ita, vt egentes edocti a vobis illos agnoscant benignitatis autores. Hæc autem cum pauperibus tenebitur ratio, vt cum suam ipsi vobis necessitatem corporis exponant, vos inuicem eis quam per se ipsi non cernunt, necessitatem exponatis animi. Curatisque eorum mentibus, tum demum corporibus, si quid opis poteritis, afferetis. In congressibus & colloquijs cauendum est, ne nimia quædam grauitas suspicionem præbeat reuerentiam exigentis arrogantia: sed potius facilitatem vultus præferat, affabilitatemque sermonis. Præcipua cura erit, vt omnibus in rebus submisso vos ac modeste geratis. Itaque etiam Sacerdotibus cæterisque omnibus, non tantum Ecclesiæ Præpositis, impense habebitur honos. Operæ pretium vero est, res a vobis bene gestas earumque laudes cum eis communicari; vt quorum operum fructum capiant, fautores euadant, patronique. In concionibus quoque comiter auditores ab erroribus ac vitijs, in quibus

*Humilitas
& obedientia
nostris
hominibus
necessaria.*

*Comitas in
salutando,
& adendum.*

*Cum pauperibus,
quæ ratio
tenenda.*

*Nimiam grauitas
vitanda.*

*Ecclesiæ
Præpositis
res a nostris
bene gestæ
communi
canda.*

*Meditandi
modus.*

*Vota quo-
tidie renou-
anda.*

*Conscien-
tiæ excuti-
endæ ratio.*

*Sui vitio-
rum.*

Varia ratio agendi cum vario auditorii genere.
 in quibus versantur, reuocandi sunt. Sed identidem intentata diuina seueritate atque iustitia territandi duri homines ac pernicaces: contraque resipiscentes, Dei clementia, ac misericordia proposita, erigendi, recreandique. Pertinaces porro animos atque in flagitiorum cœno hæsitantes oportet ita cælestibus vrgeri minis, vt eis nequaquam incidatur diuinæ clementiæ spes: sed eius interdum commemoratione eorundem peccata mulceantur. Omnino efficite, vt per vos bonus Societatis odor longe lateque fundatur. Quam ad rem non alia virtus plus habet momenti, quam vera ac germana animi submissio. Mementote Societatis nostræ amplificatores multis ac magnis ærumnis exercitos virtutes omnes enixe coluisse: vosque ita demum illorum meriti ac gloriæ participes futuros, si in societatis nomine amplificando, fueritis imitatores industriæ. Illud quoque meminisse oportebit, autoritatem apud populum in sacris rebus ac salutaribus, donum esse diuinum, quod bonis viris, ac pijs deferatur vltro, callidis & humana id arte quærentibus negetur: ne scilicet humana peruersitas Dei dona contemptui habeat, si forte modestis iuxta & arrogantibus suppetant. Impense igitur rogandus est Deus, prorsus vt vobis in

Autoritas apud populum esse donum.

In examine conscientie in nostra officia acmunera inquirendum.

Aura popularis nullo modo captanda.

Meditata exequenda.

dicet, atque aperiat impedimenta, quæ diuinis conatibus (quominus sua per vos dona hominibus impertiat) per imprudentiam obijcitis, committentes vtique vt autoritatem vobis abnuat, existimationemque ad id negotium necessariam. Id enim vero summa animi prouisione cauendum est. Itaque in examine conscientie, intentiore cura speciatim exquiretis, ecquid peccatum a vobis sit in concionando, in confessionibus audiendis; in congressibus, & colloquijs. eritque deinde vobis cordi vitia deprehensa corrigere, animumque noxijs affectibus repurgare. Nimirum quantacunque decessio de vitijs, tanta fit cælestium accessio donorum. Ac nolite mirari, imitarique eos qui nouas populo placendi excogitant artes, popularem admirationem ac laudem aucupantes. Namque isti sua potius quam diuinæ gloriæ seruiunt, de suis commodis magis solliciti, quam de salute animorum. Quocirca illorum ratio sane lubrica est, ac præceptis: quippe quæ caeca cupiditate gloriæ elata iactationem habet in populo inuisam Deo. Omni ope annitendum, vt hæc quæ a me iuggeruntur, & meditando sentiatis ipsi, & exsequamini sedulo. Proinde si qui huius generis sensus ac motus diuino instinctu in mentibus vestris existent, eos memorie causa literis consignatos exprimetis identidem factis. ita
 meditata

meditata exsequendo, virtus velut pabulo nutrita crescit. Namque nobis talibus de rebus sancti viri scripta reliquerunt, in ijs mirum est, quantum interfit inter gustum sensumque scriptoris, & scripta legentium, audientiumue. Res quippe ab eo meditatae atque perceptæ, ingentia ipsimet sanctitatis incitamenta, plerumque nostros animos haud sane acriter stimulant. Quocirca magnopere vobis suadeo, vt sua quisque sensa animi, ac pietatis diuinitus hausta literis custodire, & impense recolere ne grauemini. Quæ vt in dies augeantur a Deo, quotidie vobis altius radices agendæ sunt humilitatis. Quærendi etiam fideles amici ac monitores, qui si quid a vobis in vestris peccatum erit muneribus, amice vos, libereque admoneant: vt uestra vitia quæ vos ipsos fugiunt (in suis enim quisque vitijs hebetior est, quam in alienis) per alios cognita exuatis. Hæc & his similia monita Franciscus Xauerius partim Præpositis Societatis, partim alijs dabat. Illa vero egregia quæ P. Gaspari Vicario suo reliquit profecturus in Sinas. Cæterum ea nos, item vt alia (ne iteratio pariat satietatem) de industria hic omissa reseruamus aliò. Quippe eadem præcepta varijs hominum generibus informandis accommodata cum sint, placuit in certa capita dirigere, vt sibi quisque sumeret, quod ad se pertinere sentiret.

Militat et resoluens.

Fideles monitores quærendi.

Præpositos ac superiores Societatis quales requireret.

Cap. XIV.

QVALIS ipse Præpositus erat societatis, tales requirebat Sui ipsius curæ. cæteros. Super omnia oportere aiebat, eis priorem sui tuendi esse, quam alios iuuandi curam. Neque enim alios curæ esse posse, qui sibi ipse non esset. neque aliorum commodis seruire, qui negligeret sua. Quocirca negabat cuiusuis esse alijs imperare. Quippe Præpositi personam ab hominibus vulgaribus, ac minus perfectis haud quaquam suscipi, ac sustineri sine ingenti ipsorum periculo. Præpositos, vero magnopere monebat, ne sinerent implicari se curis alienis, maxime vero ciuilibus negotijs, vtpote quæ impediunt propria ac domestica: Nemo enim militans Deo (ait Apostolus) implicat se negotijs secularibus. Proinde præcipua eis cura esset suo fungendi munere, & sibi commissos custodiendi, iuuandique: In alienos autem quod suis excolendis superesset curæ operæque, deriuaret, quo illam

Sui ipsius curæ.

Non cuiusuis est imperare.

Negotia ciuilia fugienda.

2. Tim. 2. Præpositiis prima cura suorum.

lam Christi accommodabat sententiam; *Hæc oportuit facere & illa non omittere.* Itaque præcipuum hoc Gaspari Vicario suo præceptum dedit. Prior ac potior tui tibi cura sit, quam eorum, quibus præes. *Nam qui sibi nequam est, cui bonus erit? Tua inquam tibi, domesticorumque salus antiquior sit, quam alienorum: quia nos ipsos nobisque creditos potissimum Deo præstare debemus.* Perinde enim errant, qui domesticis omisis, curam auertunt ad alienos, ut qui Dei sui que immemores hominum oculis ac voluntatibus seruiunt. Quocirca domesticorum primum, deinde si vacabit, aliorum saluti consulas. Iuuandi vero ratio ut maxime communis est, ita prodest plurimum. Talia munia sunt concionum frequentatio, explicatio Catechismi, confitentium expiatio. Iam Præpositos submissione animi, moderatione, caritate, prudentia, haud secus quam potestate, præstare alijs volebat; eorumque quibus præessent paterne & imbecillitatem sustentare, & ærumnas ac molestias depellere: magnopereque eis autor erat, ut diligi se quam metui mallent, omnique opè niterentur, ut eis essent parentum loco. ita demum & ipsos admonitiones prospere adhibituros ad morum emendationem, & illos omnia in bonam accepturos esse parten. Itaque lenitate potius modestiaque in regendo uterentur, quam autoritate imperioque, ne gregem pascerent ut *dominantes in clericis*, quod Petrus Apostolus vetat. Hanc autem rationem præcipue seruarent aduersus quietos atque demissos. Nam turbulentos, arrogantes, immodicosque sui æstimatores acriter de suis arguendos erroribus: & seueritate, ac si opus foret, animaduersione coercendos, ut virga disciplinæ ingeniorum peruicaciam domet. Quo de genere Gaspari præcepit his verbis, Patribus Fratribusque tuæ curæ commissis benignum te moderatumque præbe potius, quam grauem ac seuerum: nisi forte quis tua benignitate abutatur. tum enim ut eius rationibus consulas, assumendum est aliquid seueritatis. Proinde si quem arrogantia aut superbia efferri senseris; vesanos eius spiritus grauius comprimere oportebit. Nimirum ut lapsis per imprudentiam aut obliuionem ignoscere expedit, ita necesse est comprimere & coercere, si quem arrogantia retractantem fecerit, & contumacem. Neque vilo modo committendum, ut quisquam in animum inducat, demum intolerantia peruicaciaque victum Rectorem, ipsius indulgere peccatis. Quippe non alia pernicius maior peruicacibus ingenijs accidere potest, quam si ea timide indulgenterque tractans in vitij contumaciaque

Matt. 23.

Eccl. 14.

Præpositi
humilitate
ceterisque
virtutibus
præstare
debent.

Diligi se
quam me-
tui malint

Epist. 1.

Arrogan-
tes retun-
dendos.

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

ciaque conuicias. Quippe cum talis remissio maiores eis afferat spiritus, & spem faciat impunitatis, licentiæque. Nolebat moderatores superioresque Societatis in hominibus ad suum cœtum sine delectu aggregandis, faciles nimium esse ac liberales; sed paucos e multis deligere, eosque maxime idoneos: quod longe plus roboris sit in delecta virorum manu, quam in infinita hominum turba. Tales utique esse deligendos, qui ad Societatis institutum nati, factique viderentur. quorum scilicet virtutem confidere liceret, tum domi, tum foris. Quos vero difficultas aut necessitas aliqua magis, quam pietas diuinique obsequij cupido, ad Societatem compelleret; his haudquaquam patere debere Societatem. Atque hoc adeo imbiberat animo, ut famulos mercede aut alia ratione conductos haberi præoptaret, quam ad Societatem homines minus aptos, ob domesticorum munerum necessitatem, aggregari. Quocirca Gaspari ita præcipit. Noli facile, sine delectu multos in Societatem adsciscere, sed paucos & maxime idoneos. Namque & Societatis ratio id postulat, & maiori vsui sunt pauci egregij, quam mille vulgares. Itaque imbecillos, inertes, abiectaque virtutis homines reijcies, velut alienos a Societate expetente viros nauos, generosos, eximiaque virtute præditos, qui magna efficientes tamen contenti sint paruo. Quos vero animi ac virtutis indoles adeo commendasset, ut apti ad Societatem censerentur, eos diu ac multum exerceri volebat probarique; donec illorum virtus multis ac magnis experimentis spectata foret satis. Spectari autem virtutem iubebat ex sui ipsius victoria, & turbulentorum animi motuum, cupiditatumque sedatione magis, quam ex specie quadam pietatis, lacrymis, suspirijs, acrique corporis vexatione. Proinde ita præcipiebat *mortificari membra quæ sunt super terram*, ut ea mortificatio ad exuendum veterem hominem, nouumque induendum referretur. Et in hoc genere hunc præscribebat modum, ut ne nonis inuentis indulgendo, ipsa rei insolentia oculos animosque hominum offenderet. Qua de re Gaspari præcipit in hunc modum. Quos ad Societatem aggregaueris, in impotentibus animi motibus, cupiditatibusque edomandis magis exerceas censeo, quam in corporis afflictationibus, nouisque eius generis inuentis. Quod si ad coercendos interiores animorum impetus, externa aliqua admoneatur mortificatio, talis utique sit, quæ non irrisionem, sed approbationem moueat intuentium; veluti assiduitas ministrandi in valetudinarijs,

Delectus
habendus
eorum quò
adsciscen-
tur in so-
cietatem.

Minus a-
pti nulla
de causa
accipiendi.

Virtus ad
sciscendorum
quomodo
spectanda.
Mortifica-
tionum mo-
dus.

rijs stipis eleemosynæque ad victorum inopiam sustentandam
 corrogatio, atque alia generis eiusdem. Magnoque nonnullis
 ad humilitatem adiumento est; superioris vitæ ante initam
 Societatem actæ, conditionem, munia, occupationes, talia-
 que quæ ad submissionem valeant, interdum socijs audientibus
 enunciare. Verum in hoc genere personarum ratio habenda:
 videndumque diligenter quid cuiusque conditio, ac virtus fe-
 rat. Quæ cautio nisi adhibeatur, plus damni fiat quam lucri.
 Assuefaciendos quoque Tyrones censebat, seipso Rectoribus
 indicare, tentationesque omnes, propensiones, motus, sensus
 etiam pietatis, diuina solatia, pœnas voluntarias aperire: quo
 scilicet artes omnes hostis ibi maxime insidiantis, vbi minime
 fraus timetur, a peritis talium rerum patefactas eluderent; &
 si quid forte aberrarent, ab iisdem in rectam reducerentur
 viam. Præpositorum vero summam in eo requirebat cautio-
 nem, vt ne temere quoslibet iniuriatos vellent sacris; sed vi-
 ros tantum fide ac virtute diu spectata, prudentiaque, & doctri-
 na saltem mediocri. Hisce enim præsijs Societatis Sacerdo-
 tes, vt ex instituto viuant, sine magno periculo carere non posse,
 Quocirca ita Gasparem monet. Sacerdotio aptum idoneum-
 que neminem iudicabis, quem non doctrina ac virtus diu mul-
 tumque spectata commendet. Societas quippe, ad sui instituti
 ministeria obeunda, probata virtute doctrinaque expetit Sa-
 cerdotes. Id adeo vltus ac res ipsa docuit, qui enim tales non
 fuerunt, eos detrimento potius quam adiumento scimus So-
 cietati fuisse: Ante omnes, absentiam & procul a cœtu fra-
 trum in vinea Domini desudantium commodis præcipue con-
 sultum volebat. quippe cum illi demum operarij (vt ipse solitus
 erat dicere) portarent pondus diei & æstus. Itaque eorum necessi-
 tates vel corporum vel animorum cognoscendas simul, & sub-
 leuandas sedulo dicebat. E re quoque esse, viros bonos illinc
 aduenientes, quemadmodum se illi gerant, rogari: ipsis au-
 tem per literas identidem adhiberi solatia: nec quidquam scri-
 bi asperius, quod aut molestiam, aut desperationem operis ex-
 sequendi afferre queat. Satis eos ærumnarum ibi sustinere, vt
 temperandum sit leuerrate, ne afflictio addatur afflictis. Cæ-
 terum eos crebro mutari (nisi forte necessitas cogeret) veta-
 bat, maxime a moderatoribus nondum satis gnaris locorum,
 nationum, negotiorumque, in quibus illi versarentur. Peri-
 culum enim esse, ne frugifera ac salubria opera disturberet mu-
 tatio cultoris. Rectoribus porro ac Præpositis antiquissimum
 volebat

Non quilibet iniuri-
 atis sacris.

Absentiam
 maxime ra-
 tio habenda.

Crebra
 sociorum
 mutatio su-
 gienda.

Scandalum
 omni ope
 vitandum.

volebat esse, vt bonus vbique Societatis diffunderetur odor:
 omnisque offensio, & scandalum omni ope fugeretur, vel cum
 detrimento rei familiaris. *Melius vtique esse bonum nomen quam* Prou. 22.
diuitias multas. Quamobrè magnopere eos monebat, vt virtutum
 magis quam domorum ædificijs dediti, ædificationem ædium
 non ad elegantiam referrent, sed ad necessitatem, commodi-
 tatemque habitationis. Si quid esset in bonis ac fortunis, quod
 faceretur negotium, velut vectigalium, pœcuniæque debitæ
 exactio, id munus haud minus inuidiosum quam necessarium,
 conducto procuratori potius, quam domestico demandarent.
 Impense vero Præpositos Societatis orabat, vt aliarum fami-
 liarum Religionumque moderatores, religiososque viros om-
 nes ac Sacerdotes conciliarent sibi: & cum eis quam concor-
 disime, amicissimèque viuerent. Proinde ad eos interdum
 irent salutatum, seu beneuolentiæ captandæ tuendæque gratia,
 seu concordia coniunctionisque declarandæ.

Aliarum,
 religionum
 homines cõ-
 ciliandi.

Quales esse optaret homines è Societate.

Cap. XV.

SOCIETATIS homines expetebat demissos, obedien-
 tes, moderatos, & omnibus in rebus, a quibus vitiosa ab-
 horret natura, victores sui. Sine his quippe virtutibus nemi-
 nem è Societate, nec Deo carum acceptumque, nec sibi aut alijs
 vtilem fore: nec æquo quietoque animo in Societate victu-
 rum. Proinde omnes in sui ipsius cognitione multum ac diu
 versari oportere, & fibris euulsis cupiditatum, veræ humilitatis
 ac virtutis radices altius agere. Namque vt qui ex acerbissi-
 ma Christi morte & cruciatibus dolore ardeat, facile talem do-
 lorem inurat alijs, ita qui nimios animi sui motus domitos
 habeat compressosque, haud sane difficulter eosdem in alijs
 quoque regere, & coercere posse. Neminem vero aiebat hoc
 nomine multum sibi tribuere debere, quod iam diu esset in So-
 cietate: neque enim temporis diurnitate, sed magnitudine
 virtutis sociorum metiendam esse dignitatem. Quippe cum sui
 pudere magis, quam sibi placere par foret eos, qui tam diu ver-
 sati in schola virtutis, tam paruos in virtute progressus habe-
 rent, *semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Tim. 2.
 Iam vetabat hominum de se opinionem intueri, ne forte fallax
 illa rerum facies superbiam elationemque animi pareret, cer-
 tissimam

Nemo sibi
 nimium de-
 bere sume-
 re quod
 diu fuerit
 in societa-
 te.
 Tim. 2.
 Opinio ho-
 minum de
 nobis con-
 temnenda.

Sui cog-
nitio funda-
mentū hu-
militatis.

tissimam pestem ac venenum Societatis. Contraque auertere animos iubebat ad suæ cognitionem imbecillitatis, præcipue vero ad salutarem illam cogitationem, quantum tandem inter humana iudicia intersit, & diuina; atque inibi fundamenta iacere humilitatis suæ. Nam qui intentius consideret, quanto secus de hominibus Deus scrutator cordium iudicet, quam homines actionum spectatores, profecto coram Deo quam maxime demissurum se; humanaeque laudes, quippe tam longe abhorrentes a vero, pro crucibus, irrisionibusque subiturum.

Dei fidu-
cia.

Neque tamen committendum esse vt nostræ nobis infirmitatis concilij in Christi militia obsequioque cadamus animis; sed potius id agendum, vt quam nostris diffisi viribus, tam freti diuinis, ingentes prorsus animos capiamus, egregiam numini operam ipso iuuante nauaturi. Hanc vero perfectæ virtutis consequendæ ostendebat viam, vt sui cuique prima esset cura: & suam quisque conscientiam bis in die (si fieri posset) certe semel excuteret, summa vi tendens, vt vitia in se ipso deprehensa prorsus corrigeret: antiquissimam insuper haberet quoti-

Rerum di-
uinarum
meditatio
commendata.

dianam rerum diuinarum meditationem: nullumque diem sine tali mentis pabulo sineret præterire. Et meditationem versari atque hære in vita, cruciatibus, ac nece Christi Domini volebat, vt pote materia absolutæ virtutis, propriaque Societatis IESV. Autor etiam erat, sub meditationem contra Saranæ impetus atque insidias, vota renouandi quotidie: tentationesque omnes Diaboli & virtutum studia, non tantum vitiosas affectiones enunciandi Confessarijs, Præpositis, spiritualibusque viris, qui eos consilio possent, aut auxilio iuare. Eam quippe vim esse demissionis huius, vt non modo plus lucis opisque diuinæ impetret ad pugnam, verumetiam importunissimos ludificetur hostes, qui suas insidias patefactas, petitiones depulsas, consilia fracta intuentes, profecto segniores fiunt ad oppugnandum: demumque victi discedunt ab ijs, a quibus victores ante discesserant. Obedientiam vero requirebat cæcam.

Obedientia
qualis esse
debeat.

vt suo iudicio, atque opinione omissa, omnibus in rebus (diuina scilicet lege salua) sine retractatione aut cunctatione parerent; ne optata odiose, importuneque efflagitarent a Rectoribus, aut eorundem imperium arte quadam ad suam detorquerent cupiditatem. Sed vltro suam quisque sententiam dirigeret ad illorum voluntatis interpretationem, seque totos hominum Dei personam gerentium arbitrio permetterent, traderentque, rati omnibus in rebus præcipiendis eam illis mentem diuinitus datum

datum iri, quæ plus & Deo honoris, & ipsis commodi esset paritura. Nam qui secus facerent, sæpe in magnas molestias, perturbationes, miseriaeque incidere dicebat. quæ mala homines pernicioso errore excæcati, existimarent a Domini cruce obedientiaque nasci, cum nascerentur ex praua ipsorum voluntate, ac iudicio. Quamobrem semper parere mallent, quam imperare. cum præsertim regi ab alio tutum sit, seipsum regere periculofum. Vt enim interdum recte sibi quis imperet, certe cæco sui quemque amore deceptum sapius errare. Præcipiebat etiam, vt si quando in humilibus, abiectisque versarentur ministerijs, impense enixeque ea exsequerentur; & quam maximum ex ijs humilitatis caperent fructum: nihilque eo tempore gratius & acceptius Deo, cuius nomine illud imperaretur, ab se fieri posse crederent, memores minora munia rudimenta esse maiorum: segnem in infimis animum non solere in summis excellere: contraque alacrem in paruis, facile in magnis quoque vigere. Namque vt Christus ait. *Qui fidelis est in minimo, etiam in maximo.* Illud porrò sapienter monebat, ne tametsi vberioris spes fructus alio eos vocaret; locum sibi a Præposito assignatum desererent negligenter. Haud dubiam enim esse fraudem inferni hostis, futurum atque incertum alieni loci fructum ostentantis, vt nos a præsentis certoque fructu destinatae abducat regionis: quo videlicet ancipiti distractos cura ludificetur, inanesque dimittat: quippe cum neque agrum alienum a quo absis, neque tum a quo abhorreas, ambiguus colere animus queat. Salutare hoc præceptum trita illa firmabat Apostoli voce. *Dum tempus habemus operemur bonum.* Quocirca confidere eos iubebat, si Deo cordi foret, quod expeterent, iniecturum utique illum hanc mentem Rectori, vt ipsos mitteret, quo magis è re foret diuina. Verum enimvero errare grauiter aiebat eos, qui vellent in honore haberi propter virtutes & facta egregia maiorum suorum, a quibus ipsi degenerassent. Similiter enim istos facere, vt qui alienis ornati vestibus, honorem ac diuitiarum opinionem aucupentur. Nimirum satius esse iisdem insistentem vestigijs, maiorum virtutem ac decus æmulari, quam ab eis degenerantem aliena bona ostentare pro suis. Cæterum illud non sapientius monitum quam salubrius. Præcipiebat domesticis in vmbatili adhuc disciplina versantibus, ne ante tempus in aciem ac pugnam exire gestirent: neue nimium suis considerent viribus, cernentes iamdiu se graniore

Humilia
munia am-
plectenda.

Luc. 16.
Locum as-
signatum nō
deserendum.

Gal. 10.

Honos ma-
iorum vir-
tute vanus

Non ante
tempus ex-
eundem ad
alios iun-
dos.

noxa.

noxa vacare: utique cum sæpe Tyronum salutem non tam uir-
rus, quam ipse tutetur locus, facile arcens hostiles impetus, il-
lecebrasque peccandi. Proinde dum ponerent Tyrocinium, im-
pense peccus solida munirent uirtute: ut tuto deinde inter ho-
stium tela uersarentur.

Concionatores Societatis quales expeteret.

Cap. XVI.

*Conciona-
tores non
se sed Chri-
stum præ-
dicare de-
bent.*

*Præcipuum
Concionato-
ris munus.*

*Sacræ scri-
pturæ tes-
timonia
non frequen-
tanda.*

*Motus au-
ditorum.*

SOCIETATIS concionatores identidem admonebat, ne
se ipsos prædicarent, sed Christum Crucifixum; hoc est, ne
subtilibus quæstionibus disputationibusque à vulgi sensu atque
intelligentia abhorrentibus tractandis, doctrinam suam atque
ingenium ostentarent, popularem auram plausumque captan-
tes. Verum eorum sermones plerumque in rebus versarentur
moralibus, planis, & ad vulgi captum accommodatis; quæ sci-
licet modeste, pie, prudenterque explicatæ haud parum vale-
rent ad sanandas hominum mentes. Itaque hoc haberent
propositum, ut sceleritas peccatorum, diuinæque iniuriæ graui-
tas cum cælestibus obiecta minis, auditores ad dolorem ac
penitentiam compellerent. Sed operæ pretium est ipsum Gas-
pari præcipientem audire. Concionatoris præcipuum munus
est, inquit, Auditori delictorum suorum quam maximum inure-
re dolorem, & certissimis sempiternisque inferorum suppliciiis
ante oculos propositis, eum à sceleribus ac flagitijs deterre-
re. Satanæ quoque artes atque insidias aperire. ea demum
pro concione ferere, quæ vulgi quoque imperiti intelligentia
potius, quam admiratio excipiat. Quocirca in concionibus
nec sacrarum literarum testimonia nimium frequenda sunt,
nec dubia, & inter doctores controuersa tractanda, sed certa
perspicua, & ad mores corrigendos, fingendosque accommo-
data. Proinde crebræ vitiorum reprehensiones, graues de in-
iurijs Christo Domino illatis querimonix: acres cælestium ira-
rum minæ, æternorumque suppliciorum, quæ facinorosos, atque
improbos homines apud inferos manent; imminentes mortis
(quæ sæpe ex improviso homines nec opinantes occupat) terro-
res. Certa etiam capita proponuntur per colloquium, siue
hominis resipiscantis cum Deo, siue irati Dei cum homine sce-
lerato. Summa vero vi tendendum est, ut auditorum animi, admo-

admotis dicendi facibus, oculos aliquando aperiant ad agno-
scenda conscientix vulnera, sacramentorumque remedijs cu-
randa. ita demum vtilis erunt, frugiferæque conciones. Ve-
rum cauendum diligenter, ne quemquam neque præsentium
neque absentium, maxime vero Præpositorum ac Magistra-
tuum nominatim increpet, aut compellet pro concione incon-
sulta vox. Nam si quid ab eis peccatum erit, tutius ac certius
secreta prudensque admonitio domi quemque suæ, aut in con-
fessione curabit. Quippe publica obiurgatio lubricum est pe-
riculosumque negotium, adeo exasperantur homines palam
increpiti magis, quam corriguntur: Præpositi præcipue quo-
rum autoritas reprehensione apud populares haud dubie obte-
ritur. Et quoniam magni honores magnos animos faciunt, mini-
meque patientes monitionis; si quando illorum quispiam sine
arbitris monendus erit, hic tenebitur admonitionis modus, ut
pro familiaritate grauior, aut leuior adhibeatur. Nam quæ in
familiaribus libertas est, in alienis licentia videri solet. Ipsam
quoque reprehensionis seueritatem hilaritas vultus mitigabit,
comitasque verborum. Quocirca remoueatur oris, ac vultus
truculentia, omnisque acerbitas orationis. interponantur tem-
pestiui complexus (si persona illius ferat) crebraque demis-
sionis indicia, quò scilicet hisce ille rebus delinitus æquiore
animo salubre admonitionis medicamentum hauriat. Nam
que si ad ipsam reprehensionis amaritiam accesserit acerbitas
reprehensionis; profecto ingenti spiritu homines rei insolentia
stomachantes, obseruantiam erga nos vniuersam abiiciant, re-
pente amore in odium verso. Hæc autem de principibus viris
accipi volo, deque his qui sunt cum imperio ac potestate. Con-
ciones autem quam creberrimas expetebat, ratus ex communi
hoc bono multa ac magna bona priuata manare. Proinde nec
concionem temere omitti sinebat, nec concionatores alienis
implicari curis. Qua de re simulque de concionatoris solertia,
diuinitus P. Gaspari præcipit. Nunquam inquit, publico bo-
no priuatum antepones. Quare nec audiendarum confessio-
num causa omittetur concio: nec puerorum idiotarumque in-
stitutio priuatis pietatis muneribus postferetur. Si ignotum in
oppidum veneris, prima cura erit ex probatæ virtutis ac fidei
viris cognoscere oppidanorum incolarumque vitia, & negotia
iniique contracta; in quæ scilicet certo impetu conciones in-
currant; ut per confessiones deinde pestes illæ acerbis admoni-
tionibus

*Nemo no-
minatim
increpan-
dus.*

*Admonitio-
nis modus.*

*Crebritas
concionum*

*Concionato-
ris solertia
in populis
vitijs ac mo-
ribus co-
gnoscendis.*

tionibus profigentur. Caput quippe est ad homines iuandos, gentis vniuersæ ingenium ac mores nosse, & quoad liceat, singulorum morbos animorum: qui dissideant inter se, qui inimitias gerant, quæ fraudes: quæ iudiciorum iniquitas, quæ perfidia testium, quæ iudicum corruptelæ. Itaque ex viris prudentibus, ac peritis, & hæc percontanda sunt, & simul exquirendum, qua tandem insistere oporteat via, ad illorum mores mentesque sanandas. Ad hæc omni ope confitentes pellicies ad suum tibi pectus aperiendum; Nec alia magis ratione eorum, quibuscum verferis, saluti consules, quam si eorundem sensus, mores, honestæque vitæ impedimenta perspexeris. Præcipuum vtique hoc studium esse debet humanæ salutis studium: hoc demum est viuos lectitare libros docentes, quæ in mortuis libris nequaquam reperias. Neque enim semper ab istis tradita æque vsui esse solent, atque illa, quæ traduntur à viuis, qui iisdem in negotiis ipsimet in præsentia versantur. Hi profecto libri facile nos doceant, & cautè agendi cum hominibus, & vtiliter ad populum concionandi prudentiam. Nec vero hæc ita dico, vt sanctorum eruditorumque virorum monumenta legi interdum nolim; sed vt moneam ex illis sententias petendas esse, quibus vitiorum remedia ex viuis deprompta libris comprobentur. Quippe cum ad fidem faciendam, tum exempla vocesque sanctorum hominum, tum sacrarum literarum testimonia plurimum habeant momenti. In congressibus porro, & colloquiis vultus hilaritas facilitasque potius, quam tristitia ac seueritas emineat. Nam si mœstitiam, & nimiam quandam præ te feras grauitatem; multi profecto tristi oris specie deterriti à tua consuetudine refugiant; parata lupis præda, quia absterruit pastor. Nimirum in funiculis Adæ trahi oportet homines, quos comiras allicit, grauitas terret. Proinde fatius est dare operam, vt omnibus benignum te præbeas, & affabilem. Reprehensiones vtique benignæ sint, & molliantur spiritu lenitatis: caueaturque intentius, ne qua morum aperi-
tas nostram consuetudinem molestam odiosamque faciat. Concionatores porro demisse, & de seipsis sentire, & pro suggestu se gerere iubeat, vt submissionem animi vultus & oratio ipsa facile declararet. Quicquid boni dicerent, facerentue, Deo tribuerent bonorum omnium autori; quicquid vitij incideret, aut mali assignantes sibi. Oportere quippe aiebat, eos in suas subinde inquirere conciones, vt si quid in concionando deli-

Libri viui

Vultus
laritas.Vera hu-
militas.

deliquissent: diuinæque gloriæ, aut populi offecissent conuulsis, veniam identidem peterent a Deo. In talium enim vitiorum emendatione vel maxime sacrarum concionum consistere fructum. Quo in genere extat præclarum eius præceptum ad Gasparem Vicarium suum, eundemque concionatorem egregium. Ad Christianam, inquit, humilitatem comparandam, cum in cæteris, tum vero in concionandi munere caput est, Deo bonorum omnium fonti quicquid inde fluat boni, acceptum referre. Namque ille profecto pietatis sensum, & populo ad audiendum Dei verbum præbet, & tibi ad prædicandum. Idipsum autem memento accepisse te non tam tuo merito, quam deprecatione Societatis, diuina socij dona identidem exposcentis. Et simul memor, quicquid pro concione re-
cti pijque exprompseris, nequaquam esse tuum, sed ore tuo loquentis Dei, sollicitè ac sedulo diuinum talentum exerce, cuius aliquando redditurus es rationem. Nec quicquam tibi tribue, præter delicta, socordiam, elationem, ingratumque animum in Deum, in populum, in socios, quorum preces id tibi donum diuinitus impetrarunt. Itaque suppliciter etiam atque etiam a Deo petes, plane vt tibi ostendat, quibus nam rebus diuinos impediatis conatus, quominus per te perficiat quæ velit, tua negotijs maioribus obstante nequitia. Ita demum submittes te ex animo coram scrutante corda & renes Deo, impense sollicitus, ne in concionibus congressibusue cuiusquam animum offendas. Hæc meditatio nutrix est veræ germanæque demissionis. Cognitio quippe sui ipsius, hoc est imbecillitatis, nequitiaque suæ notitia intimo concepta animo, Christianam humilitatem ac virtutem parit, alit, augetque. Illud enim uero meminisse te velim, ac sapius animo reputare multos concionatores apud inferos cruciari, qui plus habuerint uel copiam, uel leporis in dicendo, quam tu; pluresque à scelerata flagitiosaque uita ad honestam piamque traduxerint. Et quod monstri simile est, cum plurimis saluti fuerint, ipsi tamen miserrime perire. Cur ita? nempe ob eam maxime causam, quia ab elatione, & arrogantia insolentes, diuina dona non Deo retulerunt accepta, sed undicarunt sibi. Quocirca humana auidos laudis vanaque sui opinione inflatos, insana gloria cupido præcipitem in locum prouexit, vnde in exitium ruent semper æternum. Proinde se quisque colligat, suisque consulat rationibus. Nam si res attentius considerabimus, facile

Humilitatis
inicia.Superbia
remedi-
um præ-
sentissimum.

intelligemus, nihil omnino in nobis esse, in quo gloriemur, nisi forte ex nostra infirmitate ac delictis petamus gloriam. Hæc enim domi nostræ nascuntur, hæc utique nostra sunt. Nam recte factorum culpa si qua est, penes nos est: decus penes Deum, qui per nostram imbecillitatem interdum boni aliquid efficit, abiectis hominibus ad egregia utens opera; simul ut infinitam vim bonitatemque declaret suam; simul ut nostram retundat comprimaturque arrogantiam. Itaque caue socios ac fratres præ te contempnas, quasi plus quam illi oneris, laborisque sustineas. Quin potius sic in animum inducas tuum, pijs eorum precibus diuinam flecti benignitatem, ut maiores tibi vires suggerat ad munus tuum rite obeundum. Ita plus te illis debere, quam illos tibi. Hæc profecto cogitatio non modo elationem premet, ne quem omnino despicias, sed etiam accendet caritatem, ut omnes paterno complectaris amore. Magnopere autem suadebat Concionatoribus, ut amicos aliquos pararent sibi, siue domesticos, siue alienos, viros utique prudentes ac pios, a quibus de suarum concionum vitijs libere admoniti, ea & agnoscerent facilius, & corrigerent. Orationi præcipue dederent se, meditationique rerum pro concione exponendarum, summaque viderentur proponenda alijs ipsi prægustare animo; prorsusque eorum vim intimis percipere sensibus. Magnum quippe interuallum esse, inter vibrantem animi viribus meditata, & segniter ex memoria conquistata promentem. Cæterum volebat ut facta dictis fidem facerent, muniaque pietatis ac misericordiæ concionem sequerentur. Proinde ægris in valerudinarijs, vinctis in custodijs ministrarent, egentibus necessaria compararent subsidia, cæteraque Christianæ benignitatis, humilitatisque ministeria impigre obirent. Nimirum & hæc officia concionibus iuvari, & his officijs inuicem conciones. Morem gererent interdum Parochis, & Vicarijs rogantibus, ut in eorum templis ad populum verba facerent. Gentem porro quamcunque erudiendam sermonibus suscepissent, præcipue diligerent, impenseque seruirent auditorum saluti, commodisque. Iam contentiones & certamina pro suggestu cum alijs concionatoribus maxime cum Episcopi Vicarijs, prorsus vitari iubebat, quamuis iustæ causæ certaminum, multæque ac magnæ incidissent. Ex talibus enim contentionibus non solum Dei populique offensionem oriri; sed etiam certantium perturbationem, cultusque diuini.

Monitores concionatoris.
Meditatio rerum exponendarum.

Certamina cum alijs concionatoribus maxime Vicarijs vitari iubebat.

mini. Societatis utique nomen famamque non certaminibus de dignitate sua, sed conatibus in diuina gloria augenda, nitere oportere. Proinde non obrectatione & superbia cum alijs sed comitate & demissione certandum esse: omnique tendendum ope, ne dignitatis æmulatio cuiquam nos infestos, inuisos faciat. Quod si quando orta forte controuersia nullum inueniret finem, occultis disceptationibus ad Præpositos Ecclesiasticos potius, quam publicis ad populum offensionibus rem transigendam. Quo de genere P. Gaspari Vicario suo non minus salubriter quam prudenter ita præcepit. Cum cœnobitis, sacerdotibusque omnibus facilitate modestiæque certabis. Si qua forte offensio exorta fuerit, eorum siue iustam siue iniustam iram tua leniet demissio, quamuis tibi innoxius videaris. Nec grauiorem requires ultionem, quam ut iniuriam premas silentio, ubi nullus est iuri locus. Cæterum si quando eorum quispiam ab officio discesserit, ex animo eius dolebis vicem, quippe daturi, nisi respiscat, serius aut ocius pœnas omnium opinionione maiores. Itaque hominis casum miseratus, eiusdem deprecator apud Deum eris assiduus. Neque solum factò aut verbo iniuriam vlcisci religioni erit, sed etiam aliquid apud te iracundiæ aut offensionis residere. Ira enim pariter & ultio fugienda, cum vtriusque vna origo sit. Verum enimvero multa Deus ac magna ijs largitur dona, qui illatas exhibitæque molestias Christi causa patienter ferunt. Idemque tardus, sed grauis vltor est iniuriæ diuino numini relicta: piorumque ministeriorum aduersarijs tandem haud immeritam inurit notam. At nequaquam te Deus vlciscatur, si factò, dictone aut etiam cogitato tute iniuriam vlciscaris tuam. Si forte (quod Deus auertat) inter vos, ac cœnobitas aliqua extiterit dissensio, solerti consilio supprimenda erit, cauendumque ne Præfecto vrbis, aut cæteris ciuibus vlla alienati animi signa rem prodant. Mirum enim quantum profanos homines offendat sacrorum Deo virorum discordia. Proinde si qua forte controuersia oritur, vtrique arbitrum sumeris Episcopum, qui pro autoritate, litem sine cuiusquam offensione componat. Ac meis verbis Episcopum rogabis, ut si quando inimicus inter fratres seuerit discordias, pacem pater ipse constituat; & concordia autor quicquid inter vos fuerit controuersia tollat, ne res deueniat ad magistratus, ac tribunalia. Simul memento, si quando illi vobis maledixerint, nequaquam maledictis cum eis esse

Iniuria vlciscende ratio.

Discordie sedande modus.

certandum; sed lingua, iraque cohibita, conueniendum Episcopum, ut dixi, qui rebus rite compositis, materiam certamini subtrahat. Tuque impiis haud ignarus Societatis dignitatem & existimationem non in hominum opinione, sed in Dei gratia praesidioque positam; enixe cauebis, ne ita tueris decus Societatis, ut Dei hominumque offensionem incurras. Denique Concionatores monebat ut, si qui primarij praesertim viri publicis flagitijs cooperiti ita eorum expeterent consuetudinem amicitiamque, ut ex peccatorum caeno nolent emergere: his denunciarent, nostras amicitias, ac familiaritates eo tantum spectare, ut amicos & familiares ad sanitatem salutemque reuocemus animorum. Quocirca eatenus dumtaxat nos cum ipsis acturos, quatenus nostra eis consuetudo futura sit salutis. Atque illud etiam addebat, concionatores vbicunque eis res ad victum necessariae suppeterent, nihil ab alijs accipere oportere, quod dona eripiant libertatem. Caeterum si parua quaedam mitterentur, indicia beneuolentiae verius quam munera, non esse respuenda, ne amicitiam respuere videaris.

Confessarios Societatis quales effingeret.

Cap. XVII.

Confessarij benignitas in audiendo.

CONFESSARIOS magnopere hortabatur, ut in confessionibus audiendis, animorum sanandorum cupidine accensi, comiter benigneque confitentes exciperent: quo spiritalium medicorum lenitas eos pelliceret ad omnia conscientiae suae vulnera haud cunctanter aperienda. Proinde ne initio praesertim confessionis grauitatem seueritatemque praeserferrent, sed facilitatem potius ac lenitatem. Itaque P. Gaspari Armuziam ituro tale praecipuum dedit. Videndum est etiam atque etiam, ne inter audiendas confessiones metus obftet libertati, seuerè excipiendo delicta; sed pugnandum potius, ut timidus animum comitas addat, diuinam efferendo clementiam, hominumque noxas eleuando, donec libero animo atque ore peccatorum omne euouerint virus. Et in hoc genere cautio adhibenda est, vel maxima. Neque enim delinunt, qui pudore impediti commissa scelera maiore scelere supprimant,

mant, salubri confessionis remedio in perniciem verso. Quocirca aduersus exitialem illam verecundiam omni ope, & arte certandum est: Flagitijs eliciendis non alia via expeditior, quam denunciare, nos longe grauiora scedioraque aliorum cognouisse facinora: & simul illa ipsa quae timide cunctanterque exposuerint, aptis extenuare verbis, ut facilitate confirmatus pudor fidentius reliquas vitae aperiat labes. Illud vero ad liberam vocem exprimendam vltimum (etsi raro assumendum cauteque) auxilium est, ut tua superioris vitae peccata generatim scilicet vniuerseque significes: quod ita esse ipse te vsus docebit ac dies. Hanc ille rationem aduersus timidos praescriberebat: aliam porro aduersus diutinis flagitijs, sceleribusque implicitos. Donec confitens delicta omnia euouisset, inter fiduciam metumque haesitanti animos facerent, diuinæ clementiae misericordiaeque commemoratione: nominatimque proferrent homines nefandis sceleribus infames, olim in gratiam a Deo receptos, in quorum numerum ipse quoque uenire possit, si pari ingenuitate ac dolore sua confiteatur facinora. Ad vltimum per spectis omnibus conscientiae vulneribus, eorum grauitatem ac turpitudinem acriter ostenderent; fluctuantemque animum impendenti numinis ira, supplicijsque in homines consceleratos diuinitus experitis territando, ad odium doloremque compellerent peccatorum: absolute etiam, si res poscat, in aliud tempus dilata. Obstinatis vero animis non modo aeterna inferorum supplicia, sed etiam poenas in hac vita ab hominibus facinorosis exactas proponi iubebat, nominatimque notos aliquot appellari, qui sua demum scelera grauibus, & atrocibus luerint supplicijs, ut documento sui similibus forent. Ac se usu doctum aiebat, tales homines longe plus praesentibus corporum, fortunarumque detrimentis commoueri quam futuris animorum cruciatibus, qui procul abesse uideantur. Si quando locupletes, atque opulenti negotiatores, Magistratus, aut Praesides vitae solutioris ad confessionem accederent, ante omnia censebat eos sedulo admonendos, ut sumpto spatio bidui, tridui, intentius in antea actam vitam suam inquirentes delicta omnia (si diffiderent memoriae) mandarent literis: dolorisque sensum contritionemque a Deo suppliciter peterent. Inde principio confessionis, rationem ab eis exquirendam dicebat munerum, curationumque quibus praesent, negotiorum quae tractarent; qua sedulitate, qua fide inijs se gererent

Remedia aduersus verecundiam conueniunt.

Scelera homines quomodo accipiendi.

Obstinatis quomodo flectendi.

Implicatis negotijs homines quomodo accipiendi.

302
 erent gessissentue. Quippe hisce percontationibus explorari
 facilius posse, ecquid oporteret restitui, quam si generatim
 interrogarentur, numquid cuiquam restituere deberent. quia
 ad tales interrogationes prorsus abnuere consuerint, seu lucri
 cupiditate, seu rerum inscitia excæcati. Confessionibus deinde
 eorum exceptis, mentes monitis quibusdam ac remedijs
 curandas. Neque tamen a confessione absolueudos illico, sed
 posteaquam ea quæ deberent, persoluerint. Quocirca P. Gas-
 pari de talibus hominibus præcipit in hunc modum. Confessio-
 nem non continuo sequetur absolutio, sed biduum triduumue
 dabitur eorum peccatoribus certarum rerum meditatione præ-
 parandis, vt interim animorum maculas lacrymis, ac volun-
 tarijs eluant pœnis. Si quid cui debent, restituant: simultati-
 bus si quas habent, depositis, redeant cum inimicis in gratiam;
 a libidinis consuetudine, cæterisque quibus impliciti sunt, fla-
 gitijs expediantur. Hæc omnia absolutionem præcurrunt re-
 citius, quam sequuntur. Namque istiusmodi homines in ipsa
 confessione promittunt se cuncta facturos: post absolutionem
 fidei datæ immemores, promissa irrita cadere patiuntur. Quo
 circa elaborandum est, vt hi absoluendi repræsentent, quod
 præstare debent absoluti. De nutantibus vero in fide confir-
 mandis, hæc eidem Gaspari præcepta dedit. Nonnullos, re-
 peries; atque vtiqam non multos in Sacramentorum, maxime
 vero Eucharistiæ labantes fide, siue quod iamdiu eius fructu
 carent: siue quod magnam consuetudinem habent cum Ethni-
 cis, seu quod impura quorundam sacerdotum vita apud im-
 peritos, huius Sacramenti officit maiestati. Cum his igitur sic
 agendum erit, vt primo suspiciones eorum, ac dubitationes
 elicias, deinde eos docendo, in fide confirmes; vt verum Chri-
 sti corpus in eo mysterio contineri haud dubie credant. Nec
 aliud præsentius tanti mali remedium est, quam pia ac diligens
 ipsius Eucharistiæ frequentatio. Iam vero quoniam in familia-
 ritate mulierum ferme plus periculi est, quam emolumenti;
 magnopere autor erat confessarijs, vt in confessionibus, in
 colloquijs, in congressionibus earum, in reconciliatione cum
 coniugibus cauti essent. Inrentique ad suspiciones rumoresque
 hominum, non tantum ad culpam crimenuc vitandum. Qui-
 bus de rebus egregia sane ac salubria P. Gaspari Vicario suo
 reliquit monita: qua attexere operæ pretium duxi. Cum mu-
 lieribus, inquit, cuiusvis conditionis non nisi luce palam, at-
 que

Differen-
 da inter di-
 ab solutio.

Nutantes
 in fide con-
 firmandi.

Mulierum
 familiari-
 ras pericu-
 losa.

que in publico, hoc est in æde sacra colloqueris. Nec vnquam
 domum ad eas ibis, nisi forte grauiore aliquo casu cogente,
 veluti ægræ cuiuspiam confessionem excepturus: actum cu-
 randum erit sedulo, vt illius maritus adsit, aut cognatus ali-
 quis, aut certe vicinus idoneus. Si forte virginem, aut viduam
 conueniri oportebit, ad eius domum accedes viris spectata
 integritatis comitantibus: quorum scilicet comitatus non si-
 lum offensionem, verum etiam suspicionem hominum exclu-
 dat. Talia vero officia conueniendarum mulierum & rara sint
 & necessaria. Quippe lubricum negotium est: vbi minimum
 lucri fit maximo periculo. Et quoniam femina (quæ mobili-
 tas ac lenitas muliebris ingenij est) plerumque multum nego-
 tij confessarijs faceffunt; cum eis hæc maxime tenenda cautio,
 vt viros Christo adiunctos impensius excolas, quam eorum
 vxores. Nam cum natura constantiores sint viri, & ab eis do-
 mestica pendeat disciplina; rectius profecto apud eos atque
 vtilius opera collocatur. Recte enim sapiens: *Qualis est, in-
 quit, rector ciuitatis, tales qui habitant in ea.* Et simul multa
 offensiones, sermonesque qui oriri solent ex feminarum fami-
 liaritate vitantur. Si quod inter coniuges oriatum dissidium,
 ad controuersiam tollendam, animosque eorum sedandos, om-
 nium primum id ages; vt vterque idoneis meditationibus præ-
 parati, sacram confessionem antea datæ instituant vitæ: Abso-
 lutionemque tantisper si videbitur, differes, vt ad vitæ emen-
 dationem, concordiamque inter se constituendam paratio-
 res reuertantur: Feminis affirmantibus se enixius diuinis re-
 bus operam daturas, si abstineant a consuetudine virorum;
 neutiquam habebis fidem. Nam & ille muliebris feruor facile
 refrigescit, nec vnquam fere suscipitur sine graui aliqua viro-
 rum offensione. Coram vxore caue culpam conferas in mari-
 tum, quamuis haud dubie penes illum sit culpa; sed re in præ-
 sentia suppressa, deinde sine arbitris, eum ad vniuersam vitam
 confessione expiandam impelles: tum vero sub confessio-
 nem, quam modestissime reprehensum admoneris, vt enixe
 domesticæ studeat concordie. Cæterum omni cura, in id
 eris intentus, ne (quod suspiciosissimum negotium est) vxo-
 ris patronus videaris venire contra virum. Itaque is amice ac
 sensim monendus est primum, vt suam ipse culpam agnoscat,
 demum comiter ac beneuole absoluendus. Indorum quippe
 animos amor flectit, vis frangit. Cauebis igitur (vt paulo ante
 dixi)

Cum mu-
 lieribus
 caute agē-
 dum.

Viri po-
 tius excole
 di quam
 vxores.

Viri po-
 tius quam
 vxoris præ-
 trocinium
 suscipien-
 dum.

,, dixi) virum acculare audiente coniuge. Namque vt mulieres
 ,, natura subimpudentes sunt, ac procaces; facile viris ipsorum
 ,, noxas, præsertim sacerdotum iudicio damnatas obijciunt.
 ,, Quocirca satius est, re dissimulata, obseruantiam maritis de-
 ,, bitam proponere vxoribus, & simul demonstrare ipsas, quod
 ,, viros suos sæpe despiciatui haberint, graui vtique dignas esse
 ,, pœna. Proinde demisse, ac patienter, si quid molestiæ a viris ac-
 ,, cidat, perferre, eisque dicto audientes esse debere. Noli facile
 ,, coniugis alterius de altero querelis credere (sæpe enim & fal-
 ,, luntur & fallunt) sed summa animi æquitate vtrumque audies;
 ,, nec incognita causa condemnabis alterutrum. Hoc eo dico, vt
 ,, illis ad concordiam, tibi ad suspicionū fugā facilior pateat via.
 ,, Quod si quando eos inter se reconciliare ipse nequueris, ad
 ,, Episcopum aut Vicarium generalem rem totam reijcies; sed
 ,, ita vt neutrum lædas e dissidentibus. Lædas autem necesse est
 ,, alterum, si alteri magis fauere videaris. Summa profecto pru-
 ,, dentia opus est, vt ne quid offendas in hoc seculo nequam:
 ,, longeque prospiciendi aduersi rerum, quæ geruntur, euentus.
 ,, *Aduersarius namque noster Diabolus non cessat, sed circuit quærens*
 Pet. 5 *quem deuoret.* Maximæ autem imprudentiæ est, incommoda
 ,, quæ ex actionibus quamuis bono animo susceptis euenire pos-
 ,, sunt, minime prouidere. Pecuniam vero, neque restitutionis
 Pecunia *neque elemosynæ nomine diuidendam pauperibus accipere*
 nulla ra- *confessarios volebat: sed vel arbitrio erogantium, certis pijs*
 tione acci- *operibus nominatim, vel generatim sodalitati Misericordiæ*
 pienda. *attribuendam curare: ita melius & sodales illos pauperum*
 egestati, & Sacerdotes Societatis famæ vtique consulturos.
 Si qui ad confessionem accederent, non tam peccatis, animo-
 rumque suorum incommodis, quam paupertati, ac difficulta-
 tibus rei familiaris remedium petaturi; hos de vsu sacre con-
 fessionis admonitos, ad curam traduci iubebat animorum,
 demonstrando quanto grauiora animorum incommoda sint,
 quam corporum: postremo si videretur, sodalitati Misericor-
 diæ commendari. Confitentibus porro non festinatam, sed di-
 ligentem nauandam operam censebat, monens vt præoptarent
 confessiones paucas rite factas audire, quam multas temere
 properatas. Qui enim confitentes inrentius excuti posse? qui
 eorum odijs, fraudibus, vitijs adhiberi remedia, nisi per-
 otium curarentur? An vero dubium esse, quin confessio vna re-
 cte instituta multis cursim peractis præferenda sit? cum præ-
 fertim

fertim confessio aditum aperiat ad sacrosanctum Eucharistiæ
 sacramentum. Postremo monebat Confessarios, vt sum-
 pto spatio, in auditas ab se confessiones inquirentes viderent
 intentius, ecquid in delictis aliorum expiandis, ipsi de-
 liquissent, & quæcunque in alienis peccassent confessioni-
 bus, expiarent suis. Eaque delicta in posterum summa vi
 corrigere niterentur. Hoc quippe studium ad recte atque
 vtiliter Confessarij munus obeundum maximo adiumento fu-
 turum.

Cultores animorum quales optaret.

Cap. XVIII.

SOCIOS Ethnicis conuertendis, Neophytisque erudien-
 dis operam daturus non modo lectissimos requirebat, sed
 huic rei maxime deditos; vt nihil quamuis speciosum ac præ-
 clarum tanto præferrent negotio, quo nihil superis gratius,
 mortalibus vtilius reperiretur. Nec magnificus solum hortator
 erat, sed etiam autor, plus rebus ostendens, quam ver-
 bis præcipiens. Namque, vt suo loco demonstrauius, Gen-
 tilium conuersione, atque institutione in omni vita ipsemet
 nihil habuit antiquius. Quin etiam Socios, qui ex India aut
 ex Lusitania ad eum venissent, ita vocabat in diuini huius mi-
 nisterij societatem, vt spectatissimo cuique eam prouinciam
 præmium daret laborum. Primarios quippe viros potissimum
 tanto muneri præficiebat, autoritatem sequens Apostolo-
 rum, qui cum audissent, recepisse Samaritanam verbum Dei, miserunt
 ad eos Petrum, & Ioannem, Apostolorum scilicet principes. Act. 16.
 Quocirca censebat ad Apostolicum munus deligendos viros
 egregia diuque spectata fide, virtute, constantia, sanctitate:
 tum quia tales vtique viros res ipsa postularet, tum vero quo-
 niam vsu doctus senserat, eam prouinciam esse grauisimis
 Satanæ tentationibus, molestijs, ærumnis expositam. Proin-
 de in eiusmodi Dominicæ vineæ operarijs prudentiam magis
 ac sanctitatem, quam scientiam doctrinamque expetebat, ra-
 tus ad tot tantasque difficultates superandas necessariam pro-

Qq secto

Plus momenti in cō-
 Etimonia
 est quam
 in doctrina.

fecto esse virtutem; ad Ethnicorum autem cōuersionem plus momenti sanctimoniam facere quam doctrinam. Quod si virtutem decoraret eruditio, tum vero aiebat egregios perfectosque Euangelij præcones existere, Iaponiæ maxime opportunos, cæterisque locis vbi acria barbarorum ingenia subtilibus interrogationibus Christianam religionem solerter explorent. Cæterum in omnibus Ethnicorum cultoribus requirebat ingenium, facultatem, ac studium peregrinæ linguæ addiscendæ, haud dubius sine sermonis commercio in barbaris ad Christum aggregandis nouisque Christianis instituendis, nihil admodum profici posse. Itaque Apostolos, prius quam gentes docere aggredierentur, diuinitus imbutos omnium facultate linguarum. Præcipue optabat omnes ingenti animorum seruandorum cupiditate flagrare, nunquam vt eius rei prætermitterent occasionem, sed auide arriperent vrgerentq.

Peregrinæ
 linguæ ad
 discendæ
 studium

In Neophytorum vero salutem atque institutionem strenue iubebat insisti. Infantes baptismo expiari, pueros erudiri catechismo, & ante omnia baptizandis infantibus incuriam vitari, obliuionemque præcipiens; vt quantum humana ope prouideri posset, nemo prorsus periret sine baptismo, vnico puerilis ætatis auxilio. Suadebat quoque vt verbis rebusque Neophytos concilians sibi, studerent ab eis parentum loco diligere, colique. Sic enim natura comparatum esse, vt amor omnia æqui bonique consulat: nihilque sit amanti difficile. Quocirca in nouis Christianis excolendis, non fortius, quam perseverantius eorum perferrent vitia, infirmitatem sustinerent, frugemque sementis factæ, laborumque (quamuis seræ spei) fructum velut boni Christi Domini agricolæ expectarent: haud

Perseuerantia in excelsis habitantibus.

Psal. 125.

ignari, *Qui seminant in lacrymis in exultatione messuros.* Quod si talibus initio Christianis non vterentur quales expeterent, ita se cum ijs gererent, vt cum improbis filijs boni parentes: Deique benignitate freti, qui hominum mentes suo demum tempore ad bonam perducit frugem, non diffiderent eos aliquando tales fore, quales optarent. Proinde nunquam desinerent illos omni studio colere, præsertim cum Deus communis omnium parens quamuis læsus a nobis, benigne tamen omnibus facere non desistat. Iam cum veteribus Christianis multum temporis esse conterendum negabat, ne fraudarentur noui.

Inania officia quomodo eludenda.

Quod si officiosi illorum congressus vitari nequirent, ac sermones

nes inferendos de rebus diuinis, atque ad animorum salutem pertinentibus: vt aut pijs exculi monitis paulatim fierent meliores, aut certe colloquiorum seueritatem auersati nostrum nos negotium agere sinerent in instituendis Neophytis. Exiguos verò fructus cum hominum approbatione, maximis fructibus cum aliqua vel minima offensioncula potiores ducebat. paruos quippe fructus cum virtutis exemplo perceptos, & diuturnos esse & semper augeri; contraque ingentes offensione hominum vitiatos paulatim corrumpi atque interire. Itaque eos iubebat aduersus omnes facilitatem ac submissionem adhibere, *pacem*, vt ait Apostolus *cum omnibus hominibus habentes*; contentionesque maxime cum religiosis viris ac sacerdotibus omni ope vitantes. Et simul præcipiebat, vt facilitatis magis quam grauitatis memores hilari lætoque vultu exciperent omnes: neminemque omnino aspernarentur, vt *omnes Christo lucrifacerent*. Dicitabat etiam quod boni virtus non pariat, humanas artes haud quaquam parituras sine virtute. Proinde cauerent diligenter, ne peruulgata hominum via dignitatem atque honorem aut appetere viderentur, aut appetere viderentur; neu suis dictis factisque ad humanam potius, quam ad diuinam tenderent gratiam. Veram vtique autoritatem egregiæ virtutis comitem non hominum donum esse, sed Dei. Itaque si quando homines ipsi per se humanis artibus (omisso cælesti præsidio, germanaque virtute) quærant autoritatem; diuino consilio fieri, vt eam parare dum student, funditus perdant. Ne scilicet vilia sint hominibus dona cælestia, sed haud secus, quam par est, expectentur è cælo. Nam quibus in diuinarum rerum procuratione, hominum gratia, quam Dei potior sit, eos non tam diuinum honorem spectare, quam suum. Verum sacrilegam illam ambitionem demum in ipsorum ignominiam, exitiumque erupturam. Itaque sibi quisque prima esset cura, suumque animum summa vi excoleret; deinde in aliorum culturam animorum verteret cûras. Neque enim alienæ salutis consulturum qui suam negligeret: neque memorem fore aliorum, qui obliuisceretur sui. contraque facile euenire, vt cui sua salus cordi esset, eius cura in aliorum quoque redundaret salutem. Quocirca nullum diem rerum diuinarum meditatione, & conscientiæ examine vacuum sinerent præterire, & quotidie ecquid in diuino obsequio deliquissent, ecqua in re

suo officio aut diuinis defuissent conatibus, reputarent: secum-
 que cum suis mentibus circumspicerent, quam multa per eos
 Deus ipsorum vitio efficere desineret potius, quam quid per
 ipsos efficeret. Alterum enim modestiæ, absolutæque virtutis
 incitamentum esse, alterum superbiæ, vecordæque diuina fa-
 cta sibi vindicantis; qua enim uero non aliam pestem perni-
 ciosioreni pijs hominibus reperiri. Puerilis porrò ætatis edu-
 cationem præcipuum opus existimans, monebat ut Christiana-
 nam doctrinam puerorum gregibus, quoad eius fieri posset,
 per se ipsi traderent, nec intermisso tam frugifero opere, ne-
 que alijs commisso. Cæterum neminem puerorum offenderent,
 irritarent, sed ad veniam faciles in leuioribus noxis conui-
 uerent, *remittentes minas*, ut monet Apostolus; quo scilicet timida
 ætas alacrius salubrem capefferet disciplinam. Aduersus Magi-
 stratus Præpositosque Ecclesiasticos moderatione tenderent
 modestiæque: neque vllis quamuis ingentibus eorum delictis
 atque iniurijs lacefsiti cum eis vlllo modo susciperent simulta-
 tes. Ferendo enim & dissimulando magis, quam obfistendo su-
 periores vinci; si minus ut suam ipsi corrigant vitam, ac certe
 ut rem Christianam minus impediant. Quocirca eos quasi suo-
 rum conatum, ac laborum patronos, in fructus, emolumentis
 que partem vocarent, quicquid boni perceptum esset, id il-
 lis, secundum Deum, acceptum referentes. ita demum Christi
 vineæ operarios plus adiutorum defensorumque (si forte ver-
 bo, aut facto ab alijs violarentur) aut certe minus aduersa-
 riorum habituros. Iam autor erat, benignitatis, humilitatis-
 que ministeria, non minus sæpe quam libenter, exequendi: in
 valetudinarijs, publicisque eius custodijs ægros ac vinctos of-
 ficii pietatis, corrogataque stipe, subleuandi; sed ita ut simul
 corporibus animisque curandis opera præberetur, inimici-
 tias sedando, odia restringendo, tollendo lites, dissidentes
 ad pacem, atque amicitiam adducendo. His quippe caritatis
 officiis diuinum amorem in animis nostris accendi, aliorum
 animos ad similia excitari facta; Dei seruis ad rei Christianæ
 propagationem, plurimū accedere fidei autoritatisque. Præcipue
 vero temere obloquentium rumores contemnerent, qui sæpe
 timidorum conatus frangunt, atque debilitant. Extat de ea
 re egregium præceptum P. Gaspari traditum, quod tale est.
 „ Si tibi pia ministeria obeunti, ut fit, obtrectent improbi; de
 illo-

Puerorū
educatio.

Ephes. 6.

Misericor-
diæ opera.

Obloquen-
tium ser-
mones con-
temnendi.

illorum vocibus non magnopere laborabis; ne quis animad-
 uertat, te homuncionum vocibus a Dei obsequio absterreri, id
 vero laborabis. Nam quicumque talibus in rebus falsam infamiam
 sermonesque hominum extimescunt, mundi verius quam Christi milites
 sunt, utpote quos humanus respectus magis moueat, quam diuinus.
 Ad ultimum illud tibi antiquissimum esse uolo, ut memor te Societatis
 IESV membrum esse, omnibus in factis dictisque tali capite & corpore
 dignus existas. Hisce ex monitis facile apparet, non modo quam sedulo
 serioque Franciscus socios exemplis pariter & præceptis, ad
 omnem prudentiæ ac sanctitatis excoleret laudem; uerum etiam
 quam ualde omnibus in rebus Xauerii & Ignatii sensus inter se
 congruerent, quippe cum eodem tempore (etsi infinito propemodum
 locorum interuallo distincti) Ignatius in Italia sociis præciperet,
 Franciscus in India. Sed uidelicet unus atque idem spiritus illa
 utrique dictabat, utrobique Societatem ad certam formans
 disciplinam, cælestemque ambobus prudentiam inspirans. Nihilo
 autem prudentem Xauerius in præcipiendo, quam in regendo fuit.
 Quippe ubicumque locorum esset, a Præpositis Societatis subinde
 omnibus de rebus certior fieri uolebat; cunctisque incommodis non
 secus medebatur, ac si adesset præsens. Nam discedens imperabat
 eis, ut ad se certis temporibus literas mitterent, quibus literis
 sociorum tum ueterum tum recentium numerum, genera, facultates
 exponerent; nimirum quibus uirtutibus præditi, quibus doctrinis
 & artibus exculti, quibus addicti ministeriis, quas ad res maxime
 nati aptique uiderentur; quæ in unoquoque cupiditas conseruandorum
 animorum emineret, quos quisque ferret fructus, quibus urgeretur
 angoribus, quibus molestiis ac morbis tentaretur, premereturque.
 Deum (adeo in rebus etiam minimis attentus erat, ac diligens) de
 domesticis famulis, ac seruis, de ære alieno, talibusque rebus
 fieri se iubebat certioreni. Deque singulis uel personis uel rebus,
 utcunque res posceret, per literas præciperet. Nec mandasse
 contentus, quid facto opus foret, simul imperabat Præpositis, ut ad
 se quamprimum scriberent, an sibi quisque mandata curasset, ut
 scilicet hoc illis imperium curam acueret exequendi mandata.
 Cæterum etsi ultimas Orientis terras perlustrans in barbararum
 gentium conuersionem incumbere totus; tamen immensa Oceani
 spatia remensus socios suæ fidei

Xauerij
prudentia
in rebus
omnibus
sui mun-
dis cogno-
scendis.

Solertiter
exigit im-
perata.

- Cocinum oppidum Lusitanorum. 66
Comitas Xauerij. 27. 40. 275.
Comorinum promontorium a Xauerio
excolitur. 68. Antonij Criminalis
sanguine irrigatum vberimos fundit
Neophytorum factus. 156
Conciones Xauerij. 19. 21. 85.
Concionatores quales requireret Xa-
uerius. 294
Conciones nunquam sine graui causa
omittenda. 295
Concordiæ studium inter Socios, & a-
lios Religiosos. 298
Concubinarum auellendarum ratio. 60
Septem vni subtrahuntur. 142
Confessarij munus. 300
Conscientia excutienda quotidie. 284
Corpus Francisci cum viua calce locu-
lo includitur. 224. quarto post men-
se integrum reperitur. 225
Sanguis inde effluit mense post obi-
tum quinto. 227. Integrum reperi-
tur mense decimo sexto. 130
Correctio fraterna prudenter adhiben-
da. eiusque modus. 28. 143. 280.
Cosmus Turrianus Francisco se adiun-
git socium. 133
Cruz insignis ad Melindam urbem Sa-
racenorum sita. 48
Crucis prodigia. 87
Crucis amor. 130. 171
Crucis vis. 201
P. Cyprianus in oppido S. Thomæ ela-
borans vaticinatur. 201
- D
- D**æmones Xauerium orantem
verberant. 92
Eorum insidiæ aduersus Xauerium. 144
- Deum vnum, ac trinum colunt Brach-
manes, sed vero fabulas assignunt.
76.
Dei fiducia. 107. 266
Dei prouidentia erga Franciscum. 70.
83. 145
Deum tantum timet Xauerius. 266
Deum rerum omnium principium Ia-
pones ignorabant. 166. 181
Deos contemnunt Sinæ. 213
Dij Iaponum. 165
Discordia inter Religiosorum familias
exorta quomodo sedanda. 299
Disimulatio Xauerij in sceleratis ho-
minibus conuertendis. 97. 134.
142.
Doctrinam Christianam docens ipse
met urbem obiens tintinnabulo pue-
ros conuocat. 61. cur cantu eam tra-
diderit. Ibid. quantopere eam alijs
commendauerit. 228
Doctrinæ si respondeat vitæ probitas
permouet etiam Ethnicos. 129
Dominicanorum laus in India strenue
laborantium. 199. 201
- E
- E**lemosynas corrogat Xauerius
ad subleuandos pauperes. 181
Elemosynam elargitur ex pecunia di-
uinitus accepta. 244
Elemosynas per externos, quam per
nostros distribuere malebat. 279
Energumenus insignis a Xauerio libe-
ratur. 98
Episcopi reuerentia. 57
Itemque Vicariorum Episcopi. 280
Ethnicorum consuetudo Christianis
periculosa. 97
- Ethni-

- Ethnicos ad Christum conuertendi stu-
dium, & pro eis oratio. 256
Euangelij super ægrum moribundum
recitati vis salutaris. 199
Examen conscientie. 284
Examini ratio. 286
Excommunicatio tandem omnibus re-
bus frustra tentatis infligitur. 207
209.
Excommunicatus denunciandus, vt
vulnus agnoscat, & curet. 209
Exercitijs spiritualibus excolendi Vi-
carij, & reliqui sacerdotes. 280
- F
- F**erdinandus Sosa Hispanorum
Dux. 101
Fides vacillans quomodo confirman-
da. 302
Figuenum regnum. 158
Firandum Iaponiæ oppidum. 158
Flagellum Francisci multis salutare.
250.
Franciscus a puero virginalis pudici-
tæ florem seruauit intactum. 4
Primo honoris cupidus. 5. deinde
aspernator. 62
Philosophiæ laurea insignis Aristo-
telem Parisijs publice interpreta-
tur. 5
Ignatium primo illudit, deinde se-
quitur vitæ ducem. 6. 7
Vaticinatio de Xauerij Apostolatu,
in Oriente. 6
Saltu delectatur, sed elatione animi
ex agilitate corporis, grauius vin-
dicat. 9
Quariduum sine cibo traducit. 9
Ex laceratis coxendicibus æger diui-
nitus sanatur. 11. & 12.
Insanabilibus ministrans saniem ex-
sugit. 14
Sacrum faciens alienatur a sensibus.
122.
In Indiam ab Ignatio destinatur. 24
Apostolicus legatus a Pont. in In-
dia constituitur. 27
Tres e comitibus mortis periculo exi-
mit. 28. & 29
Patriam præteriens diuertere ad ma-
trem noluit. 29
Simonem Rodericum amplectens
quartana liberat. 30
Apostolus in Lusitania appellatur,
35. itemque in India. 62
Sanctus Pater nominatur. 75. item-
que Magnus Pater. 85
Cælestibus gaudijs affluit. 80. 110
130.
Socotoræos nutibus instruit, quia
eorum linguam non tenebat. 50
In Socotora pueros plurimos bap-
tizat. 50. In Comorino promontorio
totos pagos sæpe baptizat. 71. 72
Baptizatorum ab eo ingens nume-
rus. 80. & 83. in oppido Tolo
XXV. hominum millia a Xauerio
baptizata. 110
Iapones plurimi baptizati. 153. 158
168.
Vnius anni spatio tria millia Iapo-
num baptizata. 170
Quatuor a mortuis excitat. 33
Moribundos sanat. 72. 199
Aegris de suo lectulo accommodat.
49. Eisque impense ministrat. 41.
45. 59.
Leprosos inseruit. 59
Septem dies cibo abstinet. 50
- Rr
- Illu-

- Illuditur. 159. 162. puerorum instituit in India. 55
 Lapidibus appetitur. 162. Iacobus Pereira Francisci amicis-
 Omnia omnibus fit. 272. mus. 196. Eius munificentia. Ibid.
 Cum esset in naui, eodem tempore in Reuerentia, erga Xauerium. 276
 scapha periclitantibus adesse cerni- Officia in mortuum. 226. 228.
 tur. 195. 232.
 Francisci forma. 176. 223. Iaponiæ descriptio. 147
 Aspectus ad studium virtutis accen- Iaponum scribendi ratio. 129. Di-
 dit. 275. 150. 161. Linguae varietas 151.
 Eius funus in Sanciano. 223. Ma- Ingenia, & mores. 148. 149.
 lacæ 226. Goæ. 231. 232. 233. Iaponum sectæ. 165. acutæ interroga-
 Eiusdem corpus integrum. lege Cor- tiones. 167. eloquentia. 175
 pus. Ieiunij Quadragesimalis religio. 15
 Franciscani in India egregie elabo- Ignatius Loiola sua comitate permul-
 rant. 55. 199. Apud Franciscanos cet Francisci ferocium. 7
 diuerit Xauerius. 141. Francisci virtuti plurimum tribuit.
 262. Ab eoque vnice obseruatur,
 & sanctus appellatur. 261.
 G Indorum ingenium ac mores. 54
 Aspar Belgæ, eximia virtute Indum portare sibi visus est in somnis
 vir. 200. Xauerius. 25
 Goa vrbs caput Indiæ. 54. Infantium baptismus maxime erat
 Goani Collegij initia. 64. cordi Xauerio. 82
 Grauitas nimia vitanda. 296. Inferorum pœnas Iapones agnoscunt
 167. Ab his posse se homines libe-
 rare Banzij profuerunt. 161
 H Iniuria Francisco illata diuinitus vin-
 Enricus Lusitaniæ Princeps dicatur. 79
 primus viam aperit in Indiam. 38. Iniuriæ vlciscendæ ratio. 299
 Hieronymus Casalini Bonon. hospes Ioannes Lusitaniæ Rex egregia reli-
 Xauerij. 20. gione ac pietate. 23. lege Rex Lusitaniæ.
 Honoris fuga. 62. odium. 264. Ioannes Alboquercius e Franciscana
 Horti Hesperidum. 39. familia Indiæ Episcopus. 55. idemq.
 Humilitatis studium. 265. 296. In Francisci amicissimus. 57
 concionatoribus maxime. 297. Ioannes Crucius eques egregius. 66
 Humilitas Xauerij. 27. 28. 75. 202. Ioannes Durus Xauerij socius fugam
 264. ornans ad pœnitentiam reuocatur.
 95. 96.
 I In insulam relegatus videt B. Virgi-
 Iacobus Borbanus vir egregius ex nem

- nem cum puero IESU. 127. Manaria insula DC. martyribus deco-
 Iræ sedandæ ratio. 282. ratur. 86
 Iræ potens Xauerius. 207. Mauricæ regio 105
 Meacus vrbs Iaponiæ caput. 160. &
 161
 Meca vrbs Mahometis sepulcro infa-
 mis. 49
 L Abores ingentes Xauerij. 42. 44. Melinda oppidum Saracencrum. 48
 69. Cælestibus gaudijs compensan- tur. 80. 110. 130. Meliapore vrbs S. Thomæ sepulcro no-
 bilis. 90. 91
 Laurentius Luscus concionator egre- Miracula Xauerij. 72. 73. 74. 242
 gius. 164. 246.
 Lectus Xauerij. 49. 69. 259. Misericordiæ opera quam cordi fue-
 Legati ex Iaponia ad Greg. XIII. rint Xauerio 59. Concionatoribus
 Pont. Max. 189. vitia. 298
 Leuca Lusitana. 38. Misericordiæ sodalitas iuuanda. 279
 Libri vini qui. 296. Missæ primæ præparatio. 18
 Litiuum dirimendarum ratio. 281. Xauerij pietas in missa. 19. 155
 Lusitana gens ad pietatem satis pro- Exstasis. 22
 pensa. 32. Missæ vsus aduersus morbos 14.
 Lusitanorum magnum nomen toto O- Energumenos 99
 riente. 53. Pericula. 194
 Lusitani mercatores Euangelium e- Molucæ insulæ. 103
 nunciant. 86. 87. Mortis contemptus. 107. 215. 217.
 Honorifice Xauerium accipiunt. Mortificationis studium. 8. 257
 172. & ad Bungi Regem deducunt. Mortui quatuor a Xauerio ad vitam
 173. 185. reuocati. 73
 Lusitani milites religiose viuunt. 199. Mortui a Francisco precibus iuuan-
 Christi cohors appellantur 120. tur. 99. 116. 222
 Mulieres separatim a viris instruunt. 82
 Mulierum familiaritas periculosa.
 M Acazares populi Christo aggre- 258. 302. Cum eis caute agendum.
 gati. 86. 303.
 Magistratum metus apud Sinas. 213. Munera accipiens amittit libertatem.
 Mahometis cultus consenuit apud Sa- 283. Quatenus accipienda. 282
 racenos. 48. templum eueritur. Munerum contemptus Ethnicis mira-
 200. culo est. 167.
 Malacæ vrbs. 97. N
 Malacensium Lusitanorum egregia Agapatanum oppidum. 86
 de barbaris victoria. 122. N
 Naui ex prædicatione Xauerij
 Rr 2 182-

| | |
|--|---|
| Vaticinatur Xaverius tempestatem imminentem. 90. 99. tranquillitatem. 195. 240. ventum secundum. 217. Celestes iras Malacensibus. 98 | <i>A</i> Melchiore Nunnio ad conciliandos Iaponiæ Reges adhibetur. Ib. |
| Victoriam de barbaris. 113. 117. Malacam a barbaris obsessam, ac deinde liberatam. 197. 198. | Vicarios Episcopi coli observarique oportet. 282 |
| Aduentum duarum biremium. 122 | Victoria sui ipsius maximum ad perfectionem momentum facit. 15. 284 |
| Nullis periculum. 130. lege Navis. 257 | Vino fere abstinuit Xaverius. 258 |
| Scaphæ recuperationem. 193 | Virginitas Xaverij. & castimonia. 92. |
| Mortem Arausio. 102 | Votorum quotidiana instauratio. 10. 292. |
| Calamitatem Præfecto Malacæ. 209 | Voti servandi religio. 15 |
| Mortem sui hospitis. 220. Suam, & aliorum. 220 | X |
| Vaticinationes variæ. 100. 101. 104. | X averium castellum gentilitium famil. & Xaveric. 3 |
| Vaticinatio triplex. 204 | Incunabulis Francisci Xaverij nobis. 251. & mortis eiusdem prodigijs. Ib. |
| Vaticinatio egregia Petro Vellio facta. 197 | Ximus insula in Iaponia. 148 |
| Ventus Xaverio morem gerit. 100 | Z |
| Vestitus vulgaris Xaverij. 58. 260 | Z elus animorum convertendorum Xaverij. 45. 135. 271, |
| Vestitus splendore aditum sibi facit ad Amangucij Regem. 163 | Zona torrida 43 |
| Itemque ad Regem Bungi. 174 | |
| Idem facere cogitabat ad conciliandum Regem Sinarum. 231 | |
| Vestis carbascina cum qua sepultus fuerat, illæsa reperitur. 231 | |

F I N I S.



Errata sic corrige.

| | | | |
|-----------|----|-------------------------------|-------------------------------------|
| Pag. lin. | | | |
| 4 | 19 | MCCCC. CXVII. | 166 pen. affciuerint. adsciuerant. |
| | | MCCCCXCVII. | 177 32 cum eum |
| 31 | 49 | constanter. cunctanter. | 178 9 adiutus aditus |
| 39 | 29 | sed gloriam, sed Dei gloriam. | 193 1 ipsi ipse. |
| 52 | 9 | Præfidis. Perfidis. | 198 18 ne vlla ne nulla |
| 54 | 9 | incidit. incendit. | 213 13 CXX. LXX. |
| 58 | 40 | mutavit. mutaret. | 224 4 distincta discincta |
| 82 | 26 | finitima. finitimæ. | 225 11 ad India ab India. |
| 85 | 23 | existit. extitit. | 232 29 Episc.o. Episcopo. |
| 114 | 18 | rectoribus. vectoribus. | 235 1 Lusitanæ Lusitanæ |
| 123 | 24 | obuerfetur. obuersaretur. | 239 11 in Lusitaniam. Lusitaniam. |
| 134 | 39 | ritei. rite. | 242 34 Cap.II. Cap III. |
| 140 | 7 | Cap.XVIII. Cap.XVII. | 244 36 Xaverijs Xaverij |
| 143 | 19 | Cap. XIX. Cap. XVIII. | 254 1 molest. molesti. |
| 148 | 15 | cultu. cultui. | Ib. 24 quantum. quantam. |
| 151 | 4 | frugilitatis. frugalitatis. | 255 1 difficillimus. difficillimis. |
| 156 | 1 | populanda. populabunda. | 261 26 Iaponiam. in Iaponiam. |
| 158 | 16 | L.C. CC. | 288 1 accommodabat. accomodabat. |
| 163 | 14 | monochoidum. monochordū | ibid. vlt. in vitij. in vitijs. |





R E G E S T V M.

* * A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr.

Omnia sunt folia integra.



R O M A E,

Ex Typographia Aloysij Zannetti. 1596.
Superiorum Permissu.

